

Kjøbenhavnsliv

i ældre og nyere Tid.

Kjøbenhavnsliv

i ældre og nyere Tid.

(Et Supplement til „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“ og
„Fra vore Fædres Tid“.)

Af

J. David sen.

Med Illustrationer af Knud Gamborg.

Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn).

Trykt hos J. Jørgensen & Co. (W. A. Hannover).

1889.

Indhold.

	Side.
Til Hoftheatrets Historie	1.
Kjøbenhavnst Salonliv i ældre Dage	16.
Den polske Resident Hans Schades Drab	55.
En dansk Kapergast og Kaperiet	81.
Kjøbenhavnste Samsundsforhold paa Holbergs Tid	94.
Den stærke Mand	115.
Kjøbenhavns ældste Beiviser	127.
Fanden i Laxegade; Spøgeriet i Gothersgade	136.
En Dampskibs fart i Sundet	142.
Kongelunden og Fasaneriet paa Amager	153.
De ligge paa Landet	161.
En Bortførelse ved det kgl. Theater	169.
To Kunstner-Jubilæer (H. C. Knudsen og P. J. Frydendahl)	183.
Kjøbenhavnst Kunstbegeistring (Angelica Catalani og Pepita de Oliva)	206.
Frederik den Sjette og Dr. Wollheim	221.
Frederik den Syvendes Moder	238.
Christian Frederik Wadstjer	263.
Uf en gammel Mands Erindringer	282.
Danske Sokrigere i engelsk Fangenskab	297.
Fra mine Drengenaar og min Ungdom	310.

Fortale.

Fortalen til en Bog er i Virkeligheden som oftest en Eftertale, der bliver til, naar Bogen foreligger trykket, og hvorved Forfatteren da bedre end igjennem det Skrevne objektivt kan faae et klart Indtryk af det Hele som af Enkelthederne og derved sættes istand til at give en overfor Læserne fornøden Orientering, maaske ogsaa berigtige en eller anden Feiltagelse eller give et eller andet Tillæg, som senere er kommet ham i Tanker eller ihænde.

Denne Fortale er saaledes ogsaa i Ordets fulde Forstand en Eftertale, der dog næppe vilde være fremkommet, hvis ikke nærværende Bog var udgivet i Hefter. Derved har jeg nemlig efter velvilligt Raad fundet mig foranlediget til at foretage en Forandring med det i Subskriptionsplanen bebudede Indhold, idet jeg har udfodt forskjellige Stykker, der ikke hørte med til de Billeder, som begrunde Bogens Titel „Kjøbenhavnertliv i ældre og nyere Tid“, og istedetfor optaget Erindringer fra mine Drengaar og min Ungdom, som jeg efterhaanden har nedskrevet. Ved at gjenne læse dem, vil man forhaabentlig finde, at de give ret karakteristiske Bidrag til Belysning af Forhold og Tilstande, som nu høre til det Forvundne, men som nok fortjene at gjenopfristes.

Tillige har jeg under Bogens Udgivelse i Hefter modtaget flere baade skriftlige og mundtlige Meddelelser, der vel nok vidne om en for mig meget behagelig Interesse for mit Arbejde, men dog ikke

frembyde Meget, der her fortjener at anføres. Af dette skal jeg faa nævne, at man har gjort mig opmærksom paa, at Frøken Mathilde Reinhardts som Manuskript for Venner trykte „Familie-Grindringer“ mulig indeholdt Adskilligt om Livet i det Brunste Hus, hvor hendes Forældre i deres Ungdom tilbragte flere Aar, og hvormed jeg kunde have suppleret min Skildring. Denne Bog, som jeg ikke tidligere kjendte, har jeg nu læst, men skjøndt den i flere Henseender frembyder stor Interesse, har jeg dog ikke fundet Noget, som særligt fortjener at gjengives, fordi de Breve, der skyldes Frøken Nikoline Hammeleffs (senere Fru Professorinde Reinhardts) Ophold paa den Brunste Eiendom i Frederiksdal, „Sofienholm“, meget flygtig omtaler Livet der, og kun i Forbigaaende nævner enkelte Personligheder, som udenfor de af mig anførte vare stadige Gæster paa „Sofienholm“. Det fortjener dog her at anføres, at Christian den Ottendes Søster, Prindsesse Charlotte, senere Landgrevinde af Hessen, vor Dronnings Moder, hørte til disse og skildres som meget elskværdig.

Om Frederik den Syvendes Moder har jeg faaet den interessante Oplysning, at hun under sit Ophold i Rom optraadte som Forfatterinde, idet hun udgav et Skrift, hvis Titel er: „Samling af adskillige Andagtsøvelser, og forskjellige Artikler af vor catholiske apostolske Religion, oversat fra det franske og tyske paa det danske Sprog af Charlotte di Gothen; Rom 1836.“ Et Exemplar deraf findes paa det store tgl. Bibliothek.

I Anledning af Afsnittet om „Kongelunden og Fasaneriet paa Amager“ har jeg modtaget følgende Brev:

„Kjære gamle Ven og Kollega!

Deres Bøger om det forsvundne Kjøbenhavn hører til dem, der ikke blot blive læste nu, men ogsaa ville blive det i kommende Tider. Derfor er det, jeg kommer til Dem med en Supplering til det, De har skrevet om Kongelunden. De har ikke med et Ord omtalt, at det var min Bedstefader, Geheimeraad Jonas Collin, der stabte den. Paa sine Udflugter i Kjøbenhavns Amt tilligemed Slotsgartner Petersen for at virke for Havedyrkingen, lagde han Mærke til den

1500 Tønder Land store Fælled paa Amager Overdrev, et „kraftigt Vidnesbyrd om Hollænderbyens Indolens“, som han selv udtaler det. Det faldt ham ind, hvor nyttigt det kunde være at faae nogle hundrede Tønder Land ublagte til Skovopdyrkning, men at kunne faae Amagerne til at indse og tilstaa, at Sligt kunde være til Nytte for Den, var utænkeligt; de maatte bejnaffes. Hertil benyttede Collin da Inspektøren over Amagerland, Amtsforsvalter Bjerg og Hyrkediff Nørager, der eiede hundrede Tønder Land af Ullerup Overdrev. Der blev talt saa meget med Amagerne, at Grundeierne i Store Magleby ved et Landvæsenkommissionmøde den 18de Mai 1818 overlod Landhusholdningsfælleskabet for 20 Aar 300 Tønder Land af deres Fælled til Skovplantning. Afhegningen begyndte samme Sommer, og de første Træer plantedes i 1819. Og som det var Collin, der havde fattet Ideen med Skoven, og ved sin sædvanlige Energi drevet den igjennem, saaledes var det ogsaa ham, hvem Navnet „Kongelunden“ stылdtes. I flere Aar red han jævnlig derud for at holde Die med Plantningen, og han omfattede da ogsaa dette Foretagende med den inderligste Glæde og Interesse. Det var ogsaa paa hans Forslag, at Kongelunden i 1836, efterat Kultiveringen var heldig prøvet og Foretagendets Hensigtsmæssighed godtgjort, fra Landhusholdningsfælleskabet gik over i Forstvæsenets Hænder.

Naar man har havt saa store Fortjenester af et saa almennyttigt Foretagende, maa man ikke glemmes, og derfor beder jeg Dem gjøre en Tilspøielse om, hvem Kongelunden stылder sin Tilblivelse. Og jeg gjør det saameget mere, som man i Skoven har anbragt et Monument for ham, der satte Jasaner i Skoven, men har fundet det passende helt at glemme den Mand, uden hvis Initiativ der aldrig var bleven nogen Kongelund paa Amager. Men Utaknemlighed er jo Verdens Løn.

Wil De, maa De gjerne afstrykke dette mit Brev, og ønsfer De noiere Dplysninger om Sagen, henviser jeg Dem til „H. C. Andersen og det Collinske Hus“, til Halds „Tidskrift for Landvæsen“ og til Landhusholdningsfælleskabets Marsberetninger.

Deres hengivne

Edgar Collin.

Til Slutning maa jeg rette et Par Trykfeil, man har gjort mig opmærksom paa. Den Pag. 33 omtalte berømte Læge hed ikke Brandes, men Brandis; han var Livlæge hos Frederik den Sjettes Dronning Marie Sofie Frederikke. Side 44 staaer Charlotte Bruns Ugtefælle Paulli anført som Ministerpræsident; det skal være Ministerresident (for Hansfestæderne her i Kjøbenhavn).

3 December 1889.

J. Davidsen.

af Weiiendarn: Det Kong. Hofteater
Maa. 1922

Til Hoftheatrets Historie.

Sjør i ældre Tid, da Kjøbenhavn paa de offentlige Forlystelsers Omraade var meget tarveligt forsynet, var Hoftheatret paa Kristiansborg Slot ved sine dramatiske Forestillinger af forskjellig Art og ved sine Mafferader et meget væsentligt Element i de for Publikum tilgængelige Udspredelser. Efter Slotsbranden og nærmest af Hensyn til Brandfare blev dette Theater nedlagt for nogle Aar siden. Inventariet, bestaaende af Dekorationer, Maskinerisager o. dsl. bleve solgte ved offentlig Auktion (det Hele udbragtes til neppe 1500 Kr.) og Hoftheatret hører nu til det forsvundne Kjøbenhavn. Da jeg i et Par tidligere Bøger har stillet mig til Opgave at fastholde Minderne om dette Kjøbenhavn, vil jeg ogsaa forsøge det med Hensyn til det nævnte Theater, hvis Historie frembyder ikke faa Punkter og Enkeltheder, der i flere Henseender maa antages at have Interesse.

Hoftheatret blev ikke, som sikkert Mange antage, opført samtidig med det gamle af Christian den Sjette i 1733—40 opbyggede Kristiansborg Slot, der lagdes i Aste 1794, men hvorved Staldbygningen, ligesom ved den seneste ulykkelige Brand, blev staaet. Han og hans Dronning ansaae jo Theaterforestillinger for umoraliske og fordærvelige, de danske Komedier maatte endog ophøre under hans Regimente, og det kunde derfor heller ikke være faldet ham

ind, at indrette et Theater i sit Slot. Det var ogsaa først i Christian den Syvendes Regeringsaar, at Tanken om at opføre et til Slottet hørende Theater kom frem. Det skyldtes Grev Holck, Christian den Syvendes Indling, der forøvrigt i flere Henseender skal have haft en meget uheldig Indflydelse paa ham som Prinds og Konge. Han forestillede Kongen, at de danske Skuespil ikke vare istand til at tilfredsstille Hoffet og andre Fornemme, og at man ligesom i tidligere Tid burde indkalde et fransk Skuespillerselskab, der kunde vise hvorledes Komædie bør spilles, paa den Maade være et Slags Veileder for de danske Skuespillere, og alene for Sprogets Skyld vilde kunne udøve en stor Tiltrækning. Holck havde derved sine egne Hensigter, thi han sværmede for Theaterdamer, og det kan nok ogsaa være, at et lignende Hensyn var bestemmende for Christian den Syvende til at gaa ind paa Holcks Idee.

Men Sagen havde dog sin Banskfelighed. Eftersom Bestemmelsen var, at den indkaldte franske Trup skulde lønnes af Kongen og Publikum forundes fri Afgang til Forestillingerne, hvorfor der altsaa ikke kunde være Tale om, at der, ligesom det tidligere havde været Tilfældet med andre franske Selskaber, skulde spilles skiftevis med de danske Skuespillere paa det fgl. Theater, maatte man have et eget Theater til de franske Forestillinger. Et saadant eksisterede ikke, men Holck vidste Raad. Han foreslog Kongen at lade den øverste Del af den søndre Fløi af Staldbygningen, hvor der var nogle Bopæle for Hofpersonalet og en Sal for Pagerne, men som kunde anbringes andetsteds, indrette til et Theater, der tillige kunde benyttes til de Forestillinger, som Hofpersonalet mulig kunde finde paa at arrangere til Morstid for Kongen, og det gik denne med Iver ind paa.

Alt blev nu sat i Værk og Arbeidet, som forestodes af Holck, der tillige udnævntes til Theaterchef, fremmedes med stor Hurtighed. Et fransk Skuespillerselskab var nær ved Gaanden. Et saadant, dirigeret af en Mad. Martin, havde spillet i Berlin og gjort Lykke. Der aabnedes Underhandlinger med det, Vilkaarene vare gunstige, og det ankom hertil i November 1766. Da Hoftheatret ikke var saa vidt færdigt, at det kunde tages i Brug, gav Selskabet i Mellemtiden nogle Forestillinger paa det fgl. Theater. Som det lader til, svarede

Selskabet dog ikke til Forventningen. Der var nogle enkelte gode Kræfter, der nævnes saaledes en dygtig Komiker Denezi og en ung Mad. Belleval, der spillede Ekkerinderrollerne, men det øvrige Personale hævdede sig ikke over det Almindelige. Repertoiret bestod nærmest af Dramaer og mindre Syngepil. De sidstnævnte udøvede ved deres behagelige, iørefaldende Musik større Tiltrækning end Spillet, der efter Kjenderes Dom stod betydeligt under de danske Skuespilleres.

I Begyndelsen af 1767 var Hoftheatret opført. Det var ret hyggeligt indrettet og smukt dekoreret i lyse Farver og med Forgyldning. Foruden Parterre og Parket var der oprindelig kun een Logerække med Kongelogen tilvenstre op mod Prosceenniet og Logen for Hofpersonalet ligeoverfor paa den anden Side; senere blev der under en Ombygning tilføjet en anden Etage. Til Scenen var der malet enkelte Dekorationer; hvad der manglede skulde laanes fra den danske Skueplads. Theatret skal have kostet over 50,000 Rdlr. Kurant, en for den Tid meget betydelig Sum.

Den 30te Januar 1767 aabnedes Theatret i Anledning af Kongens Fødselsdag med en Forestilling af Mad. Martins franske Selskab, og det spillede derefter to Gange om Ugen. Afgangen var gratis „for Rangspersoner og de honette Borgerfolk, der til Kassen henvendte sig om Billetter.“ Ikkedestomindre var Tillobet ikke stærkt, og det var ikke sjældent, at Forestillingerne kun overværedes af de fgl. Herstaber med deres Følge samt af en Del Adelige og Embedsmænd med deres Damer, som indsendt sig pligtstyldig. Noget bedre gik det, da Mad. Martin var bleven affødiget, og Selskabet forøget med flere gode Kræfter, deriblandt et Balletpersonale, som gjorde megen Lykke.

Hofet var imidlertid som Theaterchef bleven afløst af Struensees uhyggelige Ven Enevold Brandt, men den egentlige Styrrer var den franske Legationsraad J. P. Texier. Brandt udstedte et Reglement, ifølge hvilket Adelige og Borgerlige fik deres Pladser anvist, ligesom der ogsaa gjordes Forskjel paa høiere og lavere Rang. Disse franske Forestillinger vare en dyr Historie for Hofkassen. Selskabets Medlemmer vare fast lønne, langt bedre end de danske Skuespillere, og

Udgiften løb op for et Aar til 60,000 Rdlr. Der afholdtes tillige Maskerader og Redouter, hvortil Afdgangen vel betaltes (5 Mk. kostede Billetten) og derved skaffede Selskabet en forøget Indtægt, men kostede Kongen ikke saa lidt, fordi de betragtedes som enagl. Husfag.

Disse Maskerader besøgtes altid af de agl. Herstaber. Der udfoldedes en stor Elegance, og da det tillige var tilladt at spille Hazard i dertil indrettede Loger og mindre Værelser, udøvede de en stor Tiltrækning paa Kjøbenhavns saakaldte noblere Publikum. Undertiden gav Hoffet paa egen Bekostning en Bal paré en Domino for de 9 Klasser i Rangen, hvortil der udstedtes Invitationer; en af disse er indtegnet i Historien forsaavidt som den paa en vis Maade var Forspillet til Hofrevolutionen i 1772.

Dette Maskeradabal afholdtes den 16de Januar. Dagen iforveien var Alt aftalt mellem de Sammensvorne, og det bestemtes, at Udførelsen skulde finde Sted naar de agl. Personer med deres nærmeste Fortrolige havde begivet sig til Ro. Ballet var meget livligt, og Ingen uden de Sammensvorne vidste, hvad der vilde komme. Dronning Caroline Mathilde hengav sig til Dandsens Glæder, senest dandsede hun med Arveprinds Frederik, der var en af Hovedmændene. Kongen spillede Quadrille med Generallieutenant Gähler, der hørte til Struensees Yndlinge; senere spiste Kongen, Dronningen, Struensee og Brandt samt tre andre Personer til Aften i en lukket Loge. Kun Struensee viste Tegn paa Uro, og det lod til, at han havde Aelse om, at der var Noget i Gjære. Det fortælles ogsaa, at han kort efter Maaltidet havde en Samtale med Caroline Mathilde i hendes paa Scenen indrettede med stor Luxus udstyrede Toiletværelse*), men hvad den dreiede sig om er ikke bekjendt. Kl. 2 forlod de agl. Personer med deres Følge Ballet for at begive sig til Ro; allerede Kl. 4 bleve Struensee og Brandt samt 15 andre Personer fængslede, og Kl. 9 om Morgenen var Caroline Mathilde, der var bleven vækket i sin Seng, forgjæves havde søgt at komme til Kongen og havde kæmpet med sine Forfølgere, under stærk Bedækning paa Veien til Kronborg.

*) Dette eksisterede endnu til den seneste Tid.

Efter denne Katastrofe vedblev det franske Skuespillersekskab endnu nogen Tid at spille paa Hoftheatret, men Interessen tabte sig mere og mere for disse Forestillinger, og da det var viensynligt, at de gjorde de danske Skuespil Skade, medens der desuden var kommen en farlig Konkurrent til de Fornemmes Indest i et italiensk Opera-sekskab, der spillede afvejlende med de Danske paa det fgl. Theater, blev Selskabet affkediget ved Sæsonens Slutning. Derimod bestemtes det, at der til Morstid for Hoffet skulde gives to Gange om Ugen Forestillinger paa Hoftheatret af de danske Skuespillere, nærmest bestaaende af en lille Komædie og et lille Synge-spil, hvortil Udgifterne skulde udredes af Hofkassen. Disse Forestillinger, hvortil der gjennem Hofmarskallatet uddeltes gratis Billetter, afløstes den 19de Mai 1773 af det fgl. Theaters egne, da der skulde foretages en Restauration og Omdannelse af Skuespilhuset paa Kongens Ny-torv, og der ikke var noget andet Sted end Hoftheatret, hvor Forestillingerne kunde fortsættes. Ved disse spillede det italienske Opera-sekskab ogsaa afvejlende med de danske Skuespillere.

Den 29de Januar, Kongens Fødselsdag, blev det fgl. Theater efter fuldendt Restauration atter taget i Brug, men ikke desto mindre blev der ligesom tidligere spillet to Gange om Ugen for Hoffet paa Hoftheatret indtil 1786, da disse Forestillinger fuldstændig ophørte. Grunden var vel for en væsentlig Del økonomiske Hensyn, men ogsaa andre Betragtninger havde gjort sig gjældende. Det vare mere og mere erkjendt, at disse Forestillinger baade vare til Skade for den danske Skueplads og til stor Uleilighed for Personalet. Dels bevirkede de Afgang i det fgl. Theaters Indtægter, dels maatte Garderobe og Dekorationer, som brugtes paa begge Steder, transporteres frem og tilbage, og da Lokaliteterne i Hoftheatret vare meget forskellige fra det fgl. Theater, maatte der som oftest foretages Uændringer i de Stykker, der spilledes begge Steder, hvoraf Følgen var, at Personalet maatte holde dobbelte Prøver. Den dygtige Theaterchef Kammerherre Warnstedt havde derfor havt meget mod disse Hoftheaterforestillinger, men hans Bestræbelse for at faae dem ophævede havde hidtil strandet paa en stærk Modstand hos Hoffet, der vilde have sit eget Theater og sine egne Forestillinger. Endelig

lykkedes det ham, understøttet af Kronprindsen (senere Frederik den Sjette) at sætte sin Vilie igjennem, og den sidste Forestilling af denne Art paa Hoftheatret fandt Sted den 26de Mai 1786.

En rum Tid stod nu Hoftheatret ledigt; en sjælden Gang blev det anvendt af Hofset til Balsparé, foruden at det tillige blev benyttet som Dandseskole for det kgl. Theater og til Prøver; men ellers var der ingen Brug for det. Først i 1805 blev det benyttet til de offentlige Maskerader, hvilke Sekretair Bjørn, der var Guldmægtig ved Hofstuen og Rolleskriver ved Theatret, efter flere for-gjæves Forsøg endelig fik Tilladelse til at give, navnlig fordi Folk jarnede Morskab om Søndag Aften. Den første af disse fandt Sted Søndagen den 13de Januar 1805, og de faldt saa godt i Publikum's Smag, at de bleve givne hele Vinteren hver Søndag, en Gang imellem ogsaa om Onsdagen, med en anseelig Indtægt for Entreprenuren. Maskerader bleve i den Grad en Hovedforlystelse for Mange, at ogsaa de Maskeballer, som Traktørene Rau & Schmezer fik Tilladelse til at give i deres Gaard paa Kongens Nytorv, det senere Hotel d'Angleterre, vare meget stærkt besøgte, især af Hovedstadens elegante Verden. Det, at man selv under Danmarks sorgelige Trængsler (Kjøbenhavns Bombardement, Flaadens Udlevering til Englænderne) var saa hengiven til denne Art Forlystelse, fremkaldte Grundtvigs harmfulde Bog „Maskeradeballet i Danmark“, hans første Optræden paa den literære Bane.

Tilgangen til det kgl. Theater af brugbart Personale skete den Gang, ligesom det nu tildeels er Tilfældet, paa den Maade, at de, som troede sig i Besiddelse af dramatiske Evner for Stuespillet eller Syngepillet, afslagde Prøver for Direktionen og, hvis de fandtes brugbare, bleve antagne til at debutere. Paa denne Maade fik Theatret ganske vist flere gode Kræfter, men det gik ogsaa den Gang som nu, at Mangfoldige ikke svarede til de Forventninger, som de ved Prøven havde vakt, og derfor bleve afskedigede efter kort Tids Forløb. At dette skete den Gang endnu hyppigere end nu, maa tilskrives den Omstændighed, at de Midler til Fordannelse og Erhvervelsen af de Kundskaber, der ere uomgængelige nødvendige for den, der vil hellige sig den sceniske Kunst, vare langt mindre tilstede.

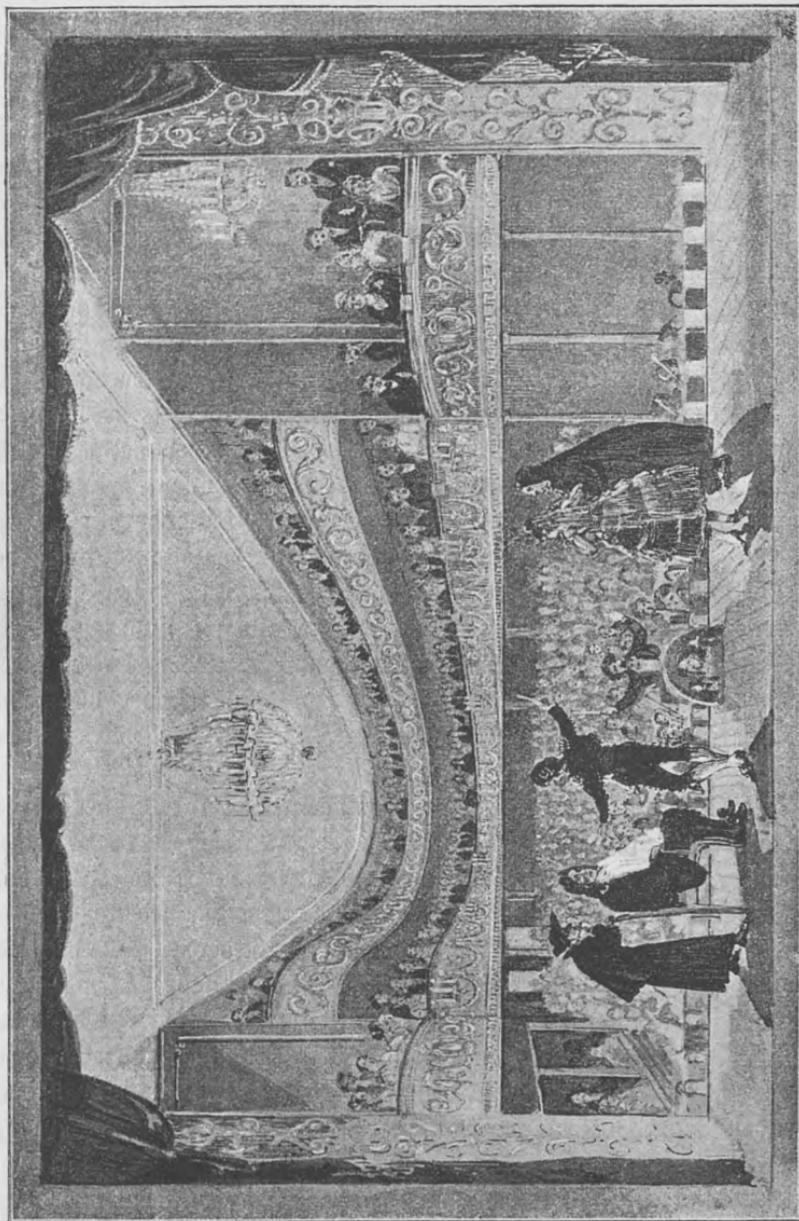
Knud Lyhne Rahbek, der allerede i en meget ung Alder var optraadt som Theaterkritiker og havde erhvervet sig stor Anseelse i Theaterverdenen, havde, indseende det Uheldige i dette Forhold, allerede i længere Tid ofte og indtrængende gjort opmærksom paa Nødvendigheden af at oprette en Skole- og Ovelsesanstalt for tilgaaende Skuespillere under en kunstforstandig og omhyggelig Ledelse. Theatrets Directeur Kmh. Warnstedt gif med Interesse ind paa Ideen, og udarbejdede selv en Plan til en saadan Forskole, som dog, fordi han indsaae, at der ikke var tilstrækkelige Midler til at realisere Tanken paa den Maade og i det Omfang, som Rahbek udsørligt havde udviklet i sit Forslag, i Afskilligt afveg fra dette. Noget Nærmere herom, hører ikke hjemme i denne Fremstilling. Det skal kun anføres, at hverken Rahbek eller Warnstedt kunde opnaa at faae Planen gennemført som de hver havde tænkt sig den, navnlig paa Grund af at der fattedes de fornødne Penge, hvorvel Warnstedts Forslag gif ud paa den forholdsvis ringe Sum af 3000 Rdlr. aarlig. Den egl. Theaterchef Hofmarskal Hauch stillede den Betingelse, at Skolen ikke skulde koste Theatret noget, idet han mente, at de dramatiske Forestillinger, som Skolen ifølge Planen skulde give, ikke alene vilde dække Udgifterne, men endog give et Overskud, og paa denne Betingelse, som tiltraadtes af Rahbek, var det at han indgif til Kongen med en Forestilling, hvorefter det den 5te Mai 1804 blev tilladt Theatret at oprette en dramatisk Skole, hvori der skulde optages Elever til at uddannes til Skuespillere og Skuespillerinder. Det havde været Tanken, at der skulde gives dem en flersidig Undervisning, hvorved de kunde uddannes aandelig og scenisk, men de fleste af deslige Fag vare strøgne, og nærmest indskrænkede Undervisningen sig til Dresfur og scenisk Recitation.

Den berømte Skuespiller Rosing var den første, der paa Rahbeks Forslag blev ansat som Lærer og Bestyrer ved Skolen, der aabnedes med 13 kvindelige og 5 mandlige Elever. Rosings Valg var ikke heldigt, hans Helbred var svækket, han var gnaven og opfarende og han havde hverken Stadighed eller Taalmodighed nok til at udføre dette Hverv. Det varede heller ikke længe før han efter eget Onske fik Rahbek til Medhjælper, som da ogsaa snart blev den

eneste Styrende. Med den Kjærlighed til Sagen, han følte, og hvortil der knyttede sig en utrættelig Iver, blev Undervisningen ledet i det rette Spor. Mange af Eleverne, som nu vare tilstede i et Antal af 25, 11 kvindelige og 14 mandlige mellem 17 og 24 Aar, gjorde særdeles god Fremgang, og det besluttedes da, at Skolen en Gang om Ugen skulde give Forestillinger paa Hoftheatret, baade for at vise, hvad der var udrettet, og for at skaffe en Indtægt, hvorved Eleverne kunde faae en lille Løn.

Den dramatiske Skoles første Forestilling paa Hoftheatret fandt Sted Søndagen den 11te Mai 1806 og bestod af to Stykker efter det Franske, „Den gode Fader“ af Florian, og „Fruentimmerfskolen“ af Dupaty. Spillet var vel, som det jo paa Forhaand kunde vides, ikke videre tilfredsstillende, men det viste sig dog, at Rahbefs Instruction havde været af god Virkning, og blandt de optrædende Elever var der Adskillige, som senere endog indtog en fremragende Plads. Deriblandt kan nævnes Haack og Frne Olsen (senere Mad. Andersen) Thomsen (senere Mad. Zind) og Busch. Den som meget frugtbar og meget læst Romanforfatter bekendte Johannes Wildt var ogsaa blandt disse Elever, men det viste sig snart, at han var aldeles ubrugelig. Forestillingerne fortsattes, og efterhaanden som de unge Mennesker erhvervede sig større Sikkerhed og Rutine og det hos dem tilstedeværende Talent udviklede sig, vandt ogsaa Forestillingerne, der mest bestod af Smaastykker, deriblandt ogsaa Syngespil, udelst Bifald hos Publikum, og Besøget var i Reglen talrigt. Ewalds i flere Henseender ypperlige „Harlekin Patriot“ opførtes her for første Gang, og blev mod Forventning godt spillet.

Størst Lykke af den dramatiske Skoles Stykker gjorde en fri Bearbejdelse af Røgebues „Skuespilleren mod sin Willie“, der senere er bleven omarbejdet af H. E. Andersen og har givet Erik Bøgh Ideen til hans „Alle mulige Roller“. Dog styldtes det nærmest Eleven Carl Brun, hvis ypperlige Spil fremkaldte almindelig Begejstring. Carl Brun, Søn af den bekendte Forfatter Prof. Th. Chr. Brun, havde allerede ved sin Debut den 6te April 1807 i det lille Stykke „Skjælmen og Døsmere“ som Jocrisse vaft store Forventninger. Han var næppe 20 Aar, da han blev Elev i den dra-

Statienf Opera pan Goftheatret.

matistiske Skole; Rahbek opdagede hurtigt hans Evner, og det viste sig ogsaa ved hans Optraeden, at han var i Besiddelse af et ualmindeligt komisk Talent, parret med et smukt Taleorgan og en fortræffelig Syngestemme, medens hans Fremstilling tillige var smagfuld og kunstnerisk beherstet. Han blev ogsaa Publikum's kaarne Yndling, og jeg mindes endnu den Begeistring, hvormed mine Forældre omtalte ham i forskjellige Stykker, især i „Skuespilleren mod sin Villie“ og „Fruentimmerhaderen“. Det var især i de smaa Synge-spil, han gjorde Lykke, og man kaldte ham almindelig „den guddommelige Carl Brun“. En enkelt Gang optraadte han ogsaa paa det kgl. Theater, men efter sit eget Onske blev han ved Hoftheatret. Desværre var hans Kunstnerkarriere forholdsvis kort. Efter sex Aars Forløb forlod han pludselig Skuepladsen. Han skal have været hemmelig forelsket i Skuespillerinden Fr. Thomsen, og da hun blev forlovet med Skuespiller Zinck, følte han en uovervindelig Modbydelighed for Theaterlivet. Senere optraadte han nogle enkelte Gange ved Beneficeforestillinger for sine fordums Kammerater, men han var dog for bestandig tabt for Scenen. Han blev forfalden, led af Krampe og henfaldt i sine sidste Leveaar, hvilke han tilbragte i Landsbyen Lundtofte, til en godmodig Idiotisme, hvori Minderne om hans stjerne Kunstnerliv gik under. Han døde næppe 40 Aar gammel.

Af Skuespillere, som fra den dramatiske Skole gik over til det kgl. Theater, kunne nævnes Cetti, Liebe, Haas, Peter Holm og Bauer, der med Undtagelse af den Førstnævnte, som blev en af Operaens betydeligste Støtter, vel ikke udmærkede sig ved noget fremragende Talent, men hver for sig indtog en hæderlig Plads blandt Personalet. Hvad den dramatiske Skole ellers frembragte, var ubetydeligt og forsvandt hurtigt. Det viste sig da ogsaa, at den kun lidet svarede til de Forventninger, hvormed man havde imødeset dens Oprettelse. Dertil kom, at dens Forestillinger og Prøver undertiden havde bragt Forvirring og Forsinkelse i Tjenesten ved det kgl. Theater, og da Rahbeks Interesse for Skolen tillige var kølnet, besluttedes det endelig, at dens regelmæssige Forestillinger skulde op-høre, men at Eleverne skulde spille om Søndagen paa det kgl. The-

ater. Disse Forestillinger vare imidlertid gennemgaaende saa maadelige og gav saa ringe Indtægt, at de snart ophørte, og dermed var ogsaa den dramatiske Skole nedlagt. Den sidste Forestilling af den dramatiske Skole paa Hoftheatret fandt Sted den 31te Marts 1816.

I Sommeren 1814 gav et tydsk Skuespillersejlskab under Direction af en Hr. Grand en Række Forestillinger paa dette Theater, der vare godt besøgte; men derefter hengik der en længere Række Aar før der atter kom dramatiske Forestillinger paa Hoftheatret. Det blev i Mellemtiden nærmest benyttet til de saakaldte Bjørnste Mafferader om Vinteren og til Soiréer med Koncert, Spillepartier og Konversation. Ligeledes blev det en sjældnere Gang ublaant til fremmede Virtuoser's Koncerter, og det af Siboni med fgl. Understøttelse oprettede Musikonservatorium med det Formaal, at skaffe Theatret Tilgang af godt forberedte, talentfulde Begyndere til Syngespil og Opera, havde her Lokale. I Sommeren 1841 gav Tryllekunstneren Döbler nogle Forestillinger for et meget talrigt og meget begejstret Publikum.

Først i 1842 kom Hoftheatret atter til Ære og Værdighed som en af den noblere Verden meget besøgt Skueplads. Den 3die Januar begyndte her de italienske Operaforestillinger under Grev Marasini's Direktion. Selskabet havde først spillet paa Besterbroes Theater. Det bestod af gode, endog flere fortrinlige Kræfter, saasom Mad. Forconi, Direktorens Hustru, Tenoristen Pietro Rossi, Baritonisten Giuseppe Baltrinieri, Bassisten Giuseppe Torre, og gjorde ved Opførelsen af Rossiniske og Donizettiske Operaer saa stor Lykke, at Christian den Ottende ikke blot overlod Selskabet Hoftheatret til dets Forestillinger, men ogsaa tilsagde det en meget betydelig Understøttelse. Især i den første Sæson var Tillobet stort og Begejstringen overordentlig. Tacaporaab, Fremkaldelser og Blomsterkasten vare uundgaaelige ved disse Forestillinger. Hoftheatret, som ikke i mange Tider havde været underkastet nogen Reparation og desuden i Henseende til Dekorationer og scenisk Apparat var meget mangelfuldt, blev i den paafølgende Sommer paa Hoffassens Bekostning betydeligt forandret navnlig med Hensyn til Tilskuerpladsen. Den

fit Guldbrund med hvide Ornamentter, og Logernes Stillerum og Beklædninger vare malede røde. Tillige blev der malet flere nye Dekorationer til Scenen, og Paaklædningsværelserne bleve restaurerede.

1843 Dette foretoges nærmest af Hensyn til det italienske Opera-selskab, som det var Christian den Ottendes Agt for flere Aar at knytte til Hovedstaden. Dog fandtes det rigtigst, at Aabningen af det restaurerede Hoftheater skulde indvies i national Aand, og den dertil givne Forestilling, hvortil Billetterne uddeltes gratis af Hofmarskallatet, bestod af en Prolog af Heiberg, „Erasmus Montanus“ og et Dandsedivertissement af Bournonville. Om Sommeren 1843 spillede et særdeles godt fransk Skuespiller- og Operette-Selskab under Heberts Direktion paa Hoftheatret og gjorde megen Lykke. Selskabet havde i Mad. Hebert-Massy en Sangerinde af første Rang, som især i „Den sorte Domino“, i „Regimentets Datter“ og i „Postiljonen af Longjumeau“ ved sin udmærkede Sang og sit gratieuse Spil tog Publikum med Storm. Men forøvrigt vedblev nu den italienske Opera under forskjellige Direkteurer med et som oftest stiftende Personale at være Hoftheatrets Specialitet. Der optraadte af og til udmærkede Kræfter, og for mange ældre Folk ville endnu Sangerinder som Sessi-Corzi, Bosio, Penco, Bertrandi, Gaziello samt Sangere som Ciaffei, Baldanza, Castellani, Bajro, Casanova være i frisk Minde. Ogsaa i Frederik den Syvendes første Regeringsaar fortsattes disse italienske Forestillinger med Understøttelse af Hofkassen, og atter den Gang blev der foretaget en Ombygning af Tilskuerspladsen, hvorved Kongelogen, som hidtil havde været paa Siden, blev anbragt i Baggrunden midt for Scenen. Men efterhaanden havde dog Interessens for disse Operaforestillinger tabt sig betydeligt, Besøget blev efterhaanden mindre og mindre, saa at de ikke kunde betale sig, og de ophørte med Sæsonen 1854. Af Mangel paa et passende Lokale ved det tgl. Theater, fik Bournonville Til-ladelse til i de paafølgende Aar at benytte Hoftheatret til Dandseskole.

1854 Af og til havde det Priceste Selskab Hoftheatret til sine især af Børneverdenen saa yndede Pantomineforestillinger, og der gaves enkelte ret heldige, nærmest af Syngespil bestaaende Forestillinger af en Forening Dilettanter under Syngemester Profesør Rungs

Instruktion. Men i Sæsonen 1855—1856 frembød Hoftheatret en Kunstnydelse, hvorved det fik en fremragende Rang i Hovedstadens Udspredelser. Theaterdirektur, Kammerraad Lange havde paa Grund af Uenighed med Kasinos Bestyrelse forladt dette Theater ved Slutningen af den foregaaende Sæson. Han fik selv et Theaterprivilegium, men der fattedes ham et Skuepilhus, hvor han kunde bringe det til Anvendelse. Til et saadant egnede sig det af et Aktieselskab opførte Hippodrom paa Nørregade, og da Virksomheden her med Beriderforestillinger, Dvælses i Ridekunsten o. desl., hvortil Etablisementet var bestemt, kun lidet betalte sig, kom Bestyrelsen overens med Lange om at ombygge den til et Theater og overdrage ham dette i Forpagtning. Inden denne Ombygning kunde være fuldført, var der imidlertid indtruffet Omstændigheder, hvorved Lange paa en baade udmærket og høist indbringende Maade saa sig istand til at benytte Mellemtiden. Der var mellem det fgl. Theaters Chef, Statsraad J. L. Heiberg, og de udmærkede Skuespillere Michael Wiehe og Høedt indtraadt Differentser af en saa alvorlig Natur, at de sidstnævnte ved Sæsonens Slutning i 1855 forlod Theatret. Dette benyttede Lange sig af, han vandt Wiehe og Høedt for de Forestillinger, han agtede at begynde paa Hoftheatret, og alene derved fik disse en meget stor Tiltrækning for det kjøbenhavnske Publikum. Men ogsaa det øvrige Personale talte særdeles gode Kræfter, saasom Adolph Rosenkilde og hans Hustru Anna Rosenkilde, Fru Regina Nielsen, Frøken Julie Lumbye, Edvard Hansen o. fl., og Repertoiret frembød ikke saa gode Arbejder, deriblandt „En Evadatter“, „Berthas Klaver“, „Den sidste Nat“, „En fornem Svigersøn“, som ved en fortrinlig Udførelse bleve spillede mange Gange, som oftest for udsolgt Hus. Der gaves 149 Forestillinger, og ved disse var der 60, hvortil alt var udsolgt. Desuden var der af Lange i Vinterens Løb arrangeret Maskerader, der nød et talrigt Besøg, og Entreprisen var saa indbringende saavel for Direktøren som for Personalet, at det var Tanken at fortsætte den og saaledes skabe en ny Scene, der for Kjøbenhavn skulde være hvad Gymnase-Theatret er for Paris. Man saa tog Heiberg sin Afsked som Chef for det fgl. Theater, Hindringen for Wiehes og Høedts Tilbagvenden dertil var bortfalden, Rosenkilde og hans

Hustru bleve engagerede for næste Sæson ved det kgl. Theater, og saaledes vare de Kræfter, der gav Forestillingerne paa Hoftheatret deres største Glands, forbundne. Imidlertid var Hippodromen paa Nørregade omdannet til Folketheatret, og her begyndte Lange den 18de September 1858 sine Forestillinger med et Personale, som for Enkeltes vedkommende havde hørt til Selskabet paa Hoftheatret, men dog væsentlig bestod af nye Kræfter, nærmest fra de omreisende Selskaber i Provindserne.

Lange vilde heller ikke kunne have fortsat Forestillingerne paa Hoftheatret, thi det var besluttet, at det kgl. Theater skulde underkastes en Ombygning i det paafølgende Aar (1857) og at dets Forestillinger derfor skulde forlægges til Hoftheatret. Begyndelsen skete med Sæsonens Aabning den 1ste September. Der blev spillet paa Hoftheatret til den 22de November, til hvilken Tid Ombygningen var fuldbendt.

I Efteraaret 1871 fik Directeur Achille Vorini Tilladelse til med et Personale, der talte enkelte gode Kræfter, at give italienske Gjæsteforestillinger paa Hoftheatret. Han maatte i den Anledning for egen Regning indlægge Gasledning og opsætte Gasfyrer osv. i hele Theatret, der tidligere var forsynet med Olielamper. Udgifterne, der vare ret anseelige, afholdtes af en russisk Fyrste, Karatshin, hvis Gemalinde, under Navnet Zina Ide, optraadte som Primadonna. Besøget var ringe og Vorini maatte snart ophøre med sine Forestillinger. Alligevel forsøgte en anden Directeur, Alfred Geraldini, i Februar 1875 atter at give italienske Operaforestillinger paa dette Theater, men heller ikke denne Gang slog de an og efter et Par Maaneders Forløb maatte Geraldini trække sig tilbage med et betydeligt Tab.

I Efteraaret 1880 husede Hoftheatret indenfor sine Mure Nutidens største tragiske Skuespillerinde, Mad. Ristori, som her paa sit andet Besøg i Kjøbenhavn med et forøvrigt temmelig maadeligt Selskab gav en Række godt besøgte Forestillinger, inden hun derfra forlagde dem til Kasino. Men dermed havde Hoftheatret ogsaa udspillet sin Rolle som Skueplads, og det blev kun benyttet tilfældigt, som f. Ex. af Professor Bhisler til at instruere Hr. Olaf Poulsen

til hans saa glimrende Skuepillerbane, som ogsaa til Prøver af et Par Skuepillerfjelsfaber, inden de begyndte deres Reiser i Provindsbyerne. Den Tanke, at nedlægge Theatret, der var baade brøstfældigt og mangelfuldt i mange Retninger, havde allerede i længere Tid været tilstede, og Kristiansborg Slotsbrand bragte den til Udførelse. Hvad det store tomme Rum vil blive benyttet til er næppe afgjort endnu. Formodentlig vil der først blive taget Bestemmelse derom ved Slottets Gjenopførelse.

Kjøbenhavnsk Salonliv i ældre Dage.

Naar man gennemlæser den temmelig anseelige Memoire-Literatur, de biografiske Stildringer og Opbyggelser, der vedrøre Livet her i Danmark i Slutningen af forrige og den første Del af indeværende Aarhundrede, og som især i det sidste Decennium frembyder flere interessante Arbejder af denne Art, bliver det En indlysende, at Samsundslivet og hvad der rørte sig i dette havde nærmest i sine aandelige Interesser en hel anden Karakter end Nutidens. Ganske vist er det Tidsrum, hvori vi leve, saa rigt paa rystende og epokegjørende Begivenheder, at det vilde være unaturligt, om ikke Sindet var optaget deraf. Dertil kommer, at Danmarks Indtræden i de konstitutionelle Staters Række ogjaa hos os har sat Politiken paa Højsædet og givet den det videste Raaderum i vort Samsundsliv, medens den jo under det absolute Regimente, med Undtagelse af dets seneste Epoke, idetmindste hvad de indre Tilstande og Forhold angik, kun lidet kom til Orde, hvorom Dagspressen fra hin Tid tilstrækkeligt vidner. Og alligevel foregik der dog Meget i dette Tidsrum, der var af største Vigtighed for vort Fædreland og egnede sig til Debat, særlig de Forviklinger og Ulykker, der vare Følgen af Danmarks Stilling til de Verdensbegivenheder, hvori den første Napoleon spillede Hovedrollen, og som kulminerede i Englændernes Angreb, Kjøbenhavns Bombardement, Flaadens Tab, Norges Afstaaelse og

Statsbankerotten. Desuagtet røbe alle disse Memoirer, alle disse Dagbogsoptegnelser kun lidet den Interesse, den Følelse af Medtrykthed, som hine Verdensbegivenheder, hvori Danmarks Skjæbne var indflettet, saa naturligt maatte fremkalde. Det Pinlige og Sorgen over de Ulykker, som rammede Danmark, kommer vel af og til til Orde, men det er som om man meget nødig vil dvæle derved. Man lader det træde i Baggrunden for andre Interesser, deriblandt nærmest literære og kunstneriske, og vel ogsaa for det, der kan betegnes som personlig Livsnydelse.

Dette finder sin Forklaring i den saa at sige ved et ydre Tryk frembragte Forandring i Tænkemaade og Interesser, der efterhaanden var indtraadt. Den saakaldte Trykkesfrihedsperiode, der skriver sig fra Struensees Tid, og for en væsentlig Del falder sammen med den franske Revolution, havde fremkaldt et hidtil næsten ukjendt Røre i det offentlige Liv, der især gav sig tilkjende i en meget frugtbar Literatur, hvorfra Interessen for den ydre og indre Politik, for Statslivet, for nyttige Reformers trængte ud i Befolkningen. Saa længe dette Røre holdt sig paa Omraader, der ikke direkte vedrørte eller optraadte mod den absolute Regeringsforms Principer og Væsen med en Forandring deri til Formaal, og saa længe den absolute Monark's Person hverken direkte eller indirekte blev Gjenstand for Kritik eller Dadel, lod Regeringen Bevægelsen gaa sin Gang uden at tage sine Forholdsregler derimod. Men da saa B. A. Heiberg og Malte Conrad Brun anvendte Skrivefriheden til Angreb paa det Bestaaende, navnlig paa det absolute Monarki og dets Indehaver, ansaaes det for nødvendigt at sætte en Skranke for Udsteielserne. Følgen var Presseforordningen af 27de September 1799. Derved fattedes en Stopper for den offentlige Diskussion næsten om Alt, hvad der vedrørte Politik, Stat og Kirke, i ethvert Tilfælde Diskussion af den Karakter og i den Tone, hvori den hidtil var ført — og saa indtraadte Omflaget.

Sandsen for de almindelige Anliggender tabte sig, nu var det de æsthetiske Interesser, Literatur, Kunst, Theater, der dominerede, det var dem, der gav Samfundslivet og Pressen Stoffet. Men Omflaget vilde dog næppe have været saa stærkt og indgribende,

dersom ikke Regeringen selv havde indført mange vigtige Reformere, om hvilke Diskussionen tidligere offentlig havde dreiet sig, og dersom der ikke samtidig var indtraadt en Periode af Velvære, bevirket ved Andreas Peter Bernstorffs kloge Neutralitetspolitik. Handelen udvidedes til alle Kanter, i næsten alle Samfundslag var der Velstand, og dermed fulgte ogsaa en Higen efter Livsnødhelse, der hos Mange fremtraadte som det vigtigste Formaal for Tilværelsen. Man levede her i den dybeste Fred, medens Krigen rundtom rasede. Dette Skuespil betragtede man vel med Interesse, men som noget, der ikke egentlig vedkom Danmark. Og da saa Begivenhederne efter Bernstorffs Død medførte mørke Timer for Fædrelandet, idet ogsaa det berørtes af den gigantiske Verdenskrig, var det som om der alligevel viste sig en vis Sløvhed i Bevidstheden om, hvad det gjaldt. Vel gav Slaget paa Rheden et smukt Vidnesbyrd om, at den nationale Daadskraft ikke var henflumret, men Vækkelsen var kun forbigaaende, nogen egentlig Forandring i Tænkemaade og Livsanskuelse bragte denne Begivenhed ikke, den gjenvalte ikke Sandsjen for det offentlige Liv og dets Krav i nogenjomhelst Retning.

Saaledes kom det sig, at det Tidrum, der ligger imellem den sidste Del af det forrige Aarhundrede og den politiske Bevægelse, der begyndte at rejse sig i Frederik den Sjettes seneste Aar, formede sig til den Kulturperiode, som ovenfor kortelig er karakteriseret. Alligevel var der en Efterdønning fra den tidligere Periode. Den gjorde sig gjældende i den Rationalisme, som fremtraadte i de religiøse Anskuelser, og som undertiden viste sig i Form af Fritænkeri. Dette havde saaledes et Organ i Horrebøms Ugeskrift „Jesus og Fornuften“, der udkom fra 1791 til 1801, og hvori Jesus' Guddommelighed bestredes. Og af samme Rationalisme var selv Biskopper som Bastholm og Balle smittet. Heller ikke vare Universitetets theologiske Professorer fri derfor. Om en af dem, Professor Hornemann, fortælles der, at han omtalte Kristi Mirakler paa en Maade, der var skicket til at fremkalde Latter. Fra Regeringens Side gjordes der heller Intet for at dæmme op mod denne Retning, thi den var selv rationalistisk, og stillede sig ialtsald temmelig kjølig overfor Religionen. Vel maa Christian den Syvendes Plan, at affedige alle Præster og

forvandle Kirkerne til Kornmagasiner, kun betragtes som Udslag af Vanvid, men Regeringens Bestræbelser for at hæve Skolen paa Kirkens Bekostning, dens Bestemmelser, at theologiske Studerende skulde erhverve sig Kundskaber, saasom kemiske, fysiske og botaniske, der Intet havde at gjøre med det theologiske Studium, betegnede tilstrækkeligt den Stilling, som den indtog overfor den orthodoxe og dogmatiske Retning i Religionen.

Saaledes virkede endnu de Voltaireſke og Rousseauske Ideer og nogle af de Grundsætninger, hvorpaa den franske Revolution var bygget, i større eller mindre Grad hos alle, der hørte til de saakaldte dannede Klasfer. Men det viste sig ogsaa paa anden Maade i det Ydre. En Forfatter skriver: „Man sværmede for den umiddelbare Natur, havde Bæggene behængt med Tapeter, hvorpaa var afbildet Hyrdeſkarer, græssende Faar, Hyrder blæsende paa Fløite, smægtende Hyrdinder, alle i stiv Hofdragt fra Ludvig den 14des Tidſalder. Og i samme Dragt ſe vi afbildet vore Bedſteforældre. Det var Parykernes, Kalvekrydsjenes, Sko- og Silkeſtrømpernes og Menuetternes Tid; de gik, de talte, de hilſede, de hulkede ganſke anderledes end vi gjør. Adelsvældet var brudt, men Enevældet og Hoflivet blomſtrede og afſpeilede ſig i de Fornemmes Tankeſæt og Levemaade. Tonen var vel ſaaledes i de Fornemmes Huſe maatte noget ſtiv og formel, men derhos fin og beleven, og ligeoverfor Gjæſter overmaade forekommende og høflig. Havde de endnu levet i vor Midte, er jeg bange for, at de vilde have anſet os for raa og uſlebne i vor Opførelſe.“

Hvad der i det Foregaaende er anført om Livet og de aandelige Interesser i den Periode, jeg nærmest har for Øie, finder ſin Bekræftelse naar man betragter det Salonliv, ſom den Gang udfoldede ſig i Kjøbenhavn, og hvor næſten alt af det Fremragende i Videnskabens, Literaturens og Kunſtens Verden ſamlede ſig. En Skilddring heraf, bygget paa de forſkjellige Livserindringer fra den Tid, vil være Emnet for det Efterfølgende. Forinden jeg gaaer over dertil, ſkal jeg imidlertid anføre nogle Træk, ſom kunne tjene til at karakteriſere Datidens Samfundsliv og Tænkemaade.

I een Henseende var Indflydelsen af den franske Revolution med dens Theori om Lighed og Broderstab, gaaet sporløst hen i det danske Samfundsliv ogsaa hvad Borgerstanden angik. Ungensinde gjorde Klasseforskjellen sig mere gjældende. Der var en dyb Kløft i saa Henseende mellem Kjøbmanden og Haandværkeren, og selv om den sidste var nok saa velhavende og dygtig, fandtes han aldrig ved en Grosserer's Bord. Selv i Klubberne kunde han ikke finde Op-tagelse. Dette Forhold strakte sig ogsaa til selve Haandværkerne, og skjøndt den tgl. Anordning, som bl. a. bestemte Rangen blandt disse — saasom at Koflagterne ved Høitideligheder skulde gaa foran Svineslagterne og Svineslagterne foran Hesteslagterne, og saaledes ogsaa deres Røner — var ophævet, saa var den Afstand mellem de forskellige Jag, som Holbergs „Barselsstue“ giver en morsom Forestilling om, endnu tilstede. Dette strakte sig ogsaa til Tyndet. Man har en Fortælling om en Estrid i Frue Kirke af Professorernes Piger, der dreiede sig om, hvor de skulde sidde efter den Rang, som deres Herfsaber indtog.

Deraf forklares da ogsaa den Magt, som Titel og Rang væsenet havde i de Dage. Den honnette Ambition blomstrede nok saa stærkt som i Holbergs Tid. At opnaa en Titel, en Rang, var det høieste Ønske Mange nærede, thi det var den raadende Maalestof for det selskabelige Liv. Der forjmaaedes intet Middel for at naa en saadan, og der fortælles, at en af Christian den Syvendes betroede Kammertjenere blev en rig Mand ved de Penge, han fik for at forskaffe Kammerraads- og Rancelliraadstitler eller anden Udmærkelse. Ogsaa det, at blive tgl. Embedsmand, og saaledes at faae en Rang, var Manges høieste Stræben. Hvorledes Rangsforskjellen virkede ved Gilder og selskabelige Sammenkomster, faaer man et Begreb om, naar man læser en Tale, som Gottsche Hans Olsen holdt i Sorø Klub i Anledning af Kronprindsens Fødselsdag den 28de Januar 1795. Heri klages ynkkelig over de selskabelige Sammenkomster. Megen Tid gik hen med ærgerlig Rangstrid om, hvem der skulde sidde øverst ved Bordet, saa paafulgte ondskabsfuldt Drilleri fra den, der kom øverst, og treven Vrgrelse fra den, som kom nederst. Man kan saaledes forstaa, at den Selskabelighed, hvor Saadant tildrog sig,

just ikke var tiltalende. Først naar Vinen havde virket — og man drak den Gang meget — kunde det hændes, at Rangforstjellen blev glemt, at man omfavnede hinanden, kysledes og sælbede Taarer af Kjørelse. Hvad man ogsaa satte sin Ære og Værdighed i var at gjøre Selfaber, hvorved man søgte at overtrumpe hinanden. Et halvhundredde Gjæster og otte Ketter Mad hørte ikke til det Sjældne.

Endnu skal jeg berøre et Forhold, der spillede en stor Rolle i hin Tids Tænkemaade, og som ogsaa staaer i nær Forbindelse med mit Emne. Det var den Antipathi, som den indfødte Befolkning nærede mod de Tydskfødtte, og som undertiden antog Karakter af aabent Fjendskab. Egentlig politiske Grunde af den Natur, som Striden om Hertugdømmerne og Tydsklands Overgreb senere fremkaldte, var dog ikke den Gang Marsagen. Antipathien hidrørte fra det tydske Regimente, som kulminerede under Struensee, og under hvilket ikke blot de vigtigste Statsemeder, men ogsaa mindre Bestillinger kom i Hænderne paa indvandrede eller indforskrevne Tydskere eller Holstenere. De fleste af Hærens Officerer vare Tydskere, der blev kommanderet paa Tydsk, og overhovedet var det tydske Element dominerende i næsten alle Forhold. Noget bedre blev Tilstanden under det Guldbergske Ministerium og ved Loven om Indfødsretten af 15de Januar 1776, ligesom ogsaa Kronprinds Frederiks Danstfindethed udøvede sin Virkning i forskellige Retninger; men alligevel var der endnu Meget tilbage, som var en Torn i Dinene paa „Patrioterne“, hvilket alene kan skjønnes deraf, at næsten alle Ministrene og Diplomater vare Tydskere, dog for Størstedelen Holstenere, som ogsaa at den tydske Landskultur uvilkaarlig gjorde sin Indflydelse i høi Grad gjældende. Den danske Nationalaand, parret med Skinsyge, reiste sig omsider til en kraftig Modstand. Ikke faa Forfattere, deriblandt Abrahamson, der selv var tydskfødt Slesviger, optraadte mod Tydskheden, og P. A. Heiberg bragte Indignationen paa Scenen i „De Bonner og Banner“. Ogsaa den bekjendte Strid om Baggesens „Holger Danske“ og P. A. Heibergs morsomme Parodi „Holger Tydske“ var et Udslag deraf.

Men ganske vist var der ogsaa megen Overdrivelse med i Spillet. Allerede Gvald havde* antydet dette ved de bekjendte Ord,

han lagde Harlekin Patriot i Munden: „Tydsk er en Gift for Landet, al vor Fortræd er tydsk“. Dette er jo vel taget til Indtægt af Hyper-Patriotismen, men eftersom han lader Harlekin udtale det, kan der ikke være Tvivl om, at det er Ironi, sigtende til at ramme Overdrivelseserne. Og det bør ogsaa erkjendes, at de rige adelige Familier af tydsk Oprindelse, som boede i Kjøbenhavn, paa ingen Maade optraadte antipathisk mod Danske og Danskheden. Vel var der en intim selskabelig Forbindelse mellem dem indbyrdes, og Brugen af det tydske Sprog var almindelig, men de affspærrede sig ikke for Danske, tvertimod aabnede de gjæstfrit Huset for danske Digtere, Kunstnere og Videnskabsmænd, optraadte som deres Beskyttere og understøttede dem, men udøvede maaste derved en mindre heldig Indflydelse, der vel kan spores f. Ex. hos Baggesen, idet der næppe kan være Tvivl om, at hans Digtning ikke vilde have lidt under den Sentimentalitet, Forskruethed og Svulst, som i en betydelig Grad skæmmer den, desom han ikke havde været saa at sige en Hjemmesfødning i hine Kredse, hvis Konversation og Tankeudberling havde det svulstige Præg, som den Gang mere end nogensinde betegnede det tydske Væsen, om det end var forbundet med sin Landsdannelse.

Jeg gaaer nu over til at omtale det Salonliv, som førtes her i Kjøbenhavn, navnlig af nogle fremragende tydskfødte Familier i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede, idet jeg antager, at de Træk af Datidens Lands- og Samfundsliv saavel som de personahistoriske Billeder, som derved gives, ikke vil være uden Interesse, og det saameget mere, som her nogensinde vil være samlet, hvad man ellers maa forskaffe sig Kundskab om gennem de mange forskjellige dertil tjenlige Kilder.

Det Schimmelmansske Hus indtog Forrangen. I det store og rigt udstyrede Palais i Bredgade samledes om Vinteren og i det deilige „Solyst“ ved Emilie Kirke paa Strandveien om Sommeren det bedste Selskab, som Kjøbenhavn havde at opvise. Grev Ernst

Heinrich Schimmelman havde ikke alene arvet sin Fader, Grev Heinrich Carls store Godser og Rigdomme, men ogsaa, i 1784, den Post som Finanzminister, han havde beklædt til sin Død i 1782. Schimmelman var gift to Gange, første Gang med Komtesse Emilie Rankau*), anden Gang med Fruen Charlotte Schubert. Med begge førte han et mønsterværdigt Høgteskab. Af Samtidiges Meddelelser fremgaaer det, at Emilie Schimmelman var en sjælden smuk og yndefuld Dame, men lidende af en Sygdom, som lagde hende tidlig i Graven. Charlotte var en fint dannet, men dog i sit Væsen meget fordringsløs Kvinde, som i Alt harmonerede med sin Høgteskælle, især i hans Begeistring for Kunst og Videnskab, og baade gjæstfri og velgjørende ligesom denne.

I sine Erindringer giver Dehlenschläger et mærkeligt Billede af Høgteparret ved hans første Sammenkomst med det. Han modtoges af Grevinde Charlotte, en bleg, mager, simpelt klædt Kone, der hilsende venligt paa ham og sagde: „Nu kommer min Mand strax.“ Schimmelmans Indtræden og Samtale satte Dehlenschläger i ikke ringe Forundring. Et saadant Væsen havde han ikke før tænkt sig og ikke set fremstillet i noget Digterværk. „De besynderligste Kontraster“ — skriver han — „vare i ham forbundne paa en saa naiv Maade, at de forenede sig til Harmoni. Han var lille, mager og hæsleg, skelende med det ene af de smaa trekantede Dine, han var koparret og snusede stærkt Tobak med en Skjodesløshed, som ikke undlod at efterlade ubehagelige Mærker paa Klæder og Jingre. Saaledes traadte han vaklende ind, med blaat, vatret Ridderbaand og to store Stjerner paa Brystet, de tynde Haar friserede og pudrede og med en lille Pisk i Naksen. Jeg studiede over denne Hæslighed, men ikke saasnart havde han talt nogle Ord, før det yndigste, venligste Væsen udbredte sig over det koparrede Ansigt, før det ene Die, der ikke skelede, smilte med en saa indtagende ærlig, dyb Mennekjelighed ind i mit Hjerte — at jeg troede at se Sokrates. Dog

*) Efter hende er den bekjendte, af Bram besungne Kilde ved „Sølyst“ opkaldt, Grevnen, der elskede sin Hustru høit, havde efter hendes Død ladet udhugge et Die i Kildens Stensætning, som altid græd naar Vandet flød ud deraf.

var der ingen Ironi i dette Smil; det var beskeden, pigeagtigt, undseligt, sølsomt. Ridderbaandet forsvandt for det Naturens Baand, hvorved jeg følte mig knyttet til denne ædle Sjæl, og Stjernerne paa Brystet bleve Glitterstads imod den himmelske Stjerneild, der funkede af hans aandfulde Dæ.

Den unge Digter blev snart hjemmevant der i Huset. Han blev omfattet med stor Kjærlighed af Ægteparret, han oplæste sine Digte ved dets Soiréer, og havde her Leilighed til at stifte mange

Dehlenschläger oplæser sine Arbejder for Schimmelmänn.

og interessante Bekjendtskaber. Grevinden blev hans Hustru en hengiven Veninde. Hun holdt hans første Datter, født den 24de April 1811 og opkaldt efter hende, over Daaben. Dehlenschläger fortæller forskjellige Træk, der ere betegnende for Forholdet og vidner tillige om Schimmelmänn's Hjerter. Et af disse fortjener at anføres. Han havde en Aften faaet en tydsk Bog af politisk Indhold, hvoraf han bad Dehlenschläger at forelæse Noget. D. fandt Tonen deri affekteret og svulstig, og læste derfor de mest afstikkende Tirader i en

latterlig forſtruet Tone, hvorover S. tilſidſt blev vred, rev ham Bogen ud af Haanden og raabte: „Nein, ſo könnte man auch die Bibel leſen!“ Dehlensſchläger ſagde Intet, ſkjøndt han var i en ſtærk Sindsbevægelse. Aftenen gif ſtille hen, og Dehlensſchläger tog forlegen Afſked. „Næſte Morgen,“ fortæller Dehlensſchläger, „da vi ſad ved Thebordet paa Chriſtiansholm*), raabte Chriſtian, da han ſaae ud af Vinduet i den ſmukke Allee foran Huſet: „Der kommer ved Gud Schimmelmänn!“ — Den Englemänn kom for at gjøre det godt igjen, uagtet jeg virkelig førſt havde været uartig mod ham ved at vrænge af en Bog, ſom han yndede og ſom han bad at læſe for ſig.“

Den bekjendte, i Altona fødte Diplomat Johan Georg Riſt, der begyndte ſin Karriere ſom Privatſekretær hos Grev Schimmelmänn, giver i ſine intereſſante, i 1880 udkomne „Lebenserinnerungen“ en høiſt ſympathetiſk Skildring af Livet der i Huſet.

Allerede mellem 7 og 8 om Morgenen indſandt Riſt ſig hos Schimmelmänn, ſom paa den Tid var oppe og arbeidede. Han kom for at give et Referat af Sagerne fra den foregaaende Dag. Dette varede indtil Greven Kl. 10 gif i Statsraadet eller i Finantſkollegiet. Kl. 3 blev der ſpiſt til Middag, hvorved der næſten altid var nogle Gæſter. Eftermiddagſtimmerne fra Kl. 5 eller 6 tilbragte Greven i ſit Kabinet med at arbejde eller at modtage Forretningsbeſøg, medens Grevinden modtog den elegante Verden i Beſøg eller til The. Kl. 9 Aften indſandt Greven ſig hos ſin Huſtru. Riſt var da ogſaa tilſtede, og naar de vare alene, blev der forelæſt noget Nyt i broget Udvalg, dog meſt Bøger af alvorligt og belærende Indhold. Filoſofen Schellings Værker vare paa Dagsordenen i den førſte Tid af Riſts Ophold i det Schimmelmännſke Huſ. Hans Ideer omfattede Greven med ſtor Begeiſtring, idet han udviklede dem videre. Grevinden hørte til og gjorde ſine Bemærkninger. Det varede ſom ofteſt til Kl. 1 om Natten, thi Greven var aldrig træt og nød kun ringe

*) Den Gang tilhørende Grev Chriſtian Ditlev Rankau, hos hvem Dehlensſchläger og hans Huſtru jævnlig tilbragte noget af Sommertiden.

Søvn. „De bedste Timer“ — skriver Rist — „vare dog de, hvori han efter fuldendt Dagværk følte Trang til at meddele sig og, gaaende frem og tilbage, udtalte sig om de høieste Interesser, om enhver stor Idé, der kan føre til Menneskehedens Vel og udøve Indflydelse paa Staternes Skjæbne. At jeg udtalte min Mening, saae han gjerne. Ja, aldrig har jeg kjendt et renere, ædlere Gemyt, aldrig en mere barnlig Sjæl, aldrig en Aand, der som hans egnede sig til ophøiet poetisk Opsving. I saadanne Timer ærede jeg ham som en Fader. Aldrig har jeg kjendt et mere bevægeligt aandeligt Liv end hos ham, hvis Tanker i et Nu fra den dybeste, tragiske og religiøse Underlighed streifede over til hin aldeles uvilkaarlige Ironi, som kun de frieste Aander besidde og ere modtagelige for.“ Om Grevinden lyder Rists Dom ikke fuldt saa gunstig. Hun var en aandrig Dame, god og venlig, men, som det lader til, ikke saa lidt pirrelig, vel nærmest paa Grund af hendes Helbred og Nerverelidelser. I denne Tilstand taalte hun ikke Modsigelse, og mellem hende og Rist kom det undertiden til ubehagelige Scener, der dog ikke efterlod nogen Braad hos hende. Det var ogsaa kun ved saadanne Leiligheder at „Grevinden“ kom frem. Ellers var hun ligefrem og hjertelig. Alle Husets mere intime Venner gjorde samme Erfaring som Rist.

I dette Hus samlede Kjøbenhavns bedste Selskab. Der var en vis Dag om Ugen, hvor der var Afgang for Venner og Bekjendte, Herrer og Damer. Var først Nogen indført, stod Huset aabent for ham. Der var hyppige Middagsfestsaber baade i Palæet i Bredgade og paa „Sølyst“, og til daglig Brug var der altid Kuverter for Gjæster, der ikke sjældent indsendt sig ubudne. Undertiden afholdt Greven Sagter paa sine Godser, men mest i Eggen omkring Hammermøllen, hvortil der altid var indbudt et stort Antal Deltagere. Parret var overhoved meget gjæstfrit, men hertil gav ogsaa den store Rigdom tilstrækkelige Midler.

Med Grev Kristian Bernstorff, den berømte Statsminister Peter Andreas Bernstorffs Søn og hans Eftermand som Udenrigsminister, bestod der et intimt Forhold. Han og hans Gemalinde saavel som hans Broder Joachim, Deputeret i det tyske Kancelli, vare

stabile Gjæster hos Schimmelmanss. Men foruden dem saaes jævnlig i Grevens Salon de andre Ministre og de udenlandske Diplomater. Kjære Gjæster var Naboen paa Godset Kristiansholm, Grev Kristian Ditlev Ranzau og dennes Hustru, den aandrige og smukke Charlotte, født v. Fürstenstein. Grevinde Schimmelmanss Broder, Baron Schubert, bekendt som Naturforsker, gjæstede undertiden i flere Maaneder sin Svoger. Han var meget afholdt, kun var han som en stærk Tobaksryger omgivet af en Atmosfære, som Grevinde ikke kunde udstaa.

Ikke mindre kjærkomment var Besøget af Statsminister Grev Frederik Ditlev Reventlov til Kristianssæde, denne Bondeven i Ordets ædleste Betydning, og af hans Broder, Grev Ludvig Reventlov til Brahetrolleborg, som uden at indtage nogen officiel Stilling, toges af Regeringen paa Raad med ved mange vigtige Foranstaltninger. Han havde saaledes medvirket ved den lille Revolution i 1784, hvorved Kronprinds Frederik, senere Frederik den Sjette, unddrog sig Enkedronning Juliane Maries Formynderstab og selv greb Regeringens Tøiler. Ligeledes havde han en vigtig Andel i sin Broders og den ædle Bernstorffs Bestræbelser for at forbedre Bøndernes Vilkaar. Paa sit Gods havde han for Bønderbørn oprettet Skoler, der ansaaes som Mønstre. Han kaldtes Danmarks Franklin. Rist skildrer ham som en gammel kraftig Mand med graat, kort afskåret Haar, lange Dienbryn, under hvilke der lyste et Par venlige Dine. Han gik altid med en graa Frakke og sorte Underklæder, men, trods hans jævne Udseende, viste Alle ham dyb Agtelse og Værfrygt. Til de daglige Gjæster hørte endvidere Kirstein, Deputeret i General-Toldkammeret, der som Administrator af det Schimmelmansske Fideikommiss boede i Palaisen i Bredgade. Ogjaa med Digterinden Frederikke Brun og hendes Familie — der senere vil blive omtalt — og som om Vinteren beboede Enkedronning Juliane Maries forhenværende Palæ ligeoverfor det Schimmelmanske, pleiedes der hyppig Omgang. Men Anledningen til Frederikke Bruns Besøg hos Schimmelmans var, som Rist fortæller, ikke sjældent de mange literære Anliggender, Kollekter og Manuskripter, hvormed Digterinden bestormede Greven, og som han var godmodig nok til at modtage og

indlade sig paa. Frederikke Bruns overstadige sentimentale Digtervæsen passede dog kun lidet til den fine, koldsindige Grevinde Schimmelmänn, og at hun var videre glad over hendes Besøg, er der ingen Grund til at antage.

Alle de nævnte vare Tydskere, de fleste Holstenerere af Fødsel. Men det var ikke Mænd af den Art, der, som de mange tidligere indvandrede Tydskere, fremkaldte den nationale Antipathi. De betragtede Danmark som deres Fædreland, de bestræbte sig for i enhver Henseende at være det til Nytte, og om end det aandelige Samkvem, der tilbels gjennem dem, men ogsaa i det Hele taget, bestod mellem Tydskland og Danmark, udøvede en afgjørende Indflydelse paa Aandslivet i Danmark, er der Intet, som tyder paa, at Mænd som Bernstorff, Schimmelmänn, Reventlov'erne i nogensohelst Henseende søgte at fortsætte Fortydskningsbestræbelserne fra de foregaaende Aarhundreder, eller lade haant om Sproget eller om den nationale Literatur og Digtekunst, der først med Holberg, siden med Evald og Wessel havde begyndt at bryde sig en Bane og som med Baggesen og Dehlenschläger opnaaede den høieste Blomstring. I det Schimmelmännste Hus taltes der Tydsk, men ogsaa Dansk, naar Danske vare tilstede, om hvilke det antoges, at de vare mere nationalsindede. Blev end tydske Digtere som Klopstock og Schiller ved hine Mænds Indflydelse understøttede fra Danmark, saa fandt ogsaa Dehlenschläger og Baggesen den mest redebønne Protektion hos dem. Især gjælder det om sidstnævnte, og havde han ikke været den besynderlige flygtige og upaalidelige Karakter, som man jo saa godt kjender fra hans Samtidiges Dmtale, fra hans Biografi, Skrifter og Breve, vilde han sikkert kunde have høstet en ganske anden Fordel af dette Forhold, end han opnaaede.

Allerede som ganske ungt Menneske kom Baggesen i det Schimmelmännste Hus, indført af Digteren Pram, efterat han ved sine i 1784 udgivne komiske Fortællinger havde henledet den almindelige Opmærksomhed paa sig. Ved sit idetmindste paa Overfladen høist elskværdige Væsen, ved sit Vid og sit aandrige Konversations-talent vandt han hurtigt Grevens og Grevindens Hjerter, han blev en Husven, og de vare hans ivrige Besytttere. Han ledsagede dem paa forskjellige

Udflugter til Slesvig og Holsten, Grevens Pung stod aaben for ham og ved hans og Hertugen af Augustenborgs Protektion fik han Rejsestipendium til Schweiz, Frankrig og Italien. Rist skriver om Baggesen: „Jeg har aldrig mødt en ved saa strømmende Vid, der dog aldrig var bitter eller personlig, ved en saa livlig Skildring af Seet og Dplevet, ved en af de fineste Schatteringer og Overagee saa henrivende Underholdning som hans i den Tid, der kan betegnes som hans gode Tid. Paa mig gjorde han altid dette Indtryk, og der hørte sikkert en længere Erfaring til for at komme til Erkjendelse af hans Upaalidelighed. Med en sjælden Smidighed, der ikke var uden en vis Værdighed, forstod han at tilegne sig de Personers Eienommeligheder, som han trængte til at vinde. Til langt ud paa Natten holdt han ofte de smaa Aftencirkler i det Schimmelmansske Hus sammen, fulgte mig da undertiden op paa mit Bærelse, hvor han passiarede, sang, ja undertiden improviserede. Det traf sig ogsaa undertiden, at han, naar han med Skræk blev vaer, at det var blevet altfor sent til at gaa hjem, bad mig om et Matteleie, som jeg da indrømmede ham i min knappe Seng, hvor han, efter paa en ubehjælpelig Maade at have afført sig et utroligt Antal Klædningsstykker, indtog Trefjerdedelen af det snævre Rum og saaledes efter en længe fortsat Konversation undte mig en kort og kummerlig Hvile.“

At den forsængelige Digter fandt sig meget smigret ved de fornemme Bekjendtskaber, han havde Leilighed til at stifte i det Schimmelmansske Hus, er godt at forstaa. Som P. Hansen skriver i sin Literaturhistore førte den borgerlige Yngling paa Reventlovs, Bernstorffs, Stolbergs og Hertugen af Augustenborgs Godser et fornemt, paa aandelige Impulser rigt Liv, som hans i en forbausende Grad barnlige Natur meget hurtigt læmpede sig efter; han fortjæledes af Damerne, og var til Gjengjæld forelsket i dem, snart „himmelhoch jauchzend,“ snart „zum Tode betrübt“.

Hvorledes Grev Ernst Schimmelmanss Forhold til Baggesen var, fremlyser af de Breve fra ham til Digteren, som ere aftrykte i Tillæggene til hans af Sønnen, August Baggesen, forfattede Biografi. De vidne ikke blot om den oprigtige Godhed og Interesse, som

Greven nærrede for ham, men ogsaa om hans fine Dannelse og ædle Tænkemaade. Som Prøve fortjener at anføres Fragmentet af et Brev, som Schimmelmann den 28de Juli 1795 skrev til Baggesen, der den Gang opholdt sig paa Augustenborg, og som omhandler den Livsbestemmelse, Baggesen burde vælge.

„De vender nu tilbage til Deres Fædreland, prøvet og modnet ved Erfaring og Skjæbne. Den Tid er nu kommen, da De maa tage Bestemmelse om at virke for Dem selv og Andre, hvad De er istand til, just ikke strax i udstrakt Omraade, men dog med Udsigt til at det kan udbides.

„Deres Løbebane er ikke den almindelige, Deres Genius har mere ledet eller drevet Dem end de sædvanlige Veivisere; De kan altsaa ikke gaa den slagne Landevei, Skridt for Skridt. Men det forekommer mig, at De ved Deres første Gjenoptræden her maa forkynde, at De nu er tilfunds at hellige Deres Kræfter Staten eller det Almene, hvilket jo er synonymt. Man kjender Dem — og man er da vel nødsaget til at lade Deres Geni vederfares Retfærdighed — og dog kjender man maaske ikke ganske den nuværende Baggesen. Jeg maa oprigtig sige Dem, at jeg ønsker, at alle de Personer, hvem det kommer an paa at vinde, maa forstaa at vinde Dem og — tilgiv det triviale Udtryk — forstaa at bruge Dem. Forholdet til Deres Venner synes ganske vist præget af en vis frygtfuld Tilbageholdenhed, men den vil snart forsvinde, naar De alvorligt vil det.

„Jeg maa her endnu berøre Noget, som hører til Sagen og ikke er uvigtigt. Nutidens Revolutionsaand i alle dens Grader og Afstygninger er bekjendt. Hvor den viser sig, og den har sine Kjendtegn, indgyder den Mistillid, — ikke alene Mistillid til dens Midler, men ogsaa til dens Diemeds og Hensigters Renhed og Uheldethed. Den htrer sig ogsaa sædvanlig med en saa grotesk Overdrivelse uden Storhed, men en saa haanlig og ond Nedsættelse af alt Nuværende, uden nogen sand Bærdsettelse, at den i sin Afmagt fremkalder Bømmelse — i sin Overmagt Afstyk. Men den bevirker ogsaa en vis Forsagthed, som af Kjærlighed til Orden og No tager Tingenes og Begrebernes Forvirring i Beskyttelse og derved retfærdiggjør Overgreb og giver det Vaaben; den gjør ikke Forskjel paa den gode

og onde Willies Impulser, og ønsker helst, at der slet ikke var nogen Willie.

„Der gives altsaa en vis fri Tænkemaade, som ikke bør falde til Offer for denne Forsagthed, og de Personer, som i denne kritiske og kritiserende Tid i en Regering gjælde for at være i Besiddelse af god Willie, maa man tiltro, at de besidde liberal Tænkemaade nok til ikke at forlange et saadant Offer.

„At man tragter efter at gennemføre gode Love og gode Principer, kan vel ikke med Føje betvivles; men det er dog meget tvivlsomt, om Veien bør lettes for Uerfarne, Umyndige og Uøvede til at blive vore Lovgivere og Førere. Hvad der nu er sandt i den politiske Stat er det maaske ogsaa i den ethiske. Formens Forædling med de høiere Principer til Grundlag maa altsaa være den Veie til det Gode og Bedre, som man forstaaer ved Reformation. De Betæneligheder, maaske ogsaa den feilagtige Opfattelse, der viser sig hos retsfafne Mænd med Hensyn til Reformationens Form, maa derfor anses for tilgivelig.

„De vil selv bedst kunne gjøre Dem dette indlysende og tillige undersøge, om De ved Deres Tilbagekomst kan bestemme Deres Handlemaade derefter. Men De maa komme saasnart som muligt, og jeg kan ikke opgive den Mening, at det maa være til Efteraaret. Deres Bestemmelse bør være, at virke for Deres Fædreland. Er Tiden maaske endnu ikke dertil, saa kan den komme, og De bør gjøre et Forsøg. De indseer, at jeg ikke blot taler om Forsørgelse; men heller ikke den bør forsømmes, og jeg betragter Deres Ophold i Kiel som en Opfattelse, som en Forsinkning. Hvem kan ogsaa saaledes beregne de stiftende Forhold og Omstændigheder, at man kan være vis paa, at de samme Midler altid ere tilstede.“

I Resten af Brevet fremsætter Schimmelmann sine Tanker om den Livsbane, Baggesen bør slaa ind paa. Til en Begyndelse foreslaaer han ham at udarbeide til Brug for Undervisningen i de lærde Skoler og i Almueskolerne to Bøger, en i Fædrelandshistorie og en med den Bestemmelse at tjene som moralsk Læsebog for Arbeiderklassen. Dette behøvede ikke at komme i Kollision med Hertugen af Augustenborgs Plan, at ansætte B. som Sekretær ved den lærde

Skolekommission. Sch. slutter med at bemærke, at hvis Fonden ad usus publicos ikke er istand til at yde alt, hvad der er nødvendigt for Baggesens og Families anstændige Underhold, maa han ikke forsmaa en Sum, som hans Venner ville skyde sammen til dette Formaal. „Det er Venkabets Ret, at kunne tilbyde dette, uden at tillægge det videre Værd.“

At disse Schimmelmanss Bestræbelser for at formaa Baggesen til at slaa ind paa en praktisk Livsbane, der kunde være til Gavn for ham selv og til Nytte for hans Fædreland, strandede paa hans Ustabighed, Raastløshed og proteusomskiftelige Natur, som paa hans Lyft til at føre et uafhængigt og planløst omflakkende Liv, er tilstrækkelig bekendt. Ikke desto mindre vedblev Greven og hans Hustru at vise ham stor Forekommenhed og varm Interesse. Først da han, vel nærmest af Hensyn til sin anden Hustru, den i Genf fødte og i Paris opdragne Fanny Keyboz, der var sygelig og ikke følte sig ret hjemme i Kjøbenhavn, i 1800 atter besluttede at reise til Paris for at tage længere Ophold der, begyndte Forholdet at blive mindre heldigt. Hvorledes Schimmelmanss optog hans Beslutning, viser Fragmentet af et Brev fra ham, som er optaget i Baggesens Biografi. Han finder, at Reisen er en Opgivelse af hans Fædreland. Men naar dette for evig vil blive fremmed for hans Hustru, saa har han intet mere at sige. „Seg formaaer ikke at bidrage noget til Deres fremtidige Skjæbnes Udjævning og Bestemmelse; men jeg vil heller ikke paatage mig at hindre Udførelsen af Deres fattede Beslutning, selv hvis saadant var afhængig af mig. — — — Det er ogsaa langt oftere Tilfældet end man troer, at den Vigegyldighed, hvormed vi betragte og ved hvilken vi tilbagestøde de Mennesker, der ere villige til at vise os Deltagelse, forstyrrer alle bestaaende Forhold.“

Hær var det Grevinden, der var meget misfornøiet med hans Plan, men trods det Misforhold, hvori B. saaledes var kommet til disse Belyndere, viste Schimmelmanss ædle Hjerte sig deri, at han, kort efter at Baggesens Hustru var nedkommen med en Datter, og hans pekuniære Vanstueligheder derved forøgedes, tilstillede ham en Pengesum, der hidrørte fra ham selv og et Par andre Venner, men som Greven sagde kom fra en Anonym. I sit Svar til Schimmelmans

afflog Baggesen, trods sin Pengetrang, at modtage Gaven. Da Summen derimod blev ham tilbudt som et Laan, modtog han den. Da Baggesen i 1810 vendte tilbage til Kjøbenhavn, blev han i det Schimmelmanske Hus, navnlig af Grevinden, modtaget saa kjøligt, at han kun meget sjældent gjentog sit Besøg. Dog skrev han et meget smukt Digt ved hendes Død i 1816. Striden med Dehlenschläger hidrog ogsaa til at fjerne hans tidligere Venner; dette var sikkert en medvirkende Aarsag til, at han tilsidst forlod sit Fædreland for bestandig.

— -- Dog tilbage til de Mænd, som jævnlig faaes i de Schimmelmanske Cirkler. Der var A. B. Bentzen, som havde vundet Universitetets store Guldmedaille, stod i nøie Forbindelse med Datidens Digtere og Videnskabsmænd, og efterat have været Medlem af Regeringsraadet for de dansk-vestindiske Der endte som deres Gouverneur. Der var B. G. N. Niebuhr, Sønnen af den berømte Rejsende Carsten Niebuhr, en lærd og aandrigh Mand, som forinden han kom i preussisk Tjeneste, opholdt sig i Kjøbenhavn som Privatmand. Ogsaa den berømte Steffens faaes under sit Ophold her jævnlig i det Schimmelmanske Hus, hvor han vakte Beundring ved sin aandrige Veltalenhed. Bram hørte til gjerne sete Gjæster; Rahbek kom der kun enkelte Gange, han syntes ikke at kunne finde sig til Rette i det fornemme Selskab; Klub- og Studenterlivet tiltalte ham langt mere. Biskop Balthasar Münter, Brødrene Orsted, den berømte Læge Statsraad Brandes, tillige bekjendt for sine vittige og morsomme Indfald, faaes ogsaa jævnlig hos Schimmelmans, og endnu fortjener at anføres Komponisterne Kunzen og Schall, Maleren Suel, og af Damer Digterinden Frøken Jessen. Skuespiller Peter Foer-som, Shakespeares talentfulde Oversætter, skal have hørt til Schimmelmanss Protegéer, og det kan ikke seile, at han ogsaa havde Afgang til det gjæstfrie Hus, hvor der kun lidet sporedes Noget, der lignede adelig Stolthed. At enhver fremmed Notabilitet, Videnskabsmand, Kunstner eller Digter, som gjæstede Kjøbenhavn, sjældent undlod at lade sig indføre hos Schimmelmanss, kan anses som selvsjølgeligt. Saaledes kan nævnes Brødrene Christian og Leopold Stolberg. Med Schiller, der, som anført, nød Understøttelse gennem Schimmelmans,

vedligeholdtes der en stadig Forbindelse ved Korrespondance, og gjentagne Gange var han indbudt til at gjæste dem i Kjøbenhavn, hvilket Omstændighederne dog hindrede ham fra at efterkomme. Hvorledes Forholdet var, kan skjønnes deraf, at han tilsendte Schimmelmans sin „Wallensteins Lager“ i Manuskript, som oplæstes en Aften for en større Cirkel.

Ved disse Sammenkomster, hvad enten de fandt Sted i Palæet i Bredgade eller paa det smukke „Sølyst“, bestod Underholdningen af Samtaler om nye literære Produktioner, hvoraf Et og Andet oplæstes, men særlig ogsaa om filosofiske og religiøse Emner, hvortil den Kantiske og Schellingste Filosofi gav et rigt Stof. Undertiden var der Musik af fremmede Virtuoser til Gjæsternes Underholdning, thi hverken Schimmelmans eller hans Hustru vare særlige Musikyndere. En Idé om Livet i det Schimmelmanske Hus giver det delige Digt, som Dehlenschläger skrev ved Charlotte Schimmelmans Død:

„Bleg Du hviler paa Baaren, trindt herfter Taushed og Sorgen,
Hallen, høitidelig tom, hvælver sig over dit Leie.
Læben er lukket, som nys med den yndige Tale sig aabned,
Diet funkler ei mer herlige Glint af din Sjæl.
Ei forsamlers Du nu, som en Alterflamme for Kunst og
Viden, freidige Mænd, vinker ei længer i Kred
Gulde Kvinder og venlige Møer om din Sjæl, for i Samkvem
Kjærligt lede der' Aand, danne det yngre Bryst.
Troslddommen svandt. Hvor tidt mig forekom som et Jeslot
Med et Gitter, hin Gaard, ædle Charlotte, dit Hus;
Der fandt Skjaldekunsten sit Hjem, og det tyngende Hverdags-
Liv ei voved sig did, luktes af Gitteret ud.“

Med Grevindens Død indtraadte der en stor Forandring i det selfstabelige Liv hos Schimmelmans. Modtagelses-Afterne ophørte, og det var kun sjældent, at han udenfor de officielle Middage saae Gjæster hos sig. Han havde taget sig sin Hustrus Død meget nær, men dertil kom andre Bekymringer, der paatrængte sig ham som Finantsminister, dybt nedbøiet som han var over Ødelæggelsen af Nationens møjsommeligt erhvervede Velstand, uden at det var ham

muligt at finde Midler til at bøde derpaa. Dette havde ogsaa til Følge, at han i 1813 frattraadte denne Post, og tilbøds levede som Privatmand, indtil han i 1824 blev Udenrigsminister, hvilken Stilling han beholdt til sin Død i 1831. Kan man fæste Lid til, hvad Forfatteren af et i sin Tid meget læst Skrift „Schilderungen und Begebnisse eines Vielgereisten, der ausruht“, fortæller, var Sch. kun lidet stiftet til at udfylde dette Embede. Trods sine mange fortræffelige Sider manglede han alle en Diplomats Egenheder, selv den mindste af disse, Repræsentation. At han desuagtet var bleven Udenrigsminister, uleder Forfatteren fra den Omstændighed, at Frederik den Sjette, i Erkjendelse af, at Danmark ikke mere kunde spille nogen Rolle i den europæiske Koncert, fandt det rigtigst at give Afkald paa al diplomatisk Forhandling med Udlandet, og derfor havde valgt en Mand til Udenrigsminister, der egentlig kun var til Stads, og for hvem Posten saaledes var en Invalideretræte og en Art Sinekure.

Den samme Forfatter meddeler forskjellige morsomme Anekdoter om Schimmelmanss Distraction paa hans gamle Dage. En Gang gav han sig ved Kongens Taffel til at spise Kaviar med Fingrene. Man saae, at Kongen bemærkede det, og Schimmelmanss Sidedame, Hofdame Frøken Lewegau, kunde ikke bare sig for at le. Greven studsede, og et Blik paa de med Kaviar fyldte Fingre viste ham Misgrebet. Forlegen efter en Undskyldning udbød han: „Jeg beder tusinde Gange om Forladelse, jeg troede det var Spinat.“ Men hans Besværelse gav et endnu værre Udslag. Han havde glemt sit Lommeørklæde, antog sin Nabberskes hvide Slæb for et saadant, afstørrede Fingrene med Kaviaren i det, og gav sig til at stoppe Slæbet i sin rummelige Lomme. Da Selskabet reiste sig fra Tasselet, stod til Alles Forbauselse den gamle Minister og den stærkt opkiltrede Hofdame som to sammenlænkede Uadskillelige. Disse Distractioner ere dog Bagateller mod følgende Træk, som Forfatteren vil have erfaret af et Dienvidne. Da Greven havde jordet sin Gemalinde Charlotte og han, dybt bedrøvet, vendte hjem fra Ligbegængelsen, kom han i Bognen til at tænke paa en lille komisk Episode, som var forefaldet derved; den omtalte han til sin Ledfager og sluttede med de Ord: „Det maa jeg dog fortælle til Charlotte.“

Med hans Død skrev Dehlenschläger et Digt, hvoraf følgende hidsættes:

„Statsminister Digter, Tænter,
 Fri for alle Fordomsanker,
 Sund, dog øm for Andres Smerte,
 Munter, med et Englehjerte,
 Følsom som en Mø i Baaren,
 Diet skarpt, men mildt af Taaren,
 Takkefuld, i Visdom kyndig,
 Vilde, bleg, og dog saa yndig —
 Saadan ind til os han traadte,
 Og et Bennesmil forraadte
 Al den Godhed, Hjertet gjemte
 Som til Glæde Flokken stemte.“

*rede 1798-1836
 Brunningens Tænd 2
 (Anstaltens folder)*

Et Centralpunkt for de finere Klasfers Selskabelighed, et Samlingssted for Videnskabens, Literaturens og Kunstens Dyrkere i Slutningen af forrige og i den første Fjerdedel af indeværende Aarhundrede, var det Brunjske Hus. Det var ligesom det Schimmelmannske af tydsk Oprindelse, men isvrigt meget forstjelligt derfra. Medens Grev og Grevinde Schimmelmänn delte alle aandelige Interesser, var Frederikke Brun og hendes Mand af grundforskjellig Natur. Der var en Modsetning i Livsopfattelse og i Tilværeligheder, der for mange gjorde det til en uløselig Gaade, hvorledes de to vare komne til at slutte en Forbindelse for hele Livet. Det Følgende vil nogenlunde forklare det.

Frederikke Brun var en Datter af Balthasar Münster, der fra Superintendent i den lille By Tenna i Hertugdømmet Gotha i 1765 var kaldet til Sognepræst for St. Petri tydske Menighed i Kjøbenhavn. Hun var kun 10 Uger gammel, da hun med Forældrene kom hertil. Allerede tidlig røbede Frederikke poetiske Anlæg, og Umgangen med de mange fremragende Personer, der kom i Forældrenes Hus, saasom Geheimeraad Carstens, den berømte Rejsende Niebuhr, Digterbrødrene Stolberg, samt Samlivet med den Schimmelmannske og den

Bernstorffste Familie, Greverne Christian og Ludvig Reventlov, med kgl. Livlæge Berger, hvis Hus var en Samlingsplads for Lærde og Kunstnere, for Brindsjer af den kgl. Familie og udenlandske Gesandter, modnede tidlig hendes Aand. Digteren Klopstock, der havde besøgt hendes Forældre, medens hun endnu var Barn, var hendes Afgud,

Frederikke Brun hos Ewald.

men ogsaa for Ewald var hun begejstret. Som fjortenaarig Pige bivaanede hun i det kgl. Theater Opførelsen af hans „Balder's Død“, og det Indtryk hun modtog deraf skildrer hun paa følgende Maade i sin Bog „Wahrheit aus Morgenträume“:

„Min Genrykkelse, min Sjælesryd, min Bevægelse var grændseløs. Bjer i sidste Akt tog disse Følelser i den Grad Overhaand, at man

maatte føre mig ud for at jeg kunde trække frisk Luft. Tilfældig befandt Forfatteren sig i en Loge oppe over den, hvor jeg var. Man fortalte ham om den unge Pige, der var saa stærkt grebet af Stykket, at hun maatte forlade Theatret. Han fik mit Navn at vide, og ønskede meget at se mig, hvilket desto lettere lod sig gjøre, da min Broder Fritz allerede længe havde hørt til den Kreds af unge Menneſter, der havde sluttet sig om Digteren med Begeistring, og desuden var ivrig hysſelsat med at oversætte det herlige Sørgespil paa Tydsk. Nogle Dage efter bragte han mig til den ædle Digters fattige Bolig. Jeg vidste vel, at Ewald var lammet af Gigt, men dels forbandt jeg ikke noget billedligt Begreb med disse Ord, dels havde han jo et Par Dage i Forveien været i Theatret. Men hvad sølte jeg ikke, da der paa Smertensleiet viste sig en Jammerstikkelse, med Knæerne trukne op til Brystet, med Ryggen konvulsivisk krummet, med Hænder og Fingre stive og fulde af Gigtknuder, medens det herligt formede Ansigt og de store himmelblaa Dine straalende mig kjærligt imøde med overjordisk Glæde! Ikke istand til at beherske min første Følelse, brast jeg ved dette sønderslidende Skue ud i en Taarestrom. Ewald søgte selv at trøste og berolige mig, og efter en kort kærlig Samtale lagde han den syge Haand paa min Pande, og berørende den med et let Kys, sagde han med svag Stemme: „Der boer en ung Digterjæl.“ Og saaledes blev jeg ved Smerte og Kjærlighed indviet til det, som fulgte mig hele mit Liv.“

Som ung Pige kom hun meget til forhen nævnte fgl. Livlæge Bergers Familie. Han eiede den Gang Eiendommen „Bakkehuset“ i Balby, hvoraf en Parcel senere gik over til Rahbek, og her lader det til, at hun har havt sin første Ungdomskjærlighed. Hvem Gjenstanden var, nævner hun ikke, og han anede nok heller ikke hendes Følelser. Men det manglede ikke paa Friere. Af et Brev fra hendes Broder Frederik Münter (senere Sjællands Biskop), dateret Göttingen, April 1782, fremgaaer det, at hun ikke var karrig med at uddele Kurve, deriblandt til den senere Admiral Hans Sedorff, som Broderen fandt var den mest antagelige blandt Frierne. Derimod er der en Anden, hvilken han betegner som en Laban, men som

Søsteren efter hans Mening nok synes bedst om. At der derved sigtes til Konstantin Brun, er der ingen Grund til at antage, thi Broderens Betegnelse passer paa ingen Maade paa ham.

Saa, Konstantin Brun var blandt Frierne. Han var født i Kjøbenhavn, og begyndte som fattig Kommiss. Men han var et godt Hoved, denne underordnede Stilling*) blev han snart kjed af, og da han en Dag i Avisen læste, at man i Lübeck søgte et ungt Menneske, der var ordentlig opdraget og havde gode Skolekundskaber, til som Tjener at følge en ung Herre paa en Udenlandsreise, deserterede Brun fra sin Tjeneste og meldte sig efter Adressen i Lübeck. Den unge Rejsende var en Hr. Pauli, Søn af en rig Kjøbmand. Man syntes saa godt om Brun, at han blev ansat paa den gamle Paulis Kontor, og Forholdet vendte sig saaledes, at han sammen med Sønnen etablerede sig i St. Petersborg, hvor han senere blev dansk Konsul. I denne Egenstabs gjorde han nogle Rejser til Kjøbenhavn, blev indført i Münters Hus, og efterat han var bleven Administrator ved den vestindiske Handel, begyndte han at gjøre Cour til Frederikke.

I Begyndelsen syntes der dog ikke at være Udsigter til, at hans Forhaabninger kunde gaa i Opfyldelse, thi Forældrene vilde nødig stilles fra deres Datter, og denne syntes ikke at nære nogen varmere Følelse for ham. Men da Hindringen for en Adskillelse var bortryddet, idet han paa Grund af sin Ansættelse i Kjøbenhavn havde opgivet sin Forretning i St. Petersborg, og da han forstod at tælle Frederikke ved at vise Deltagelse for hendes aandelige Interesser, ja ved, som Dehenschläger fortæller, at recitere for hende en hel Ode af Klopstock, som han havde lært udenad, blev hans Udsigter bedre. Han var allerede den Gang en velstaaende Mand, og saaledes hvad man kan kalde et godt Parti; men Grunden til hans betydelige Rigdom blev, som Abrahams fortæller efter et Sagn i den Münterske Familie, lagt ved en tilfældig Omstændighed.

*) Afspøde Prof., Notarius publicus Abrahams fortæller i sine „Meddelelser af mit Liv“: Da Brun var bleven Geheimeraad og jeg lykønskede ham til Excellencen, svarede han: „Ja, lieber Freund, damit angefangen Laden und Straßen zu seggen und Nachttöpfe auszuwerfen, und als Geheimerrath und Großkreuz geendigt, das ist doch nicht übel.“

Det var i den franske Republiks Tid, da der indtraf en følelig Hungersnød og da Republiken paa Grund af sit fjendtlige Forhold til andre Lande ikke kunde faae Tilførsel af Korn. I denne Nød henvendte den herværende franske Gesandt sig til Grev Bernstorff, der var Formand for det daværende Østersøiske Kompagni, med Anmodning om, at faae Tilførsel fra Danmark. Bernstorff, der gjerne onskede at være imødekommende, fandt det paa den anden Side betænkeligt at gaa ind herpaa, dels fordi det kunde medføre uhyre Tab for Kongeriget, dersom Ladningerne bleve opbragte, dels fordi han selv, som Udenrigsminister for en neutral Stat, ikke vilde kompromittere sig og Landet. I en Samtale med Brun fortalte han ham, hvorledes Sagen stod og udtalte den Forlegenhed, hvori han befandt sig. Brun spurgte ham om han vilde overlade ham Foretagendet paa egen Risiko, og da Bernstorff forgjæves havde gjort ham opmærksom paa, at det kunde blive hans Ruin, dersom Spekulationen mislykkedes, overtog Brun den hele Sag, førte den igjennem og var nu en rig Mand. Fra min Ungdom erindrer jeg at have hørt fortælle, at Agent Brun (den Titel havde han den Gang) ogsaa spekulerede i Lallotteriet ved at spille paa de lige eller ulige Tal, med bestemt Udtræk og derved opnaaede en meget betydelig Rente af den paa den Maade anvendte Kapital. En Justitsraad Winkelhorn, bekjendt som en dygtig Regnemester, havde i et eget Skrift udviklet, hvorledes dette med Sikkerhed lod sig opnaa, naar man havde en betydelig Kapital at disponere over.

Bruns Frieri til Frederikke blev af hendes Fader fremmet ved et mærkeligt Brev, som han skrev til hende, da hun endnu var i Tvivl om hun skulde give Brun sit Ja. Det findes i dansk Oversættelse gjengivet i de Meddelelser om Frederik Münters og Frederikke Münters Ungdom, som E. L. N. Mynster har udgivet i 1883, og er meget udførligt. Münter gennemgaaer alle Bruns Egenstaber. Han har, mener Faderen, megen sund Fornuft, har mange selv-erhvervede Kundstaber, og er dygtig som Faa i det Fag, hvortil Forsynet har bestemt ham. Hans Hjerte synes ham ædelt og godt, og han har ikke opdaget noget, der strider mod denne gunstige Mening. Om hans moralske Forhold give hans Venner i Lübeck det gunstigste

Vidnesbyrd, og dette bestyrkes ved den Erfaring, som Münter og hans Familie har høstet i to Aar. Der er Intet, som tyder paa, at han er irreligiøs. „Aldrig have vi set ham gjøre, hørt ham sige Noget, der stred mod Retsfærdighed og Dyd.“ Hans Ydre forekommer Münter behageligt, vindende og indtagende. Der er ingen Vindbeutleri hos ham, han kan overalt gjøre sig gjældende. Han kan tale rigtigt og vægtigt om Alt, hvad der hører til hans Fag, og om Meget, som ligger udenfor det. Han ser vel lidt sygelig ud, men det er nok en Følge af hans Reiser og Omflakken, maaske ogsaa af hans ubesvarede Kjærlighed til Frederikke. Lægen, Prof. Schönheyder, hvem Münter havde udspurgt, havde givet de mest beroligende Forsikringer (Brun blev ogsaa 89 Aar gammel). En betænkelig Omstændighed var nok Aldersforskjellen (hun var næsten 20 Aar yngre end Brun), men Münter udvikler udførligt, at han ikke deri kan se nogen Hindring for Ægteskabet. Mange Exempler godtgjøre, at der er lykkelige Ægteskaber, hvor der er en endnu større Forskjel. Dernæst taler Münter om hans Herkomst og hans Familie, om hans Formue, hans borgerlige Stilling og hans gode Udfigter — og dernæst gaaer han over til at skildre hans Kjærlighed til Frederikke. Denne fremstiller han som inderlig, men hvad der især glæder ham er, at Brun fortrinsvis elsker hendes Sjæl, hendes gode Karakter, hendes Talenter. „Jeg kan heller ikke troe andet“, — skriver han — „end at hans Sindelag og Tilbøieligheder stemme med dine. Han har ikke din store Livlighed, dine ungdommelige Videnskaber, Impe-tuositet, hvis jeg saa tør udtrykke mig. Jeg mener det er godt og vel. Den ved Aar og Erfaring dæmpede Ild vilde gavnligt paavirke Fyrigheden hos Dig, som lig en opluende Flamme griber og fortærer Alt. Suft en saadan Mand, min gode og fjære Pige! maatte jeg vuske Dig, selv om det blev en anden. En Ung og Fyrig, med din raske Indbildningskraft, dit elstværddige, hede Sværmeri vilde gjøre saadanne Krumspring med Dig og Du med ham, at alle Eders Venner maatte blive angst og bange.“

Brevet gaaer derefter ind paa udførligt at drøfte Frederikkens Følelser for Brun. Münter har vel ikke sporet nogen varmere Følelse hos hende for ham, men hun foretrækker ham for mange,

hun finder Fornøielse i hans Samtaler, hun agter hans Forstand og Indsigter, og han finder da, at hun allerede har de fornemste Ingredienter af Kjærligheden i sit Hjerte. Han foreholder hende, hvad den saakaldte romantiske Kjærlighed, som hun sikkert sværmer for, kan føre til, viser, hvorledes den ikke sjældent, naar den første Opbrusning er forbi, havner i Splid og Ulykke. Brevet slutter saa med en Del moralske og praktiske Betragtninger over, hvad der kræves til et godt og tilfredst Egteskab, samt at den drømte Lyksaligheds Idealer ligesaa lidt der have hjemme som i noget andet jordisk Forhold. Men forøvrigt vil Münter og hans Hustru ikke paalægge deres elskede Datter nogen Tvang; hun har sin fulbeste Frihed. Vælger hun Brun, har hun sine Forældres hjerteligste Samtykke; gjør hun det ikke, bliver hun dog ved at være deres inderlig elskede Pige, som de med største Glæde ville beholde i deres Hus og saa længe de leve forsørge og bevare som deres bedste Skat.

Der er ingen Tvivl om, at dette Brev, skrevet af Balthasar Münter paa hans 48de Fødselsdag den 24de Marts 1783, udøvede en afgjørende Virkning paa Frederikkes Bestemmelse. Følgen var, at hun kort efter gav Brun sit Ja, og at Brylluppet fandt Sted et Par Maaneder efter. Men Samlivet stadsfæstede ikke ganske, ja neppe tilnærmelsesvis, hvad Balthasar Münter havde udtalt og ventet i sit Brev. Han kom hurtig til Erkjendelse af den Erfaringsfætnings Rigtighed, at Egtmændene ere Et, Elskerne et Andet. Frederikke Brun, som hendes Digte og andre literære Arbejder jo tilstrækkeligt vidne om, var af en saa fantastisk og überschwänglich Natur, der gav hendes forøvrigt ædle og brave Tænkemaade et sær-egent Relief, at den ædruelige Kjøbmandsjæl, der boede i Brun, kun lidet kunde finde sig deri. Man har vel ikke fra selve Frederikke Brun i hendes talrige Breve eller Bøger nogen Hentydning til Misforholdet mellem hende og hendes Egtfælle; men desto flere ere Vidnesbyrdene derom fra Mænd, som hørte til deres Omgangskreds. Dehlenschläger siger, at dersom en Komædie digter vilde skildre Modfætning af overdreven poetisk og overdreven prosaisk Tendents, saa kunde han aldrig have fundet bedre Anledning end i Brun og hans Hustru. Den første: Kjøbmand med Liv og — sit venia

verbo — Sjæl; praktisk, driftig, grift efter Benge som en Høg efter Bytte, men uden alle høiere Ideer, spottende Poesien som Børnestreger og sin egen Halvdel som Poesiens Repræsentantinde. Fru Brun var dannet i den Klopstock-Salis-Matthijon-Bonstettenske Skole. Den sentimentale Retning, som hendes Væsen derved havde taget, behagede ikke hendes Mand, det var ikke sjældent, at han til sin Hustrues Gjæster gjorde sig lystig over hende, naar hun ikke var tilstede, og undertiden paa en alt andet end smagfuld Maade. Det skete ogsaa i hendes Nærværelse, men hendes Døvhed forhindrede hende i at høre det.

Abrahams, der kom i Bruns Hus, havde samme Opfattelse af Forholdet som Dehlenschläger. Han siger bl. a., at uagtet Bruns Forsængelighed fandt Næring ved hans Hustrues Begavelse, hendes literære Virksomhed og derved, at hun gjorde hans Hus til et Centralpunkt for den store Verden, fandt han dog i sine gnavne Dieblitte, at det var for dyrt. Især ærgrede han sig over de store Summer, hendes Reiser kostede. En Aften, da der var stort Selvfab, traf Abrahams ham i det onde Lune. Medens de spadserede sammen op og ned ad Gulvet, gav han det Luft. „Jeg veed Pokker ikke, hvorfra min Kone kjender alle de Menneker, hun trommer sammen her; jeg kjender ikke en eneste.“ I det samme kom den gamle Kammerherre Wichfeldt ind og henvendte et Par forbindtlige Ord til Brun i Forbigaaende. „Jgjen En, som jeg ikke kjender.“ Abrahams gjorde ham opmærksom paa, at denne Mand jo kom tidt i hans Hus og maatte være ham velbekjendt; men Brun blev ved at paastaa, at han aldrig havde set ham før. Brun kneb gjerne paa Skillingen og holdt nok af at jamre og at udtale sin Vængstelse for Fremtiden. En Gang ytrede han sin Bekymring for den forhen omtalte aandrige Læge Brandes og endte med at sige: „Wir werden noch zulezt alle arme Hunde.“ Brandes svarede: „Sein Sie unbesorgt, Sie werden nicht arm, und ich werde kein Hund.“ Som et Træk af hans Sparksomhedsaand, der var et Instinkt hos ham ligesom hos Egernet at samle Nodder i et hult Træ, fortæller Dehlenschläger, at han engang viste ham en hel Skuffe fuld af Sukker, som han havde samlet af det,

han fik til sin Kaffe som han i „Harmonien“ drak om Estermiddagen, og hvoraf han hver Gang tog nogle Stykker med i Lommen.

Man ser saaledes, at den Opfattelse af Bruns Karakter, som Balthasar Münter havde gjort gjældende i sit ovenfor omtalte Brev som Forudsætning til et lykkeligt og harmonisk Samliv, kun lidet holdt Stik. Men om der end var Spirer nok tilstede til Differentser mellem Egteparret, kom det dog neppe til nogen egentlig Splid af grundig Betydning. Frederikke Brun med sine ideale Forestillinger lagde maaste neppe Mærke til sin prosaiske Mand's Uvaner og Syndigheder, eller hun sølte sig hævet over dem. Hun maatte jo ogsaa erkjende, at hendes Mand's Rigdom forskaffede hende Goder, som hun satte stor Pris paa, og ved hvis Savn hendes Sjæleliv aabenbart vilde være hensygnnet. Hendes mange Reiser, som hun ikke blot foretog af Reiselyst og af Hensyn til de mange interessante Bekjendtskaber, hun derved stiftede, og til det rige Stof for hendes Forfatterstab, som hun fik Leilighed til at gribe og indhøste, men ogsaa af Helbredshensyn, da hun hyppig led af Nervekrampe, kostede mange Penge. Det samme var ogsaa Tilfældet med hele hendes Livsførelse: aabent Hus for Notabiliteter af enhver Art, for Videnskabsmænd, Digtere, Kunstnere, Diplomater, og saa glimrende Boliger som Palæet i Bredgade og det deilige, af hendes Mand ombyggede Sofieholm i Frederiksdal, — alt dette synes at have hørt til de Betingelser, hendes Naturel krævede. Tillige havde hun Midler til at udøve den Hjælpfomhed og Velgjørenhed, som hendes gode Hjerte tilfagde hende, og naar hendes Mand ydede En og Anden Understøttelse, som det f. Ex. var Tilfældet med Baggesen, hvad man veed fra hans Biografi, saa kan man være vis paa, at det skete paa hendes Tilskyndelse.

Hvad der sikkert ogsaa hidrog til, at hun bar over med sin Egtesælles ubehagelige og stødende Væsen var Hensyn til Børnene, som hun elskede med al den Kjærlighed, hendes Hjerte rummede. Hun havde en Søn, Karl, der voksede op til en høist vakker ung Mand, og tre Døtre: Charlotte, i 1809 gift med Ministerpræsident Paulsk, Augusta i 1811 gift med den lislandske Baron Kennenkampf, og Ida, i 1816 gift med Grev Ludvig Philip af Bombelles. Frederikke Brun tog sig med Varme af deres Opdragelse, og stjondt

Handskrivning

Frederikke Brun.

der vel ogsaa derved gjorde sig en vis sentimental Excentricitet gjældende, forstod hun dog at hævde den moderlige Værdighed og Myndighed, rette Børnenes Feil ved Overtalelser, men ogsaa, naar det var nødvendigt, ved Strengthed.

Skjønt hun omfattede alle sine Børn med Kjærlighed, var Ida (Aldelaide) dog aabenbart hendes Yndling. Hun har i eget Skrift „Idas æsthetische Entwicklung“ gjort Rede for sin Børneopdragelse ved at skildre Idas Barndom og første Ungdom, selvfølgelig med den sentimentale Opstyltethed, som laa i hendes Natur. Men forøvrigt frembyder Skriftet i flere Henseender en ikke ringe Interesse. Sær dvæler hun udførligt ved det ualmindelige Talent for mimisk Fremstilling, som Ida udfoldede allerede som Barn, og som ogsaa er bekræftet ved Udtalelser af Samtidige, navnlig Baggesen, Dehlenschläger, Steffens og A. W. Schlegel. Wehse var Musiklærer for Børnene, og Moderen fortæller, at naar han gav sig til at improvisere paa Klaveret, ledsagede den 7aarige Ida dette med de mest yndefulde mimiske Stillinger efter Antiker. Uden at have lært at dansse, deltog hun i de andre Børns Dans, men sagde til Moderen: „Jeg dansser, men jeg ved ikke, hvad jeg dansser. Sig mig, hvad jeg skal dansse,“ og saa fortalte Moderen hende den smukke Mythe om Orfevs og Eurydice; Wehse spillede Musikken af Raumanns Opera, og Ida fremstillede nu Orfevs, der søger efter sin Hustru, med saa megen Ynde og Sandhed, at Fru Brun og Wehse vare lige henrykte. Denne Gave udviklede sig mere og mere gennem Maren ligesom uvilkaarlig og uden noget egenligt Studium, hendes Plastik var fri for enhver Tvang, hendes Stillinger yndefulde og gracieuse, og der sporede i de af hende fremstillede Følelsesnuancer et ikke almindeligt dramatisk Talent. Hendes Kunstjands aabenbarede sig ogsaa i de Sujetter, hun valgte, og hvortil Bestuelsen af de Mesterværker i den bildende Kunst, hun paa Reiserne med Moderen havde rig Leilighed til at kende, ydede hende Stoffet.

For Gjæsterne i Bredgade og paa Sofieholm og for de berømte Personer, Frederikke Brun omgikkes paa sine Reiser, ydede Idas mimiske Fremstillinger, hvortil ogsaa kom hendes yndefulde Sang, en yderst interessant og tiltalende Nydelse. Blandt Idas

Beundrere nævner Moderen Thorvaldsen, som de stadig omgikkes under deres Ophold i Rom. Undertiden akkompagnerede han Idas smukke Sang — thi hun havde en ypperlig, kunstnerisk uddannet Stemme — paa Guitar. Den berømte Mad. de Staël, „Corrinna“ Forfatterinde, og i Historien bekendt som en ivrig Modstander af Napoleon den Første, Mad. Cottin, en bekendt aandrig fransk Forfatterinde, Malerinden Angelika Kauffmann, M. W. Schlegel og mange Andre vare henrykte over hendes plastiske Fremstillinger, hvis Forbilleder nærmest hørte hjemme i den romerske og græske Mythe- og Sagnverden. I 1803 besøgte de i Fena Goethe, hvis Bekendtskab Fru Brun tidligere havde gjort. Han tog Ida i sine Arme, satte hende op paa en udstoppet afrikansk Tiger, der var blandt hans naturhistoriske Samlinger, og lod hende med passende Drapperi fremstille en Ariadne, hvis yndefulde Stillingen han i høi Grad beundrede.

Dehlenschläger skildrer Ida som en yndig Pige, blond, hvid, velskabt, som en Nymfe med et ovalt, regelmæssigt, haarfagert Hoved og et Ansigt, hvis muntre Venlighed gjorde Indtryk paa Alle. Moderen ansaae hende for et Geni, hvilket hun efter Dehlenschlägers Mening dog ikke var, thi for Boesien havde hun ikke megen Sands, skjøndt hun gjerne lo af det Dystige; skjøndt hun sang deilig, var hendes Smag for Musik aldeles efter nyeste Mode. Men i ethvert Tilfælde var hun aabenbart en meget indtagende og talentfuld ung Pige, der fortryllede Alle, som kjendte hende. „Musageten“ Baggesen gav sin Beundring og Henrykkelse Lust i Digte, hvis Svulst og hastemte Toner trods de mange Skønheder gjør et løierligt Indtryk paa Nutids Læsere. Der fattedes hende ikke paa Tilbedere. Dertil kan sikkert henregnes S. L. Heiberg, der som ganske ungt Menneſke kom i det Brunſke Hus, og paa Grund af sit undselige, næsten barnlige Væsen kaldtes l'enfant. Naar man læser flere af hans Ungdomsdigte, der have Ida (Aldelaide) og Livet paa Sofieholm til Gjenstand, saa vil man deri spore Følelser af en dybere Natur end blot Beundring og Hyldest. Det deilige Digt, som Heiberg skrev ved Budskabet om hendes Død i 1857, vidner ogsaa om Minder, dybt indskrevne i Digterens Hjerte.

Hun døde som Grevinde af Bombelles. I 1813 kom Grev Ludvig af Bombelles, ansat ved det østerrigiske Gesandtskab i Berlin hertil i en diplomatisk Mission. Han var langt fra smuk, snarere det Modsatte, op i Trediverne, men en behagelig Selskabsmand, lystig og overgiven, og blev snart en daglig Gæst i det Brunste Hus, hvor han blev dødelig forelsket i Ida, og søgte paa alle mulige Maader at vinde hende. Saaledes sprang han — som Dehlenschläger fortæller — op bag paa hendes Vogn en Vinteraften, da hun kjørte hjem fra et Selskab, og hjalp hende som Tjener, da hun steg ud. I 1816 fik han hendes Ta, og førte hende som sin Hustru til Dresden, hvor han var ansat som Gesandt. Her førte de stort Hus, hvis Selskabelighed, dramatiske og musikalske Underholdninger, hvori den unge Grevinde var Sjælen, udøvede en stor Tiltrækning paa den fornemme Verden.

Hvis man vil tage Ordet udvalgt Selskab i dets strengeste Begreb, kan det just ikke gjælde om det, det Brunste Hus var Samlingsstedet for. Det var tværtimod meget broget, og Bruns Ytring om, hvad hans Hustru stræbte sammen, er ikke uberettiget. Det var ikke vanskeligt at blive indført der, og at det kunde træffe sig, at der kom Udlændinge af temmelig tvivlsom Karakter og Stilling, derom vidner, at Kjøbenhavns Politidirektur — hvad der er mig fortalt som aldeles paalideligt — en Aften i det Brunste Hus traf en elegant Franskmænd, hvem han ifølge Signalement gjenkjendte som en af Pariserpolitiet estersporet Falskner. Han lod sig ikke mærke dermed, men næste Morgen lod han ham arrestere i det Hotel, hvor han var taget ind.

Men Eliten af det gode Selskab var dog Hovedelementet, og der var neppe Noget, der havde gjort sig bekendt i Litteraturens, Videnskabens og Kunstens Verden, som ikke her blev modtaget med aabne Arme. Her traf Dehlenschläger og Baggesen sammen. Baggesen var Frederikke Bruns Yndling, han toges paa Raad af hende ved hendes literære Arbejder, han oplæste sine Digte, beskæftigede sig meget med Børnene, fortalte dem Eventyr og udøvede en ikke ringe Indflydelse paa Ida. Da han ved sin Strid med Dehlenschläger havde lagt sig ud med Mange, holdt Frederikke Bruu

paa ham med usvøkket Hengivenhed, uagtet hun dog ikke optraadte som Partigænger, og var overfor Dehlenschläger ligesaa forekommende som tidligere. Men hun havde dog truffet et Arrangement, sigtende til at undgaa et Sammenstød mellem de to kæmpende Digtere. Hun havde nemlig paalagt sin Portner, at naar Baggesen var der og Dehlenschläger indfandt sig, skulde han sige denne, at hun ikke var hjemme, og det samme til Baggesen, naar Dehlenschläger var der. Overhovedet var Huset en neutral Grund. Her mødtes S. L. Heiberg og Ingemann, Schack-Staffeldt og Just Thiele, Chr. Molbech og Kruse, der alle havde haft literære Kontroverser. Ministrene og de fremmede Diplomater hørte til Gjæsterne, det høieste Aristokraties Medlemmer, men ogsaa større Kjøbmænd og Bankierer, der dog mest kom for Bruns Skuld og havde Spillepartier med ham. At Stollbergerne og andre berømte Tydskere, som gjæstede Kjøbenhavn, bl. a. den berømte Fysiognom Lavater, strax fandt et behageligt Asyl hos Frederikke Brun, følger af sig selv. Der var ogsaa Gjæster, som havde fast Ophold i det Brunste Hus. Saaledes den bekjendte schweiziske Statsmand Bonstetten, der, for at undgaa den franske Invasion, havde forladt sit Fædreland og paa Frederikke Bruns Opfordring var taget til Kjøbenhavn for at bo hos hende. Han lønede Gjæstfriheden ved med Iver at tage sig af hendes Børns Undervisning, og betegnede Huset som et „Børneparadis“. Baggestens første Hustru, Sofie Haller, tilbragte med sit Barn for sit Helbreds Skuld en Sommer paa Sofieholm. Sævnlig opholdt sig i det Brunste Hus, undertiden paa lang Tid, de to Døtre af den afdøde danske Gesandt i Spanien, Drejer, hvoraf den ældste, Marquitta, var meget begavet, Frøkerne Hanne og Constance Eggers, Frøken Olsen, Datter af Ministerresident Olsen, Frøken Boëga o. fl. De kaldte de Gamle il padre og la madre. En fremtrædende Plads blandt Frederikke Bruns Omgivelser indtog Hofdame hos Frederik den Sjettes Gemalinde Grevinde Münster, født Ompheda. Hun var smuk, aandrig og havde forsøgt sig som tydsk Digterinde; men hun led af en overspændt Sentimentalitet, der gik over til Melankoli og tilsidst antog Banvidets Former. En Dag udeblev hun fra Tasselet paa Frederiksberg Slot; man fandt hendes

Dør lukket i Laas. Den blev opbrudt, og hun laa aflivet paa Sofaen. Der cirkulerede Rygter om, at hun havde taget sig af Dage af Sambittighedsnag, formentlig fordi hun skulde have været Medvinder i et af Juliane Marie anstiftet Komplot til at tage Frederik den Sjettes Børn af Dage. Men som der aldrig er fremkommet Nogetshomhelt om, at et saadan Komplot har eksisteret*), saaledes værger ogsaa Dehenschläger om Grevindens Minde ved at fremstille hende som en ædel Kvinde, hvis hele Ulykke bestod i altfor overspændt Sentimentalitet. Han bemærker tillige, at Sindssygdом har været arvelig i hendes Familie, og at dette kan yde sit Bidrag til Forklaring af Selvmordet.

Underholdningen i det Brunste Hus var af meget forskjellig Natur. Samtalerne dreiede sig mest om Begivenheder paa Literaturens og Kunstens Omraader. Der gaves dramatiske og mimiske Forestillinger, hvori selvfølgelig Ida var en Hovedperson. Saaledes opførtes bl. a. Racines „Athalie“; dog var det mest smaa franske og tyske Stykker, som bleve givne paa et dertil indrettet lille Theater. Frøknerne Marquitta Dreyer og Olsen havde stor Talent for Dands. De indstuderede med Ida italienske og spanske Dands, hvis Udførelse vakte Beundring hos den gamle Balletmester Galeotti, der ogsaa hørte til Husets Gæster.

At Musik og Sang udgjorde en væsentlig Bestanddel af Underholdningen, falder af sig selv. Sangerinderne Mad. Frydendahl og Fr. Brza sang ikke sjælden hos Bruns, men her var det atter Ida, som ved sin smukke Sang, i Reglen akkompagneret af Weyse, ydede sit Bidrag til Nydelsen. En saadan skjænkede i høi Grad Weyses Klaverspil og Improvisationer, naar han var i godt Lune. Han holdt ikke af at blive bedt om at spille; men saa satte han sig pludselig til Klaveret, improviserede de yndigste Melodier, hvilke han undertiden afløste med de løierligste Disharmonier ved at lade Klaveret puste, hvæse og miave — det var hans bekjendte „Ratte-

*) Jeg henviser til, hvad jeg i saa Henseende har omtalt i mine Meddelelser om „Kronprindsen af Holbæk“ i anden Del af „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“, første Udgave.

Cavatine". Datteren brød løs hos Tilhørerne, der kom en Slutningsakkord med en langstrakt Wiaven, han sprang ſaa op, ſuffede Instrumentet og gav ſig ſelv hjertelig til at le. Hans Skjalmeri gik undertiden ogſaa ud over Fru Brun. Som anført, var hun baade meget døv*) og meget affektert. Weyſe ſad ved Klaveret, lod ſom han spillede, bevægede Fingrene, men anſlog ikke en Tone. Efter nogen Tids Forløb udbrød Fru Brun: „Hören Sie doch auf, Weyſe! Es iſt zu göttlich! Meine Nerven können es nicht aushalten.“ Som Dehlensſchläger fortæller, ſagde hun ved en Koncert til ham: „Gud har bevist mig den Naade, at jeg ikke er døv for Muſik.“ Dertil bemærkede Maleren Chriſtel Niepenhauſen ſaa, ſom hørte det: „Den Naade har Gud ſlet ikke bevist hende; thi da vi en Gang var ſammen ved en Paſſionskoncert, der begyndte med et stort Kor, ſpurgte hun mig, da Koret var ſunget: „Begynder det ikke ſnart?“ Ved Koncerterne i Hjemmet ſad hun undertiden med en Pind i Munden, der berørte Sangbunden i Klaveret, naar det blev ſpillet af en Virtuoz. Om det hjalp paa hendes Døvhed, er ikke bejendt.

Weyſe hidrog ogſaa paa anden Maade til Underholdningen. Han var ganſke viſt i flere Henſeender en Særling, men godmodig og fuld af ſprublende Vid, naar Humøret var godt. Han ſang pudſige Smaaſiger, fortalte Hiſtorier, lærte de Unge komiſke Lege, ſom „Stampemølle“, „Tødestole“, og legede ſelv med. Hans bedſte Ven var Sønnen Karl, han indførte ham i Forældrenes Huſ, og var hans Fortrolige ved hans Kjærlighedshiſtorie med Julie Tutein, den rige Großferer Tuteins Datter, ſom han underviste. Meget tyder paa, at den ſmukke og elſkværdige Pige beſvarede hans Følelſer, men Faderen modsatte ſig Giſtermaalet med den unge, ubemidlede Muſiker, der endnu ikke den Gang havde opnaaet Berømmelſe. Det kom til et Brud og Weyſes Underviſning ophørte. Vel bevarede Julie ſine Følelſer for ham i lang Tid, men endelig

*) Døvheden havde indfundet ſig i den haarde Vinter 1788—89. Hun var den Gang 23 Aar. I Begyndelſen var Døvheden ikke meget betydelig, men den tiltog med Aarene, og i ſit 40de Aar havde hun næſten fuldstændig miſtet Hørelſen, ſkjøndt hun ikke gjerne vilde erkjende det.

gav hun efter for sine Forældres Overtalelser og halvfjerde Aar efter Bruddet gav hun (1804) sin Haand til en rig Kjøbmand Nothenius fra Amsterdam. Der er ingen Tvivl om, at denne sørgelige Skuffelse udøvede en stor Indflydelse paa Weyses Bæsen og Temperament, og vel ogsaa var Aarsagen til, at han aldrig giftede sig.

Ogsaa Schall og Kuhlau kom i det Brunste Hus, og ledede undertiden de musikalske Underholdninger. Men Kuhlau saaes kun sjældn, thi han holdt ikke af Weyse, og vilde nødig være sammen med ham. Et stort Opsving fik disse Underholdninger ved Sibonis Ankomst hertil. Han var selvfølgelig en velkommen Gæst og var villig til assistere Fru Brun ved hendes musikalske Soiréer. De bleve, som Prof. Abrahams fortæller, indrettede efter italiensk Mønster, saaledes som de romerske *accademie di musica*, men denne Omstændighed gav dem strax deres Banesaar. De unge Herrer, som assisterede, fandt det nemlig alt for barbarisk, at der hverken blev budt Waadt eller Tørt, og efterhaanden faldt de fleste fra, saa at de musikalske Dvelser indskrænkede sig til de Faa, der bleve tilbage. Deriblandt kan foruden Prof. Abrahams, der havde en meget smuk, fortrinlig uddannet Stemme, nævnes Brødrene Gerson, den ene Komponist, og begge udmærkede Klaverspillere. Fremmede Musik- og Sangvirtuoser vare velkomne Gæster i det Brunste Hus; Abrahams nævner Pianisten Moscheles og Sangerinden Milder-Hauptmann, „die Königin des Gesanges“, som Fr. Brun kaldte hende.

Der var ogsaa større Festligheder. Da Prinds Christian (senere Christian den Ottende) med sin Gemalinde i 1822 var vendt tilbage hertil fra Udlandet, blev der paa Sofieholm arrangeret en stor Festlighed for Fyrsteparret, hvis Besjendtskab Frederikke Brun havde gjort ved en tidligere Leilighed, og som derfor havde modtaget hendes Indbydelse til et Besøg paa det smukke Lyststed. Det var en Aftenfest i italiensk Stil, Haven blev smukt illumineret og Alt var indrettet med Smag. Men Veiret var koldt og kontrasterede stærkt med den italienske Udstyrelse. Der var hyppige Familiefester, og ved saadanne Leiligheder var der altid indbudt et stort Antal Gæster.

Prinds Christian og Prindsesse Karoline Amalie hos Frederikke Brun.

Rift giver følgende Billede af Livet til daglig Brug i det Brunste Hus: „I et med Drapperier, Antiker og moderne Kunstværker smykket Kabinets Halvmørke gav Frederikke, hvilende paa en Sofa, Audients for de Besøgende, der stadig for at forstaaes maatte strige hende i Drene. I de tilstødende Værelser drev Børn og Gjæster, hvorpaa der aldrig var Mangel, deres Væsen. Brun selv, fjed og led af det Hele, gik frem og tilbage, og en underfætfig trivelig Søster, i enhver Henseende en Modsatning til hendes Svigerinde, morede ligesaa meget ved sit gode Humør og sine morsomme Indfald, som hun forstod at vinde Bifald ved at servere gode Forfriskninger, hvoraf Digtere og Musaføner, Sykofanter og Diplomater, kortsagt en stor Mængde Lediggængere, med ublandet Fornøielse tog til sig.“

Men som det lader til, forstod ogsaa Frederikke Brun at tage Nytte af sine Gjæster. En ung fransk Kjøbmand var anbefalet til Brun, der modtog ham paa det Venligste. Han ytrede det Ønske, at blive forestillet for Konferentsraadinden paa Sofieholm. „Hvad vil De der?“ svarede Brun; „naar De ikke er nogen Skjønaand, vil De tjede Dem, og det er ogsaa bedre for Deres Pung, at De bliver derfra. — „Spilles der da saa høit?“ spurgte Franskmænden forundret. — „Na nei,“ svarede Brun leende, „men værre end det. Vor største Digter udgiver i denne Tid sine Værker paa Subskription, og min Kone tvinger alle de Mennecker, der besøge hende, til at subskribere.“

Trods al sin Excentricitet og sin poetiske Begeistring havde Frederikke Brun dog ogsaa Syn for Livets praktiske Sider. Naar man læser hendes Skrifter, klinger det næsten som en Fabel, at hun havde Tanker for saa profaiske Ting, som Husholdning, Mad og Drikke. Abrahams fortæller, at han en Morgen paa Sofieholm saae Fruen siddende ved sit Skrivebord i dybe Tanker med Pennen i Haanden. Da hun vendte Ryggen til ham, og hun desuden ikke kunde høre, listede han sig hen for at kige i Papiret og opdage hvilke digteriske Udgydelser hun nu bestjæftigede sig med, og da saae han til sin Forbauselse, at hendes Arbeide var en Liste over Arteframvarer, som Rudsken skulde bringe ind fra Byen.

I sine sidste Leveaar første Frederikke Brun et mere stille Liv, thi hendes Helbred var svækket, og dermed ogsaa hendes Aandsevner. De Venner, som besøgte hende, saae, at det lakkede mod Enden, og selv lagde hun ikke Dølgemaal paa, at hun følte sig udlevet. Efter et kort Sygeleie døde hun den 25de Marts 1835; hendes Mand overlevede hende neppe et Aar.

Hvad man end kan sige om hendes excentriske Væsen og andre Sider, som for Nutidens mere ædruelige Betragtning viser sig med et næsten komisk Anstrøg, saa var hun en høitbegavet Kvinde med et aabent Sind for Alt, hvad der var skjønt og godt. Det smukke Digt, hvori Dehenschläger ved hendes Død fremhævede dette, fandt ogsaa fuld Gjenklang hos de Mange, der havde kjendt og forstaaet at slette hende.

*Bille boede 1803-15 Bredgade 42
1816 & 1823-33 Amaliegd 22*

Til Slutning skal jeg endnu nævne daværende Admiral Billes Hus, hvor der en vis Dag om Ugen samlede det kjøbenhavnske haute volée. Som det hed fik han af Frederik den Sjette Midler til at give Middags- og Aftenselskaber for fremmede Diplomater og fornemme Tilreisende. Egentlig var det nok hans Hustru, der var den Styrende og Ledende ved disse Sammenkomster. Hun skal have været meget aandrig, men ogsaa bethdelig skarp i sin Mund, og i saa Henseende var der kun Faa, der kunde tage det op med hende, Der fortælles en kostelig Scene, som fandt Sted ved en af disse Soirées. Der blev serveret The, og den herværende franske Gesandt Marquis de St. Simon, en vittig, men temmelig bryst og ubehagelig Herre, fandt det mere bekvemt, at betjene sig af sine Fingre til at tage Sukker end af Sukkertangen. Fru Bille, som bemærkede det, befalede Tjeneren, at han skulde tømme Skaalen for det øvrige Sukker. Saint-Simon forstod vel ikke Dansk, men saae af den fornærmede Dames Gestus, hvad der var Talen om. Passiarende tømte han sin Kop i Mag, men da det var fæst, gik han med al den

Bærdighed, der sømmer sig for en Grande af første Klasse, hen til Vinduet, lukkede det op, og smed den smukke Kop ud deraf. Med den største Ro, som om Intet var passeret, henvendte han sig nu til Fru Bille, hvis Ansigt glødede af Garme, og sagde smilende: „Seg vilde kun spare Dem for Uleiligheden med at befale Tjeneren at gjøre det, thi naar mine Fingre have tilsmudset Sukkeret, hvor meget mere maa da ikke min Mund have tilsmudset Koppen.“

Den polske Resident Hans Schades Drab i Kjøbenhavn 1703.

Sn af de Begivenheder, som under Frederik den Fjerdes Regering vakte en meget stor Opsigt, var Drabet paa den polske Resident Hans Schade. Ikke alene selve Gjerningen, men ogsaa den Omstændighed, at Gjerningsmanden hørte til en af de meest ansete Familier, som ogsaa det mystiske Slør, der hvilede over denne Begivenhed, egnede sig i høi Grad til at give den en ualmindelig og pinlig Interesse, og det saameget mere, som det med Føie antoges, at Drabet var udsørt for at skjule en politisk Intrige af en ikke ringe Betydning for de daværende internationale Forhold. Sagen er kun løselig omtalt i Høyers Frederik den Fjerdes Levnetsbeskrivelse, og det lader til, at denne Forfatter af forskjellige Grunde ikke har ønsket at gaae nærmere ind

paa den. Ellers findes intet Udførligt om denne Begivenhed i vor historiske Literatur, men da den yder et ikke uvigtigt Bidrag til Belysningen af daværende Forhold, turde den efterstaaende Fremstilling, der er bygget paa ældre trykte Skrifter og haandskrevne Dokumenter, gjøre Krav paa Interesse.

Den omtalte polske Resident Hans Schade var dansk af Fødsel. Han var en Søn af Rector og Canonicus i Roskilde, Magister Peter Schade og dennes første Hustru Margrethe Byllich og fødtes i den nævnte By den 31te Mai 1671. Alt tidlig blev han bestemt til Studeringer, og da det viste sig, at han var i Besiddelse af betydelige Evner og tog sine Examina med stor Hæder, tog Christian den Femte, der satte megen Pris paa hans lærde Fader, sig af den unge Schade og gav ham Midler til at rejse udenlands. Den kongelige Beskyttelse var ham til stor Gavn. Han besøgte ikke blot flere ansete Universiteter i Udlandet, hvor han erhvervede sig gode Kundskaber, navnlig i Statsvidenskaberne, men han fik tillige ved særlig anbefaling Adgang til forskjellige Hoffer, hvor hans vindende Væsen og behagelige Ydre i Forbindelse med hans Begavelse skaffede ham en god Modtagelse. Han opholdt sig saaledes i flere Maaneder ved Ludvig den Fjortendes Hof, hvis fine Sæder han vidste at tilegne sig, medens hans Natur og Tilboelighed friede ham for Indflydelsen af den Umoralitet, der var dette Hof's store Skyggeside. Man kaldte ham her le savant Schade, og han havde trods sin Ungdom Adgang til Frankrigs første Videnskabsmænd og Skjonaander. Sandsynligviis havde han taget Ansættelse i Paris, dersom han ikke fra Hjemmet havde faaet Anledning til at troe, at han kunde blive sit Fædreland til Nytte ved at anvendes som Diplomat. Fra Paris reiste han til Amsterdam i det Haab at blive ansat som dansk Resident ved Generalstaterne. Men da Kong Christian den Femte imidlertid var afgaaet ved Døden, trak Udstedelsen af hans Bestalling i Langdrag, og det var vel ikke uden Grund, at han mistænkte de adelige Stormænd, der omgav den nye Konge, for at modvirke den unge borgerlige Mand's Indtrædelse i en af de Stillinger, der den Gang betragtedes som næsten udelukkende Eiendom for Adelige. Fortrædelig herover gif

han saameget hellere ind paa at modtage et særdeles smigrende Tilbud, der ikke blot tiltalte hans Ergjærighed, men ogsaa aabnede ham en Karriere, som stemte overens med hans Dnsfer og Uddannelse og tillige gav ham et Middel til at indtage en høiagtet Stilling i sit Fædreland.

Churfyrst Frederik August af Sachsen, kaldet den Stærke, var den 27de September 1697 bleven valgt til Konge af Polen. Dels ved uhyre Bestikkelser, dels ved sin Yndling, Oberst Grev Flemings behændige Intriger havde han seiret over sine Medbeilere, Prindsjerne Sobieski, Prindsen af Conti, Churfyrsten af Baiern og Hertugen af Lothringen. Af disse Medbeilere havde den franske Prinds af Conti været den vigtigste, idet han understøttedes af den franske Regering og tillige havde den mægtige polske Kardinal-Primas, Fyrst Radzizjowski, der skulde lede Valget, for sig. Seiren var derfor meget vanskelig, og Kronen var ikke lidet dyrtkjøbt, thi den nye polske Konge maatte vide, at han, netop paa Grund af den store Skuffelse, som hans Valg medførte for hans Medbeilere og Modstandere, vilde faae store Vanskeligheder at bekæmpe, og det saameget mere, som han, foruden at han maatte udbetale Polen en Sum af 12 Millioner polske Gylden, tillige havde forpligtet sig til at tilbageerobre Fæstningen Kamieniec ved egne Tropper og gjenoprette Polen i dets tidligere Udstrækning ved at underkaste sig Moldau, Wallakiet, Ukraine og andre Landskaber. Det hører ikke herhen at omtale, hvorledes Kong August søgte at løse denne Opgave; det er nok at anføre, at han ved Udførelsen deraf paa Grund af den hele politiske Situation var nødsaget til at se sig om efter Allierede. En saadan fandt han i Peter den Store af Rusland, med hvem det aftaltes, at Lifland, der engang havde hørt til Polen, skulde sammen med Ingermanland rives bort fra Sverrig, og at den sidstnævnte Provinds skulde tilfalde Rusland. Til Udførelsen af denne Plan rakte Danmark Haanden, men man havde gjort Regning uden Kong Carl den Tolvtes Heltmod og Energi. Carl slog Moskoviterne ved Narva, tvang Danmark til at slutte Travendalerfreden (16de August 1700) og kastede sig derefter i uforsonlig Hævn over Sachsen og Polen. Han udtalte som sin lige-

fremme Hensigt at dethronisere Kong August og at bemægtige sig Polen.

Allerede under de første Forhandlinger med Danmark om en Alliance mod Sverrig indsaae Kong August Nødvendigheden af at have en Mand som polsk Repræsentant ved det danske Hof, der havde Evne og Dygtighed samt den fornødne Indflydelse til paa rette Maade at kunne varetage hans Løb. Hans Premierminister, den mægtige Storkantsler Reichling, havde havt Veilighed til i Paris at gjøre Johan Schades Bekjendtskab, og han mente, at denne var Manden. Smidlertid fandt han det rigtigst at undgaa den Opsigt, som Schades Overtagelse af denne Post under slige Omstændigheder mulig kunde vække, og besluttede derfor først at tilbyde ham Residentposten i Amsterdam, hvorfra Overgangen til den samme Stilling i Kjøbenhavn kunde skee paa en naturlig Maade. En Sekretair blev affendt til Amsterdam for at indlede Forhandlinger derom med Johan Schade. Denne følte dog strax nogen Betænkelse ved at gaa over i fremmed Tjeneste, men da det blev ham forestillet, at han sandsynligviis derved ogsaa kunde være sit Fædreland til Nytte, gik han omsider ind derpaa. Først blev han (i 1699) udnævnt til polsk Resident i Amsterdam, og Aaret efter begav han sig i samme Egenkab til Kjøbenhavn. I den ham tildelte Instrux, der er dateret 14de Januar 1700, paalagdes det ham at tilstille Reichling alle sine Indberetninger og at konferere med denne Minister om enhver Sag af Vigtighed.

Forinden Schade tiltraadte denne Post, aflagde han et Besøg hos Kong August i Dresden og blev behandlet med smigrende Udmærkelse. Efter Kongens Tilfjendelse trak hans Ophold der ud 4 Maaneder, hvorpaa han begav sig til Kjøbenhavn. I den Audients, som han havde hos Kong Frederik den Fjerde for at overrække sine Kreditiver, modtoges han med den største Venlighed. Kongen udtalte bl. A., at hvor meget det end gjorde ham ondt at maatte miste en Mand's Tjeneste, der ved sine Evner kunde være sit Land til stor Gavn, glædede det ham dog i høi Grad at se ham ved sit Hof som Repræsentant for en Magt, med hvilken han var allieret, og for hvis Monark han nærede den største Agtelse og

Godhed. Dette Sindelag bevarede Kongen bestandig for Schade; men det deltes kun lidet af hans Omgivelser, og navnlig stødte han paa stort Fjendskab hos de to mægtige Ministre, Geheime-raaderne Pleß (Plessen) og Lenthe, der vare meget imod den polske Alliance, foruden at de ved Schades Udnævnelse fandt sig skuffede i deres Haab om, at en Person ved Navn Moreau, som de af forskjellige Grunde skjænkede deres Beskyttelse, vilde blive udnævnt til polsk Gesandt ved det danske Hof, en Post, der nu ved Schades Ansættelse som Resident foreløbig var bleven overflødig.

Efter Alt, hvad der kan skjønnes, var denne Moreau en meget tvetydig Charakter. Som født Franskmænd af anset Familie var han avanceret til en temmelig høi Post under den franske Krigsstyrelse; her gjorde han sig imidlertid skyldig i et betydelig Underfløb, der havde hans Fængsling tilfølge. Ved Hjælp af sin Kudsst lykkedes det ham at flygte fra Fort l'Evêque i Paris; han tyede til Polen, og da Retfærdighedens Arm ikke kunde naa ham her, blev han hængt in effigie paa Grevepladsen. Han havde imidlertid mægtige Venner, hvoriblandt den franske Ambassadeur ved Generalstaterne, Grev d'Albany, der gjorde sin Indflydelse ved det franske Hof gjældende og udvirkede, at Ludvig den Fjortende ikke blot annullerede hans Dom, men tillige anbefalede ham paa det Barmeste til den polske Konge Johan Sobieski som en meget brugbar Mand. Denne Interesse for Moreau var dog ikke ganske uegennyttig. Man vidste, at han lod sig bruge til Alt, og man antog, at han kunde være Frankrig til god Nytte selv i en fremmed Stats Tjeneste. Johan Sobieski benyttede ham i forskjellige diplomatiske Stillinger. En kort Tid var Moreau polsk Gesandt i Kjøbenhavn, og derefter blev han i samme Egenstab sendt til Haag. Der er Grund til at troe, at fransk Indflydelse gjorde sig gjældende ved Moreaus Sendelse dertil. Krigen var udbrudt mellem Frankrig og Nederlandene, og trods sin Stilling som polsk Envoyé spillede Moreau Spion for Ludvig den Fjortende hos Prindsen af Oranien. Men han lod det ikke blive derved, thi der er al Foie til at antage, at han var en af de vigtigste Ledere ved en Sammensværgelse mod Prindsens Liv. Denne blev i Tide opdaget, og Hovedmanden, Grandval, blev den

13de August 1692 henrettet i Nærheden af Hall, medens Moreau, mod hvem der ikke kunde tilveiebringes gyldige Beviser, slap fri. Han var dog saa stærkt kompromiteret derved, at den polske Regering fandt sig foranlediget til at kalde ham tilbage. Efter Johan Sobieskis Død optraadte han ved Kongevalget aabent for Prindsen af Conti og slog sig til Kardinal-Primas's Parti, hvilket da ogsaa havde tilfølgende, at han ved Kurfyrsten af Sachsens Valg til polsk Konge blev afskediget. Stuffet i sine Beregninger forlod han Polen og begav sig efter et kort Ophold i Hamborg til Kjøbenhavn.

Hvorledes og ved hvilke Midler nu denne Intrigant forstod at vinde høitstaaende danske Statsmænds Tillid, er en Gaade, hvis Løsning er vanskelig. Forklaringen kan maaskee søges deri, at Geheimeraaderne Blesken og Benthe, som ovenfor omtalt, vare imod den dansk-poliske Alliance mod Carl den Tolvte, og at Moreau, der var godt inde i Forholdene og tillige forbitret paa den polske Regering, opmuntrede denne Modstand. Mulig gjorde man ogsaa Regning paa, at han ved sine Forbindelser med mægtige Personer i Frankrig kunde være den danske Regering til Nytte. Saameget er afgjort, at man gjorde store Anstrængelser for at faae ham ind i dansk Statstjeneste. Han blev foreslaaet til dansk Resident i Hamborg, endog til Politimester i Kjøbenhavn og endelig til Krigskommissair i Holsteen, men alle disse Forsøg strandede paa Kong Frederik den Fjerdes Uvillie mod Moreau, hvis yderst tvetydige Fortid var ham bekendt, og mod hvem han tillige var bleven advaret i en Skrivelse fra Kong August. Alligevel forstod Moreau at spille sine Kort ret godt. Ved det polske Hof herskede der stor Skinhvge mellem Kong Augusts mægtige Ynglinge, Ministrene Reichling og Fleming, og de Kabaler, der udspandt sig mellem dem, strakte sig til deres Tilhængere. Moreau vidste, at Hans Schade havde faaet sin Post ved Reichlings Indflydelse, og da han nu ikke kunde opnaa nogen Stilling i Danmark, gik han ud paa at fortrædige Schade, at bagvaskte ham som udygtig til sit Hverv og at fremstille ham som den, der istedetfor at fremme sin Konges Interesser snarere skadede dem. Han mente, at dette var Veien til at

kunne fortrænge Schade og blive polsk Gesandt i Kjøbenhavn, og det lykkedes ham ogsaa omsider.

Som det lader til var Moreau traadt i Forbindelse med Fleming, hos hvem han søgte at insinuere sig ved at meddele ham Oplysninger om forskjellige politiske Forhold, som han ved sit intime Forhold til danske Statsmænd var kommen til Kundskab om. Herved opnaaede han tillige at stille Schade i Skygge som uvidende om de Forhold, som det var hans Pligt at have et opmærksomt Øie med. Smidlertid vilde det dog neppe være lykkedes ham at vinde Fleming, der nærede en ikke ringe Mistro til ham, kjendte hans Intriguer og tillige vidste, at han var Prindsen af Contis Partisan, dersom ikke den danske Gesandt i Dresden, Grev Trampe, paa Geheimeraad Pleßs Tilskyndelse var optraadt som Moreaus Beskytter og med Varme havde talt hans Sag hos Fleming. Denne viste sig nu tilbøielig til atter at faae ham taget til Raade hos Kong August, og en kraftig Spore fandt han i den Omstændighed, at Grev Reichling paa alle Maader modsatte sig Moreaus Ansættelse. Det var en Kamp mellem de to Favoriter, hvori Fleming tilsidst gik af med Seiren, navnlig derved, at Reichling allerede begyndte at tabe i Yndest hos Kong August, der var ligesaa vægelsindet med Hensyn til sine mandlige Favoriter som til sine kvindelige.

Schade erfarede snart, at hans Virksomhed som polsk Resident blev modarbejdet ved hemmelige Intriguer, hvis Ophavsmand han meget hurtig gjættede. I flere Breve, som han skrev til Reichling og til den sachsiske Krigsminister General Wackerbart, beklagede han sig derover og gjorde iøvrigt Rede for hele sin Udsærd. Ikkebestomindre begyndte man ved det polske Hof at blive utilfreds med Schade, hvortil Grunden vel ogsaa maatte søges deri, at Moreau, foruden at han havde faaet Fleming for sig, nu ogsaa søgte at vinde Reichlings Yndest. Reichling var meget forsængelig, og den snedige Intrigant lod ham forstaa, at det vilde være ham let paa Grund af sine betydelige Forbindelser ved det danske Hof at skaffe ham det blaa Vaand. Dette var altfor tilløkkende for Reichling; han besluttede at arbejde for Moreau og at slaa Haanden af Schade.

Den Lunkenhed, hvormed Schades Indberetninger begyndte at blive optagne af det polske Hof, overtydede ham snart om, at Intrigen var isærd med at seire. Endnu forsøgte han i direkte Skrivelser til Kong August at værne om sin Stilling og at paavise, hvorledes hans Bestræbelser for at tjene ham bleve modarbejdede, men den Taushed, han mødte, viste ham tilstrækkelig, at Naadens Sol ikke mere lystede over ham. Omfider blev Moreaus Bestræbelser kronede med Held, og han blev polsk Gesandt ved det danske Hof. Det hed, at det var sket efter Kong Frederik den Fjerdes personlige Ønske, men dette er der neppe Grund til at antage, da Kongen ikke kunde overvinde sin Uvillie imod ham og ofte lod hans Belyndere føle det, naar de søgte at tale hans Sag. Andre Magters Repræsentanter i Kjøbenhavn, der kjendte Moreau's Fortid og betragtede ham som en til den nævnte Stilling aldeles uværdig Person, følte sig krænkede ved en Ansættelse, der stillede ham ved Siden af dem. Karakteristisk er i saa Henseende en Skrivelse, som Kurfyrsten af Brandenburg allerede flere Aar isorveien, da Moreau endnu var Johan Sobieskis Gesandt, tilskrev sin Minister ved det danske Hof, Ballison, idet han deri, efterat have udtalt sig med stor Foragt om Moreau og undret sig over, at der kunde betroes en Person som ham en Gesandtskabspost, billigede, at Hr. Ballison saa meget som muligt undgik enhver som helst Berøring med Moreau undtagen det absolut nødvendige.

Schades Stilling var nu bleven meget pinlig. Samtidig med Moreaus Udnævnelse til polsk Gesandt ved det danske Hof fik han Meddelelse om, at han ikke mere havde at forhandle med den danske Regering om Alliancen og Krigen, og at dette alene var overdraget Moreau. Vistnok kunde Schade være tilfreds med at være fritaget for et saa vanskeligt Hverv, men i sin Hengivenhed for Kong August kunde han dog ikke ganske overvinde sig til at dølge sin Mening om forskjellige af Moreau foretagne Skridt, der efter hans Overbevisning vare mislige og ufordeelagtige for den polske Stat, og i de Breve, han sendte Kronregenten Czewski, udviklede han sin Mening herom udsørlig. Det kan nu gjerne være, at hans berettigede Følelser mod Moreau gjorde ham mere mistænksom, end det under

andre Omstændigheder vilde have været Tilfældet, saa at han i den Maade, hvorpaa Moreau drev Forhandlingerne, kun saa et for Polen farligt Intrigespil; men det synes rigtignok ogsaa at fremgaa af nogle af de Breve, som Schades Onke senere lod trykke som et Forsvar for hans hele Virksomhed, at Schades Anklager mod Moreau ikke vare ganske ugrundede. Moreau fik snart fra Dresden Underretning om, at han var set paa Zingrene. For at hindre et saa generende Tilsyn søgte han først at nærme sig Schade og at vinde ham ved paa en meget smigrende Maade at udtale, at det vilde være baade i deres og i den Regerings Interesse, som de begge tjente, om der bestod et venstabeligt Forhold imellem dem. Men Schade kunde ikke overvinde sin Uvillie mod Moreau og viste ham tilbage med Kulde. Nu gjorde Moreau sin Indflydelse hos Fleming gjældende til at faae Schade fjernet. I sine Indberetninger fremstillede han ham som den, der forhindrede Forhandlingernes Fremme ved paa alle Punkter hemmeligt at modarbejde ham, hvortil Schade, ved den Tillid, som Frederik den Fjerde nærede til ham som Danst, meget vel var istand. Dette syntes dog ikke ganske at have gjort den tilsigtede Virkning. Sandsynligviis havde selv Moreaus Belyndere ved det polske Hof ikke nogen videre grundfæstet Tillid til ham, thi da Schade, led og kjed af sin Stilling, selv androg paa at blive kaldt tilbage, blev det nægtet ham med den Bemærkning, at det var bedst, at han foreløbig blev ved det danske Hof, nærmest for at vogte paa Moreaus Handlinger. Denne høist eiendommelige Ordre kaster et besynderligt Lys over Datidens diplomatiske Forhold, men rigtignok kan Forklaringen søges dels i Moreaus hele Fortid og i Schades uplettede Charakter og dels i de særegne Forhold ved det polske Hof, hvor Kongens forskjellige Yndlinge kæmpede om Magten og hver for sig havde sine Tilhængere blandt det polske Diplomati ved de udenlandske Hoffer.

Denne Kamp endte den 11te April 1703 med Beichlings Fald. Han bestyldtes for „at have beriget sig paa Kongens og Landets Beføstning, for at have staaet i Forbindelse med Landets Fjender“ og for at have „udøvet sine negromantiske Kunster mod Kongen og mod Andre, hvilke han havde betragtet som sine Fjender“. Dette

var udtryffeligt anført i Anklageakten. Reichling blev sat paa Königstein, hvor han holdtes i strengt Fængsel i syv Aar, og hans store Formue blev konfiskeret til Fordel for Kongen. Det antages almindeligt, at det sidstnævnte Motiv var det virksomste for Kongen til at gaa ind paa hans Fjenders Anslag til at faae ham styrtet. Med Reichling faldt hele hans Fraktion. Noget af hans Paa-rørende, deriblandt hans gamle Fader, bleve fængslede, og Andre bleve landsforviste. Nu indsaae Moreau, at Tiden var kommen til at faae Schade fjernet. I et Brev til Fleming stemplede han Schade som Reichlings Kreatur, der havde hjulpet ham ved hans Intriger og været hans Spion. Ganske sikker paa, at denne Injuration vilde have Schades Tilbagekaldelse og Afstedigelse til Følge, udbredte Moreau med Flid et Rygte om, at det alt var sket, og gjorde ved sine Belyndere ved det danske Hof et Forsøg paa at gjøre Schades Stilling næsten uholdbar. Saaledes indsendt en Dag Frederik den Fjerdes Overceremonimester, Grev Verche, sig hos ham og meddelte ham, at Kongen ikke mere kunde modtage ham som polsk Resident, efter som han var bleven kaldt tilbage. Schade, i hoi Grad overrasket herover og over den Maade, hvorpaa denne Meddelelse skete, erklærede, at han ikke vidste af nogen Tilbagekaldelse. Han havde vel selv ønsket den for længere Tid siden, men den var hidtil ikke bleven ham tilstaaet. Verche forsikrede, at han kun havde udført en ham given Ordre og forlod ham. Schade henvendte sig nu til Finantsministeren, Geheimeraad Bluhme, med hvem han stod paa en venstabelig Fod, for at erfare, hvorledes det egentlig forholdt sig med denne Ordre. Bluhme vidste aldeles Intet derom, og ved at forhøre sig hos Grev Verche fik han tilsidst ud af denne, at det var Moreaus mægtige Belynder, Geheimeraad Pleß, der havde paalagt ham at udtale sig i den nævnte Retning til Schade. Nu henvendte Bluhme sig paa Schades Vegne til Kongen, og denne erklærede, at saalænge Schade ikke formelig var bleven kaldt tilbage og ikke havde havt sin Afstedsaudients, vilde han vedvarende betragte ham som polsk Resident. Han blev ogsaa kort efter tilsagt til Taffel hos Kongen, og der vistest ham den største Opmærksomhed.

Skjøndt denne Begivenhed ikke var af den tilsigtede Virkning, bestemte den dog Schade til at gjøre alt Muligt for at blive kaldt tilbage. Tillige ønskede han at udtræde af polsk Stats tjeneste, efterat have erfaret, at man beskyldte ham for at have været et af Reichlings Kreaturer. I en Skrivelse til Voivoden af Marienburg, Kronregent Czewski, hvori han erklærede, at han under ingen Betingelse vilde beholde sin Post, søgte han at afløre den Kabale, som han var Gjenstand for. Omfjæder indløb den fgl. Ordre til hans Tilbagekaldelse, dateret den 22de Mai 1703. Heri hed det, at da det var overdraget Gesandten, Legationsraad Moreau, at overtage alle den polske Stats Anliggender ved det danske Hof, var Schades Tjeneste overflødig, hvorfor Kongen havde fundet sig foranlediget til at kalde ham tilbage. Men der gik en rum Tid hen, før han kunde opnaa Afskedsaudients hos Frederik den Fjerde. Denne Tøven blev foranlediget derved, at der ifølge Kongens Onske aabnedes Forhandlinger med Schade om at indtræde i dansk Stats tjeneste, et Tilbud, som Schade meget betænkte sig paa at modtage, da han havde al Grund til at antage, at mægtige Mænd i Kongens Nærhed ikke vare ham venligsindede, og han desuden paa Grund af de Ubehageligheder, han havde havt at kæmpe imod, kun følte sig lidet tilfreds med sit Ophold i Kjøbenhavn. Det var vel ogsaa af denne Grund, at han fordømte, naar Omstændighederne ikke krævede hans Ophold i Hovedstaden, havde med sin Hustru, en Datter af Professor Melbohm, Bolig i Roeskilde hos sin Fader, den forhen omtalte Rektor Peder Schade. Udsættelsen af hans Afskedsaudients blev endnu yderligere forlænget derved, at Kongen pludselig tiltraadte en Rejse til Holsteen. Schade besluttede at rejse efter ham, men just da han var ifærd med Forberedelserne, erfarede han, at Kongen var paa Tilbageveien, og at han agtede at opholde sig paa Frederiksborg Slot. Her forsøgte Schade at opnaa en Afskedsaudients, men forgæves. Hofceremonimesteren, Grev Verche, var fraværende, og der viste sig forskjellige Vanskeligheder med Hensyn til Ceremoniellet.

Denne Udsættelse blev af Schade betragtet som en Fortsættelse af de mod ham spundne Intriger. Man vilde om mulig forhindre

ham fra at vende tilbage til Dresden før han i den Grad var kommen i Miscredit hos Kong August, at de Forsøg, som han utvivlsomt vilde gjøre paa at retfærdiggjøre sig og at stille Moreaus Forhold i det rette Lys, vilde være forgjæves. I et paa Franss affattet Skrift, som udkom i 1713 i Utrecht om denne Sag, og som i flere væsentlige Enkeltheder er lagt til Grund for nærværende Fremstilling, paastaaes det endog, at Schades Avindsmænd, da de saae, at de ikke mere kunde forhindre hans Afreise, endog tragtede ham efter Livet. Blandt Andet fortælles der, at en Flok berusede Menneſter søgte at trænge ind til ham om Natten i hans Bolig under hans Ophold i Frederiksborg, og at hans Liv kun blev frelst ved at han itide fik Bistand. Imidlertid kan man næppe stole paa denne og andre lignende Relationer, som hint Skrift indeholder. Det er forfattet af Schades Svigerinde, hans Kones Søster, og det er aabenbart, at Meget af hvad der fortælles, maa skrives paa Frygtens eller en altfor stærkt bevæget Fantasies Regning.

Omſider opnaaede han Afſkedsaudients hos Frederik den Fjerde, efterat denne havde forlagt sin Residents til Kjøbenhavn. Kongen var meget naadig og udtalte Ønſket om at anvende ham som Diplomat i dansk Tjeneste. Hertil svarede Schade, at han endnu var bunden til Polen. Først naar han fik sin Afſked, var han istand til at tage en Bestemmelse, men han lagde ikke Dølgemaal paa sin Betænkkelighed ved at træde ind i dansk Statstjeneste. Var Kongen end velstemt for ham, vidste han, at indflydelsesrige Mænd vare hans Modstandere, og et saadant Hensyn kunde han efter de bitre Erfaringer, han alt havde gjort, og efter den Fortrædigelse, han havde lidt i sin Stilling, ikke lade uændset. Kongen søgte at berolige ham, men uagtet Schade var meget rørt over den store Naade og Velvillie, der var viist ham, undslog han sig dog for at give noget bindende Løfte.

Den væsentligste Hindring for Schades Afreise var nu fjernet; kun ønskede han forinden at faae en Sum Penge udbetalt, hvormed han havde staaet i Forsrud til den danske Regering, og som Kongen havde lovet skulde blive betalt. Forhandlingerne herom med Præsi-

denten for Finantsbestyrelsen, Grev Ahlefeldt, trak noget i Langdrag, og dette var afgjørende for hans Skjæbne.

Schade og hans Familie opholdt sig imidlertid hos Faderen i Roeskilde, da det var ham imod at være i Kjøbenhavn. Ahlefeldt havde lovet, at Pengene skulde være paa rede Haand den 10de eller 11te October, og Schade besluttede at reise til Kjøbenhavn et Par Dage forinden. I det omtalte Skrift fortælles, at Schades Hustru, plaget af mørke Anelser, søgte at overtale ham til at opgive denne Rejse. Residenten havde nemlig betroet hende, at han atter var blevet advaret om, at man stræbte ham efter Livet, og at han derfor agtede at tage en Omvei. Hun bestormede ham med Taarer og Bønner om ikke at begive sig til Kjøbenhavn og mente, at det var langt bedre at tiltræde Rejsen strax til Dresden end for den nævnte Sum Penges Skyld at udsætte sig for en ubekjendt Fare. Men Schade vilde ikke opgive sit Forsæt; han forsikrede, at ingen som helst Forsigtighed skulde blive forsjømt, og omfjærd lod hun sig berolige lidt, især da Schades Fader og hans Halvbroder, Student Johan Trojel, tilbød at ledsage ham til Kjøbenhavn.

Rejsen gik for sig uden noget Uheld. De ankom til Kjøbenhavn Mandagen den 8de October, og Schade begav sig strax til Ahlefeldt, som meddelte ham, at Pengene skulde blive ham udbetalte den paafølgende Onsdag. Tirsdag Aften havde Schade været i et kort Besøg hos den russiske Gesandt. Efterat han var kommen hjem til sit Logis paa Kjøbmagergade, kom det Budskab, at Moreau havde faaet et apoplektisk Anfald, og var død kort efter. Som Marsag til dette pludselige Dødsfald angives, at Moreau samme Dag ved et Brev fra Dresden havde faaet Underretning om, at Hertugen af Kurland havde opnaaet Tilladelse af den polske Regering til at jagsøge ham for en Sum Penge, som han længe havde været Hertugen skyldig, og at Forstrækkelsen herover havde paadraget ham det apoplektiske Anfald, der gjorde Ende paa hans Liv. Uagtet Schade faktisk ikke mere var i Funktion, men dog betragtede sig som polsk Diplomat, anstaae han sig berettiget til at forsegle den Af dødes Papiirer for at kunne overgive dem til sin Regering. Mulig haabede han tillige derved at opnaa Midler til at godtgjøre, at

hans Mistillid til Moreau havde været fuldt begrundet, ved at der fandtes Beviser for statsfarlige Planer samt Vidnesbyrd om, at han selv havde gjort sin Bligt. Han tog sin ene Tjener med sig, og efterat have formaaet sin Halvbroder, den nævnte Student Trojel, der boede i Nærheden og allerede var gaaet i Seng, til at følge med, begav han sig først til Generalskiftalens Kontor, hvor han ikke traf Noget, og senere til Moreaus Bolig i Konferentsraadinde Brants Gaard paa Østergade. Af de Begivenheder, som her tildrog sig, og hvad der senere paafulgte, give de optagne Vidnesforhør i det Væsentligste følgende Fremstilling.

Da Schade med sin Halvbroder og sin Tjener vare blevne indladte og førte ind i et Værelse i Stueetagen, hvor Moreaus Lig stod, spurgte Residenten den Tjener, der var kommen tilstede, hvor Gesandtens Sekretair var; han vilde tale med ham for at erfare, hvor den Afdødes Papirer vare blevne af. Sekretairen, en Person ved Navn Carolus, der tidligere havde været Kammertjener hos den Afdøde, indfandt sig nu, og da Schade forlangte Papirerne udeliveredede for at kunne forsegle dem, fik han det Svar, at dette allerede var steet af Geheimeraad Blessens Sekretair Vessjer og af Kammerraad Suhm, der som Moreaus fortrolige Venner havde været hos ham i hans Dødsstund. Schade ytrede, at der herved var begaaet et stammeligt Indgrib i hans Ret, og at det alene tilkom ham som hidtilværende polsk Resident at varetage den polske Regerings Interesser ved at forsegle Papirerne, og vedblev at forlange disse udeliveredede, for at han idetmindste kunde sætte sit Segl indtil Videre ved Siden af de Andres. Herpaa vilde Carolus ikke indlade sig, førend Mr. Vessjer var tilkaldt.

Der blev nu sendt en Bogn efter denne, medens Schade paa sin Side lod hente sin Kammertjener og en anden af sine Folk for at have dem ved Haanden, hvis det var nødvendigt at rekvirere retslig Assistance. Vessjer indfandt sig strax, og da Schade udtalte sin Forundring over det Skete og gjentog sit Forlangende om som rette Vedkommende at faae Papirerne udeliveredede som hans Regerings Eiendom, lod Vessjer stærke Ord falde, idet han paastod, at Schades Forlangende var aldeles ubespiet, da han forlængst var kaldt tilbage

og kun var at betragte som Privatmand. Paa Foranledning tilføiede han, at han havde handlet efter Geheimeraad Plessens Ordre, og at det var alene ham, han havde at gjøre Regnskab for sin Opførsel. Desputen herom fortsattes videre navnlig med stor Hæftighed fra Lessers Side, indtil Rammerraad Suhm, der ligeledes var bleven hentet med Vogn fra sin Bolig, pludselig traadte ind, spurgte Schade, hvad han her havde at bestille og bød ham fortrække med sine Folk; ellers skulde det gaae ham ilde. Men Schade blev uroffelig. Paaberaabende sig sin Stilling som den polske Konges betroede Embedsmand hævede han sit Forlangende om Papirernes Udlevering og erklærede, at han, hvis ikke hans Fordring skete Fyldest, vilde blive paa Stedet til den lyse Morgen, indtil de af ham tilkaldte Retspersoner havde indfundet sig. Det skulde han vise ham, var Suhms Svar. Han foer ud, og efterat have uddiist Schades to Tjenere fra det tilstødende Værelse, hvor de under den foregaaende Strid havde opholdt sig, med den Befaling, at de skulde vente deres Herre nede i Portgangen, vendte han kort efter tilbage med nogle haandfaste Folk, blandt hvilke befandt sig Husets Portner, en Matros fra Bremerholm. Han foer nu hen til Schade med de Ord: „Vi ville ingen Væsen mere have iasten. Hvis I ikke pakker Jer af Huset, vil vi lære Jer Veien.“ Nu opstod der et formeligt Haandgemæng og Slagsmaal. Da Schade atter vægrede sig ved at gaa, traf Suhm sin Kaarde og gav ham dermed et Slag paa Hovedet. Trojel kastede sig imellem dem, men han blev greben af Fru Brants Fuldmægtig, Carsten Tschumjen, kastet til Jorden og dænget til med Næveslag, saa at han ikke vidste af sig selv at sige før han befandt sig i Gaardsrummet. En lignende Medfart fik Schades Rammertjener Johan Friederich Fiedler, der vilde komme sin Herre til Hjælp. Schade havde imidlertid ligeledes trukket sin Kaarde, for at værges sig. Hvad der nu tildrog sig, fremgaaer ikke klart af Vidnesforklaringen, efter som de vigtigste Personer under Slagsmaalet havde været altfor meget beskæftiget indbyrdes, til at de kunde have havt Die for Andet. Saameget synes imidlertid afgjort, at Suhm tilføiede Schade et Stik i Underlivet, hvilket hidførte hans Død. Det er ogsaa oplyst ved Vidnesbyrd af

Moreaus egne Folk, at Suhm, der blev næsten hele Natten sammen med Væsker i Moreaus Bopæl for, som det antoges, at tilintetgjøre forskjellige kompromitterende Papirer, tørrede Blod af sin Kaarde.

Imidlertid taler meget for, at Schade ikke strax var sig bevidst at være saaret. Under Kampen var han trængt ud af Døren og ned i Portgangen. Her traf Trojel og Kammertjeneren ham lænende sig op til Væggen. Han klagede over Smertes i Hovedet og i Maven, men havde dog Besindelse nok til at befale sine to andre Folk, der nu kom til, at rekvirere Assistance fra Hovedvagten for at affpærre Huset, saa at Ungen kunde flygte. Der indfandt sig strax en Officer med 6 Mand, som begjærede at indlades. Dette blev dem imidlertid negtet, og da de, efter forgjæves at have truet med at ville slaa Porten ind, alligevel ikke fik Afgang, fandt de det retteste at trække sig tilbage med uforrettet Sag.

Støttende sig paa Trojel og sin Kammertjener var Schade i en meget lidende Tilstand naaet til sin Bolig paa Kjøbmagergade. Han blev strax bragt i Seng, og det viste sig da her, at han havde et dybt Kaardestik i Maven. Den tilkaldte Læge erklærede, at Saaret var meget farligt og at det utvivlsomt vilde have hans Død til Følge. Indtil det Sidste havde han sin fulde Bevidsthed. Efterat Pastor Mag. Lauritz Hylling havde beredt ham til Døden og givet ham den sidste Olie, afgav han for Notarius publicus From i Overværelse af sin Fader og Halvbroder en Erklæring om Begivenheden i Moreaus Bopæl, og den paafølgende Torsdag Morgen mellem Klokken 2 og 3 afgik han ved Døden, kun 33 Aar gammel.

Notarialforklaringen er saalydende:

„Anno 1703 den 19 Octbr. om Morgenen tiilig mellem 3 à 4 Slet haver Jeg Kongl. constitueret Notarius publicus efter foregaaende Begiering fra Belædle og Velbaarne Hr. Resident Jan de Schade indfundet mig ubi hans logement her i Byen paa Kjøbmagergaden paa Hjørnet af S. Giestes Streeede, tvert over for Hr. President Mansens Huus, hvor han er sengeliggende og heel svag gav tilkiende, at han i aften, Klokken 10 til 11 blev advared, at den Kongl. Polske Envoyé Monfr. Moreau pludselig var død,

forføiede han sig hen i hans huus, udi Meening at ville forsegle hans Breve og documenter, Hr. Geheimeraad von Plessens Secrétaire Mr. Lesfer beratted, at han efter hans Herres Ordre alt havde forseigled; hvor til han svarede, at han da vilde sette hans Seigl hos, og protesterede imod den gjorde Forseigling. Smidlertid kom Cammer-Raad Suhm ind med en Hob andre Personer, og spurde huem han, Declaranten, var; Der til han svarede at være Resident fra Kongen i Polen; og huis han ei tillige maatte forseigle, vilde han blive der den hele Nat, eller og lade hente Rettens Middell; hvor paa Hr. Cammer-Raad Suhm hug ham over Hovedet med hans Kaarde, og som han, Declaranten, derimod af Nødverge trekkede hans Kaarde igjen, og hans Broder, Mr. Johan Trojel, blev holdt tilbage ei at kunne hjælpe ham, blev han stuffet ind i Livet.

Der til Bitterlighed under min Haand og høfstrykte Notarial Signate Actum, teste Christiano Hartfelt.

Kjøbenhavn, ut supra.

Se. Rx. Majestatis Dania et Norv.

Notarius publicus.

G. From.

Uf det Anførte synes det tilstrækkeligt at fremgaa, at skjøndt det neppe havde været Suhms Hensigt at skille Schade ved Livet, gif det Hele dog ud paa et Overfald, der kunde føre til en Katastrofe som den, der virkelig indtraadte. Alene den Omstændighed, at Suhm strax befalede Schades Folk at fjerne sig, og at han selv indsendt sig med endel Folk til sin Bistand, tyder derpaa. Som det efter Vidnesforhøret lader til, var ogsaa Suhms Broder, Kapitain i Garden, Ernst Heinrich Suhm, tilstede ved Overfaldet, uden dog at have deltaget deri. Derimod er der al Føie til at antage, at han var sin Broder behjælpelig med at flygte. Der var nemlig gjort Anmeldelse om Overfaldet til Politiet, som beordrede Portenes Lukning, for at Kammerraad Suhm ikke skulde undslippe. Men den daværende Kommandant i Kjøbenhavn, Cormillon, en sødt Franskmænd, var en fortrolig Ven af Kapitain Suhm, og det er ikke usandsynligt, at han ved dennes Overtalelse lod sig formaa til at

lade Kammerraad Suhm undslippe gennem en af Portene. For-
 klædt kom han til Helsingør, gik ombord paa et seilfærdigt Skib til
 Sjælland, og efter her at have holdt sig nogle Dage skjult paa et den
 Plessenske Familie tilhørende Gods, fandt han Leilighed til at und-
 vige til Hamborg.

Begivenheden vakte en overordentlig Opsigt, ikke mindst derved,
 at en fremmed Magts Gesandt, der tillige var dansk født, var bleven
 Offer for et overlagt Overfald, men ogsaa fordi Drabsmanden hørte
 til en af de mest ansete Familier i Landet, nemlig Slægten Zaum
 eller Suhm, der paastod at være af fyrstelig Byrd ved at nedstamme
 fra den svenske Kong Baldemar og dennes Svigerinde Prindsesse
 Tutta af Danmark og havde Grene i Danmark, Norge, Sverrig og
 Tyskland. Buchhard Suhm var en Søn af Henrik Suhm, der
 gjorde sig fortjent under Kjøbenhavns Beleiring af de Svenske 1659,
 senere blev ansat som Generalkrigskommissair ved Armeen og til
 Løn for sine Fortjenester af Christian den Femte blev ophøiet i den
 danske Adelsstand, efterat han i flere Aar havde havt en meget ind-
 bringende Post som Amtsforvalter i Grevskabet Pinneberg. Burch-
 hard, født i Kjøbenhavn den 5te Juni 1666, lagde sig efter Studer-
 inger og besøgte under den foran nævnte Lærsers Tilsyn som Hov-
 mesters flere udenlandske Universiteter. Under Opholdet her havde
 han nogle Dueller og det lader overhovedet til, at han var af en
 heftig og trættefjær Karakter. Efterat han var vendt tilbage fra
 sin Udenlandsreise, blev han ansat som Fuldmægtig hos sin Fader i
 Pinneberg og giftede sig med en Datter af Amtsforvalter, Statsraad
 Brüggemann i Segeberg. Da Henrik Suhm følte sig for svag og
 gammel til fremdeles at varetage sit Embede som Amtsforvalter,
 blev det paa hans Begjæring overdraget til Burchhard. Ved de
 forskjellige Besøg Burchhard v. Suhm paa Grund af sin Embeds-
 stilling gjorde i Kjøbenhavn, blev han en intim Ven af Geheimeraad
 Plessen og kom derved i et fortroligt Forhold til Moreau. Posten
 som Amtsforvalter tiltalte ikke videre hans Uergjerrighed, og i Haab
 om at opnaa en høiere Post enten i Danmark eller Udlandet søgte
 han sin Afsted, der blev ham bevilget den 1ste Mai 1703. Til-

skyndet af Plessen reiste han nu til Kjøbenhavn, og vi have set den Katastrofe, hvortil hans Ophold her førte.

Kong Frederik den Fjerde blev meget stærkt bevæget og heftig opbragt, da han erfarede, hvad der var passeret. Kongen havde personlig næret stor Godhed for Schade og ansaae sig tillige forpligtet mod den polste Regering til at lade foretage en streng Underjøgelse i denne Sag og faae Gjærningsmændene afstraffede. Den 13de October udgif der følgende kgl. Reskript til d' Hrr. Niels Krag, Statsraad Niels Bentzen og Justitsraad Sigfred Frits Dverig:

„Saa som vi maae fornemme, at den polste Resident Schade skal om Natten mellem Tirsdag og Onsdag sidstforleden udi den afgangne polste Envoyé Moreaus Logement her i Staden saaledes være stukken og bleven bestadiget, at han anden Natten derefter ved Døden skal være afgangen; saa er Vores allern. Villie og Befaling, at I strax med al Fliid erkundiger Eder udi den Af dødes Fader og andre hans nærmeste Paarørende Venners Hørsværelse, om hvem derved haver været, og saasnart I haver faaet god Efterretning derom, samt om alle Omstændigheder som ved og efter afg. Moreaus Død ved Forseiglingen kan være forløben, saa og efter hvis Befaling det er skeet og ellers hvorledes dermed er tilgaaen, da samtlige Bedkommende for Eder paa en beleilig Tid og Sted lader fordre, dennem paa det Høieste examinerer og med det samme efter Loven i Eed tager, for at komme egentlig efter, hvorledes dermed i alt er tilgaaen, og ellers om hvad bemeldte Resident Schade udi hans Yderste dennem haver udsagt og hvad hans Folk med alle andre hørsværende Folk derom kan være vidende, hvorpaa I os allerunderdanigst udførlig Relation om dens Bestaaffenhed forderligst skriftlig haver at tilstille.“

Der blev nu afholdt de foreløbige Forhør, hvortil Buchhardt v. Suhm, som dengang opholdt sig i Hamborg, blev indstævnet at give Møde med frit Leide mod Kaution, indtil Dommen var bleven affagt. Han fandt det imidlertid raadeligst at udeblive og overdrog sin Broder, Kapitain Suhm, at varetage hans Ret. Som det lader til fandt Kongen ikke den Maade, hvorpaa Forhørene vare blevene drevne, ganste tilfredsstillende; thi under 3die November underrettedes

Kommissionen om, at den ikke mere skulde befatte sig med denne Sag, da Kongen havde fundet for godt at henvise den til dens rette Forum. Mulig hidrørte hans Utilfredshed navnlig derfra, at Lesjer som et af de vigtigste Bidner ikke var bleven underkastet personligt Forhør. Geheimeraad Plessen havde nemlig, vidst at gjøre sin Indflydelse gjældende hos Kommissionen og faaet denne til at fritage Lesjer for at møde ved at beraabe sig paa, at de almindelige Regler ikke her kunde gjælde, fordi Lesjer foruden at være hans (Plessens) Sekretair, i samme Egenstab var ansat hos Prinds Georg af Danmark, den engelske Dronning Annas Gemal, og derfor paa en vis Maade befandt sig i udenlandsk Tjeneste. I denne Stingrund og tillige i den Iver, hvormed Plessen paa anden Maade virkede i denne Sag, fandt Kongen en Bestyrkelse af den almindelige Misstanke, at Plessen havde været den egentlige Ophavsmand eller i ethvert Tilfælde den, der havde staaet bagved Attentatet. Plessen blev affkediget som Minister og det forbydes ham endog at vise sig ved Hoffet. Men herved tabte hverken han eller Suhms andre mægtige Venner Modet. Ved deres Forbindelser med Kong Augusts Omgivelser og navnlig med Grev Fleming bevirkede de, at den polske Konge under 13de December 1703 tilskrev Kong Frederik den Fjerde et Brev, der i dansk Oversættelse lyder saaledes:

„Vi have ikke villet undlade til Deres Majestæts allernaadigste Underretning at meddele, at Vi ikke blot naadigst approbere, hvad Deres Geheimeraad von Plessen har foretaget med de Moreauske Papiers Forsøgling, men endog med sær lgl. Naade anerkjende den Iver, hvormed han har sørget for, at disse Brevstaber ere sikrede. Derimod have Vi med stor Mishag erfaret den Konduite, som den ihjelslagne Schade ved denne Leilighed har udvist, idet han har villet blande sig i en Sag, der var ham uvedkommende, fordi Vi alt længere Tid iforveien havde removeret ham fra hans Funktion.“

Denne Strivelse, der iøvrigt ganske svarer til Kong August den Stærkes flygtige og upaalidelige Karakter, undlod ikke at udøve den tilsigtede Virkning paa Frederik den Fjerde. Det fremgik jo aabenbart heraf, at den polske Konge ikke lagde nogenjomhelst Vægt

paa Sagens videre Forfølgelse, ja, at han endog ønskede den stillet i Bero. Paa den anden Side gjorde ogsaa Suhms Venner og Paa-rørende, blandt disse især hans Broder, den fornævnte Capitain Suhm, og hans Fætter, Holmens Chef, Admiral Ernst v. Støcken, alt muligt for at benytte den indtraadte Bending og at stemme Kongen for Overbærenhed. Uagtet de af Højesteret fra den 3die til den 7de December foretagne Vidneforhør fuldstændigt godtgjorde, at Schades Død var bevirket ved et voldeligt Overfald, bestræbte man sig fra anden Side at fremstille Sagen som en simpel Rencontre og Drabet som en Følge af Nødværge*). Alt dette forveilede ikke sin Virkning paa Kongen og førte omsider til, at den offentlige Anklage mod Suhm blev taget tilbage. Det karakteriserer de daværende Retstilstande, at Sligt kunde ske ved en Sag, der dreiede sig om et under høist graverende Omstændigheder foretaget Overfald og om et Drab, som det var det Offentliges simple Pligt at forfølge. For Enken var Budstabet herom et Tordenslag, dog lod hun ikke Modet falde. Hun bestormede baade den polste Konge og den danske Regering med Forestillinger, men Resultatet blev det samme. Hun fik den Bæstbed, at fra det Offentliges Side kunde der ikke skees Noget, derimod stod det hende jo aabent ved et Privatsøgemaal at paatale sin Ret. Hertil vilde hun dog nødvendig skride; dels vilde en slig Proces

*) I de Memoirer, som Capitain Suhm har efterladt sig, og som citeres i Prof. Claus Heinrich Møllers „Hist. und genealogische Nachrichten von dem uralten adlichen Geschlecht derem von Zaum oder Suhm“ osv. (Flensborg 1775) fremstilles Begivenheden ogsaa paa denne Maade. Det hedder heri, at Rammerraad Suhm ved Mødet i Moreaus Bopæl gif mellem Lesser og Schade, og da han med milde Ord søgte at tale den Sidstnævnte til Rette, blev denne saa opbragt, at han traf Kaarden og foer ind paa Suhm, medens hans Folk — der angives at have været 9 til 10 i Tallet — gjorde det Samme. Desuagtet lykkedes det Suhm ved Hjælp af en til Huset hørende Tjener at afværge Overfaldet og at jage Schade og hans Folk paa Døren. Det Usande og Urimelige i denne Fortælling ligger saa klart for Dagen, at man ikke behøver videre at dvæle derved.

koste mange Penge, og dels var hun da nødsaget til at forlænge sit Ophold et i Land, der ved hendes Mand's Drab og ved de Intriger, der havde været i Gang for at forhindre den Skyldiges Afstraffelse, var bleven hende forhad. Dertil kom, at Schades egen Fader, Rektor Peter Schade, raadede hende fra at forfølge Sagen videre, fordi han frygtede for Forfølgelse af Suhms mægtige Venner, foruden at der, som det fortælles, var lovet ham, at hans Søn Jesper Schade skulde have Rektorposten efter ham, hvis Sagen blev dæst ned. Men alle disse Hensyn veg dog for Enkens Driste om at rense sin afdøde Husbonds Minde for den mod ham vakte Anklage, selv at have forvoldet sin Skjæbne, og at faae den Skyldige afstraffet. Der er ogsaa Grund til at antage, at Blesens Modstandere ved Hoffet bidrog til at modne hendes Beslutning om Sagsanlæggelse. En dygtig kjøbenhavnst Sagfører, Procurator Smith, der alt paa hendes Begne havde ledet Vidneførselen, indankede Sagen for Højesteret, medens Procurator Kjeld Krug førte Sagen for Burchhard v. Suhm. Der optoges igjen Forhører, som yderligere godtgjorde Overfaldets graverende Bestaaffenhed, og Marsdagen efter Drabet, den 10de October 1704, faldt Højesteretsdommen, saalydende: „Kammerraad Burchhard v. Suhm, som er overbevist om at have begaaet Drab paa den polske Resident Johan Schade, bør bøde Liv for Liv, og ved Sværdet til Døden at hentes. Saa bør hans Hovedlod at være forbrudt, Halvdelen til den Dræbtes Arvinger, og Halvdelen til Hans kgl. Majestæet at være hjemfalden“.

Denne Dom vakte stor Sensation. Det Højeste, man havde ventet, var Fængselsstraf, og mindst havde man troet, at Domstolene vilde komme til et saa yderligt Resultat. Imidlertid nærede man det Haab, at Kongen vilde gjøre Brug af sin Benaadningsret; men ogsaa deri fandt man sig skuffet, forsaavidt som der usfortøvet skredes til at konfiskere Burchhard v. Suhms rørlige og faste Eiendomme. Med en Dødsdom svævende over sit Hoved forblev Suhm i Udlandet, hvor da ogsaa hans Venner søgte at interessere sig for ham. Først opholdt han sig med sin Familie i Amsterdam. Her

fandt han en ivrig Bestytter i den danske Gesandt von Stöcken, der dog, da Høiesteretsdommen var falden, ansaae det for rettest, at han forlod Holland. Derefter prøvede Suhm sin Lykke i Paris uden dog at opnaa nogen Ansættelse. Bedre gik det ham i London. Ved Bleszens Indskydelse blev han af Dronning Annas Gemal, Prinds Georg af Danmark, benyttet 1706 som et Slags Krigskommissair ved Rhinen og i Italien. Ved Prindsens Død fik han sin Afsted, men hans gode Stjerne førte ham i Haag sammen med Kong August af Polen, for hvem han fremstillede sig som den haardt forfulgte Mand, der ustyldig havde lidt for at have varetaget den polske Kronens Interesse i Sagen angaaende Moreau og Schade. Kong August fandt Behag i ham, han forstod tillige at indsmigre sig hos Grev Fleming, og der betroedes ham flere vigtige Missioner, navnlig til Paris, hvor det lykkedes ham at afflutte en Venstabsstraktat mellem de to Riger. Andre diplomatiske Hverv udførte han med lignende Dygtighed, han udnævntes til Geheime-Krigsraad og nød tillige en for de Tider meget betydelig Gage. Kong August interesserede sig tillige paa anden Maade for ham. Ved sin Sammenkomst med Kong Frederik den Fjerde i Berlin i Sommeren 1709 talte han Suhms Sag og fik det Løfte, at han skulde blive benaadet, saafremt Konsistorium udtalte sig derfor. Det vides imidlertid ikke, at Konsistoriums Betænkning er bleven indhentet, ligesom det heller ikke kan sees, at Suhm nogeninde blev benaadet. Imidlertid vendte han aldrig tilbage til sit Fædreland. Fra 1714 til 1720 opholdt han sig i Paris som polsk Gesandt og døde der af Podagra, 54 Aar gammel.

Schades Enke reiste til Haag, hvor hun tilbragte Resten af sit Liv. Ifølge det forhen omtalte Skrift fik hun, trods alle Anstrengelser, ikke en Hvid af Suhms ifølge Høiesteretsdommen konfiskerede Eiendomme. Overhovedet vidner Meget om, at hun blev yderst uretfærdig behandlet, og den Bitterhed, som udtales i det nævnte Skrift, er derfor meget forklarlig.

Schades Lig blev ført fra Kjøbenhavn til Roeskilde og den 8de Marts 1703 bisat i Domkirken med en udførlig Insription paa

Risten. Der udkom i Anledning af Begravelsen et Digt, betitlet: „Grefanen over Højædler og Velbaarne Hr. Resident Schades Hvilested“, der begynder saaledes:

„Her hviler Schaden, der for han sig vilde tage
 Sin Konges Vre an, ustyldig kom af Dage.
 Bortsnapped blev hans Liv, udtapped blev hans Blod
 Ved Mordermandens Dolk; det gaar til Hierte-Rod.“

En dansk Kapergast og Kaperiet.

Blandt de livlige Erindringer fra mine Drengaar, fra Tyverne, indtage de, der knytte sig til et gammelt Vgtepar, en meget fremragende Plads. Samme Vgtepar, Kapitein Ronne og Hustru, eiede det Hus i Skvalberggade, hvor mine Forældre boede i en lang Række af Aar. Jeg var en daglig Gæst hos dem, især var jeg den gamle Rones Yndling. „Er Du der igjen, din Bissekammerer,“ jagde hun, naar hun luffede mig op. Men jeg kunde se paa hende, at hun slet ikke var vred over mit Komme. Hun havde altid et og andet af „Godter“ til mig, mest stegte Bøgøbler. Og da hun mærkede, at jeg holdt meget af at læse Morstabsbøger, forshynede hun mig med saadanne af sin lille Bogsamling, ja leiede endog Bøger paa Wenninghausens Leiebibliothek alene for min Skyld. Og saa var hun udtømmelig i at fortælle Eventyr og andre Historier. Det var Noget for mig.

Derved forklares da ogsaa, at jeg med Glæde og Erkjendtlighed tænker tilbage paa den brave Kone. Det var dog ikke det Æneste. Der var ved disse vore Bærtfolk en vis Romantik, som satte min ungdommelige Fantasi i Bevægelse. Det laa ikke i deres Personer, thi de vare jævne og dagligdags. Jeg seer dem endnu for mig. Mad. Rønne var en lille, temmelig spinkel Kone med et Ansigt fuldt af Rynker, hvorfra der blinkede et Par venlige lyseblaa Dine. Iført en mørk Hvergarnskjole, der kun ved Høitider afløstes af en Sirtjes eller vel endog af en brocheret Silkekjole, med en skinnende hvid Brystidug og et Hovedtøi, der mindede om Fanøkvindernes, thi til dem hørte hun ved sin Fødsel, sad hun næsten stadig ved sin Kof eller sin Garnvinde, passiarende eller nynnende Sange, blandt hvilke især Abrahamsøns „Vi alle Dig elste, livsalige Fred“. Manden derimod tog sig mere imponerende ud, og ved at læse om Kapitain Cole' i Dickens, „Dombey & Søn“ svævede Billedet af Rønne for mig. Ligesom denne var han en høi, noget krumboiet Skikkelse med et af Bind og Beir brunet Ansigt fuld af skarpe Kanter. Men han var ikke defekt som Kaptein Cole, han havde begge sine forsvarlige Arme i god Behold og disse vare forsynede med Hænder, der i Størrelse og Tykkelse mindede om Bjørnelapper. Hans Hoved var bedækket med en Skov af graat Haar, og hans tykke Kindstæg, der dannede en Ring under Hagen, var hvidt som Sne. Der var noget Barskt i hans Væsen, som især viste sig i den Maade, hvorpaa han udstødte Ordene, men han var meget godmodig og sin „gamle Kjælling“, som han stadig kaldte sin Hustru, holdt han inderlig af. Ved første Diekaft opdagede man, at man her havde en gammel Sømand, en rigtig Ulk, for sig, men hvad der derved særlig interesserede mig og ganske vist Andre, som traf sammen med ham, var, at han havde været Kapertkapitain, en af de mest bekjendte og en af de heldigste.

Og vidste man det ikke, kunde man næsten udfinde det af Møblementet. Skjønt Værelserne, især Stadsfestuen, „Salen“ som den kaldtes, vare meget rummelige, var der en saadan Masse af Møbler, at man næsten ikke kunde bevæge sig i dem. Der var Mahognichatoller, Dragkister, store Speile, Sofaer med Damast

Betrækt, bløde Tæpper paa Gulvene, Prismeslysekroner — men alt sammen med Spor af at være kjøbt paa forskjellige Auktioner, og faa at sige rodet sammen uden Smag eller Harmoni. Der var som blæst, thi Mad. Konne var Proberheden selv, men det Hele lignede

en Marstandiserbutik, og det samme fændtes i Reglen hos andre Kaperførere, der ved at have Lykken med sig vare naaede til stor Velstand, det vil sige, hvis de ikke, hvilket som oftest var Tilfældet, havde levet i Sus og Dus og næsten ligesaa hurtigt havde sat deres Rigdom til som den var erhvervet. Med Konne var det ikke sket, og det kunde han takke sin brave Kone for. Han selv

havde været anlagt paa Lystighed og holdt af at faa sig en Svir med andre Kammerater. Hvorledes „Kjællingen“ havde sat en Stopper derfor ved sine Dvertalelser, det vidste han at fortælle Et

og Andet om, blandt Andet, at hun havde faaet ham til at kjøbe det Hus, som han nu eiede helt og holdent, saa at de nu paa deres gamle Dage ikke blot kunde leve ordentligt, men ogsaa efterlade deres eneste Datter, der var gift med en Mand i Sylland og havde en stor Børneskole, en ret anseelig Stilling.

Tro sin gamle Tilbøielighed for Søen gjorde han hver Dag en Tur ud til Toldeboden, for, som han sagde, at „spytte i Vandet“, og derved forsømte han sjældent at gjøre et Svinkeærinde ind i Toldebod Vinhus, hvor han næsten altid traf en gammel Bekjendt, med hvem han kunde drikke et Glas Vin. Derudover gif det ikke. At søge Brokkensbod, som han havde gjort i sine unge Dage, maaske mere end det var sundt for ham, det var under hans Værdighed som Kapitain og Dannebrogsmænd, thi det var han.

Af mine Forældre havde jeg hørt Fortællinger om Kapere og Kapertog fra Krigens Tid, om hvorledes Den var bleven en rig Mand og havde holdt paa Bengene, og hvorledes Den havde sat dem overstyr. Saadant, især Bedrifterne, interesserede mig naturligvis høilig, og derfor kan man ogsaa forstaa, at jeg med et Slags Urefrygt betragtede den Mand, der havde spillet en stor Rolle som Kapersfører. Kønne var til daglig Brug ikke synderlig snaksom. Ført en blaa Pijækkert med store Metallnapper, ryggede paa en kort Merfkumspibe, som han holdt med den ene Haand, medens den anden paa Sømandsvis hvilede paa Laaret, sad han i Reglen i en upolstret Lænestol, enten hørende taus til, hvad vi, hans Kone og jeg snakkede om, hvortil han mellemstunder gav sit Beshv, kort og fyndigt, eller han sad og læste i en Avis eller en gammel Historiebog. Men naar han saa om Aftenen efter Maden havde faaet sig et, to, ja undertiden tre Glas Punsch, kunde han faae Munden paa Gang, især naar Fader faae ind til Bærtfolkene, og saa var det ganske naturligt, at han fortalte Udstilligt fra sit bevægede Liv først som Kapergast, siden som Kapitain paa en Skude, han havde kjøbt sig. Alt det slugte jeg med Begjærighed.

Før jeg kommer dertil, skal jeg til Forstaaelse af den Art Krigsførelse, som Folkereften vel ikke endnu ganske har opgivet, men som heldigvis nu sjældent bruges, anføre Følgende.

Berøvede vor Flaade ved Englændernes Røvertog i 1807 vare vi i den paafølgende Krig med England, paa hvis Side Sverrig i Begyndelsen slog sig, henviste til de Kanonbaade og mindre Orlogsskibe, der efterhaanden bleve byggede. Da dette selvfølgelig ikke var tilstrækkeligt til at udøve Gjengjældelsesretten mod England og til efter Tøne at gjøre Fjendens Handel Afbræk, opmuntrede Regeringen Kaperiet. Enhver dansk Borger kunde efter Andragende faae Tilladelse til at udruste væbnede Fartøier med det Formaal at opbringe fjendtlige Koffardiskibe eller andre Magters, der havde engelske til fremmede Havne bestemte Varer ombord, eller som førte Krigskontrebande. Der var for Kaperiet udstedt et udførligt Reglement. Fartøiet skulde føres af en søkyndig Mand, der havde Patent som Skipper eller Styrmand, og der skulde stilles Kaution til Sikkerhed for Erstatning af den Skade, som ved mislig Benyttelse kunde afstedkommes, som f. Ex. Opbringelse af et en neutral eller venstabeligt findet Magt tilhørende Skib. En Priiseret i Kystbyerne skulde afgjøre, hvorvidt Opbringelsen havde været lovlig, og fra denne Priiseret kunde der appelleres til Over-Admiralitetetsretten i Kjøbenhavn. Der var strenge Regler for de opbragte Skibes Undersøgelse, for Mandstabsets Behandling, og der var Bestemmelser om Delingen af Prisgodset. Først var det fastsat, at Skib og Ladning med visse Afdrag til Stiftelser, Retsgebyrer o. s. v. skulde tilfalde Kaperen og Pengene derfor fordeles mellem Rhederne, Kapitain og Mandstabs efter visse Regler; senere blev det forandret derhen, at dette kun skulde gjælde, naar det tagne Skib var udskaaret af en Konvoy, hvormed jo var forbunden en ikke ringe Fare. Var Prisen derimod taget uden at være under Konvoy, tilfaldt Skibet Staten og Ladningen Kaperen.

Til at udruste Kapere dannede der sig Rhederier og Aktieselskaber. Den største Del af de udrustede Kapere var Smaafartøier, ofte endog aabne Baade, væbnede med et Par smaa Kanoner, Besætningen med Huggertter og Skydevaaben. Besætningen bestod som oftest af sammenrasede Folk, Koffardimatroser, Lediggængere og Sjouere, som det var vanskeligt nok at holde under Tugt og Awe. Det var heller ikke sjældent at Orlogsfartøierne paa Statio-

nerne maatte anvende Strengthed for at faae dem til paa Søen at lystre Lovene. Naar disse Bander, der ikke vare stort bedre end Sørovere — som Kaperiet overhoved strengt taget næsten maa betragtes som Søroveri — med de let erhvervede Prispenge vare i Land og selvfølgelig svirede dem op paa Værtshuse og i Ripper, begif de som oftest de groveste Optøier, som Politiet især i de mindre Byer havde sin Nød at styre.

Kapitain Rønne fortalte, hvorledes han ofte havde haft sin Hyre med Folkene, uagtet de, som tjente under ham, ikke hørte til de værste. Han maatte tidt betjene sig af Tampen for at skaffe Disciplin, og det var nærved en Gang, at han selv var bleven Offer for et Mytteri, der gif ud paa at kaste ham og Styrmanden overbord og bemægtige sig Fartøiet. I rette Tid blev det forhindret ved at en af Folkene, en gammel Koffardimatros, underrettede ham om, hvad der var i Gjære. Et Par af Anstifterne kom ogsaa i Kaphuset.

Rønne, født paa Bornholm, havde længe faret tilhøjs og var Styrmand da han i denne Egenkab blev hyret af en Kapitain Wulffen, der førte en stor og orlogsmæssig udrustet Kaper „Dannefjold“. Denne gjorde ikke faa Priser, en Gang i Løbet af nogle faa Dage endog sex, ja erobrede endog en engelsk Kanonbaad, hvorved der paa begge Sider vankede blodige Bander. Senere tog Rønne Tjeneste hos en for sin Dristighed meget bekjendt Kapertkaptain, Lars Peterjen Raaber, der førte Skonnerten „Haabet“. Om dennes Meriter fortalte Rønne Et og Andet. Saaledes affaar Raaber en Dag i Sundet tæt op til den svenske Kyst to fjendtlige Kapere og en Galease fra en Konvoy, bestaaende af en Fregat og 2 „Gaffelmænd“, drev Kaperne paa Grund og tog den rigtladede Galease.

Saa var det, at Rønne for en Del af sine rigelige Prispenge selv kjøbte sig et Fartøi, en anseelig Ligger, som han, efterat have erhvervet sig Kaperbrev, udrustede næsten orlogsmæssig med en stor Svingbasse, et Par mindre Kanoner og andre Sømandsvaaben. Besætningen, 24 Mand, fik han hurtigt samlet, og saa gif han ud paa Eventyr.

Seg lader ham nu selv fortælle, og skal jeg saa godt som det er mig muligt gjengive hans eiendommelige Maade, dog med en betydelig Formindskelse af de mange djærve Sømandsudtryk, han betjente sig af.

„Det var den 19de Juli 1809,“ — fortalte han — „jeg huster det saa godt, for det var Dagen efter Kjællingens Geburtsdag, for jeg skal sige Dem, at vi vare allerede for et Aar siden splidsede. Det var en dum Streg, ikke sandt, Ane, men der er dog dummere Ting, jeg har gjort i mit Liv. Nok sagt, vi gik ud, og Kjællingen græd og flæbede — men jeg sa'e: „Inte forknytt, jeg skal nok hytte mig, paa Du bare paa Tøsungen i Buggen.“ Lidt benauet var jeg, det skal jeg aldrig benægte. Men det gik strax over, saasnart vi var ude paa den salte Sø med strygende Vind. Vi krydsede et Par Dage i Sundet, men der var Ingenting at hole. Seg og de Andre begyndte at blive kleinmodige, men saa sagde Styrmanden — en flink Ullt, som hed Karsten Knop, en Landsmand, Bornholmer — „Hør Kapitain,“ sa'e han; „her betaler det sig saagu ikke at farte om, skal vi ikke gjøre et lille Sving ind i Store Belt. — „So vel,“ sa'e jeg, „det var ikke saa galt.“ Saa satte vi Kludene til, Vinden var god, og ganske rigtig, vi var neppe kommen forbi Samsø, før Uldtigsmanden varstoede en stor Konvoy. „Her er nok Vid,“ mente Styrmanden. „Mulig nok,“ sagde jeg, „men den store Karl der forude seer mig Satans fordægtig ud. Det er en Fregat, og se, der er ogsaa en Brig. Først maa vi hytte vort eget Skind, og saa se om der kan falde Noget af til os. Der er alletider en Dovenkrop, som ikke kan følge med.“ Og saa søgte vi ind til Bugten ved Svinninge, hvor man ikke let kunde saa Die paa Studen.

„Med raft Nordenvind kom nu Engelskmændene nærmere. Ganske rigtig, Konvojen bestod af en Fregat med 30 Kanoner og en Orlogsbrig, og der var en halv Snes Koffardifartøier, alle godt ladede, og hvor løb Tænderne ikke i Vand paa os! De holdt sig ogsaa tæt til Orlogsmændene, for de kunde tænke, at der var Ugler i Mosen. Men det var rigtig som jeg havde tænkt mig. En halv Mil's Wei bagefter kom et Par Skuder luskende som om de havde Beg i Hælene. Den første lod vi passere, men da saa den anden

nærmede sig Hviden af os, satte vi alle Klude til, og vips! var vi paa Siden af den. Det var et stort Fartøi, fuldt ladet til Vandgangen som vi kunde se. Vi bordede Skibet; det lod til, at Kapiteinen vilde gjøre Modstand, men Svinghæsken, rettet mod Dækket, og mine Folks Pistoler og Hugerter indgjød ham Respekt, og han maatte finde sig i det Uundgaaelige. Han lettede kun sit Hjerte med en Del God dam og andre Eder, som jeg blæste af. Men regeberlig gif vi frem. Jeg og Prisemesteren undersøgte Papirerne og tog dem i Forvaring, som befalet var, og Kapitein og Besætning, en halv Snes Mand, behandlede vi paa den pøeneste Maade. Vi gif ind til Kallundborg med Prisen, der var ladet med The, Sukker, og andre gode Varer, en kostbar Ladning. Priseretten tilkjendte mig Skuden og Ladningen, det Hele var sine 60,000 Rdlr. værd, Stiftelserne fik Sit, Gebyrer, Rettergang og Loldvæsen blev betalt, og det var en fjon Sum som tilfaldt mig og Besætningen. Kjællingen fik ogsaa en Silkekjole og en Foerværkskaabe, hvortil hun trængte. Og se, det Gulduhr, der hænger paa Væggen, hørte med til Udbyttet.

„Se, den Begyndelse var da ikke saa gal. Men det gif ikke altid saa heldigt. Jeg tog et Par Priser, som viste sig at være neutrale Magters. Jeg troede rigtignok der var noget Fikunteri, og Priseretten tilkjendte mig dem ogsaa, men Over-Admiralitetzretten gav dem fri, og jeg kom til at spytte i Bøssen. Der var dog dem, som det gif værre, og jeg skal ikke nægte, at det var mig en Fornøielse. Ser De, der var Spekulanter her i Kjøbenhavn, som kjøbte Prisepartier af Folkene paa Kaperskibe, der, mens de af dem tagne Priser endnu ikke vare prisdomte, trængte til Penge, og derfor solgte hver sin Andel langt under hvad der kunde ventes. Det var et Slags Lotteri. Blev Skuden og Ladningen prisdomt, tjente Spekulanterne svært, blev Skibet fritjendt tabte de deres Penge. Saadan var det Tilfældet med den ene af de omtalte Priser. Et Par Spekulanter havde flaaet sig sammen og afkjøbt mine Folk deres Parter for 16,000 Rdlr., saa blev Skibet frigivet, og Spekulanterne drev af med lange Næser, mens mine Folk lo dem ud. Der var for Resten ikke meget tilbage af hvad de paa den Maade havde tjent.“

„Kom det ikke undertiden til en alvorlig Fægtning?“ spurgte min Fader.

„Meget sjældent,“ svarede Rønne, „for vi vare næsten altid Overmændene, og Koffardikapitainerne vidste, hvad der bankede, naar de satte sig til Modværge. Men rigtignok kunde vi risikere at faae adskillige Kugler i Skroget eller faae Døde og Saarede, naar vi forsøgte paa nært Hold at udfære en Skude fra en Konvoy. Jeg havde ogsaa en Gang en slem Dybt med en Koffardifarer, en Engestmand, der havde en kostbar Ladning, til hvis Forsvar der var et Par Kanoner og mange Mand, væbnet til Tænder med Geværer, Pistoler og Huggere. Da vi søgte at borde Skuden, en Bark, modtoges vi af en saa kjon Hilsen af Skraa og Geværkugler, at flere af os deisede om og et Par fik saameget saa de havde nok for denne Gang. Smidlertid lod vi os ikke kuse, vi gav dem Bæst af alle Livsens Kræfter, vi entrede, og efter en Kamp paa Dækket, som jeg endnu har et Mærke af,“ vedblev han visende paa et bredt Ar over kinden, „fik vi Bugt med Besætningen. Det var en drøi Historie den, men den betalte sig. Skib og Ladning indbragte halv-andethundredetusende Rigsdaler til Deling.“

„Og saa skal jeg fortælle Dem en morsom Historie. Vi befandt os en Gang paa Vestkysten af Sjælland, for der mente vi at kunne tage Englænderne paa første Haand. Men det varede længe før der kom Noget, og saa var det en Konvoy saa stærk og tæt, at der ikke var noget at gjøre. Kjød af at vente gif vi ind til Ringkjøbing. At der blev spivet svært, kan De nok tænke Dem. Men den værste var Prisemesteren, han kunde drikke som en Børstenbinder, men om han var nok saa fuld, kunde han dog passe sine Sager og gjøre Redelighed for hvad det skulde være. Vi havde mange Løier med den Karl, der ellers var saadan en lærd Mand. Som sagt, vi fik ham drukket dygtig paa Belsen, han lagde sig saa lang han var ned paa Bænken og gav sig til at synge og skraale af fuld Hals, indtil han ikke kunde aarke mere. Midt i den Hurlumhei kom min Styrmand styrrende ind i Huset og meldte, at et Skib fra en Konvoy drev uden Mast for Vind og Veir. Det var Mad for Mons. Alle som En foer vi afsted, bærende Prisemesteren, for han

kunde ikke staa paa Venene. I et Nu var vi paa vor Skude, satte Seil til, fik Skibet halet ind og undersøgte det. Og saa skulde De have set Prisemesteren, Glæden over Fangsten havde fordrevet Berivalen, han var saa ædru som en nyfødt Ratteskilling, og godt var det samme. For Amerikaneren — det var Skipperen — han nægtede paa det Bestemteste at være gaaet under Konvoy, og saa gav Prisemesteren sig til at rumstere om i hele Skibet — og saa fandt han de engelske Papirer nok saa net og pynteligt i en Flæstestinke — for man kjendte jo de Karles Fj — og saa var Amerikaneren leveret. Skibet blev erklæret for god Prijs med Ladning og alt, og det var en god Fangst.

„De spørger, om det ikke gjorde En ondt for de Stakler, som saadan blev udplyndrede? De sagde det ikke saadan ligefrem, men Meningen var det dog. Ja, nuvel, udplyndrede, lad gaa — næsten det rette Ord — og Pirateri er det noget nær. Men ser De, som Du mig, saa jeg Dig. De Tyvekægte af Englændere havde forstyldt det — og endnu før Kaperiet herfra begyndte, havde de allerede opbragt flere danske Fartøier, ladebe med Proviant til Norge. Og skulde vi saa taale det, og skulde vi saa lægge Hænderne i Skjødets? Nei, Jaermin, det er der dog ingen Mening i. Og ser De, hvad det nu angaaer, at Staklerne, som De kaldte dem, blev udplyndrede, og mistede maasse alt, hvad de eiede, saa er det feil Bestik. I detmindste de fleste eiede hverken Skib eller Ladning, de tilhørte rige Rhedere i England, de kunde nok taale Tabet, og kunde de ikke taale det, saa er det kun Løn som forstyldt. Men der kunde jo ogsaa være enkelte af disse Skipperne, som det gik ud over. Saadan tog vi et Skib paa Sjyllands Vestkyst, der var ladet med Ris og Stykgods. Skipperen var bleg som et Lig, da vi bordede det, og han sagde: „Nu er jeg en fattig Mand. Alt, hvad jeg eier, stikker i Skuden og Ladningen; min stakkels Kone og mine Børn, hvor skal de nu faae Brødet!“ Det sagde han paa sin Engelsk, men jeg forstod ham godt. Jeg troede han løi, men Papirerne udviste at det var Sandhed, at Skib og Ladning tilhørte ham. Om man ogsaa er Kapergast, og det kan just ikke hjælpe til at gjøre En blød om Hjertet, saa er man dog et Menneske, og jeg kan ikke nægte, det

gjorde mig ondt for Manden. Og jeg snakter ikke gjerne om det, men dog skal De vide, at Skipperen ikke forlod os ganste med tomme Lommer, da han vendte hjem. Og mine Folk var saagu' heller ikke slemme. Da jeg fortalte dem, at Skipperen nu ved at miste Skib og Ladning var tiggescærdig med Kone og Børn, var der ikke En, som ikke tilbød en Part af Prisepengene. Kommandør Ziffer, som De maaste har hørt om, han sa'e ogsaa til mig, da han engang traf mig paa Toldboden: „Kønne, De har et godt Hjerte, har De, De er en skikkelig Rapergast,“ og saa svarede jeg: „Tak, Hr. Kommandør, De er altsfor artig. Men finder De inte, at ved et Arbeide som vort, der just inte er saa meget prober i Moralitet, er det godt, at man ogsaa tænker lidt paa sine Medmennesker og at man huster paa, at Vorherre ser En paa Fingrene.“ — „Det har De Ret i,“ sae Kommandøren, trykkede min Haand og gik sin Vej. Det var nok ogsaa ham, der fik mig udnævnt til Dannebrogsmænd.“

Undertiden kom Talen paa andre Raperførere og deres Wirthschaft. „Sig mig,“ sagde Kønne, henvendende sig til sin Kone, „det er længsttiden at jeg har set noget til Fru Bollesen. Har Du?“ — „Det er ikke saa længe siden, hun var her,“ svarede Mad. Kønne; „men hvorfor skal Du altid saadan haane Stakkelen med at kalde hende Frue?“ — „So, jeg kalder hende med den Titel, som hun selv har tiltaget sig i sine Belmagts- og Hovmodsdage, og Ordspøget siger jo: „Fruer skal have Fruenoder,“ sagde gal' Ane, hun slæbte sin Raabe i Rendestenen.“ Nei, Fattige gjør jeg ikke Nar af, det har ogsaa en Gang været smaat, meget smaat for os. Men hun, der en Gang sad i stor Velstand, har selv forskyldt sin Stjæbne ved at ville leve som en Herremænd og agere den Fine. Hendes Mand, det Skrog — han er nu død og begravet og godt var det, — han var saamænd ikke andet end Reisefanger, og jeg kan huske ham fra den Tid, han med Nettet over Skulderen gik raabende gennem Byens Gader. Derfor var han lige god og der er honette Folk mellem dem. Men saa gik han som Matros paa Raperi, tjente en Del Penge, fik saa, da han var en ret flink Sømand, en Raper at føre for en Rheder, havde Lykken med sig og tjente mange Penge.

Men de fik Fodder at gaa paa: Fanden var faret i hans Kjølling, saavidt jeg veed sad hun som Ungmø nede ved Gammelstrand; men nu, hast Du mir nicht gesehen, nu blev der leiet en stor Leilighed, den blev møbleret som hos en Minister, Madamen fik fat paa en hel Del Snyltegjæster, som for at faae et Maaltid Mad, kredensede for hende, kaldte hende Fru Bollesen, som hun jo syntes rigtig godt om. Og der var Gjæsterering fra Morgen til Aften, Fruen havde sin Loge i Theatret, hvor hun indbød sine fine Veninder, ja, De vil ikke tro mig, men spørg kun Ane om det ikke er sandt, hun havde en Mamselle til sin Opvartning, som hun kaldte sin Kammerjomfru. Og Manden, som holdt af at pimpe, kunde faae sin Lyst styret, dog helst ude, for det fornemme Væsen, som Kjøllingen havde indført, smagte ham slet ikke, og hun saae da ogsaa gjerne, at han var borte, for Reiemanden, mente hun, stak dog altid igjennem. Og for at faae Lov til at leve paa sin Maneer, var han villig til at give Pengene, ja Fru Bollesen blev endog Kassemeisteren. Saa-dan gif det et Par Aar i Sus og Dus, men en skønne Dag var Kassen læns. Det ene Stykke gif efter det andet til Marskandiseren, Assistentshuset og Bantejoden, og desto mere drak Bollesen, han fik saadan hvad man kalder Dilirium, døde, blev begravet paa Fattigkirkegaarden, og Fruen — ja hun lever nu af Andres Barmhjertig-
hee. Der er Mange, som det er gaaet paa samme Maade, især hvor Kjøllingen ikke har været saa fornuftig som mit gamle Rokkehoved derhenne.“

Saadan fortalte og snakkede gamle Kapitain Rønne, naar han først havde faaet Munden paa Gang, og jeg hørte andægtig til. Ved her at opfriske disse Erindringer, kan jeg vel ikke vente, at Læserne skulle føle den samme Interesse ved Gjengivelsen som jeg har fundet ved Redskrivningen. Men jeg troer dog, at forsaavidt som det vedrører en eiendommelig Tid og eiendommelige Tilstande, der ikke senere har havt noget Tilsvarende i vort Fædrelands Historie, har det dog nogen Krav paa at kjendes. Det saa meget mere, som der ikke eksisterer nogen samlet Fremstilling af Raperitiden, og den kun er meget flygtig berørt af de Forfattere, der have

behandlet vor Sømagts Historie og deri Søkrigen med England fra 1807 til 1813.

Til Slut fortjener det at nævnes, at Raperiet afgav Vmne for et af Prof. Horn til Musik af Kunzen forfattet Syngespil „Rapertoget“, som opførtes første Gang den 28de Oktober 1808, paa det kgl. Theater, men kun blev spillet 6 Gange, og, saavidt det kan skjønnes af Samtidiges Dmtale, var et temmelig uheldigt Produkt.

Kjøbenhavnske Samfundsforhold paa Holbergs Tid.

Det Bæsentligste af Efterstaaende blev skrevet til et herved værende Blad i Anledning af Holbergs-Jubilæet den 3die Decr. 1884. Hensigten var at fremdrage en Side af hans literære Virksomhed, der er mindre hyppig behandlet eller som ialtfald ikke har affødt en paa almindelige Læsere beregnet samlet Fremstilling, nemlig hvad der af det tilsvarende rige Stof i de Holbergste Dystpils, i Epistlerne og andre af hans Skrifter kan udledes til Belysning af Samfundslivet i Danmarks Hovedstad paa hans Tid. Holbergs store Betydning i den Retning har Dehlenschläger givet et træffende Udtryk ved at udtale, at om Kjøbenhavn sank i Jorden og man kun om nogle hundrede Aar udgravede Holbergs Komedier, saa vilde man saa godt kjende hans Tidsalder deraf, som vi kjende den romerske Tid af Pompeji og Herculanium.

Bed Udarbejdelsen havde jeg selvfølgelig benyttet de Oplysninger og Forklaringer, der ere tilveiebragte ved Werlauffs og andre Forfatteres Granskninger. Dengang var endnu Dr. Nielsens i Anledning af Jubilæet udgivne fortræffelige og udførlige Skrift

„Kjøbenhavn paa Holbergs Tid“ ikke fuldt udkommet, og en Benyttelse deraf derfor udelukket ved Udarbejdelsen. Nu har jeg ved at optage Artiklen i nærværende Bog tilladt mig at benytte forskjellige Enkeltheder i nævnte Skrift, hvad jeg haaber den ærede Forfatter ikke optager ilde. Men selv derved gjør den aldeles ikke Krav paa nogen Fuldstændighed; med Holberg som Veileder indeholder den kun kulturhistoriske Billeder af vore Forfædres Levevis paa hans Tid, og som en Følge deraf er navnlig det topografiske Element udelukket, undtagen hvor det er nødvendigt at omtale Lokalteter, der staa i Forbindelse med de enkelte Træk af det kjøbenhavnske Samfundsliv. Overhovedet har jeg deri saa nogenlunde fulgt samme Fremstillingsmaade som ved Skildringerne af Livet i Kjøbenhavn for et halvt Aarhundrede siden i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“, med hvilket der da ogsaa gives Leilighed til at drage Parallerer fra et hundrede Aar tilbage i Tiden. Og deri, mener jeg, ligger Berettigelsen til Optagelsen i nærværende Samling.

En Bemærkning til bedre Forstaaelse og Opfattelse af det Følgende bør forudstikkes. Hvad der forekommer om Samfundslivet i Kjøbenhavn i Holbergs Lystspil vedrører egentlig kun en eneste Klasse, Middelstanden, og da nærmest den bemidlede Borgerstand. Men det er jo ogsaa denne, der, som Befolkningens Kjerne, kunde yde de mest karakteristiske Typer og afgive Speilbilleder for de Eiendommeligheder, der gjennem en komisk Opfattelse kunde være Gjenstand for Digterens Satire. Til denne Middelstand kunne jo ogsaa henregnes de pedantiske Videnskabsmænd, de brammarbasjerende Officere, de komiske Læger og Advokater, der optraadte i hans Stykker. At hverken Adel eller Geistlighed fandt en Plads i Galleriet, laa i Datidens Forhold. Holberg havde allerede ved Skrifter som „Peder Paars“ erfaret, hvor misligt det var at støde de Store.

Men Satiren kan ogsaa virke indirekte, hvad der gjælder de Smaa, kan ogsaa gjælde de Store, og skjøndt han har henlagt Scenen i det eneste Stykke, hvor Adelige forekommer, „Don Ranudo di Colibrados“, til Spanien, kan det neppe betvivles, at han derved ogsaa har sigtet til danske Don Ranudoer, ligesom han, naar han skildrer politiserende Haandværkere og deslige Folk i „Den politiske Kandestøber“ og derved har henlagt Handlingen til Hamborg, utvivlsomt har sigtet til det politiske Kandestøberi, der i Kjøbenhavn paa hans Tid, ligesom nu, dreves paa Kroer og Ripper, og maaske derved havde bestemte Personer for Die. I et bekjendt Olsus i Pilestræde, hvis Bært hed Peter Larsen, skal nogle af de derværende Gjæster være gjenkjendte som Mønstre for dem, der i „Den politiske Kandestøber“ politisere og kritisere „Borgermester og Raad“.

Hvad der tillige har bevirket, at den kjøbenhavnske Borgerklasse, Mænd og Kvinder, har afgivet Holbergs mest bekjendte Figurer, har sikkert sin Grund deri, at han ved sin Livsførelse i sine yngre Dage meget bevægede sig i denne Del af Samfundet, med sit skarpe Blik aflurede dem deres Eiendommeligheder, deres gode og svage Sider, kortsagt kjendte dem ud og ind. At han for at anstille sine Sagttagelser til Bedste for sine satiriske og komiske Digtninge var, selv paa sine gamle Dage, en jævnlig Gjæst paa visse Vinhuse, hvoraf der nævnes flere bekjendte, skal dog neppe være rigtigt. Sligt stred mod hans hele Maade at leve paa. Dog har man hans egne Ord for, at han og en anden Gang gjæstede The- og Kaffeuse, hvorvel han ikke fandt sig videre hjemme der, og det kan ogsaa nok være, at han en sjældnen Gang aflagde et Besøg i det nævnte Olsus i Pilestræde. Man veed ogsaa fra ham selv, at det morede ham at faae en Passiar med Fruentimmer, fordi han derved, som han sagde, ikke behøvede at bryde sit Hoved. Frufterne deraf findes upaatvilelig i de morsomme Samtaler i „Barselstuen“. Det kan ogsaa nok være, at han fra sit Vindue i sin Bopæl paa store Kjøbmagergade ved Siden af David Skolemesters Gaard (Nr. 26) og senere fra sin Bopæl paa Hjørnet af Nygade og Gammeltorv fik Die paa Et og Andet, som han kunde benytte ved Tegningen

af sine komiske Figurer. Navnlig skal Gammeltorv i Holbergs Tid have været det Sted, hvor Kvaksalvere og deslige Personer havde deres Boder.

Det Billede, man gjennem Holbergs Lystspil faaer af det kjøbenhavnste Familieliv, har et vist patriarkalsk Præg. Husfaderen var den Myndighed, efter hvis Villie Alle maatte rette sig, d. v. s. hvis han ikke, som det undertiden hændte, var Toffelregimente undergivet, som f. Ex. i „Pernilles korte Froskenstand“. Vel havde Husmoderen ogsaa et Ord med at sige i Lauget, men det veiede sjældent stort. De vogne Sønner og Døtre maa boie sig under den faderlige Myndighed, og det er kun ved Hjælp af en eller anden Intrige, sjælden ved Overtalelse, at en Søn eller Datter kan opnaa noget, der strider mod Forældrenes Hensigter og Planer. I Lystspillene er det Kjærlighed og Ægteskab, hvorom dette gjælder, men derfra kan der sluttet til andre Forhold, Gjustugten udøves. I „Jean de France“ truer Jeronimus sin Datter med Mangelstokken, hvis det skulde falde hende ind at modsætte sig hans Villie.

Tjenestefolkenes Stilling i Familien er ligeledes et Vidnesbyrd om et patriarkalsk Samliv, som nu næsten ikke mere kjendes. Hos Holberg er Tjenestepigen med Fællesnavnet Pernille saa at sige et vigtigt Medlem af Familien. Hun tages med paa Raad, hun siger sin Mening ligefrem, og hvis den er Familieoverhovedets eller hans Husfrues modsat, tages det sjældent ilde op. Kun naar denne Meningstilkjendegivelse faaer en drøi eller altfor spydig Karakter, kan det hænde, at Husbonden vender det Laadne ud; men sjældent gaaer det saa vidt, at Pigen af den Grund jages af sin Tjeneste. Hun er sin Somsfrues Fortrolige, Tjeneren Sønnens. Det er ogsaa dem, som i Reglen lave den Intrige, hvorpaa Stykket er bygget. Dette Forhold synes imidlertid at have været fælles for alle Nationer, forsaavidt der kan dømmes efter dramatiske Arbejder fra den Tid. Det findes navnlig hos Molière, og ihvorvel denne i Meget har tjent Holberg til Forbillede, vilde han næppe have stillet Tjenestefolk

i et lignende Forhold til Herſkabet, ſom den ſtore franſke Digter gjør, hvis det ikke var et Træk af det kjøbenhavnſke Familieliv.

Mange Træk tyde paa, at den danſke Middelſtand i Hovedſtaden paa den Tid, hvorom Talen er, havde antaget en fra tidligere Tider afvigende Leveviſ, der iſær fremtraadte i en viſ Higen efter at ſynes fornem og at viſe det i det Ydre, i Klædedragt, Tjenerſkab, Skvipeage. I „Elleve Juni“ ſiger anden Proprietair: „Man ſkulde tænke, her boede en Hob rige Folk i denne By; thi gaaer Du paa Gaden, ſaa kan Du ei komme frem for. Heste, Vogne og ſpraglede Lakaiere; kommer Du paa Børſen, ſaa er det lige ens, men ſkal Du have Dine Rente-Penge, ſaa hedder det: Monſieur, Han maa have Taalmodighed“.

I et af ſine Skrifter anſtiller Holberg en Sammenligning mellem Levemaaden i Paris og i Kjøbenhavn. Han ſiger, at hvorvel Altting her er langt bedre Kjøb end i Paris, ſaa lever dog en borgerlig Familie med langt ſtørre Bekoſtning her end der. En hel Familie lader ſig der nøie med 2 til 3 Bærelſer, her ikke uden med et helt Huſ; der gaaes til Fods, her ages. Der har man nok i een Pige, her ſkal man have Stue-, Kofke- og Barne-Pige, Amme, Lakai, Kuſt og Gaardskarł o. ſ. v. Ogsaa Fremmede undrede ſig over den Luzus, der herſkede hos Borgerſtanden i Klædedragt, men iſær hvad Kjøretøier angif. En tyſt Reiſende fortæller: „I Kjøben-

havn gaaer Ingen tilfods, alle age i Kareter. Man kan spørge paa, at Godværk (Podagra) har her opslaaet sin Bolig. Marsagerne til at Folk nødig gif tilfods, vare forskjellige. For det Første den omtalte Higen efter at være fornem, dernæst Klædebragten. Til Sko og hvide Sviffelstrømper, til Fløiels- og Silkebragter, til

friseret og pudret Haar eller Baryk, og til Hatten, som man næsten ligesaa tidt bar under Armen som paa Hovedet, passede vort Klima paa den Tid ikke mere end nu, og Gadernes unævnelige Smudsfighed*) og den yderst flette Brolægning endnu mindre. Denne Brolægning bestod deri, at der midt i Gaden var anbragt en Række store Stene med Falb til begge Sider, saa at disse Stene bleve de eneste nogenlunde rene Steder i Gaderne.

Ogsaa Damernes Dragt var næsten uforenlig med at gaa tilfods. De store Fiskebensstjorter, om hvis Bidde neppe Krinoline-tiden giver nogen Ide, de høihælede Sko, de firlige Sviffelstrømper

*) I „Barfælstuen“ klager Else David Skolemesters over at Gadens Urenhed er saa stor, at „den ikke kan fortælles, afmales og beskrives,“ og i „Ulykses von Itzaka“ svarer Trojanerne Kilian, da han spørger om Gadernes Befkaffenhed, at i Juni Maaned er de upaaklagelige, men Resten af Aaret kan man neppe gaa uden at drukne i Snavs.

og den kolossale, yderst kunstige, pudrede Haaropsats med en ganske lille Hat i Spidsen, alt det betingede absolut Befordring enten i Vogn eller Portehaise, thi ogsaa denne Art var stærk i Brug i Holbergs Tid og figurerer i hans Stykker.

Holbergs Mening om Fiskebensskjorterne fremgaaer af hans Skæmtebreve til Collegium politicum (365. Epistel). Det politiske Kollegium har besluttet at modarbeide den overhaandtagende Mode med de unaturlig brede Skjorter. Holberg bemærker hertil, at denne Nidkjærhed nok kan billiges, og at han selv længe har ønsket denne Modes Afkaffelse, „eftersom, uden at tale om dens Forføngelighed, den vansker Fruentimmeret i mine Dine saaledes, at om jeg skulde have i Sinde at gifte mig, maatte det enten blive med en Stue-Pige eller Bonde-Pige, som have en naturlig Dragt, med mindre ubi

Ægtefabs-Kontrakten blev indført en Artikel om de harniskede Skjorters Medlæggelse." Dog fraraader han, for meget at rore ved den Streng, thi Virkningen deraf kunde blive den, at Skjorterne kunde blive endnu bredere, og „at Somfru N. N.'s Skjort, som nu passerer for det største og haver naaet den yderste Gradium Latitudinis, som et Menneſkes Skjort kan naa vilde passere de af Naturen jatte Tropicos og blive end bredere." Som et Bevis derpaa anfører Holberg, at da den hellige Cataldus gav sig til at prædike mod Fruentimmernes høie Hovedtoppe, udvirkede han ikke Andet, end at de voxede endnu en Etage høiere. Han mener ogsaa, at mange Mænd sætte Pris paa de brede Skjorter, fordi de med Kontraskarper og Fjernudenværker kunne betragtes som en Forskandsning for deres Hustruers og Døtres Ære, og at den ikke er saa let at bestorme som i gamle Dage.

Klædedragtens Art og Form tjende vistnok Alle, der have bivaanet Opførelsen af Holbergſke Stykker paa det tgl. Theater. Besat med Guld- og Sølvgalloner, med emallerede Knapper, undertiden af kostbare Stoffer, som Fløiel og Silke, og rigt broderet, var Mandfolkene's Dragt ijer i de bemidlede Klasser meget kostbar og langt dyrere end den i Reglen nu er. For at indskrænke denne Luxus blev der ved Forordn. af 1ste Febr. 1717 lagt en særlig Skat paa saadanne kostbart udstyrede Dragter, ja endog paa hver enkelt Stykke deraf, og det samme var Tilfældet med Kvindedragter af Brokade og guld- eller sølvindvirkede Stoffer, men stort hjalp det dog neppe til Indskrænkningen.

Rignende Skat blev der lagt paa Parykker. For den nuværende Generation er det uforstaaeligt, hvorledes en saa unaturlig, ubekvem og sikkert usund, tillige kostbar Mode som den, at bære Paryk, kunde finde Indgang i den Grad, at Alle, lige fra Drengen til Oldingen, bar den, og at den grasserede i næsten alle civiliserede Lande. At man, for at bære en Paryk, som oftest maatte lade Hovedet rage eller i ethvert Tilfælde holde Haaret under Saxen, viste tilstræffeligt Modens Unatur. Det Skadelige for Helbreden fremgaaer deraf, at Uddunstningernes naturlige Løb standsedes. Holberg udtaler sig ogsaa paa flere Steder mod Parykkerne, men

selv var han nødsaget til at lade sig male med Alongeparyk, for ikke at synes altfor sær.

I Kjøbenhavn var der selvfølgelig en Mængde Parykmagere. En af disse, en Sieur Drubin, boende i Dronningens Tvergade, syntes at være meget søgt. Han bestjæftigede en Snes Arbeidere, og hans Butik var ikke alene godt forsynet, men han lod undertiden alle Slags brugelige Parykker sælge ved offentlig Auktion. Tillige forstod han at tildrage sig Opmærksomhed ved Avertissementer i Kjøbenhavnste Aviser. Et af disse opregner Navnene paa de forskjellige Parykker, han forfærdiger, som det tilføies, fordetmeste af purt Menneftehaar. Deriblandt Alonge-Parykken, Abbé-Parykken, spanske- og Naturel-Parykker, Neglige-Parykker med to Bidste, Pung-Parykker — „saa og en Del meget fuldkomne og tykke Borger-Parykker, alle med stæve og forstaarne Frisurer.“ De mere stadse- lige Parykker vare meget dyre; der var dem, som kostede fra 50 til 100 Rdlr. Stykket. Den Mode, at bære Paryk, holdt sig til ind i nærværende Aarhundrede. Jeg kan fra min Barndom huske Folk, der bar Alongeparykker. Parykker med Bidst og Pung vare da heller ikke nogen Sjældenhed.

En anden Mode var den at bære Kaarde, neppe saameget til Angreb og Forsvar som til Prydelse. Det gik saavidt, at selv simple Haandværksfolk viste sig med den. I „Den ellefte Juni“ fortæller den ene Proprietarius, at da han var paa Børsen, opnaaede han ikke at faae Penge, men „fik ei andet end revne Strømper af Kaarder og Lysespid, som man stak mig i Benene med.“ Da Alle gik med Kaarde maatte man ogsaa forstaa, at bruge den. Der var derfor ikke faa Fægtestoler og Fægtemestere i Kjøbenhavn, og det lader til, at det var en indbringende Forretning. Af Magistraten var der endog ansat en Stads-Fægtemester, som dog neppe blev lønnet af Byen.

Endnu fortjener en Mode at omtales, den, at holde Skjode- hunde. Da Herman v. Bremensfeldt troer sig at være kommen til Ere og Værdighed og derfor underviser sin Hustru i, hvorledes hun skal bære sig ad med at være fornem, siger han bl. a.: „J skal ogsaa lægge Jer en Skjodehund til, hvilken J skal elske som Jer

egen Dotter, thi det er ogsaa fornemme. Vor Nabokone Arianke har en smuk Hund, som hun nok laaner Jer til vi selv kan faae en. Hunden skal I give et fransk Navn, som jeg nok skal hitte paa naar jeg faaer Stunder at tænke mig om. Den skal idelig ligge i Bert Skjød, og I skal i det ringeste en halv Snes Gange kysse den, naar der er Fremmede". Hol-

bergs saakaldte Tragedie „Melampe" er bygget paa Striden om en Skjødehund. Mulig har han derved sigtet til en Gravskrift af den berømte Frederik Klostgaard over „den rare Mynde Melampus, som tjente i Geheimeraadinde Harboes Gaard og som blev skudt af en Skytte". I sine andre Skrifter kommer Holberg ogsaa oftere tilbage paa denne Mode. I en af Epistlerne siger han, at de smaa Hunde „kan foraar-

teres ligesom Børn udi et Hus, saa at mangel Matrone har sine Tanker mere fæstede til hendes Skjødehund end til hendes Børn".

Om Levemaaden giver forskjellige Træk i Holbergs Lystspil Formodning, at den til daglig Brug var temmelig tarvelig, men at der ved selskabelige Sammenkomster og Gjæstebud samt ved Familiefester blev udfoldet stor Odselhed med mange Retter og kostbare Drikkevarer. Overhoved var Drukkenskab almindelig paa Holbergs Tid, og han siger et Sted, at det er gamle stikkelige Folks daglige Bane at gaa drukne hver Aften til Sengs. Desværre foregik Hoffet med et slet Exempel; som bekjendt var Frederik den Femte i høi Grad hengiven til denne Last, der ogsaa gjorde en tidlig Ende paa hans Liv.

Af Overdaadigheden blandt Smaa- og Middelstandsfolk giver Troels en drastiisk Skildring i den Samtale, som aabner „Varselstuen“. Efter at have omtalt de store Anstalter, der gjøres for at hele Staden skal vide, at den eller den er nedkommen med et Barn, siger han: „Skal der giftes, maa der lige saa mange Folk sammen for at æde og drikke op mere, end en stakkels Haandværksmand kan fortjene i 4 Aar igjen. Derfor har man i gamle Dage hittet paa den Mode, at den halve By skulde ofre og give Brudegave; thi ellers maatte en stor Del danske lige fra Brylluppet til Sluttoriet Vil jeg begive mig fra Bryllupper til Begravelser, da finder jeg ligesaa megen Galsskab ved de sidste som ved de første. En stakkels Kone mister sin Mand, som jeg sætter efterlader hende nogle Skillinger, som hun ved Forsynlighed kan leve af. Fornuften siger, hun skal konservere dem; men Moden siger, hun skal give sin Mand en hæderlig Begravelse. Det er at sige paa anden Dansk, hun skal udstaffere det døde Legeme, betrække alle Bægge, Stole, Stuepiger, Koffepiger, Ammer, Kuffe, Heste (med Tiden skal vel Skjodehundene overtrækkes ogsaa) med Sort; hun skal gjøre saadan en hæderlig Begravelse, at hun Intet har tilbage at føre et hæderligt Levnet med“ o. s. v. Paa et andet Sted siger Troels: „Kommer man til en Strædders eller Stomagers Bryllup, bliver man modtagen med Trommer og Valdhorn, sat ved et Bord saa langt som fra Kyndelmisse til Paaste, sigtet fuldt af kostbare Retter“. Hertil bemærker Werlauff, at Trompetblæsere og anden Musik ved Bryllupper var meget almindelig, og oplyser tillige, at der blev blæst paa Trompet ved Brudefolkenes Gang eller Kjørsel til og fra Kirken. Stadsmusikanten havde en Taxt for saadan Opvartning med Musik, der rettede sig efter de forskjellige Samfundsklasser. Var der velstaaende Folk, som ikke forlangte hans Tjeneste ved saadan Leilighed, maatte de endda erlægge 2 Rdlr. i Erstatning.

Holbergs „Varselstue“ giver overhoved mere end noget andet af hans Udstipil et levende Maleri af det borgerlige Liv i Kjøbenhavn ved et stort Antal grundtomiske Figurer og ved pudserlige Træk. At Varselstuen fik den Karakter, som han saa hyppelig har skildret, synes næsten at hidrøre fra selve Lovgivningen, idet danske

Lov 2—8—9 paabød Barjelsonen at holde sig inde 5 til 6 Uger efter Nedkomsten, efter hvilken Tid hun skulde holde sin Kirkegang. For at hun ikke skulde kjede sig for meget i denne lange Tid, skulde Slægtninge, Venner og Bekjendte besøge hende. Hun skulde modtage dem, liggende i en prægtig Seng, og i „Barjelsstuens“ første Stikelse laa ogsaa Barjelsonen i Sengen. I min Ungdom blev Barjelsonens Rolle udført af en Skuespiller. Naturligvis maatte de Besøgende trakteres, og hvad der gik med ved saadan Velighed, derom faaer man Bested i den stakkels Corfitz's Beklagelser, som ogsaa gjælde de Drikkepenge, han maa give Pigerne, der bringe Barjelsmad. Datidens Overtro medførte, at den arme Barjelson var belemt med Signetjærtinger, der ved Signen og Waalen skulde vogte Moder og Barn for onde Magters Indflydelse, og med Kvaksalvere og Læger, hvis Samkvem og Sammenstød er skildret i saa ypperlige Scener. Hvor overordenlig komisk end den Konversation er, som de besøgende Damer føre i „Barjelsstuen“, er der neppe nogen stor Overdrivelse tilstede. Den er sikkert et Billede af Virkeligheden, set i det komistes Hjulspil, og det almindelig gængse Ord „Faddersladder“ og „Faddersnak“ bekræfter det. Holberg har utvivlsomt fra sine egne Besøg i Barjelsstuer hentet Stof baade til Stykkets komiske Kvindefigurer og til Samtalerne. En Replik antyder en eiendommelig Skik, nemlig at Mænd, som vovede sig ind i en Barjelsstue, resiterede at miste Hatten, d. v. s. at Waajelsonen tog den og først udleverede den mod en Drikkefilling. Dette forekommer i den første Udgave af Barjelsstuen.

Ved Traktementet i „Barjelsstuen“ udgjorde Kaffe den væsentligste Bestanddel. Kaffens Brug var ligesom Theen paa den Tid et halvt hundrede Aar gammel i de nordiske Lande, og i Holbergs Barndom kjendtes den næsten ikke. Han fandt begge selv tjenlig for sin Helbred og siger i sine Epistler: „Hvis ingen anden Nyttelse var med The og Kaffe, var dog denne, at Drukkenskab, som tilforn gik saa meget i Svang, derved temmelig er kommen af Brug. Nu kunne vore Hustruer og Døtre gjøre Udflugter en Efteraarssdag og komme ganske ædru tilbage. Dette kunde ikke ske i gamle Dage, da man ikke havde andet at byde de Besøgende uden Gyldeband,

Spanfkbittervin, Luttendrank, hvoraf et Fruentimmer maatte pimpe lidt paa hvert Sted. Der var ogsaa paa Holbergs Tid baade Kaffe- og Oljuse i Kjøbenhavn. I „Jean de France“ betegner Jeronimus det som „allamodist“ at gaa paa Kaffehus. Desto flere vare Vinhusenes Antal, hvor der var siddende Gjæster. Vinhandelen var den Gang aabenbart meget indbringende. Apicius i den „Bægelsinde“ siger, at naar han smager en Vin, kan han sige, om den er fra Abelsteen, Bæch, Soel, Fabricius eller Diehl. Han nævner derved de anseeligste Vinhandlere i Kjøbenhavn; de havde næsten alle deres Udsalg i Gaderne omkring Kristiansborg Slot. Paa Kjøbmagergade var der ogsaa to bekjendte Vinudsalg: „De tre Romere“ og „Cabo de bonne Esperance“.

Et Thema for Konversationen i „Barselstuen“ dreier sig om Snustobak, og det er heller ikke til at undres over, da den var i saa almindelig Brug. Der blev langt mere snuset end røget Tobak (Cigarer kjendte man ikke den Gang), og en Tobaksdaase var en ligesaa stor Nødvendighed for en Dame som for en Kavaller. Ved Samtalen mellem Ollegaard Sværdfegers og Dorthie Knapmagers bliver man ikke blot bekjendt med de forskjellige Sorter, saasom kjøbenhavnsk Tobak, Msherah, Havanna og Spadille, men ogsaa med forskjellige Personer, der havde Tobaksudsalg, saasom Balzer, Lovise, franske Marie o. fl. a. I 91. Epistel omtaler Holberg Tobakkens Brug ogsaa i Form af Røgtobak. Han vil vel ikke disputere om Smagen, men finder, at der er ingen „naturlig Angenemhed i Røgen, item at Stuer derved skidnes og Klæder fordærves, ikke at tale om, at mange Ulykker og Udebrande ere foraarsagede af Tobaks-Piben“. At Ekstraatobak allerede brugtes paa hans Tid, synes at fremgaa af hans Bemærkning, at den „endog paa visse Steder tygges, især af norske Bønder, som udi dens Tyggen finde en Himmel-Smag.“

Paa Holbergs Tid stod man tidlig op og gik tidlig til Sengs. Dette kan alene sluttes deraf, at Høiesteret skulde begynde sine Arbejder Kl. 6 om Morgenen. I Theatret begyndte Forestillingerne Kl. 5 om Eftermiddagen og sluttedes i Reglen mellem 7 og 8. Af andre betegnende Træk kan nævnes, at en velstaaende Mand i

Reglen fulgtes paa Gaden af en Tjener, ſom bar hans Kappe (Kappedrager), og at han om Aftenei blev lyſt hjem med Haandlygte. Dette fandt endog Sted efter Indretningen af faſte Gadelygter. Forſkjellige Scener i de holbergſke Lyſtſpil, „Jacob v. Thyboe“ og „Den Bægelsinde“, tyde paa, at det den Gang var Stik at bringe Damerne Serenader, hvad han ſelvfølgelig gjør ſig lyſtig over. Muſiken blev overhoved ſtærkt dyrket paa Holbergs Tid. Man brugte Muſik ved alle Leiligheder. I „Den pantsatte Bondedreng“, hvor der ſpilles ved Gildet, fortæller den ene Muſikant, at han ſkal hen til et Bryllup hos en Stomager, hvor der ſkal blæſes Trompet, naar Gæſterne komme. Hertil ſvarer Troels tidligere citerede Udtalelſe. Et Billede fra den Tid viſer, at man ogſaa ſeilede med Muſik; i en Baad ſees en Mand ſtaaende i Forſtavnen, blæſende paa Trompet, og to andre ſpillende Baſſiol og Harpe.

Det ſværpede Væſen gif ſikkert ogſaa ſtærkt i Svang og var derfor Gjenſtand for Holbergs Satire. „Vore Eſterkommere,“ ſiger

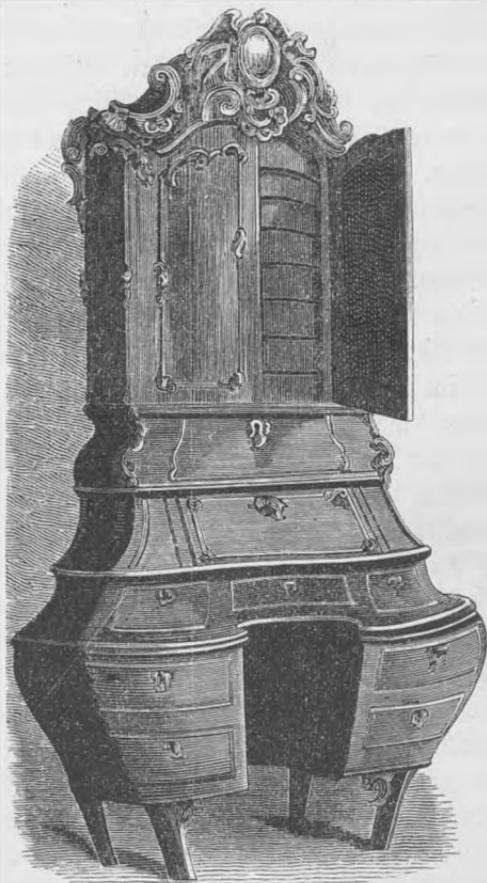
han, „ville næppe bare sig for Latter, naar de høre, at man har brugt saadanne Talemaader som: „Mine Sko og Strømper for høiviste Øren at tale; min Skjorte med Permission at sige.“ Som en Mundsmag paa Datidens Kurtiseren kan anføres Apicius' Replik i „Den Bægelsindede“: „Åk, charmante Jomfru, maa jeg kun røre med den lille Finger paa hendes Bryst.“ „Min Balsambøsse,“ „min Sirupsstruffe“ vare sikkert almindelige Kjølenavne paa hans Tid. Man var overhoved i de dannede Klasser meget ceremoniel. Haandkys og Reverentser udgjorde en vigtig Bestanddel af den gode Tone og indøvedes af Dandssemesteren. I Brevskrivning gjorde noget Lignende sig gjældende. Den Indbydelse til Bryllup, som Wielgeschrei i „Den Stundesløse“ under hyppige Afbrydelser dikterer Skrивeren, er greben ud af Virkeligheden og kan tjene til Exempel paa Brevstilen. I „Den ellefte Juni“ gives 5 Formularer til Udskrifter paa Breve. Den første af disse lyder saaledes: „Hæderlige og vellærde Niels Christensen, Sacrosanctæ Theologiæ Studiosus Hafniæ.“

Ligen efter Rang og Titler udgjør som bekjendt Emnet for Holbergs Stykke „Den honnette Ambition“. Det har han ogsaa behandlet paa andre Steder, som f. Ex. i „Melamp“, hvor Sganarell siger: „For 40 Aar siden hed de største Mænd Ærlige og Velbyrdige . . . men nu er det kommet saavidt, at Borgermestere hedde Excellencer og Præster Eminencer, Kræmmere Marchands trés renommés, Borgerdotre Frøkener, Rokkepiger Mammeseller, ja Bønder ogsaa skammer sig ved at være agtbare og ærlige.“

Det gamle „Husbond“, som Tjenestefolk brugte, var i saakaldte bedre Familier afløst af „Herre“ og naar Banen i saa Henseende gik over Optugtelsen, kunde det hælde, at Tjeneren, som Per i „Jacob von Thyhøe“, fik en alvorlig Frettesættelse. Borgerkoner, som i ældre Tid kun kaldtes ved deres Navn, som f. Ex. Anna Per Iversens, prætenderede nu at kaldes Madame. Derfor bliver Ane Randestøbers i „Barfjellstuen“ meget vred fordi Ingeborg Blytækkers tiltaler hende efter gammel Vis, og hun siger: „Jeg bilder mig ind at være ligesaa god Madame som hun, ja trods saa god, thi der er dog nogen Forskjel paa en Randestøber og en lumpen Blytækker.“

I „Jean de France“ gives en Skildring af den Mani for Udenlandsreiser, som efterhaanden havde udviklet sig og endog naaet Befolkningens lavere Lag. I hans Danmarks og Norges Beskrivelse omtaler han den Beundring, som vides for Alt, hvad der kommer fra fremmede Steder, „hvoraf flyder de Uleiligheder, at alle, endogsaa de, som liden Evne have, gjøre udenlandske Reiser, og komme nøgne tilbage.“ Denne og lignende Overdaadighed førte da ogsaa til, at det gik tilbage for mange, og at de tilsidst, som det omtales paa flere Steder, maatte lade „sætte Bækken for Kirkedøren.“ Det var den Gang en temmelig almindelig Maade at indsamle Almisse paa enten til Fattigfolk eller til andre Formaal.

I borgerlige Huse udgjorde Skabe og Dragtister vel en væsentlig Del af Bohavet. Men de begyndte dog nu at fortrænges af mere statelige Møbler, saasom Chatoller med Speilglas i Dørene og Komoder. En samtidig Skribent omtaler, at smaa Marmorborde med forgyldte Løvespødder vare meget yndede. Paa Sengen-Omhængene blev der anvendt en ikke ringe Luxus; de vare som oftest af Damask eller Taft og kunde løbe op til 4 til 500 Kr. Bordtøiet

vår i Reglen af Tin, først i Aarhundredets Slutning traadte Porcellæn eller Fajance i Stedet.

Ligesom det undertiden nu er Tilfældet, var der Gader, som vare beboede af særegne Handels- og Haandværksfag. Saaledes havde Bryggerne hjemme paa Nørregade, Vinhandlerne paa Amagerstov, Stomagerne i Klosterstræde og Skoubogade (et forvansket Navn af Skouboderne, som Gaden tidligere hed). Hos Haandværkerne gjorde der sig en honnet Ambition gjældende, den ene mente sig fornemmere end den anden, hvorom morsomme Scener i „Barselstuen“ vidne. Men overhoved var der mellem Stænderne en skarp Søndring, der undertiden steg til Fjendskab, som f. Ex. mellem Studenter og Officerer, hvorom Optrinene mellem Jakob v. Thyboe og Stygotius give en Ide. Kjøbenhavns Historie fra den Tid frembyder Exempler paa Stridigheder mellem de to Parter, der gik over til blodigt Haandgemæng. At Spændingen og Stridslysten mellem de forskjellige Stænder avlede Dueller, er forklarligt nok. „Grønland“ nævnes i „Den Bægelsinde“ som det Sted, hvor Dueller gik for sig. Grønland var Navnet paa en den Gang øde Plads mellem Citadellet og den daværende Østerport, hvoraf en Del siden anvendtes til Esplanaden, til Udvidelsen af Nyboder og til Anlæg af Husarkasernen. I „Barselstuen“ fortæller Officeren: „Jeg havde en liden Affære med en fremmed Officer igaar Eftermiddags, som jeg stak ihjel, unter uns gesagt, ved Fuglestangen.“ Denne Fuglestang var anbragt temmelig langt udenfor Byen, omtrent der, hvor Tagens Wei nu er, og blev benyttet af Falkonermesteren til Falckedressur. Ogsaa i „Det lykkelige Skibbrud“ antydes, at Stedet den Gang var en Skueplads for Dueller. Dueller fandt ogsaa Sted paa Nørrebro ved Ravnshøj.

Naar ovenfor den Søndring er omtalt, som fandt Sted mellem Samfundsklasserne, saa gjælder det især Tøderne. De Tøder, der optræde i Holbergs Komedier, svare aldeles til den fortrykte Pariastilling, som de indtog paa hans Tid. De vare kun henviste til Smaahandel og Lager, og deres Samkvem med de Kristne indskrænkede sig ogsaa kun dertil. De fleste af dem boede i usle Huse

i Læderstræde. Dette var Tilfældet temmelig langt ind i nærværende Aarhundrede.

Til Kjøbenhavnernes Forlystelser hørte selvfølgelig ligesom nu Theatret, der allerførst ved Holberg fik det Præg af national Skueplads, som det senere har søgt at hævede. Begyndelsen skete paa Capions Theater i Grønnegade, hvor Holbergs første Stykke „Den politiske Kandestøber“ blev opført i September 1722 og senere flere af hans andre Arbejder. Her blev der spillet til 1728, da den store Ildbrand ødelagde en stor Del af Staden. Derved, men ogsaa særlig ved den Tvang, der var paalagt det offentlige Liv ved Christian den Sjettes bigotte, Hylleri avlende Regering, indtraadte der en Stansning i Theatervirksomheden, som varede ikke mindre end 16 Aar. Saa døde Christian den Sjette, Frederik den Femte besteg Tronen, og med ham indtraadte en Vending til det Bedre, som ogsaa viste sig deri, at Skuespillene atter begyndte. Dette skete den 14. April 1747 i „Bergs Hus“ i Læderstræde Nr. 13, hvor der blev spillet, indtil Theatret paa Kongens Nytorv var opført og kunde tages i Brug, hvilket skete den 16. November 1748. Holbergs bedste dramatiske Arbejder hidrøre fra en tidligere Tid; hvad han senere skrev, hørte til de mindre heldige. Efter Alt, hvad man veed og kan tænke sig, svarede Theatrene i Grønnegade og i Læderstræde selv ikke til de mest maadeholdne Fordringer, der nu stilles til en Skueplads. Men Billetpriserne stod ogsaa i Forhold dertil, den dyreste Plads betaltes med en Sletdaler (omtrent 1 Kr. 25 Ore i nuværende Penge), og den var paa selve Scenen, thi den Gang var det Skik, at der paa begge Sider af Scenen var anbragt Stole for Standspersoner. Dertil hentydes ogsaa i flere af de holbergste Stykker, hvor der henvendes enkelte Replikker til Spectatorens.

En anden, langt mere end Theatret søgt Udspreddelse om Vinteren var Maskeraderne. Saadanne bleve ofte givne ved Hoffet, men der blev tillige gidet offentlige Maskerader, hvortil Theatrene undertiden anvendtes af Theaterentrepreneurer og Skuespillere, som derved søgte en Extrafortjeneste. Med deslige Maskerader var der undertiden forbundet Hazardspil. I Holbergs „Maskeraden“ bliver der talt for og imod denne Forlystelse; den Karakter, som den undertiden antog,

undlod vel ikke at vække Forargelſe, men at Holberg ſelv ikke delte denne Anſkuelse, fremgaaer af den ſindrige og vittige Maade, hvorpaa Henrik og Leonard forsvare Maſteraderne. — Der gaves ogſaa undertiden Koncerter; dertil ſaavedes dog bekvemme Lokaler. Det beſte var i Bryggernes Laugſhus i Raadhuiſſtræde.

Dertil indſtrænkede ſig nærmest de offentlige Forlyſtelſer om Vinteren. Om Sommeren beſtod Forlyſtelſerne væſentlig i Udflugter til Gylbenlund (Charlottenlund), til Frederiksdal og til Taarbæk, hvor Meſter Hans var beſkjendt ſom en meget ſøgt Vært, ſamt til „Kilden“, hvorefter Holbergs Stykke „Kildereifen“ dreier ſig. Det antages nu med temmelig Sikkerhed, at den Kilde, hvorefter der er Tale i det holbergſke Stykke, ikke er Kirſten Pils i Dyrehaven, men en Kilde ved Gammel-Bartou, ſom antoges at beſidde ſtor Vægekraft. Denne Kilde ſkal have været et yndet Samlingsſted for Kjøbenhavnerne paa Holbergs Tid, og iſær St. Hansaften var der ſtor Stimmel. Der var ogſaa adſkillige Traktørſteder med tilhørende Have i og udenfor Byen, ſom bleve stærkt beſøgte af Kjøbenhavnſke Borgere med Huſtruer og Børn. Deriblandt nævnes hos Holberg „Fiſkerhuſet“, der laa udenfor Øſterport, og hvis Navn hidrørte fra de mange Fiſtedamme rundt omkring, ſamt „Meſter Daniels Have“, der antages at have ligget i Store Kongensgade. Promenaderne vare i de Dage ſaa. Der blev ſpaſeret paa Volſen, men Roſenborg Have, ſom den Gang havde et langt ſtørre Terræn end nu, var dog det Sted, hvor Folk meſt nød den frie Luſt. Man drog ogſaa ud til Frederiksberg Have, den Gang anlagt i den ſtive franſke Smag; men foruden at Veien derud var meget beſværkelig for Fodgængere, var Portenes meget tidlige Lukning ogſaa til Hinder for en ſaadan Udflugt. Ikke ſaa bemidlede Folk havde Lyſtſteder udenfor Byen, hvor de, ſom en vranten Forfatter fortæller, fremſtillede ſig ved Indgangene i Damaskes eller Sirtjes Morgenfrakke, med gule Caffians Tøfler og Nathue, broderede med Guld og Sølv, ſaa og med en Pibe i Munden. Hvad der iſær ærgrede ham, var, at de fleſte af diſſe Folk hørte til Haandværkerklaſſen.

Til Stadens Fysiognomi i de Dage hørte et eiendommeligt Gadeliv, hvoraf der vel i det Foregaaende er anført nogle Træk, men hvortil der hører Et og Andet, som fortjener at nævnes. Saaledes, at der raabtes med alle mulige Ting i Gaderne, foruden Spisevarer (deriblandt Østers) Tørv og Brænde, og meget Andet, der forhandlede af Dreng. I før var Gadehandelen med Viser stor, og hvad de omhandlede, kan ses af „Hexeri og blind Allarm“, hvor en Dreng tilbyder Leander en Viser om En, der gav sig Fanden i Bold, en Anden tilbyder en „Relation om Fanden, som En manede til sig i en Kjøbmands Vignelse med Horn i Panden“. Hvor vidt det dreves med denne Visehandel ses af Leanders Udbrud: „Det er forkræffeligt i denne By med Viser. Det er spaaet, at Verden skal forgaa af Ild; men vil det saa tage til, saa troer jeg, den vil forgaa af Viser.“ Holberg selv, i Erkjendelse af hvor populær Visedigtning var, fandt paa at udgive den første Bog af sin „Peder Paars“ som „En sandfærdig Nye Wiise“ og med en i Gadevisernes Stil holdt Fremstilling af Indholdet. Der herskede saaledes en vældig Hurlumhei, hvorover Holberg ogsaa paa flere Steder fører Klage. Ved Opslag paa Gadehjørner bleve nye udkomne Skrifter anmeldte; det traadte i Stedet for Avertissementer i Aviserne, som den Gang hørte til Sjældenhederne.

Efter de Dages Retspleie bleve forskjellige Straffe eksekverede offentlig i Gaderne, og hertil hørte flere af disse Strafferedskaber, der ikke kunne betragtes som synderlig tiltrækkende Prydelser. Saaledes var der ved Stranden en Gabestok, vel nærmest bestemt for opstøfne og uorne Fiskermatroner, paa Nytorv var der en saakaldet Rage, en Pæl, hvortil Forbrydere bleve bundne, naar de skulde pises paa den nøgne Krop. Den blev senere flyttet til Halm-torvet, hvor denne Afstraffelse endnu fandt Sted i min Ungdom. Paa Ulfeltsplads, nuværende Graabrødretorv, og i Nærheden af Hovedvagten var der saakaldte Træmære eller Træheste, der paa sidstnævnte Sted tjente til Soldaters Afstraffelse, men paa Ulfeltsplads fornemlig var bestemt for „Bønder og skandaløse Folt“. I det foregaaende Aarhundrede var endog Retterstedet i selve Byen, nemlig paa Gammeltorv, men blev i 1668 flyttet ud til Amager.

Et Straffemiddel var den ſpanſke Kappe, der blev anvendt mod Bøgere og Bognmandſkarle, men ogſaa, ſom det efter „Det lykkelige Stibbrud“ lader til, mod mere anſete Perſoner. Den havde Form af en meget ſtor Spand eller Tønde, i hvis Bund var et Hul,

ſaa ſtort, at Hovedet kunde gaa derigjennem. Den var forſynet med en Klokke og midt paa Tønden var anbragt en Seddel, hvorpaa var anført Narjagen til Straffen.

Der kunde endnu være adſkilligt Andet at fortælle om Datidens Kulturtilſtande, ſom f. Ex. om Soldatervæſenet, om det lærde Bedanteri, om Overtroen, om Kvalſalveriet oſv., hvortil der findes ypperlige Træk i de Holbergſke Lyſtſpil.

Men da det allerede Anførte har ſaaet en temmelig ſtor Udſtrækning, ſtandsfer jeg her. Overhoved maatte en nogenlunde udtømmende Behandling af Emnet kræve en anſeelig Bogs Storrelſe. Det kan alene ſluttet deraf, at Werlauſſs ypperlige Optegnelſer til Holbergs atten forſte Lyſtſpil udgjør en Bog paa 526 Sider.

„Den stærke Mand“.

S Holbergs „Den Vægelsindede“ siger Henrik, at hans Soms frues Stuepige hellere vil se ham agere som hans vægelsindede Herskab end „at gaa paa den stærke Mand“, og i „Jean de France“ omtaler Arv ligeledes „den stærke Mand“, hvis Hans-Wurst-Baaklædning han sammenligner med Jean de Frances. Ikke blot af den Omstændighed, at Holberg saaledes et Par Gange lader denne stærke Mand blive omtalt i sine Stykker, men tillige deraf, at Betegnelsen anvendes som et Slags Egennavn i den Forudsætning, at det hele Publikum den Gang vidste, hvem Talen var om, kan sluttes, hvor bekendt han var, og hvor meget han var i Folkemunde.

Dette er ogsaa let forklarligt. Stor Styrke har altid noget Imponerende, og Prøver derpaa noget meget Tiltrækkende for den naive Folkefølelse. Naar man blot erindrer, i hvilken Grad Opmærksomheden her i Kjøbenhavn var henvendt paa de forskjellige Brydekampe af stærke Mænd, der til forskjellige Tider i de senere Aar paa Alhambra eller i Cirkus gaves tilbedste, og hvorved rigtig nok ogsaa den patriotiske Følelse, forsaavidt en af de Kæmpende var en Landsmand, var lidt med i Spillet, kan man let forstaa, at en stærk Mand som den, der omtales af Henrik og Arv i 1722, har vaakt stor Sensation paa en Tid, da Skuet af Styrkeprøver, Brydekampe

med obligat Vedfagelse af de yndede Hans=Wurstiader hørte til de mere sjældne Forlystelser.

Det er bekendt, at denne stærke Mand var Tydskeren Johan Carl von Eckenberg. Forinden han i 1720 kom til Kjøbenhavn var hans store Ry alt naaet hertil fra Berlin og St. Petersborg. Han maa ogsaa i Sandhed have været uforlignelig i Legemsstyrke, en sand Herkules. I et Skrift „Curieuse Nachrichten von starken Leute“ (Leipzig 1719) paastaaes det, at han kunde løfte en Kanon paa 2000 Pund, hvorpaa der sad en Tambur med sin Tromme, og holde den saa længe i Veiret, indtil Tamburen havde druffet et Glas Vin. Endvidere fortælles i dette Skrift, at to af de stærkeste Heste ikke vare istand til at trække ham af Pletten, og at han kunde sønderrive et Ankertoug, som om det var en Sytraad. Om dette vel ikke ganske skal tages efter Bogstaven, ere dog alle Beretninger enige om, at hans Legemskræfter vare næsten utrolige, og at han idetmindste den Gang i den Retning var næsten enestaaende.

Men han forstod ved Siden deraf at give sig et Relief, der var ikke lidet bestikkende i Manges Dine. Uagtet han var Søn af en Sadelmager fra det Brandenburgske, paastod han at nedstamme fra den gamle Tyrste- og Friherreslæggt v. Eggenberg i det Pommerske. At en Spire af en saa høibaaren Slægt nedlod sig til at vise den gemene Mand sine Kunster, maatte naturligvis bidrage til at give disse en stor Tiltrækning. Men heller ikke undlod han paa anden Maade at gjøre Reklame. Ved sin Ankomst til Kjøbenhavn i 1720 med et Selskab Linedansere og Akrobater sørgede han for, at hans Berømmelse blev basunet ud i et eget Skrift, betitlet: „Beretning om stærke Mænd, særdeles om den i Tydskland 1717 bekendte, og nu her i Byen værende stærke Mand Joh. Carl von Eggenberg“, ligesom et andet, ligeledes i Kjøbenhavn paa Tydsk trykket Skrift „mitgetheilt durch den ordentlichen theathralischen Ausruffer Hans Wurst“ gav Efterretning om de Viderværdigheder, han af vantro „Breslauischen Medicis“ havde havt at bekæmpe, og deri vare tillige alle hans Kunster afbildede i Træsnit. Omstaaende meddeles et Par af disse.

Den Interesse, som knytter sig til Belysning af den Forbindelse, i hvilken de Holbergske Lydspil i det Hele som i Enkeltheder

stod til den Tidsalder, hvori de fremkom, gjælder selvfølgelig ogsaa for en Del de Tilstande og Personligheder, der hentydes til, forsaavidt de affpeile Folkeliv og Kultur. Med den „stærke Mand“ er det saameget mere Tilfældet, som han og hans Selskab optraadte som Medbeilere i det kjøbenhavnske Publikum's Yndest til de danske og tyske Theaterforestillinger, der netop havde taget deres Begyndelse i Capions nye Theater i lille Grønnegade og gjorde dem et ikke ringe Afbræk, fordi Almuen og „den fine Portion“, der som oftest staa paa samme Trin i Henseende til Valget af Adspredelser — som Exempel kan blot henvises til Beriderforestillinger —, den Gang satte stor Pris paa de Hans-Wurstiader, der ved Siden af Linedands,

akrobatiske og andre Kraftkunster udgjorde det grove Krydderi i flige Forestillinger som Eckenbergs. Han er derfor ogsaa bleven omtalt i Overfous Theaterhistorie og i Werlauffs Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil, men en særlig Anledning til yderligere Meddelelse om ham, har jeg fundet i den Omstændighed, at Eckenberg og hans offentlige Optraeden og Virksomhed er fundet værdig til at afgive Stof for et Foredrag, som Historikeren, Geheimeraad Fischer i sin Tid holdt i Samfundet for Berlins Historie. Det fremgaaer deraf, at Eckenberg spillede en ikke lidet fremtrædende Rolle som en Art maitre de plaisirs for Friederich Wilhelm den Første af Preussen, og at hans Forestillinger i visse Henseender, navnlig ved bl. a. at optage det italienske Lystspil, dannede Overgangen fra de saakaldte Haupt- og Statsactioner og de lave Farcespil, hvoraf de

theatraliske Forlystelser i Tydskland hidtil for en væsentlig Del bestod, til den ædlere Karakter, som de fik ved Gottscheds, men især senere ved Lessings Bestræbelser.

Allerede i 1717 optraadte Eckenberg i Berlin. Kong Friedrich Wilhelm den Første var ikke blot af økonomiske Hensyn, men ogsaa af Princip en afgjort Modstander af dramatiske Forestillinger. Han ansaa dem som fordærlige for Sædterne, som unyttig, tidsspildende Gjøgl og forbød dem over hele Landet. Kun med Hensyn til Berlin var han noget mere overbærende, dog maatte slige Forestillinger ikke gives af virkelige Personer, kun af Marionetter, og Tilladelsen til at udføre ævilibriftiske Kunster og Vindands blev kun givet som en stor Undtagelse. Denne særlige Begunstigelse opnaaede Eckenberg ikke blot for Berlin, men ogsaa for hele Preussen, efterat han havde produceret sig for Kongen i Charlottenburg. Hvor opbygget Friedrich Wilhelm fandt sig af denne Forestilling fremgaaer af det Eckenberg under 14de Juli 1717 tildelte Privilegium. Det hedder deri: „Efterat Hs. M. Kongen med allerhøieste Velbehag og Contentement har seet de synderlige

Prøver, den for sin ualmindelige Styrke berømte stærke Mand paa de ham af Gud forundte Kræfter, har Allerhøiøstamme ikke villet undlade at give sit Vidnesbyrd derom samt tillige skjænket bemeldte stærke Mand, Johan v. Eckenberg, Frihed og Tilladelse til at bereise hele Landet og vise sine Kunster, hvor det maatte behage ham. Som en Følge deraf paalægges det de vedkommende Dvrigheder ikke at gjøre noget til Hinder for hans Forestillinger.“

I Berlin begyndte han sine Forestillinger i en paa Neue Markt opført Træbygning under stort Tilløb af Publikum. Ved at klæde sig pragtfuldt i skrigende Farver, ved sin høie, imponerende herkuliste Figur, ved at leve paa en stor Fod og tillige ved at bryste sig med den Gunst, hvori han stod hos Kongen, gjorde han stor Opsigt. Hvor længe han den Gang opholdt sig i Berlin, er ikke bekjendt. Man veed kun, at han derefter med et Selskab af Linedansere og Ekvilibrister („Spatenschläger“, som de kaldtes) gjorde en Rejse om i Provindserne, samt derfra — i 1718 — begav sig først til Warschau og senere til St. Petersborg. Paa sidstnævnte Sted glædede han sig ved den mægtige Peter Czars Yndest; denne besøgte jævnlig Eckenbergs Forestillinger og gav ham et glimrende Vidnesbyrd om hans og hans Selskabs Fortræffelighed.

Fra Petersborg kom han i 1720 til Kjøbenhavn. Her stødte hans Optræden paa uventede Hindringer. Kort forinden havde nemlig Capion faaet kgl. Bevilling paa „alene at maatte lade indrette Komedier her sammesteds (i Kjøbenhavn), og dertil lade forskrive dygtige og uberygtede Personer, saa at ingen fremmede Komedianter, som agerer Komedier med levende Personer, maa her indkomme, uden de, han herefter dertil antager.“ Egentlig kunde Eckenberg og hans Trup ikke henregnes til Komedianter, men det fremgaaer dog af hans Ansøgning om Privilegium til at give Forestillinger i Kjøbenhavn, at han tillige agtede at opføre „burlesques Comedies“. Ikke alene paa Grund heraf, men ogsaa fordi Capion antog, at Eckenbergs Forestillinger vilde blive ham til stor Skade, protesterede han mod, at der gaves „den stærke Mand“ den attraaede Tilladelse. Følgen deraf var dog kun, at Tilladelsen indskrænkedes til Styrkeprøver, Linedands og desl., og Eckenberg begyndte nu sine Forestillinger i et Bræddehus, som han havde faaet opført paa Nytorv. Tilløbet var meget stort og Eckenberg tjente gode Penge. Men da det viste sig, at Bræddehuset generede Færdselen, blev det beordret nedbrudt. Dette var dog ikke det værste. Capion havde imidlertid sat igjennem, at han fik sit ældre Privilegium uddvidet derhen, „at Ingen, som holdt Komedier, Linedands, Marionetter o. s. v., skulde efterdags nyde Frihed til at bruge deres Exercitier, undtagen de

alene af hannem vare antagne, eller af ham dertil permitteredes.“
Følgen deraf var, at Politimesteren forbød Eckenbergs Optræden.

Saaledes var Eckenberg og hans Trup hjemfalden til Capions Raade eller Unnaade, og hvis han vilde fortsætte sine Forestillinger i Kjøbenhavn, var der for ham ikke Andet at gjøre end at træffe en Overenskomst med Capion. Det skete da ogsaa, og Resultatet var, at han mod en rundelig Afgift skulde give sine Forestillinger paa Capions nye Theater i lille Grønnegade. Dette skete i Foraaret 1722. Her havde han ikke synderlig Held med sig. Nyhedens første Interessee var borte, Besøget derfor ikke betydeligt, og han ophørte efter tre Ugers Forløb.

Na besluttede han at forlægge sin Virksomhed udenfor Staden i den Mening, at Capions Privilegium ikke strakte sig ud over dens Bolde. Udenfor Nørreport paa et Grundstykke der, hvor den nuværende St. Hansgade er, lod han anlægge en Have og opføre et Theater i en stor Træbygning, hvor han gav Forestillinger med Linebunds og desl. samt tillige opførte tydske Komedier, til hvis Udførelse han fik loffet de tydske Skuespillere, som Capion havde faaet i sin Tjeneste. Blandt disse Forestillinger fandt især „Dr. Fausts Høllenfahrt“, hvori, som det hed paa Plakaten, „der Doctor unter Anderm in der Høllenqual von schwarzen Geistern mit glühenden Zangen gezwickt und gepeinigt, Hanswurst aber, sein Bedienten, wegen allzu großer Begirung von unterirdischen Geistern in die Luft geführt und lebendig in Stücke gerissen wird,“ stort Bisald. Et andet yndet Stykke var „Bickelhärings doppelte Heyrath“.

Disse Forestillingers Tiltrækning forøgedes ved den store Have, hvor der var Bæverting, og hvor Ungdommen kunde tumle sig. Men snart gik der Rygter om, at det gik slem til derude, og det bevirkede en Skrivelse fra Magistraten til Politi- og Kommercekollegiet, hvori det hedder: „Efterat vi var bleven forebragt og kommen i Erfaring om, at den saakaldte stærke Mand Johan Carl von Eckenberg udi sit uden Stadens Nørreport opbygte Komediehus ligesaaavel om Søndagen og andre Helligdage som hver af de Søgnedage udi Ugen agerede, hidsede Dyr og holdt med Spil og Leg, hvorved mange Godtfolks Tyende blev anlediget til Vidtløstighed og et ondt Levned,

jaa for at forekomme saadant forargeligt Levned lod vi ham advare og forbyde at ophøre dermed de hellige Dage, som vi og tænkte, han havde holdt sig efterrettelig, men som En og Anden paany derover har klaget for os og berettet, at han dog ikke desto mindre kontinuerer med saadan Agering, Leg og Spil Søndagen og de hellige Dage, og det er en Post, som vi ikke finde forsvarligen at tolerere eller bør afforderes ham, baade formedelst det forargelige og syndige Levned, derved øves, og for den store Veilighed, der gives for Tjenestefolk og unge Menneſter til Lidelighed og Ulykkes Tildragelse, jaa lod Magistraten ham det ogsaa forbyde ved 2 Raadstuetjenerc, men da paaberaabte sig en Tilladelse af Politi- og Kommercekollegiet.“

Hvorvidt dette forholder sig saaledes udbeder Magistraten sig Underretning, om, og Svaret gaaer da ud paa, hvad man jo ogsaa kunde indse, at Tilladelsen hverken var ansøgt om eller givet. Heller ikke havde Eckenberg selv det bedste Rygte. Der var kort efter hans Ankomst hertil anlagt Sag mod ham for et brudt Wgteskabsløfte, og selv levede han sammen med et Fruentimmer af mindre hæderlig Vandel. Alt dette benyttede Capion sig af, for at blive sin farlige Konkurrent kvit. I en Supplik af 1ste September 1722 klagede han over det Indgreb i hans gode Net, som Eckenberg gjorde sig skyldig i ved at give Forestillinger udenfor Nørrebro, samt fremhævede, at han havde forført hans tydste Skuespillere til at forlade Theatret i Grønnegade for at agere hos ham. Følgen var et kgl. Reskript af 14de September 1722, hvori det erklæredes, at Capions Privilegium ogsaa gjaldt udenfor Kjøbenhavns Porte, jaa vidt Stadens Grundstrakte sig, og at Eckenberg derfor skulde ophøre med sine Forestillinger i den omtalte Have. Han jaae sig derfor nødsaget til at forlade Danmark, efterladende en temmelig anseelig Gjæld, der langtfra kunde dækkes ved Salget af Haven og Theatret. Dette solgtes for 2405 Rdlr. til Trakteur Joh. Kühn, der anvendte det til Beværningssted og Forlystelser. Werlauff meddeler, at den 16de Mai foretoges i Konseilet en Ansøgning fra en nylig ankommen „Balancerbande“ om Tilladelse til „at lade see Exercitier“, og om dertil at maatte betjene sig af den Bygning og Have uden for Nørreport, som den saakaldte stærke Mand havde ladet indrette.

Eckenberg drog nu omkring i forskjellige Byer i Tydskland, Østerrig og Polen. I 1731 træffe vi ham igjen i Berlin, hvor han var ankommen med en Bande af 26 Linedansere og Skuespillere. Kongen var ligesaa gunstig stemt mod ham som tidligere, og han fik Tilladelse til at begynde sine Forestillinger paa Spittelkirchhof (sandsynligvis i Nærheden af den nuværende Dönhof-Plads). Hvad der nu især befæstede ham i Kongens Yndest var, at han tillige gav sig af med at handle med Heste og forstaffede Kavalleriet gode Remonteheste til billige Priser, ligesom han ogsaa gav Kongen Anvisning paa store og velvorne Folk, som han havde truffet paa sine Reiser og som godt passede til Rekrutter for den kgl. Garde. Dette i Forbindelse med det talrige Besøg, hans Forestillinger nød, vakte Ønsket hos ham om at faae fast Fodfæste i Berlin.

Med et Andragende til Kongen, hvori han bl. a. forpligtede sig til at lade opføre en Siendom i Berlin, lykkedes det ham ogsaa at opnaa et meget udvidet Privilegium. Dette, der var dateret den 27de September 1732, gav ham Ret til at udføre ekvilibristiske og theatraliske Forestillinger „i alle Kongens Byer og Lande til Rekreation og Tidsfordriv for Folk, der ikke have meget at gjøre“, dog saaledes, at han „kun maa præsentere saadanne Ting, der ikke ere syndige, usømmelige eller skadelige for Kristendommen“, og som særdeles Udmærkelse gaves der ham Titel af kongelig Hofkomediant. Til Skueplads blev der ham indrommet det Theater, som i Aarhundredets Begyndelse var opført over den kongelige Ridestald i Breitenstraße.

Ogsaa her indfandt Friedrich Wilhelm sig ofte for at se „Die artige Grundsuppe der Welt“, „Dr. Fausts Höllenfahrt“ o. l., for at beundre sin privilegerede Forlystelsesraads Kraftprøver og glæde sig over Linedanseren, i hvilken Kunst Eckenbergs Hustru var Prima-donna. Flere dygtige, endog dengang berømte Skuespillere sluttede sig til Eckenbergs Trup. Forøvrigt stod denne og dens Direktør under en meget streng Kontrol. Da Alt, som bekjendt, under Friedrich Wilhelm den Første var organiseret militært, var Overtilsynet med Komedianterne overdraget til en General, Grev Alexander von

Dönhoff. Hvorledes denne Mand forstod at forene sine Pligter som Militær med sine Pligter som dramatisk Tilhynsmand, fremgaaer af en Indstilling til Kongen af 26de Marts 1733, hvori han udbeder sig Bæfjed om, paa hvilken Dag det maatte behage Hs. Majestæt at lade en Deserterør hænge, samt meddele, at han har givet Eckenberg en skarp Koffel, fordi han, uden at spørge sig for, har understaaet sig til at afskedige to af de bedste Skuespillere, Harlekinen og Tanddoktoren, hvilken Koffel har havt tilfølgende, at Eckenberg igjen har taget dem til Raade og rigtig betalt dem deres Ugepenge.

Eckenberg fortjente mange Penge, men han forstod ogsaa at bruge dem, var ikke sjælden i Knibe og gjorde betydelig Gjæld. Af og til forsøgte han at faae en extraordinær Understøttelse af Kongen, men i Reglen strandede, det paa Kongens Paaholdenhed, der undertiden grændsede til Gnieri. Han søgte nu at frigjøre sig for de forskjellige Afgifter, der vare ham paalagte, saasom til Fattiggassen og til det kgl. Kortkammer (Statens Udvalg af Spillekort). Heller ikke dette lykkedes ham, tvertimod klagede Kortkammeret over, at Eckenbergs Komedier gjorde det et betydeligt Afbræk i Afsetningen af Spillekort. Mest af denne Ytring søgte han at drage Fordel. I en Skrivelse til Kongen udtrykte han sin Smerte over at erfare, at han ved sine Komedier molesterede det kgl. Kortkammer og tilbød at raade Bod derpaa. Dette vilde ifølge hans uforgribelige Mening kunne ske, hvis der forundtes ham Tilladelse til at indrette Assembler med Kortspil, Musik af en god Bande og honnet Underholdning i Righed med de Assembler, der gives tilbedste i adelige Huje.

Denne Plan fandt Kongens fulde Samtykke og Tilladelsen blev givet ved en Ordre af 7de Januar 1733. Eckenberg blev deri udnævnt til Entreprenør for de Assembler, han agtede at afholde Tirsdag og Fredag i det saakaldte „Fürstenhaus“ i Kurstraße, og der gaves tillige Bestemmelser for hele Arrangementet, hvad der skulde bevæertes med, hvilke Forlystelser der skulde gives og, hvad der skulde betales for Afgang og i Kortpenge.

Saaledes var Eckenberg pludselig bleven en vigtig Mand, der faae den høieste Adels hos sig, og forstod saa godt at underholde

Selvfabet, at Kongen trods al Sædvane tillod, at disse Afsamleer saavel som Theaterforestillingerne maatte vedvare til ind i Fasten.

Hans glimrende Periode var imidlertid temmelig kortvarig, men som det lader til var det hans egen Skyld. Ved sin Odselighed styrkede han sig dybt i Gjæld, og tillige viste han sig, naar han var drukken — og dette gif nok meget ofte paa — som en yderst raa Kumpan. I denne Tilstand tyranniserede han sine Omgivelser, og traktede ikke sjælden sine Skuespillere med Brygl. Hans Hustru, — Linedandsjerinden — var ikke af bedre Kaliber. En Indberetning fra Grev Dönhoff til Kongen af 17de September giver et Vidnesbyrd herom. Han skriver: „Havde jeg ikke til al Ulykke igaar været i Theatret, kunde der let være sket en Ulykke. „Den stærke Mand“ og hans Hustru havde nemlig drukket sig saa fulde, at Komedianten Wallrodi, idet han vilde gaa ind i Theatret, af Mad. Eckenberg og hendes Mand uden mindste Marsag i den Grad blev trukket med Skjældsord, Drefigen og Slag, at dersom jeg ikke var sprungen til og havde revet „den stærke Mand“ bort, vilde han have kvalt Wallrodi, af hvis Hals Blodet styrkede ud. Dette voldte et saadant Spektakkel og Allarm i Huset, at Komedianterne maatte høre op og alle Folk forlade det. Da „den stærke Mand“ og hans Hustru derefter sprang op paa Scenen og i den Grad udskjældte og ilde mishandlede alle Komedianterne, at der aldrig har været et saadant Spektakkel, maatte jeg for at forebygge videre Ulykke lade Bagten hente og transportere „den stærke Mand“ og hans Kone til Neue Markt, hvorved de da ikke undlod at beære mig med mange Skjældsord. Idag har „den stærke Mand“ sendt Bud til mig, erkjendt sin Uret og bedt om Pardon samt anmodet mig om, ikke at indberette Sagen til Drs. kgl. Majestæt. Men da jeg befrygter, at Deres Majestæt vilde tage det ilde op, hvis det ikke skete, har jeg anset det for min Skyldighed at melde Drs. Majestæt det Passerede. Fordi „den stærke Mand“ idag skal betale saavel Komedianterne som de Daglønnere, der arbeide paa hans Hus, i lige Maade har modtaget 13 danske Hingste, som han skal skaffe opstaldet, samt tillige har gjort Wallrodi Afsigt og betalt ham for Svie og Smerte, har jeg løsladt

ham af Arresten. Men hans Kone, som endnu imorges var ganske drukken, sidder endnu i Arresten paa Neue Markt; jeg haaber, at dette vil bidrage til Begges Korrektion.“

Slige Scener hørte sikkert ikke til Sjælbenhederne. Man kan tænke sig, at hans Stuespillere ikke holdt længe ud hos ham ved et slikt Traktament, især da de ikke vare videre glimrende aslagte. Det Personale, der blev anvendt i de italienske Lystspil eller Masketkomedier, som gaves i tydsk Oversættelse, var lønnet med følgende maanedlige Betaling: Brighella og hans Hustru 34 Thaler og 16 Groschen, Pantalón 23 Thaler 2 Groschen, Anselmo 17 Thaler 8 Groschen, Tanddoctoren og hans Hustru 26 Thaler, Pjerrot 8 Thaler 16 Groschen, Theatertjeneren 4 Thaler 8 Groschen, Harlekin og hans Kone 34 Thaler 16 Groschen o. s. v. Personalet verlede derfor hyppigt, og Grev Dönhoff havde sin Hyre med at mægle og vrage. Følgen af de hyppige Klager over Eckenberg var, at de Naadens Straaler fra oven, han hidtil havde solet sig i, begyndte at spinde i truende Skyer, hvilket jo naturligvis ogsaa førte til, at de høie Herstaber trak sig tilbage fra hans Afsamleer og Forestillinger. Det gik endogsaa saa vidt, at da han efter en Rundreise i Provindserne vilde vende tilbage til Berlin, blev Tilladelsen dertil nægtet af Kongen, fordi der var indløbet Klager over det Uvæsen, der herskede ved hans Forestillinger.

Efter gjentagne ynkelige Supliker, hvori han lovede Bod og Bedring, fik han omsider (i 1738) atter Lov til at agere i Berlin paa det Vilkaar, at han førte sig ordentlig op og betalte den Gjæld, han havde gjort forinden sin Afreise. Han spillede nu et Par Vintre, men med den kongelige Undest var det forbi. Da Friedrich den Anden kom paa Thronen havde Eckenberg Nød nok med at faae sit Privilegium fornyet, thi foruden at han selv ved sin slette Opførelse og forgjælbende Tilstand havde mistet al Anseelse, bleve hans Forestillinger af Friedrich den Anden betragtede som usselt Gjøgl, medens det tillige ærgrede Kongen at mindes, hvorledes han af sin Fader ikke sjælden var bleven tvungen til at overvære dem.

Det gif nu bestandig mere tilagters for Eckenberg, og da i September 1742 den af Kongen særligt begunstigede Schönemannske Trup med Skuespillere som Eckhoff, Ehlers, Stein, Heyderich, Ulich og Starke havde faaet Tilladelse til at spille i Berlin, indsaae han, at det var forbi med hans Virksomhed der. Han reisste derpaa til det vestlige Tydskland, gav i de mindre Byer Forestillinger med en Bande middelmaadige Gjoglere, og døde i Leiren ved Luxemburg i 1748, 63 Aar gammel, i stor Usjelhed.

Kjøbenhavns ældste Veiviser.

en af mig tidligere omtalte, fortjente Agent Hans Holck, der oprettede Adressekontoret og var Udgiver af Adresseavisen, Aftenposten og flere andre Blade, paabegyndte i 1770 Udgivelsen af „Kjøbenhavns politiske Veiviser“, der forfattes i flere Aar og var Begyndelsen til den nuværende Veiviser, hvorfra den forøvrigt var højt forskjellig. Bencævnelsen hidrørte derfra, at den foruden Bopælsangivelser, som især i den første Aargang var meget begrændset, men naaede en langt større

Fuldstændighed i de senere Aargange, indeholdt et Stof, som nu findes i Statskalenderen, og desuden en Mængde Oplysninger vedrørende de borgerlige og militære Forhold, Lovbestemmelser angaaende Handel og Wandel, kommunale Foranstaltninger, Taxter osv., som i hoi Grad forøgede Rytten. Desuagtet udgjør den første Aargang for 1770 kun et Bind i meget lille Format paa næppe 200 Sider; først Aargangen for 1773 naer i samme lille Format 375 Sider, og af disse optages kun en Trediedel af Bopælsangivelser, skjøndt

disse ere temmelig fuldstændige. Man sammenligne nu dette med den nuværende Veiviser's 1000 Sider, af hvilke hver enkelt indeholder over det Femdobbelte mod en Side i den nævnte Veiviser fra 1773, og man vil alene deraf kunne skjønne, hvor stor den Udvidelse er, som Kjøbenhavn er undergaaet i Løbet af noget over 100 Aar.

De omtalte Oplysninger og Notitser, som „Kjøbenhavns politiske Veiviser“ bragte, indeholde meget af Interesse i kulturhistorisk Henseende, ligesom de ogsaa tjene til Belysning af Datidens Samfundsliv og af Forholdene i det gamle Kjøbenhavn. Dette vil finde sin Bekræftelse ved Et og Andet, som i det Følgende skal anføres af de 4 første Aargange af denne politiske Veiviser.

Det er ret interessant at se, hvorledes de Næringsdrivende, navnlig Laugene og de forskjellige Korporationer, vare fordelte. Man forbauses saaledes ved at se, at uagtet Kjøbenhavns Befolkning neppe var 90,000 Individer, var der 296 Brændevinsbrændere, 100 Bryggere og 56 Vintappere, hvilket tyder paa stort Forbrug af Drikkevarer. Af Barykmagere var der 73, et Antal, der er langt større end Frisørernes nu; men den Gang bar jo næsten alle vogne Mandfolk Barykker, og Damernes kunstige og høie Frisurer med Pudder i udkrævede ogsaa Barykmagernes Bistand. Af Silke-, Uld- og Lærredskræmmere var der derimod kun et Antal af 63 Interessenter, neppe en Sjettedel mod Antallet nu.

Den Barseler og Børnedaab var der givet den Bestemmelse, at der ikke maatte afholdes noget Gilde og ikke gives Faddergaver under 500 Rdlr. Straf. — Den bestaaende Sørgesforordning, som hidrørte fra 1752, var meget udførlig og nøiagtig i sine Bestemmelser. Der bestemtes, hvor længe der skulde sørges for Forældre (6 Maaneder), for Egtesæller (6 Maaneder), for Børn (3 Maaneder), for Sødsfende (2 Maaneder), for fjernere Slægtninge (1 Maaned), og der var angivet Regler for Sørgedragten. Som Prøve kan tjene, hvad der var bestemt angaaende Sorgen for Forældre. Herom hedder det: Mandspersoner til dybeste Sorg i 3 Maaneder: Sort Klæde med Klædes Knapper og Knaphuller til Snebet (?); uldne Strømper, sort anloben Kaarde og Spænder, Rusklæders Sko, Kammerdugs Halsklud med Mansfetter med bred

Søm, og de i de tre første Klasser i Rangen med Bluseuser paa Kjolen og Besten. Til dyb Sorg i 2 Maaned: sort Klæde, Knapper og Knaphuller igjennem, uldne Strømper, sort Kaarde og Spænder, Kammerdugs Halsklud og Mansfetter med smal Søm. Til halv Sorg i en Maaned: Sort Klæde og Silkeknapper og Knaphuller, Silkestrømper, Guld-, Sølv- eller anden Metal-Kaarde og Spænde, Halsklud og Mansfetter, broderede eller af Kniplinger. — Fruentimmerne til dybeste Sorg i 3 Maaned: sort, glat Klæde, Gravoret (?) stukket tilbage med bred Søm og foret Snip, Kammerdugs Mansfetter, dernæst 1 Maaned sort Silkekledning med sort Fontange og Snip; 1 Maaned Kammerdug med Fryndser, og tilsidst 2 Uger sorte eller sorte og hvide Silkeklåder med Kniplinger. Endvidere var det bestemt, at Ingen, undtagen de 2 første Klasser i Rangforordningen, maatte lade Vigtuen betrække med Sort eller bruge „Himmel“ over Liget; ligesaa lidt maatte Karosser eller Hestetøi betrækkes med Sort. Ikke heller maatte nogen give sine Tjenere eller Dyende Sørgeklaeder. — Ved Plakat af 28. April bestemtes, at intet Lig for Eftertiden maatte begraves paa anden Tid end om Natten mellem Kl. 1 og 6 om Morgenen; men denne besynderlige Bestemmelse blev allerede ophævet det næste Aar.

Tjenestetjender bleve kun fæstede i Halvaarsvis, Stiftetiden (Fardag) var anden Fredag efter Paaste og anden Fredag efter Mikkelsdag, og Opsigelsesfristen var 3 Maaneder forinden. Der var strenge Bestemmelser for at udeblive fra Tjenesten, ligesom ogsaa Husbonden blev mulkteret, naar han ikke vilde modtage et fæstet Dyende. Skjodesløse, trodsige eller opsætsige Djender skulde straffes med nogle Ugers Arbeide i Rasp- eller Spindehuset.

Officerer var det strengt forbudt at deltage i Hazardspil paa Vin- og Værtshuse. En Officer, som holdt Bank (taillere), skulde straffes med Kasation, og den, som deltog i Spillet (pointere), med nogle Maaneders Arrest samt i Gjentagelsestilsælde med Kasation.

For næsten alle Bedrifter var der sat Taxter: for Slagtere, Bagere, Brændevinsbrændere, Vognmænd, for Uldmagasiner, for Seil-Flag- og Kompasmagere, for Færgemænd, for Bedemænd o. s. v., og

der var sat høie Mulfter for Overtrædelsen. For Beværtningen i Landeveistroerne og for Logis var der ligeledes bestemte Priser; dette har, som bekjendt, holdt sig til vore Tider.

For Gadefejningen i Kjøbenhavn var der et Regulativ, der bestemte, paa hvilken forskjellig Tid om Morgen den skulde udføres i Stadens forskjellige Kvarterer. Naar denne Gadefejning i Forbindelse med Ophugning af Fortov og Kædesten i Isvintre ikke var foretagen paa bestemt Tid af Huseierne, hvem det paalaa, blev der af Kvarter-Kommissæren udsendt Folk, der foretog dette Arbeide. Betalingen derfor var normeret, og den maatte strax erlægges af Huseierne; i manglende Fald blev den inddreven af Underfogden ved Udpantning.

Der var givet Bestemmelser for Portenes Lukning og Aabning paa de forskjellige Aarstider. Om Sommeren skete Lukningen senest Kl. 11 Aften og om Vinteren tidligt Kl. 6, og Oplukningen stod i Forhold dertil. Nørreport blev altid lukket en Time senere end de andre Porte. Naar Kongen eller kgl. Herskaber om Sommeren opholdt sig paa Lyttlottene, skulde den nærmeste Port staa aaben efter Ordre. Passagen ind ad Portene om Natten var dog tilladt mod Erlæggelse af Port- og Passage-Penge. De, som vilde udfærsere om Natten, maatte være forsynede med Tegne fra Kommandanten. Og saa om Hverdagene maatte Kjørende og Ridende betale Port- og Passage-Penge, men om Søn- og Helligdage var Passagen fri. Sidstnævnte Bestemmelse blev i 1772 ophævet for Kjørende og Ridende.

Der var iøvrigt givet et Regulativ for Passagen gennem Portene til Forhindring af Trængsel og Ulykker ved stærk Vognfærdsel. Ved Bommene var der ansat Gefreidere, som havde at ringe med en Klokke til Signal for Vognenes Standsning. Et Træk i Klokken betød Holdt, to Træk betød, at den Anholdte kunde kjøre, og tre Træk i Klokken var Signalet for Bagten, at kgl. Herskaber nærmede sig.

Taarnsignalet til Bestemmelse af Klokkeslettet stammer fra Aaret 1771. Forordningen herom siger, at denne Foranstaltning træffes, for at den Uorden, der hidtil har været i de offentlige Uhrværkers

Gang, kan hæves. Hver Onsdag og Lørdag hejses Kl. Trefarter til 12 Flaget paa Observatoriets Vagt paa Rundetaarn, og præcis Kl. 12 nedtages det.

Indtil 1771 vare Kjøbenhavns Politibetjente i deres Embedsforretninger forsynede med en hvid Stav eller et Træhaandgreb af 4 Tommers Længde med en Haand paa Enden samt en Krone ved Haandleddet, hvilket kunde forlanges fremvist, naar Betjentene vare i Funktion. Denne Politihand blev ved Politiplakat af 1. April 1771 affattet og i dens Sted indført Politifiltet, saaledes, som det er blevet bevaret indtil Nutiden.

Den kjøbenhavnske Borgervæbning havde paa sine Faner forskjellige Deviser. Saaledes Øster-Kompagnies Fane: „Berge bryder Fred“; Strand-Komp.: „For Fred og Frelse“; Snarens-Komp.: „Bryder Du, stikker Du“; Vester-Komp.: „Kinge Magt ei foragt“; Nørre-Komp.: „Forvar hvad Du har“; Klædebo-Komp.: „Tro og mistro“; Frimands-Komp.: „Flyv varlig“; Rosenborg-Komp.: „Trætter ødelægger“; Kjøbmager-Komp.: „Hold Vagt; Tiden agt“; St. Anna-Komp.: „Tre kommer af Berge“; Kristianshavns-Komp.: „Til fælles Kraft bestandig Magt“; Brandvæsenets Komp.: „Næst Gud, med Flid, Kunst og Vand, Ildens Kræfter dæmpes kan.“

Til Sammenligning med de nuværende Kommunalafgifter for Kjøbenhavn fortjener det at anføres, hvad en Del af disse Udgifter vare i 1770. Til Fattigvæsenet skulde ved Skat paa Grundtaxten aarlig udredes 9000 Rdl; hertil kom en frivillig Gave, som Fattigforstanderne indsamlede kvartaliter i hvert Hus. Vægterpengene beløb sig aarlig i Gjennemsnit til 8000 Rdl., som vare lignede paa Eiendommene. Bygteskatten var 9750 Rdl., fordelt efter Bygningernes Areal; Renovationskatten 6000 Rdl. Den betydeligste Skat var Indkvarteringspengene, der beløb sig til 45,000 Rdl. og blev lignet baade paa Grundeiere og Leiere efter deres Næring og Vilkaar. Noget Brolægningsskat eksisterede ikke, thi Huseierne maatte selv bekoste deres Gaders Brolægning, medens offentlige Pladsers Brolægning blev bekostet af Stadens Kasse. Efter alle Beretninger var ogsaa Stadens Brolægning i en ynkelig Forfatning.

Den politiske Veiviser for 1772 indeholder forskjellige af de Forordninger, som udkom under Struensee. Af disse fortjene efterfølgende at anføres som de mest karakteristiske. Ved Plakat af 8. April 1771 bestemtes det, at der med Hensyn til Gjælds Inddrivelse ikke skulde være nogen Forskjel mellem de Fornemste og de Ringeste, og at alle Undersaatter uden Hensyn til Stand og Stilling i dette Punkt skulde være lige stillede. I Motiverne til denne Forordning hedder det, at den er fremkommen derved, at adskillige Kreditorer have besværet sig over, at de hos en og anden af deres Skyldnere ikke kunde komme til deres Tilgodehavende, efterdi nogle Debitorers Stand eller personlige Anseelse enten ganske betog dem Velighed til at faae samme deres Fordringer ved et Rettens Middel indbrevne eller idetmindste gjorde dem saadant meget vanskeligt.

Omtrent ved samme Tid udkom der en Forordning om en Frelse-Anstalt for Hittebørn. Det hedder deri: For at forekomme saavel Mord paa de spæde Børn som deres Henkasten paa Gaderne og i Husene, hvorved disse undertiden maa sætte Livet til, er der efter Hans kgl. Majestæts allernaadigste Befaling af Direktorerne over den kgl. Opfostringsanstalt for nyfødte Børn foranstaltet saadan Indretning paa det frie Jordemoderhus i det nye Frederiksstad (Amaliegade) i næste Fag ved Porten, hvor slige Mødre, som ville skilles ved Børnene, kunne i en dertil gjort og med Madratjer vel forsynet Kasse, naar den er udtrukken, henlægge Barnet; og naar den skydes lidt tilbage, gaaer den ved Hjælp af derværende mekanisk Indretning tilbage af sig selv, og tillige tilkjendegiver vedkommende Gangtoner, som altid ere ved Haanden, med den derved i Bevægelse til at ringe sætte Klokke om, at Barnet er henlagt, som da fra inden af optages og gives Die der paa Stedet af Barfælvinderne, indtil fiden nærmere for dets Opdragelse kan sørges. Denne Anstalt har til Indskrift med forgyldte Bogstaver paa en hvid Marmorsten: „Ulykkelige Børns Frelse“. — De saaledes optagne Børn kaldtes Kassebørn. Denne Indretning bestod, saa vidt erindres, til Slutningen af forrige Aarhundrede og blev ophævet, fordi det viste sig, at det smukke Formaal ikke blev opnaaet derved.

Ved Forordn. af 13. Juni 1771 ophævedes de saakaldte Veiermaals=Bøder, hvorved forstodes saadanne Bøder og Straffe, som vare bestemte for dem, der udenfor Ægtefæbet avlede Børn. I samme Forordning bestemtes det, at der ikke i borgerlig og kirkelig Henseende skulde gjøres Forskjel paa ægtefødte og uægtefødte Børn, og at der ikke paa de Sidstnævnte skulde hvile nogen Plet, eller det i nogen Maade skulde bebreides dem.

En mærkelig Bestemmelse blev der vedtaget med Hensyn til Soldaterbørn. Soldaterne havde nok Lov til at gifte sig, men Børnene skulde gives til Hittébørns-Hospitalet og fra dette føres paa Landet, hvor de maatte tjene Brødet som Karle og Piger indtil deres 25. Aar, fra hvilken Tid de havde deres Frihed.

Den 14. Septbr. 1770 blev den hidtil bestaaende Bogcensur ophævet, men den dermed givne Frihed fandtes at blive misbrugt i betydeligt Omfang, og som en Følge deraf blev den ved kgl. Reskript af 7. Oktbr. 1771 i enkelte Punkter indskrænket, uden dog at Censuren gjenindførtes.

Endnu skal efter Veiviserne nævnes forskjellige vigtige Foranstaltninger, der skyldes Struensee. Statsraadet blev ophævet, og der indførtes en Kabinetsregjering. Kollegierne forhøedes det at anbefale Nogen til Titler og Rang, naar de ikke vare fuldt overbeviste om den Vedkommendes Værdighed. Det blev forbudt fornemme Folks Tjenere at søge om Embeder. Den hidtil bestaaende Rentefod af 4 pCt. blev forhøiet til 5 pCt. Endvidere indstiftedes Hof- og Stadsretten, og den skarpe Inkvisition i Retspleien ophævedes. Politiet maatte ikke anstille Undersøgelser i Borgernes Huse, og endelig blev Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse underkastet en grundig Forandring, idet den gamle Magistrat blev affat, de Toogtredivemands-Raad ophævet, og der indfattes en ny Bestyrelse med en Overpræsident i Spidsen. Forinden denne Forandring skete, forelagdes der Magistraten forskjellige Spørgsmaal om de kommunale Forhold og om Kjøbenhavns Skattevæsen til Besvarelse, og det er karakteristisk, at disse Spørgsmaal vare affattede i det tydske Sprog.

Hofrevolutionen, hvorved Struensee styrtedes, foregik Natten mellem den 16. og 17. Januar 1772, og den politiske Veiviser for

1773 indeholder foruden en Skildring af Struensees og Brandts Liv, farvet af Datidens almindelige Opfattelse, tillige adskillige Vidnesbyrd om denne Revolutions Følger og om det Guldbergske Ministeriums Iver for at ophæve de gode Foranstaltninger, der skyldtes Struensee. Straf for Leiermaal gjenindsførtes, Politiet fik atter Lov til at trænge ind i Borgernes Huse, den skarpe Subversion i Retspleien gjenindsførtes, Trykkefriheden blev tildels ophævet, og Rentefoden nedsattes atter til 4 pCt. Der var neppe stort andet tilbage fra Struensees Tid end Hof- og Stadsretten og Tallotteriet.

Til Slutning fortjener som et Kuriosum at anføres de Cereemonier, som ifølge Beviseren af 1772 vare forbundne med det Aaret tilforn oprettede Tallotteries Trækning.

„Hver tredie Mandag Eftermiddag gaaer Trækningen for sig saaledes: Paa Forhøiningen udenfor Stadens Raadhus sidder omkring et Bord de fgl. Kommissærer, Overpræsidenten Grev Holstein, Geheimekonferentsraad v. d. Lühe, Konferentsraaderne Braem og Stampe, Entreprenøren Bankdirektør Koes, Agent Thalbiger, Grosserer Bett og den protokolførende Sekretær Fasting. Paa en anden Forhøining staaer Inspektøren ved Trækningen, og ved Maskinen paa en endnu større Forhøining ovenpaa Bordet staaer en af Friskolernes Dreng, prægtig klædt i guldgallonerede Silkeklæder, og hvis Dine blive tilbundne, naar han skal tage de 5 Gevinster ud af Maskinen. Paa Bordet, som er overtrukket med grønt Klæde, staaer denne Lotteri-Maskine, som er gjort af Kobber, meget smukt malet, med en Fortuna ovenpaa. Midt paa Bordet staaer en grønmalet og forgyldt Kasse, hvori ligger de 90 Numre med tilhørende Kapsler. Saasnart en af Herrerne kommer, begynder en Instrumental-Musik fra Raadstuens Altan. — Naar Kommissærerne ere samlede og have sat sig, aabner Geheimekonferentsraad v. d. Lühe den for ham paa Bordet staaende Kasse, hvoraf han udtager de paa Pergament trykte 90 Numre i sin Orden fra 1 til 90 og leverer samme stykkevis til Inspektøren; denne opraaber dem lydlig hver for sig og foreviser dem for Tilskuerne, indeslutter hver i sin Kapsel, som overleveres ham af Konferentsraad Braem, hvorefter han igjen overleverer den til en Anden, af hvilken sidste Friskoledrengen modtager den for at

lægge den ned i Maskinen. Ved hver nedlagte 15 Numre tillukkes Maskinen og ombreies nogle Gange, hvortil Musikken spiller efter et givet Signal. Naar da alle Numrene paa den Maade ere vel overleverede, blive Drengens Dine tilbundne, og med en Handske paa den høire Haand udtager han de 5 Kapsler med deriværende Numre stykkevis, som han derefter lægger paa en Sølvallerken. Kapslen overgives til Overpræsidenten, der atter leverer den til Geheimekonferentsraad v. d. Lühe, der aabner den, og efter at have forevist Tilskuerne Numret, leveres det til Inspektøren, som ligeledes foreviser og lydelig udraaber det, hvorpaa det protokolleres af Sekretæren. Inspektøren lægger det derefter igjen i sin Kapsel og kaster det ud blandt Mængden paa Torvet. En Table med de udrukne Numre i forgyldte Chifre hænges ud paa Forhøiningen til Eftersyn for Tilskuerne. Ved hvert Numers Trækning spiller Musikken."

Ganste paa samme Maade gif det ogsaa senere til ved Tallotteriets Trækning, lige indtil det ophørte at bestaa.

Fanden i Laregade; Spøgeriet i Gothersgade.

Sn Dag i Septbr. 1826 var der stort Røre i Kjøbenhavn. Det hed, at den livagtige Fanden, Satan, Lucifer, Belzebub eller under hvilket andet Navn Hs. diaboliske Majestæt gik, havde vist sig i høistegen Person i den gode Stad, men særlig havde valgt et Hus i Laregade til sin forhaabentlig interemistiske Bopæl.

Bed Budstabet herom løb det mangan gammel Synder koldt ned ad Ryggen; det var jo ikke umuligt, at Fanden var kommen for at hente ham. Især blev hans Tilstedeværelse meget diskuteret og drøftet af kjøbenhavnske Matroner, og fremfor alle af dem, der havde Stade ved Gammelstrand, da ikke faa af disse som bekjendt, idetmindste den Gang, antoges at være lidt i Slægtskab med Hs. Høimægtighed og gav dette tilkjende ved idelige Paaberaabelser og Henvendelser til ham. Der dannede sig Grupper i Gaderne, som ivrigt drøftede den forfærdelige Begivenhed, og aldrig havde man set en saadan Ansam-

ling ved Gadeposten af Tjenestepiger, der over dette interessante Emne lode Spandene henstaa urørte og kun lidet agtede Madmodrenes Raab, at de skulde stynde sig.

Ja, Fanden var løs i Laregade, derom var der ingen Tvivl, skjøndt han rigtignok gav sin Nærværelse tilkjende paa en i Diabolikens Historie hidtil ukjendt Maade. Han bombarderede med Kartofler, Tørv og Pindebrænde uden at Noget kunde se, hvorfra det kom, thi Fanden har, som bekjendt, Magt til at gjøre sig usynlig, men ogsaa Magt til usynlig at være allestedsnærværende. Særlig vare en der i Huset boende Mand's Ruder ud til Gaarden Gjenstand for disse djævelske Projektiler, og snart var der ikke en, som ikke var knækket. Tillige optraadte han som Humorist; man veed jo, om ikke af Andet, saa af Goethes „Faust“, og vel ogsaa af adskillige Eventyr, hvori han spiller en Rolle, at Fanden har et ikke forkasteligt Lune og Humor, som han endog udvikler, naar han skal hente en Synder, der har gjort sig værdig til at indtage en Hædersplads i hans Rige.

Man hørte Tilraab: „Er Du færdig? nu kommer jeg og henter Dig; der nytter ingen kjære Mo'r! Tør Dig dine Søndagsklæder, for jeg vil ikke, Du skal se ud som en Stodder, naar jeg tager Dig ved Bingebenet. Du maa gjøre Helvede Honnør.“ Saa hørtes der Tilraab, der viste, at Fanden var udmærket bevandret i det kjøbenhavnske Gadesprog og vel i saa Henseende havde gaaet i Skole hos de omtalte gammelstrandske Madamer. Undertiden kunde man ogsaa høre ham synge Vers af en eller anden populær Gadevise med Trimulanter. Og hvad der var det Mærkeligste: alt dette hørtes fra de forskjelligste Steder, snart fra Loftlugerne, snart fra Gaarden, snart fra Vinduene, snart fra Tagrenden, og intetsteds var der Noget at se. Det var ingen Anden end den skinbarlige Satan, som var paa Spil, det var saa afgjort som Noget i denne syndige Verden.

Politiet kom selvfølgelig tilstede. Der skete Undersøgelser fra Kjelder til Loft, der afholdtes Forhører over Husbeboerne, men Intet blev opdaget. Selv de hæderlige Betjente vare Gjenstand for det djævelske Drilleri. „Er Du der, min Søn? God Dag, vel-

kommen!" Lød det med svingrende Røst „Søger, saa skulde I finde. Fandt Du saa Noget? Fikst Du Pæren, Zacharias, blev Du narret, Tobias? Gils Kjerulff og sig, at jeg henter ham snart, og Dig med, min Ven: I ere begge, og mange andre af Jer Race, modne til Helvede." Og saa lød der en Latter, saa grel og svingrende, som om den kom fra Helvedes Hærskarer.

Jeg var den Gang en Dreng paa 13 Aar, og mine Forældre boede der i Nærheden. Alle talte om Fandens Gjerninger i Laregade, og det er en Selvsølge, at jeg, saa ofte jeg var fri fra Skolen og kunde faae Lov dertil, sluttede mig til de Rhynger, som overalt danne sig i Gaden med Blikket fæstet paa Huset, for om muligt at faae et Glimt at se af Hestefoden. De Allerfleste vare saa troende som Kulpviere, men der var ogsaa dem, som vare skammelig vantro og ikke fæstede Lid til Fandens Tilstedeværelse, ja, endog ligefrem bestred hans Existents. De distede da op med en Historie, der skulde godtgjøre, at det Hele gif meget naturligt til. Hos en Mand der i Huset, den samme, hvis Binduer vare blevne klinkede, tjente der en Pige, som havde det meget ondt, fik Bank og var sat paa Sultekost. Samme Pige var forlovet med en Hønskræmmer, og det var ham, der fra et hemmeligt Loftsrøm i et Hus ved Siden af anstillede den hele Komodie for at hævne sin Elskede. Denne Fortælling gif da ogsaa igjen i „en ny, lystig Vise om Fanden i Laregade“, digtet af Student Sommer, hvori en Hønskræmmer tildeles Hovedrollen.

En anden Version, der klang mere sandsynlig, fordi den forklarede, at Stemmen kunde lyde fra forskjellige Steder, var den, at den vedkommende Spilopmager var Bugtaler. Det var heller ikke længe siden, at en Udlænding her i Kjøbenhavn havde givet offentlige Prøver paa denne Kunst og endog tilbudt at lære den fra sig. Mulig var det en af hans Lærlinge, som her var paa Spil. I de forsamlede Grupper, som jeg skiftevis sluttede mig til for at opfange, hvad der blev fortalt, fremkom den Gisning, at en for sine gale Streger i Gaden bekjendt ung Tyr, Søn af en i Nærheden af Huset boende Kaskjemager, var den virkelige Ophavsmand, idet man vidste om ham, at han blandt sine mange vatre Egenstaber ogsaa

havde den at være Bugtaler. Men om det var rigtigt og om han ikke uskyldig var mistænkt, er aldrig blevet oplyst.

Overhoved er Aldeles intet blevet oplyst om denne Sag, saavidt mig bekjendt. Politiforhørene førte ikke til det Mindste, uagtet de skulle have været meget omfattende. At der saaledes her forelaa en uløst Gaade, forklarer ogsaa den Interesse, som disse Optøier vakte, samt at Traditionen om Fandens Bedrifter i Løsegade er gaaet gennem flere Slægtled indtil denne Dag. Dette vilde neppe have været Tilfældet, hvis man strax havde faaet Rede paa, hvorledes det egentlig forholdt sig med denne sensationsvækkende Episode i Kjøbenhavnslivet 1826, der varede en hel Uge og derpaa pludselig ophørte.

Den er imidlertid ikke enestaaende. Allerede tidligere havde Fanden eller et andet Utykke været paa Spil i Kjøbenhavn. I Adresseavisen af 11. Januar 1780 læses et Avertissement fra Peter Nikolaj Titchen, hvori han meddeler sine „Medundersaatter“, at fra 1ste August forrige Aar ere alle „Uordens- og Spøgelse-Handlinger“ af hvad Navn nævnes kan, ophørte i den ham tilhørende Gaard i Gothersgade, og anfører i saa Henseende en Attest fra Oberst v. Bessfel, der bevidner, at han, saalænge han har boet i ovennævnte Gaard, ikke har sporet nogen Allarm eller Uro. Hvad Titchen sigter til, fremgaaer af en Skrivelse til Kongen fra Justitsraad Voltelin, dateret den 17de Mai 1779. Den lyder saaledes:

„Natten imellem Søndag og Mandag den 16de August Kloffen mellem 3 à 4 flet hænder det sig at noget sloeg et Slag paa et Bord og derefter pistede paa Paneel-Værket i det Værelse, hvor jeg og min Kone have Bores Natteleye udi 3. Etage i Brøgger Titchens Gaard i Gothersgade. Jeg vaagner derved uden at gjøre mig nogen videre Betænkning derover, men omtrent et Dvarteer efter høres et knall i et Værelse ved Siden, hvor min Søn, Secretair Just Hendrich Voltelin laae, ligesom det kunde være af et løsbrændt gevæhr, og atter noget efter et ligedan knall, dog uden at mærke nogen Damp eller Røg, hvorved baade min Kone og Søn vaagnede og tilligemed mig geraadede i største Alteration.

Det blev siden stille den Nat samt hele Mandag og Tirsdag; men Nætterne til Onsdag og Torsdag saavel som Torsdag og Fredag Eftermiddage har det i mine Værelser i 2. og 3. Etage i bemeldte Gaard continueret ny allarm med saadan Pirken og knall af og til, man har endog hørt en Røst og Hulen i Værelserne og paa Trappen: Meublerne ere blevne kastede over Ende, ja, nogle endog i Stykker slagen, uden at jeg har kundet udfinde nogen naturlig eller tilsyneladende Marsag dertil: og min Tiener Peder Michel Hache hvem Røsten efter hans Sigende kom i Mørke paa Trappen, blev derover saa forfækket, at han faldt paa Stedet i Convulsioner, som varede i fem Timer.

Jeg toeg om Torsdagen den Præcaution at melde det for Politie-Mesteren, thi da jeg formodede, at der maatte stikke flette Mennisker bag derved, troede jeg, at Huusets Beskaffenhed og Omgangen fortiente en nøiagtig Undersøgelse, men han har allene sendt 2 Betienter herhen, som har holdt Vagt nogle Nætter der, dog uden at Sandheden paa saadan Maade har kunde bringes for Lyset.

Jeg har derover maattet resolve til, at leje et Par Værelser i et Huus lige over for, hvor jeg, min Kone og Søn kunde finde Roelighed om Natten, da vi derimod tilbringe Dagen i Vores Værelser i Brøgger Titchens Gaard.

Da Rygtet herom udbredede sig, har ey allene Pøbelen i Løverdags Aftes den 15de August forsamlet sig i stor Mængde udenfor bemeldte Gaard, saa at en yderligere Uorden var at befrygte, men foruden det, at den overtroiske Almue skal indbilde sig, at jeg og mine skal forfølges af et ondt Væsen, hvilken Indbildning udsætter os for Forhaanelser og Insulter, og at vi maae befrygte, ingen Tienestefolk at kunne bekomme, maae jeg og til min yderste Gremmelse erfare, at Huus-Eyeren, Brøgger Titchen, haver udladt sig, at naar min Søn og Tieneren kom ud af hans Gaard, vilde det nok blive stille etc. Hvilket jeg ey kan udtolke anderledes, end at min Søn efter hans Tanker skulde være enten Ophavsmand eller i det mindste Medvider i saa slet en Handling.

Da Religionen og den offentlige Roelighed og Sikkerhed derfor ikke mindre ere interesserede i denne Begivenhed, end mit og

mines ærlige Navn og Rygte, saa beder jeg allerunderdanigst, at Deres Majestet allernaadigst vil befale et Par reedelige fornuftige og in Processu inqvisitoria drevne Mænd: saasom Etats Raad Bornemann, Justits Raad Stabel, Assessor Risted eller andre, hvem Deres Majestet dertil maatte finde beqvem, paa nøyeste og skarpeste Maade at undersøge denne Sag, for at bringe Sandheden og de Skyldige for Lyset, til hvilken Ende de maatte allernaadigst berettiges til ey allene at undersøge Brøgger Titchens Gaarde og Nabohusenes Indretninger og Bestaffenhed, og hvad mistænkelige Instrumenter, der maatte findes, men endog at paalægge alle og enhver, under vedbørlig Straf og sine Exceptione Fori at møde i Kommissionen, samt at svare paa de Quæstioner, Kommissionen foreligger dem, hvorefter jeg allerunderdanigst indstiller, om de maatte affatte deres allerunderdanigste Relation til Deres Majestet til videre Resolution og Undgjældelse for dem, der maatte være skyldige samt til Justification og Satisfactions Erholdelse for mig og mine."

Justitsraad Boltelin slutter med at erklære, at han og hans Kone vilde underkaste sig den skarpeste Undersøgelse og Straf, hvis de skulde findes skyldige, og han tilbyder tillige at betale Kommissionen et billigt Honorar. Dernæst nævnes forskjellige Mænd, der kunde afhøres som Vidner.

Saavidt vides, blev hans Begjæring om en Kommissions Medsættelse ikke opfyldt, hvad man ogsaa godt kan forstaae, men det paalagdes Politimesteren, Etatsraad Fædder, at anstille en noiagtig Undersøgelse. Denne fandt ogsaa Sted, men førte ikke til Noget. Det antoges almindeligt, at Justitsraad Boltelins egen Søn, Sekretær Boltelin, en lystig Fætter, havde i Ledtog med Tjeneren Peder Mikkel Gach været den, som havde opfundet og udført de Spilopper, der i lang Tid vare Gjenstand for megen Dmtale og af Datidens Overtro bleve betragtede som fulst Spøgeri og Djævelværk.

En Dampskibsfart i Sundet.

Det er Søndag Formiddag. Himlen er skyfri, Solen nedsender sine Straaler, men dog er det ikke meget varmt, thi Luften er ren og forfriskende efter Gaarsdagens stærke Regn. I Havnegaden hen mod Nyhavn brimler det af søndagsklædte Folk, der vente paa Dampskibet „Gylfe“ for at tage det med Storm. Det gjælder at faae gode Pladser, thi man veed jo, at om Søndagen, naar det er smukt Sommerveir, ere Drefundsdamperne næsten altid overfyldte trods den store Mængde Passagerer de rumme. Om disse Dampere end ikke have taget Luven fra Jernbanen til Klampenborg og nordpaa, er der dog mange, som mere end i ældre Tid foretrække Søturen. Der er flere Grunde. For det Første Nydelsen af den friske Soluft, dernæst den Behagelighed ikke, som ved Jernbanen, at maatte trænge sig frem eller maaske endog at vente en Time eller to for at komme til Billetsalget, og endelig forøger den Omstændighed, at der paa Hovedstationerne langs Kysten er magelige og gode Landgangsbroer, hvor Skibene lægge an, ikke lidet det Tiltrækkende ved denne Lystfeilads. Romantiskere kunne maaske ogsaa anføre de Danstes nedarvede maritime Forkjærlighed, Lysten at pløie Sø og saltene Bunde — det fortladne Hav, de Danstes Bei til Ros og Magt.

Men der er noget mere materielt. Skibe som Dvilling søstre „Gylfe“ og „Gefion“, ikke at tale om „Drefund“ og de nyeste Skibe

frembyde en Komfort og Behvemmelighed, som gjør Turen endnu behageligere. Man maatte være meget ubillig i sine Fordringer, dersom man ikke var tilfreds med den hele Indretning, og ikke fandt sig tiltalt af den Høflighed og Hjælpsomhed, som Besætningen viser. Ved at se det med rige Guds Gaver besatte og i enhver Henseende propre, med Blomster smykkede Frokostbord kan en Lækkermund føle sine Tænder løbe i Vand, og Kjendere forsikre, at man intetsteds faaer en saa ypperlig Beuf som der ombord. Det har allerede for mig været et Motiv for en Dampskibsart i Sundet, thi jeg vil ikke gjøre nogen Røverkule af mit Hjerte, jeg har altid haft en stor Svaghed for en god Beuf. Vil man forfriske sig, kan man endog faae sig et Styrtebad, hvortil der er indrettet et eget Rum, og har man ved at staa tidlig op, for at kunne komme med det første Dampskib, endnu baaret Sønnen i Dinene, kan man fortræffelig faae sig en lille Tur paa Salonens bløde Hynder eller i en Rahyts magelige Køie. Man har det jo her som i Abrahams Skjød.

Men lad mig, ved at fordybe mig i denne forøvrigt velfortjente Panegyrik, ikke derover forsjømme at være blandt de Første, som storme ombord. Se, der kommer „Gylfe“ strunk og kneisende, fyldt med Bennerne fra hinsides Sundet. Det lægger an, det tager Tid for alle disse Passagerer med deres Reisesager at komme bort fra Skibet, for saa hurtigt som muligt at passere til Esterslyn gennem Toldhuset, dog ikke saa hastigt som de ved Bommen ventende Rhynger ønske. Nu befinde de Sidste sig paa Vandgangen, Bommen hæves af Betjenten og alle ile op paa Skibet i Gaasegang.

Endnu er der næsten en halv Time til Afgangen, og allerede vise de to Dæk en tæt Brimmel. Man søger de bedste Pladser, helst saa fjærnt som muligt fra Maskinrummet, man leirer sig paa de mægtige Bænke og søger efter Stole, som have forstuet sig hist og her. Man søger Læ for Solvarmen og man anstiller Undersøgelser, hvorfra Vinden kommer for ikke at blive gennemblæst. Svagelige og Sarte tage Plads i den lukkede Salon i det nederste Dæk eller i Rygesalonen paa det øverste. Reisetoi, Shawler, Plads, Kurve med Futterage anbringes hist og her, men blive undertiden vist Winterveien naar de optage Plads, hvor Folk skulle sidde.

Nu, da man er kommen lidt i Orden, ser man sig enten omkring for at opdage Bekjendte eller man adspreder sig med at nyde det ikke uinteressante Skuespil af Herrer og Damer, der med ilfomme Skridt komme farende fra alle Sider for at komme med. Mest er det Damer, der som oftest komme i det sidste Dieblit; de kunne ikke blive færdige med deres Toilette — det hedder altid: Na, vi komme tidsnok — og ja maa der iles for at bøde paa Forsinkelsen.

Der kommer et midaldbrende Vgtepar med deres Smaapiger. Eveden hagler ned ad Mandens trinde Kinder, og Fruens eller Madamens rigt blomstersmykkede Hat vidner ved at sidde lige i Rakken om den Ufærdighed, hvormed de have maattet skynde sig afsted. Klokken lyder sidste Gang, ikke destomindre har den unge Herre, som kommer fra Kort Adelersgade, ikke nogen Hast. Hans Klædebragt tyder paa Løven, om end af de forlorne, og han troer at kompromitere sin Værdighed ved at vise for stor Hastværk. Lige er man ved at tage Landgangen bort, da der viser sig fire Damer i saa tætsluttende Kjoler, at man let kan' forstaa, at de ere bleven forsinkede. Den Forreste telegraferer med Arme og Tørklæde, og man lader dem slippe over. Nu sætter Skibet sig i Bevægelse, det gjør en Svingning og er kun med den ene Ende ved Bolværket. Endnu en Passager kommer farende. Det er en Sømand, han veed at hjælpe sig; med et Spring er han over Bolværket som en Bombe over i Skibet, nærved at ribe en hel Del Passagerer omkuld, naar der bare havde været Plads at falde. En ældre Dame faaer sit Toilette desarrangeret paa ynkelig Maade, ja selv en forlorn Haarprydelse bliver i Virkeligheden forlorn. Hun lader nogle Ord falde om raa Personer og deslige, men Søgutten flytter sin Skraa fra den ene Side i Munden til den anden og siger med uforstyrrelig Ro: „Ja, lille Madam, det er jaadanne Stød Verden gi'er, naar man ikke ser sig for. Jeg skal kalfatre Madamen, hvis De saa synes.“ Dette venlige Tilbud modtages dog ikke. Damen har faaet fat paa sin Haarprydelse, og brugende sin Parasol som Murbrækker trænger hun sig hen til Trappen, for nede i Kabytten at faae den

anbragt paa rette Sted og vel ogsaa for at dække over sin Forlegenhed.

Skibet er propfuldt. Man staaer Side om Side, Ryg mod Ryg, man klynger sig op til hverandre som om man nærrede det ømmeste Venstebånd til sine Naboer; de, som have været saa heldige at faae Siddepladser, betragtes med skynfulde Blikke, skjøndt de ikke ere saa misundelsesværdige endda, thi det beskytter dem aldeles ikke mod Overlast i Ordets egentlige Forstand. Ingen kan røre sig, og var der en langfingret Industriridder mellem denne fortrykte Mængde, vilde det være ham næsten umuligt at udøve sin Industri, eftersom han ikke har Raaderum nok til at foretage de for Naboens Brevtaste eller Portemonæ saa farlige Operationer. Damerne ere især at beklage, de nystivede, luftige, lyse Kjoler undergaa en sorgelig Metamorphose; hvad der var, er ikke mere, og de snart bedrøvede, snart harmfulde Blikke ødsles forgjæves, de prælle af uden Virkning paa en Modstand, der er aldeles ufrivillig.

Man har klaret Toldboden fra sig og staaer ud ad Sundet. Nu er det Tid at se sig om og betragte de forskellige Grupper eller rettere Klumper i denne Profukstesseng. Der staaer et ungt Par, vistnok Nyforlovede, der første Gang gjør en Tur sammen paa egen Haand. Han søger forgjæves at værges hende mod ublidige Berøringer af de Nærstaaende, og trykker hende i denne kjærlige Bestræbelser saa tæt til sig som muligt. Erkjendende det Skønne og Dypofrende deri ser hun med et smægtende Blik op til ham og smiler huldjaligt under sin Parasol. Men pludselig begynder Skibet at svinge — det er nemlig Baalandsvind — den unge Dames Ansigt bliver blegt, og der viser sig deri noget saa Bemodigt, der spaaer om en Katastrofe, ifald Svingringen skulde blive stærkere. Noget Vignende aabenbarer sig hos flere Individuer af det smukke Kjønn, og man kunde næsten fristes til at kalde paa en Oppasser for at bede ham bringe et af disse gaadefulde Blikkar, der i uroligt Veir skydes ind under Bænke og Stole for at bruges naar Tidens Fylde kommer. Dog, Faren tager af, Svingringen ophører. Skibet glider jævnt afsted, og Farven vender tilbage paa de Skønnes Ansigter.

Op til Rygefalonen sidder et Par, der er stiftet til at fængsle Opmærksomheden. Det er Hgtefolk og næsten støbte i samme Form, begge lige gamle, begge lige rynkede, begge lige pertentligt klædte. Som de sidde der have de en vis Lighed med to runkne Blommer paa en Kvist. De se saa yderlig vrantne ud som om de vare misfornøiede med sig selv og hele Verden. Man kan aldrig tænke sig, at disse haarde Ansigter nogensinde have fortrukket sig til et Smil. Men hvad der nu synes at forbitre dem er, at en omhyggelig Moder har faaet sine to smaa Pøder, to Drengene med Kinder som Borstorferæbler, anbragte paa en Feltstol ligeoverfor dem. Drengene i Sex- og Syvaarsalderen ere meget rørige, og da de ikke kunne løbe om og tumle sig og ere saa at sige naglede til Stolen, søge de at faae sig den fornødne Bevægelse med Benene ved at lade disse spinge ud til Benstre, Høre og lige ud. Derved komme de undertiden i en mindre heldig Berøring med det omtalte Hgtepars Møder og Extremiteter, der afløkker Manden en Knurren som af en gammel Væntehund og Udraab som „uforskammede Unger“, „næsvise Rægte“ o. desl., medens den gamle Fru mumler Noget om forsømt Opdragelse o. s. v., dog uden at opnaa den tilsigtede Virkning hos dette det yngste Danmark eller andet Tegn paa Sympathi end den Lattermildhed, der betager de Omstaaende. Hgteparret veed nu ikke at værges sig paa anden Maade end ved at klemme sig sammen endnu mere, rykke sig lidt tilside for at undgaa yderligere Konflikter med de omfarende Drengesødder, og ligesom at lukke Dinene i for ikke at bemærke denne onde Verdens Uborenhed.

Paa et andet Punkt af Skibet, tæt op til Skorstenen, holder en Gruppe Frokost. Det er en Familie, Fader, Moder, Søner, Døtre, Kusiner, velklædte og velnærede. Manden, troer jeg, har en Vittualiehandel. De have været saa heldige at faae gode Pladser, thi de vare blandt de Første, der stormede over i Skibet, og da de formodentlig vide, hvor vanskeligt det er at opdrive Noget paa en tætfuldt Damper en Søndag, have de tilbørligt forsynet sig til Reisen. Afspærrede fra Udsigten til begge Eider, vide de Intet bedre, saasnart de ere et Stykke forbi Trekrøner, end at komme frem med Barerne. Taster, Bøjer og Badsække aabnes nu og der udvælber

en Overflødighed af Madvarer og Driffedito som om det gjælder at forsyne et helt Kompagni Solbater. Det er sikkert overmaade rart at gjøre Lyftture, mene Kjøbenhavnerne, men det Fornøieligste ved alle disse Lyftture er dog at spise godt og spise rigeligt. Bemeldte Familie, der under Spøg og Latter tager for sig af de gode Varer, de tykt belagte Smørrebrød og de delikate hjemmebagte Kager med tilhørende Kvanta Snaps, Baiere og Sherry, er et Vidnesbyrd om fornødvante Sætnings Rigtighed, og vil man have et yderligere, saa søge man at komme ned i Kabytten, hvor hver en Plads ved det rigtbesatte Frokostbord er optaget, og hvor der gaaer en uafsladelig stiftende Strøm af Hungrige og Mætte.

En ung smækker Herre med en Panama paa Hovedet, Pince-nez paa Næsen, en sirlig tilstudset Snebelksbart under samme, en sikkert hængende i en bred Læderrem over Skuldrene, iført en let, lys Sommerdragt, Spanskrøksstof i den ene Haand og et paa Lærred klistret Kort i den anden, gjør sig bemærket ved de orienterende Oplysninger, han meget høirostet giver tilbedste om alle de Punkter paa den smukke Kyst, man seiler forbi. Først og fremmest lader han alle Omstaaende erfare den mærkelige Omstændighed, at han to Gange har gjort Rhinturen og en Gang en Tur ned ad Donau, idet han anstiller Sammenligninger.

„Der ligger Tafelbay,“ siger han høit, „nei, det er mærkværdigt hvor den ligner Musetaarnet paa Rhinen, set paa Afstand.“

„Det var som Fanden!“ udbryder en ældre Herre, der hidtil taus har hørt til. „Tafelbay og Musetaarnet! Men hvor er Tafelbay?“

„Der,“ svarer den Anden og peger paa et Punkt ved Kysten.

„Jeg troer De spøger, Herre, det er jo den tolvkantede Gaard.“

„Men det staaer her paa Kortet.“

„Kan gjerne være! Der staaer saameget paa Kortet, man kan faae Forstand af, naar man trænger dertil, og det gjør Mange. Men veed De, hvad Musetaarnet paa Rhinen egentlig ligner?“

„Nei — hvad det ligner? Nei.“

„Seg veed det saamænd heller ikke, for jeg har aldrig været saa heldig at se det.“

Dg dermed er den Samtale til Ende tilligemed den unge erfarne Mand's orienterende Bemærkninger. Mumlende noget om det Fortræffelige ved en Kop Kaffe, skaffer han sig Plads for Gjen-nemgang og forsvinder paa Trappen til det nederste Dæk for ikke mere at lade sig se.

I min Nærhed befinder en korpulent Herre sig i en Stilling, der maa vække dyb Medlidenhed. Han staaer opreist mellem en Alynge Damer og Herrer og er saa tæt presset, at han ikke kan røre sig. Sveden staaer i klare Draaber paa Panden funkende i Solskinet som Brillanter, Rinderne ere glindsende og hørøde; men Medlidenheden ligeoverfor ham er neppe paa rette Sted, thi han er aabenbart overmaade tilfreds med Situationen. Med dæmpet Stemme meddeler han en anden Herre, der staaer ham nær og som han synes at kjende, at det gaar særdeles godt med Kuren. Han er nemlig i de sidste Aar bleven meget sværere end det kan anses ønskeligt for Lemmernes Bevægelighed og i det Hele for det legemlige Velvære. Han har anvendt forskjellige andre Kure, brugt Skjoldkuren, Brøndkuren i Rosenborg Have, gjort lange Fodture for at blive af med denne besværlige Fedme, men ingen har ret hjulpen. Endelig har han fundet paa, hver Søndag Formiddag, naar Veiret har været smukt og varmt, at tage med Dampstibene, og efterat have gjort fem saadanne Ture, har han sat saa meget af, at han næsten, om ikke ganske, er kommen tilbage til sin forrige normale Tilstand og ladet sine Klæder lægge ind. Det var nu kun hans Befymring, hvorledes han skulde kunne fortsætte Kuren til Vinteren. Han havde tænkt sig, at det mulig kunde gaa ved at besøge de offentlige politiske Møder, særlig Socialisternes, der kunde man faae baade en moralsk og fysisk Svedekur.

Smidlertid har „Gylfe“ affat en Del Passagerer ved Skovshoved, ved Bellevue og ved Taarbæk. Skjøndt Skibet endnu er temmelig fuldt, har denne Afgang dog lettet betydeligt, man har opnaaet den frie Brug af Arme og Fodder, man kan slumpe til en Siddeplads eller man kan passere fra et Punkt af Skibet til et

andet. Udsigten til den smukke Strandvei med dens veylende og maleriske Partier og det dybe blaa Hav er mere fri. Luften er varm, mod Nordost forme Skyerne sig som en Alpestrækning, mens Solens Straaler trænge igjennem og kaste en mild Glands over det med Fjsterhytter, Villaer og Skovstrækninger broderede Landskab. Alt former sig smukt og rigt. Snart sænker Kysten sig mod Havet, snart springer den trodsig frem som en Landtunge, snart hæver sig Terrasse over Terrasse. Prægtig tager Skodsborg Badehotel og og den endnu høiere beliggende Koncertsal sig ud, de vinke, og en Mængde Passagerer følge villig Indbydelsen, da Skibet lægger til ved den lange Skibsbro.

Vi seile videre. Der lægges til ved Bedbæk, og ved Kungsted gaer en stor Del i Baade. Lidt forbi Kungsted ligger en Villa høit oppe paa en Strænt; den ligner i Frastand et Skovkapel eller et Tempel og tager sig smukt ud i sine grønne Dmgivelser. Men hvad er det? Der er jo en kvindelig Statue paa hver Side — formodentlig Flora og Pomona. Men nei, de bevæge sig jo, de have runde Hatte paa, og ere luftigt drapperede — det er Damer, veritable Damer, der have stillet sig op der formodentlig for at gjøre Udsigten desto skjønnere og give Landskabet Liv og Afvevling — en Dpofrelse, som dog neppe opnaaer al den Anerkjendelse, den fortjener. Men det forudsættes, at de ere yndige, og en saadan Forudsætning kan jo betragtes som den skjønneste Løn for deres Bestræbelser.

„En Hue overbord!“ lyder det agterude. En Dreng i blaa Klædestrøje, lyse Knæbenklæder og sorte Strømper med et rigtigt Gavstrikkeansigt (Gavstrik i den Forstand, hvori en Moder taler om sin lille forkjælede Knægt) er klatret op i en af de paa Siderne hængende Baade for at se efter en Fjsterbaad for fulde Seil. I det samme er Kaffjetten fløiten. Ligesom glad ved at være sluppen for det Tyranni, som den lille Herre har udøvet imod den, holtrer Kaffjetten sig lystig paa de lette Bølger, gjør Kaprioler og iler afsted stødvis. Alle se efter den for at følge dens Bei gennem det forkladne Hav, og Drengen sætter det mest fortvivlede, men tillige det mest komiske Ansigt op, idet han kaster spørgende og bedende Blikke op til Kapitainen paa Kommandobroen; han vil saa gjerne, at Skibet

skal standse og en Baad sættes ud for at Kastjetten kan fistes op. Men Kapitainen vender ham leende Ryggen, og han maa for evig tage Afsted med sin Hovedbedækning. Dog, han er Filosof nok til at tage det med Ro, og veed at hjælpe sig, hvad en Filosof just ikke altid er istand til. Et Dieblik efter ser man ham med en stotst Hue siddende paa de tre Haar; den har han laant af en af Stibsfolkene, og Fornøielsen derover lader ham glemme sit Tab samt de Stjænd, der kan vente ham af Forældrene, der sidde i det nederste Dæk.

Man nærmer sig nu Helsingør. Hvor pragtfuld er ikke Sundsnævringen; der ligger en Skov af Master, Stib ved Stib, ventende paa gunstig Vind for at gaa sydpaa, til Kjøbenhavn eller til Østersøen. Og dog er det Intet mod det Skue, som Havn og Rhed her frembød i Sundtoldtiden — og hvad er Helsingør nu mod hvad den var den Gang, hvad er Livet nu mod al den Færdsel og Travlhed, som den Gang herskede i dens Gader. Søfolk fra alle Verdens Lande strømmede gennem Gaderne, fyldte Butikerne og Bærtshusene; til de store Handelshuse, til Stibsklarerere og Mæglere flød Penge ind i Masser, og Stadens fornemme Befolkning udmærkede sig ved en Luxus og tillige ved et aristokratisk Hovmod som ingen andre Byers i Danmark. Hvor forandret! Gaderne ere stille og næsten menneksetomme, Butikerne ere aabne, men Kunderne ere faa, Bærterne staa udenfor Døren til deres Beværtningssteder, hvilket jo skal være et slemt Tegn, og til det stolte Kronborg skotter den fremmede Skipper ikke mere med den Respekt, som i tidligere Dage betog ham ved Indseilingen, en Respekt, der tillige kostede ham en dyr Tribut til Sundets Herre.

Landgangen finder Sted. Paa Stibsbroen har der forsamlet sig en Mængde Menneffer, pyntede og ikkepyntede Herrer og Damer for at se eller for at hilse paa de Ankommende. Min Reises Maal er som en Del Andres Marienlyst. Der er Befordringer nok, deriblandt de aabne Omnibusser med Telttag over, hvor man sidder Ryg mod Ryg. Det gaaer rask og snart ere vi paa Bestemmelsesstedet. Det nye Anlæg mod Kysten med dets Kursal, Kottager, Koncertsal, Restauration, dets Alleer og Blomsterpartier er nok

vakkert, men det er endnu i sin Fremvægt, og der vil hengaa adskillige Aar før det bliver det, der er tilsigtet, at være det egentlige Marienlyst. Jeg foretrækker idetmindste endnu det gamle Marienlyst. Slottet eller rettere Palæet — thi Slot kan det efter sit ringe Omfang næppe gjøre Fordring paa at kaldes — med Parken, med dens høie Løvtræer, kjølige Buegange og Terrasser. Her koncentrerer sig endnu det helsingørste Folkeliv om Søndagen, skjøndt det er Intet mod hvad det var medens Palæet endnu var Centralpunktet for Badeanstalten, og der musiceredes fra Estraden i Parken.

Meget er nu forandret. Palæet, hvor Badegjæsterne og de Besøgende samlede, hvor der spistes paa Balkonen og i den store tilbyggede Bjælkesal, hvor der var en travl Tærden, staaer nu stille og ensom. Ingen besøger mere Hamlets Grav i et Hjørne paa Terrassen bag Slottet. Den tungsindige, meget tænkende, meget reflekterende Prinds hviler der i Ly af Cypresser. Er det ikke hans Grav, er det kun en Fiktion, som det paastaaes, saa kunde han hvile her, thi Stedet med sin melankolske Tone harmonerer godt til den danske Kongesøns Skjæbne. Her bruser Nordenwinden om hans sidste Leie, og skulde Ofelia gjæste ham ved Midnat med Brands om Haaret og Taarer paa kinden for at tale med ham om deres Kjærlighed, saa er der Ingen, der forstyrrer dem, medmindre det skulde være den gamle Konges Aand, naar han gjør en af sine sædvanlige Promenader langs Øresund. Hamlets Grav paa Marienlyst som Romeos og Julies i Verona ere Mindesmærker ikke over dem selv, men over den, som i de herligste Digterværker har bragt deres Navn til Efterverdenen.

Med en god Middag ved table d'hôte i Restaurationskaféen, med en Promenade i de smukke Omgivelser, med et Bad i Øresunds kjølige Bølger, gaaer Tiden hurtigt. Klokkeren er henad syv, og det kniber for at komme betids til Havnen, hvor „Øresund“ dampende venter. Vi naa dertil næsten i sidste Dieblit. Der er allerede ikke saa saa Passagerer, og desto flere indfinde sig paa Mellemstationerne. Veiret er deiligt, Dæmringen indfinder sig og Halvmaanen staaer klart paa Himlen. Den lille Brise har bragt en forønstet Kjøling. En Del unge Mennesker har forsamlet sig midtskibs, en kraftig Tenor

istemmer en Fædrelandsfang og de Andre istemme Koret. Det lyder smukt ud over det stille Sund; man bliver ganske vemodig stemt, og dog synes man der er saa smukt herhjemme.:

„Du danste friske Strand
 Med vilde Svaners Rede,
 I grønne Døer, mit Hjertes Hjem herne,
 Dig elsker jeg — Danmark, mit Fødeland!“

En Række smaa blinkende Lys viser sig, det er Gaslygterne paa Tolbboden. Vi gaa igjennem Bommen; nu maa der manøvreres mellem de mangfoldige Fartøier. Vi lægge til i Havnegade; og kort efter sætte vi Foden paa den faste Grund. Turen har været lidt trættende, men dog behagelig; ialtsald er det dog behageligt at kunne fortælle, at den har været det.

Kongelunden og Fasaneriet paa Amager.

Kjøbenhavneren, der dog holder saa meget af at gjøre Udflugter i Hovedstadens nærmeste Omegn, falder det meget sjældent ind at foretage en saadan mod Syd. Han gjør Ture mod Nord, Ost og Vest til Fods, til Vogns, ad Jernbane, med Dampstibe; men Amager, der jo er Kjøbenhavns nærmeste Nabo mod Sydpst, gæster han næsten aldrig, medmindre han har Slægtringe eller Venner der, som han vil besøge, eller han vil tage de forskjellige betydelige Fabriker i Diezhyn, hvilket jo nok kan lønne Uleiligheden.

Nu er det vel saa, at Amager hverken har Bakker eller Dale, ingen af de Afveylinger, der gjøre et Landskab saa tiltalende; det er et meget fladt Land, og de iøvrigt veldyrkede Agre fulde af Kjøkkenplanter, der overalt møde Diet, gjøre et ensformigt og næsten kjedsommeligt Indtryk. Forgjæves speider man paa en Strækning af to Mil efter en Skov eller en Rund af Løvtræer, og først naar man naaer Store-Magleby og dreier om til Høire mod Dens sydvestlige Side, træffer man Kongelunden. Denne er sikkert ganske vakker, men at Kjøbenhavnerne skulde foretage en saa lang Tur alene for at gæste en saa lille Skov, der i de fleste Henseender staaer tilbage for, hvad de kun ved en halv Times Kjørsel paa en Jernbane kunne have langt mere pragtfuldt og storartet, er Noget, som man ikke kan vente, at de ville gjøre.

Der er dog imidlertid Noget, som mulig kan indeholde Fristelse hertil. Kongelunden er nemlig Hjemmet for det eneste vilde Fasaneri i Danmark, der er Gjenstand for alle Sagtyndiges Beundring og vel ogsaa for vore idrige Nimroders lønlige Duster. Der alene findes den smukke, spraglede Fasan i fuld Tilstand, denne Fugl, som Lækkermunden sætter saa stor Pris paa for dens fine og velsmagende Kjød, og hvormed der ogsaa kun ved høitidelige Leiligheder serveres paa Rigmændenes Bord.

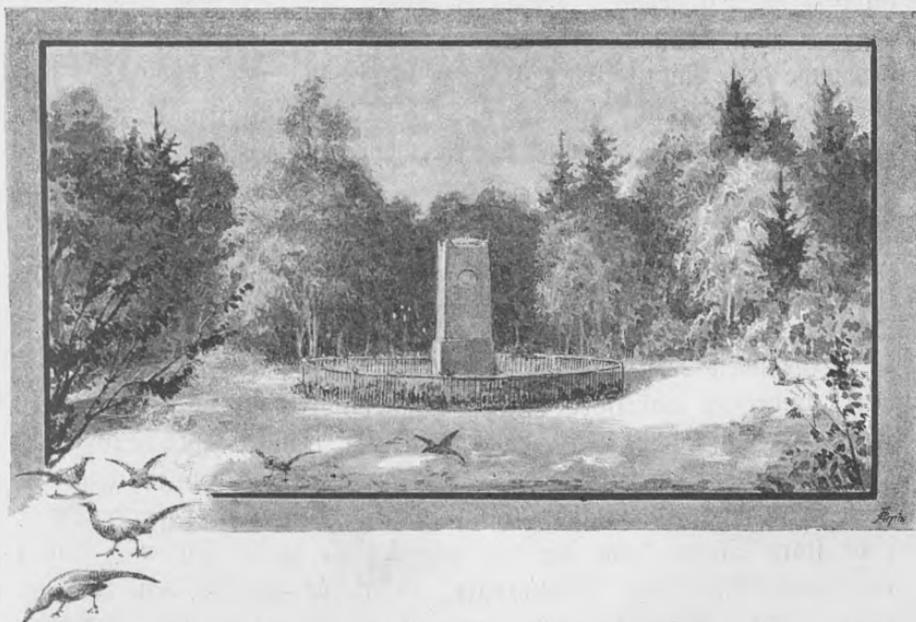
Først et Par Ord om selve Kongelunden. Det vides ikke med Bestemthed, om Amager nogensinde har været skovbevoget, men saameget er sikkert, at der ikke fandtes nogen Skov, da de 24 af Christian den Anden til Havedyrkningens Fremme indkaldte hollandske Familier i Aaret 1516 bosatte sig i Store-Magleby og paa Salt-holmen. I Begyndelsen har Savnet af Skove næppe været føleligt, thi Beboernes oprindelige Hjemstavv ligner ikke lidet Amagerland i dette Punkt. Men efterhaanden som Befolkningen tiltog og blev Indfødsninge, begyndte ogsaa Savnet saavel af Hensyn til det Skønne som til det Nyttige at blive føleligere. Enkelte tog nu selv fat paa at anlægge smaa Plantninger, men disse trivedes kun lidet, enten det nu kom af, at den valgte Jordbund ikke egnede sig for Trævært, eller at man ikke ret forstod sig paa Træplantning. I Aarhundredets Begyndelse enedes Beboerne saa om at henvende sig til Regeringen med Andragende om at faae et Skovanlæg af saadanne Løvtræer, der antoges at kunne trives paa Den; men da det var Krigstid, og Landet havde Brug for alle sine Penge og flere endnu, blev Sagen, hvis Villighed dog erkjendtes, skudt ud i Fremtiden.

Der gik flere Aar hen, indtil det tgl. Landhusholdningssekskab, hvem der styldes saa mange nyttige Foranstaltninger, omsider besluttede at forskaffe Amager en Skov. 300 Tdr. Land af Store-Maglebys Overdrev bleve til dette Formaal udtagne og beplantede med Naaletræer, Eg, Bøg og andre Løvtræer, og saaledes blev Kongelunden til. Træerne trivedes godt, og de fleste have nu en ret anseelig Høide og Tykkelse. Skoven er gjennemfaaren af fire lige Veie, der omtrent i Midten mødes i en lille rund Plads, i hvis Midte der er et Skovløberhus, hvor man kan faae Vand paa Maskine

og tarvelige Forfriskninger. I 1845 kjøbtes Kongelunden af Statskassen og er nu Statskov. For Amagerlands Beboere er den Maalet for Sommerudflugterne, og at der ogsaa afholdes andre Festligheder fremgaaer af „En Søndag paa Amager“, hvor Herman- sen jo synger:

„I Kongelunden skal Brylluppet staa
Med Sang og klingende Spil,
Enhver, som har Lyst, skal se derpaa.
Vi indbyde Alle, Store og Smaa
Til Festen i Kongelunden.“

Paa den omtalte lille Plads i Kongelunden, hvor dens fire Veie mødes, findes en lav Granitstøtte, ovenpaa hvilken der hviler en Krands af Egeløv i Bronze; paa Siden ses en Portrætmedaillon af Overjægermester Baron E. D. F. Løvenskjold og følgende

Indskrift: „For Stifteren af det vilde Fasaneri, den gamle, brave Jæger, reistes dette Minde af hans Venner den 12te September 1862“.

Det vilde Fasaneri i Kongelunden er et Værk af den omtalte Mand, hvis brave Karakter og elskværdige Væsen gjorde ham afholdt af Alle, der kjendte ham, og hvis Gjæstfrihed har knyttet sig som et varigt Minde til hans Embedsbolig Kulhus i Nærheden af Farum. Løvenskjold har selv givet mig nogle Oplysninger om det vilde Fasaneries Oprindelse og dets Fremgang. Jeg anfører heraf Følgende:

Det er bekjendt, at Christian den Ottende allerede fra sin tidlige Ungdom som Prinds gjerne befattede sig med Jagt, og det var især det Jægersprisjste Jagtdistrikt, som fortrinlig interesserede ham. Paa Jægerspris Slot havde han tilbragt en stor Del af sin lykkelige Barndom, og derfor knyttede glade Minder ham til dette Sted. Her etablerede Prindsen hos Skovrider Soust en lille Meute, som oftere der paa Agerhønsjagt om Efteraaret, og senere paa Støver- og Klappejagt. Ogsaa et Slags Fasaneri blev der anlagt, men af Mangel paa den fornødne Kundskab og duelige Folk indskrænkede dette sig til nogle Fasaner i et Hønseshus.

I Aaret 1826, da Grev E. Schimmelmann blev udnævnt til tjenstgjørende Hofjægermester, tog Jagtvæsenet i det Hele et betydeligt Opsving. Der anlagdes et ordentligt Fasaneri ved Jægerspris, en duelig Fasanjæger blev forstrevet fra Bøhmen, hensigtsmæssige Bygninger opførtes og indrettedes til et Opdrætsfasaneri, hvilket alt lykkedes meget godt. Derimod vilde et vildt Fasaneri ved Siden af Opdrættet aldeles ikke lykkes.

Grunden dertil maatte søges deri, at man ikke tilstrækkeligt havde undersøgt Lokalforholdene, der forhindrede et vildt Fasaneries Tilstedeværelse. Ved Fasanhaven var der nemlig store Skovstrækninger, som i Forbindelse med den viltsomme Nordstov udgjorde 3000 Tdr. Land. Saasnart Fasanerne bleve udslupne, forsvandt de i de store Skove, hvor det var umuligt at holde Die med dem i den første Tid efter Udslipningen, indtil de erholdt den virkelige vilde Natur. Naar nu hertil kom, at endog de stærkeste Røvfugletræk finde Sted ved Jægerspris, var det oienlyktigt, at Fasanerne, der efter Opdrættet ere halv tamme, maatte blive Ofre i de store

Stovstrækninger, hvor de ubemærket idelig forfulgtes af deres Fjender.

Paa Fasaneriets søndre Side vare Forholdene modsatte, men ligesaa uheldige for et vildt Fasaneri. Det ligger i Fasanens Natur, at naar den kommer fra sit Hjemsted, bliver den meget urolig, har intet blivende Sted og fjerner sig endog flere Mil fra sit tidligere Opholdssted. Disse Udvandringer foretages for det Meste til Fods; Fasanen flyver sjælden, undtagen naar den bliver opjaget. Sønden for Fasaneriet var der $\frac{1}{4}$ Mils skovbart Jagtdistrikt, og naar Fasanerne overstred denne Grændse, vare de paa privat Grund og saaledes et Bytte for Gierne.

Af det Anførte fremgaaer det altsaa tilstrækkeligt, at et vildt Fasaneri aldrig kunde trives der paa Stedet, uagtet der fra Bestyrelsens Side vistis den største Omhyggelighed for dets Opkomst. Alle Slags Rovfugle og Rovdyr bleve forfulgte og Rævene næsten udryddede, men Intet hjalp. De Fasaner, der bleve udslepne i Stoven, vare tabte og sporløst forsvundne.

Under disse Omstændigheder overtog Overjægermester Baron Løvenskjold Fasaneriets Bestyrelse i 1831, da Schimmelmann blev forflyttet til Holsten som Forst- og Jægermester. Det gik hurtigt op for ham, at det aldrig vilde gaa med et vildt Fasaneri ved Jægerspris, og at det kun vilde lede til Tab af Fasaner og Penge ved uden Nytte at fremtvinge det mod Naturens Orden.

Fra Aaret 1835 betragtede Løvenskjold Fasaneriets Tilværelse paa Jægerspris som opgivet og virkede kun for Opdrætsfasaneriet, med hvilket han havde stort Held. Hermed var Christian den Ottende dog ikke videre tilfreds. Kort efter sin Tronbestigelse lod han Løvenskjold komme til sig, og der udspandt sig en Samtale, der indleddedes af Kongen med følgende Ord:

„Jeg har ladet Dem kalde i Anledning af Fasaneriet paa Jægerspris. Jeg veed, at De har sat Dem i Hovedet, at dette Fasaneri kun kan bestaa som Opdrætsfasanerier, og derfor gjør Dem ikke nogen Umage for tillige at tilveiebringe et vildt Fasaneri. Men naar jeg nu siger Dem, at De særdeles vilde glæde mig, naar De ved Jægerspris skaffer vilde Fasaner tilveie, er jeg overbevist om,

at De vil overvinde Deres forudsatte Fjerdom mod Indretningen af et saadant."

Løvenskjold svarede, at Kongen kunde være overbevist om, at han gjerne vilde tækkes ham. Men det var ingen Fjerdom, det var en paa fleraarig Erfaring grundet Overbevisning. Og nu anførte han, hvad ovenfor er nævnt som absolute, i de lokale Forhold liggende Hindringer for et vildt Fasaneries Fremme paa Jægerspris.

Kongen, der ikke havde nogen Indvending at fremsføre mod Løvenskjolds Fremstilling, sagde da: „Det vil med andre Ord sige, at jeg maa slaa min Yndlingsidee ud af Hovedet, at faae et vildt Fasaneri her i Danmark."

„Nei," svarede Løvenskjold, „Kongelunden paa Amager vil afgive et passende Sted," og da Kongen ikke kunde begribe, hvorledes Løvenskjold kunde falde paa noget saa Urimeligt, da Amager var et sumpigt Land, hvor der er idel Uro og Ufred, svarede Løvenskjold:

„Deres Majestæt maa ikke tage mig det unaadigt op, naar jeg er af en ganske modsat Mening. Paa Amager kan vi vente at beholde Fasanerne, thi de flyve nødigt over Vand, og Kjøbenhavn danner et Værn mod den nordre Side. Hvad iøvrigt Lokaliteterne angaaer, da anser jeg ingenlunde disse for at være ugunstige. Amager er et veldyrket Land, hvor baade Agerhøns og Hare trives fortræffeligt. Hvorfor skulde da ikke ogsaa Fasaner kunne trives der, da Fasanen ernærer sig for en stor Del af samme Føde som Agerhønen, og Kongelunden er en Skov, der har en passende Størrelse, og ikke større, end at Fasanjægeren kan have behørig Opsigt med Fasanerne."

Kongen vilde alligevel ikke opgive sin Mening. Imidlertid tillod han dog Løvenskjold at gjøre et Forsøg, men endte med de Ord: „Tro De mig, De faaer hverken Vre eller Glæde deraf."

Løvenskjold skred nu til Værket. I Slutningen af Februar 1840 lod han Underjægeren paa Jægerspris, en meget dygtig ung Mand, begive sig til Kongelunden med 30 Fasanhøner og et tilsvarende Antal Hæner. Disse bleve udslupne i Skoven og daglig fodrede med Korn og Kartofler, og det varede ikke længe, før de

følte sig som hjemme i Skoven. Men i Mai meddelte Fasanjægeren, at Alt gik godt, og at han vidste adskillige Reber.

Løvenskjold maatte imidlertid taale mange spydige Bemærkninger af forskjellige Personer, der troede sig i Besiddelse af Sagskundskab; blandt Andet skal Hertugen af Augustenborg, der selv ejede et Fasaneri paa Als, have ytret: „At dersom dette Fasaneri lykkedes, vilde Løvenskjold blive uddødelig ved at have bevist, at Fasanen var en Sumpfugl.“

Smidlertid gik Fasaneriet stadig fremad. Da Christian den Ottende i September 1840 kom tilbage fra sin Rundreise i Provindserne, foreslog Løvenskjold ham en Fasanjagt i Kongelunden. Skjøndt Kongen endnu ytrede nogen Tvivl om Anlæggets Hensigtsmæssighed og om hvorvidt Fasanerne kunde gaa en streng Vinter imøde paa et saa ugunstigt Terræn som Amager, efterkom han dog Opfordringen. Han tog ud til Kongelunden, blev glad over Fasaneriets betydelige Fremgang og afholdt en lille Jagt, hvorved der blev skudt 15 til 16 Fasaner.

Fasaneriet, der nu, efter Fasanjæger Boths Forflyttelse som fgl. Skovfoged til det nordre Overførsterdistrikt, blev bestyret af en dygtig ung Mand fra Augustenborg ved Navn Friedrichsen, forbedredes Aar for Aar mere eller mindre efter Klimatforholdene, og det varede ikke længe, før der fandtes Fasaner spredt over hele Amagerland til stor Glæde for Kongen, som hyppig anstillede Jagter. Friedrichsen foreslog, at der skulde anlægges et Opdrætsfasanerier i Kongelunden, men dette modsatte Løvenskjold sig med Bestemthed, da Fasaneriet derved vilde tabe sin Eiendommelighed som et enestaaende komplet vildt Fasaneri.

Løvenskjold sluttede sin Fremstilling af Fasaneriet med følgende Ord: „Fra Begyndelsen af 1848, da Kong Christian den Ottende døde, og til 1850 var Jagten paa Amager i en udmærket skøn Tilstand; der fandtes omtrent 150 Flokke Agerhøns, hvoraf man i Gjennemsnit kan regne 10 Høns i enhver Flok, henved 2500 Hare og omtrent 1000 Fasaner. Men da Frederik den Syvende efter Rigsdagens Døds afstod Markjagten paa hele sin Bildtbane, forsvandt baade Hare og Agerhøns i en ubegribelig kort Tid. Allerede

forinden Grundeierne overtog Jagten, var den ødelagt, thi da de tgl. Jagtbetjeninger tildels bleve inddragne, og de tilbageblevne Intet havde med Jagtfreden at gjøre, indsendt der sig Liebhabere i Mængde, der hurtigt fuldendte Ødelæggelsens Værk. Fasaneriet blev imidlertid forstaaet for at dele Algerhønsenes og Harernes Skjæbne, da det havde sit egentlige Hjem i Kongelunden, der er Statskov, og Jagten der forblev Statsieendom."

"Dog, hvilke Forhaabninger kunde jeg nære for dets Fremtid," vedblev Løvenskjold. "Skovens Areal er kun 300 Tdr. Land, udenfor Skovhegnet er al Jord Privateieendom, og Jagten er afløst. Det næsten Ubegribelige er alligevel indtruffet, 10 Mar (1860) ere henrundne, siden Staten tabte Markjagten paa Amager, og endnu bestaaer ikke alene Fasaneriet, men er i en saa fortrinlig Tilstand, at det endog vækker Udlændingers særdeles Opmærksomhed, uagtet disse kun kjende Fasanerier under de strengeste Jagtlove og i enhver Henseende under de for Jagten ugunstigste Forhold. Denne Gaade kan kun løses ved, at Fasanjægeren Friedrichsen baade med Kløgt og en mageløs Flid og Paapassenhed har hengivet sig til Fasaneriets Pleie, ligesom ogsaa derved, at flere af Amagers Beboere redbon og uden Indsigelse tilstode de tgl. Jægere at indfange og nedstjyde de Fasaner, der om Efteraaret fjerne sig fra Skoven, og saaledes bidrage til at værne om et Anlæg, der formedelst sin Sjældenhed maa vække Almenhedens Interesse."

Til at give en Idee om Fasaneriets Udvikling turde det maaske være tilstrækkeligt at anføre, at det aarlige Tillæg af Fasaner er fra 5 til 800, efter som Aaret er mere eller mindre gunstigt.

Det er vel nu henved tredive Mar siden at Løvenskjold døde, men der lever endnu Adskillige som have kjendt den gamle Hædersmand og skattet ham, og særlig for Amagerlands Beboere taler Mindestøtten i Kongelunden om den Mand, hvem det skyldes, at det har en Institution, om det saa kan kaldes, der er enestaaende i Danmark og vækker Jagtvenners og Ornithologers Beundring.

De ligge paa Landet.

Det var i Begyndelsen af Mai i det Herrens Aar 1887. Gud og Hvermand veed, at Mai den Gang var saa trist som vel mulig. Der sporedes Intet til de Skjønheder, hvormed Digterne i deres Fantasi altid udsmykke denne Maaned — ikke et friskt Græsstraa, ikke et Blad paa Træerne, ingen Fuglekvidder, men til Gjengjæld Enefog, kolde Regnbyger og en skærende Vind. Det var altsaa ikke for min Fornøielses Skyld, kan man vide, at jeg en Dag i den nævnte ulykkelige Mai Maaned løste Billet til Klampenborg Jernbane og tog Plads i en tredie Klasse Kupé. I Parenthes sagt er det mit Princip altid at kjøre paa tredie Klasse, thi skjøndt jeg hverken er Socialist eller Venstremænd — det behøver jeg vel ikke at forsikre — er jeg forsaavidt Demokrat, som det, der er Demokratiets Særkjende, en meget slunken Portemonnøe, ogsaa er min Specialitet.

Seg bemærkede, at jeg ikke gjorde Luren for min Fornøielse — dette forklares derved, at det var en Forretnings sag, der drev mig ud til Skodsborg; dens Bestaaffenhed behøver jeg ikke nøiere at angive, da den aldeles Intet har at gjøre med, hvad jeg her vil omtale.

Nok sagt, jeg tog Plads i Kupéen, og fik strax Die paa en Mand, der forekom mig betjendt. Seg saae paa ham, han paa mig,

og med Et udbrod vi begge paa en Gang: „Er det ikke — er det ikke?“ — „So ganste rigtig, det er“ — og saa viste det sig, at vi to graahaarede Mænd vare gamle Bekjendte, der ikke havde set hinanden i mange Aar. Et Haandtryk, og Ungdomsvenstabet feirede en skjøn Gjenopstandelse.

Nu gif det løs med Spørgsmaal.

Hansen — jeg kalder ham saaledes istedetfor hans rette Navn, thi man bør være diskret — gav mig en kort Skildring af sine Livsfata. Han er Grosserer, har havt flere gode Aar, men ah! det var gaaet ham som i Jaraos Drøm: de syv magre Røer havde opslugt de syv fede, og nu var det knap nok, at han med sin store Familie kunde komme ud af det. Det var en Historie, der i vore Dage ikke hører til Sjælbenhederne. Hansens Ansigt bar ogsaa Præg af Kummer og gennemvaagede Nætter, skjøndt det lod til, at Synet af mig havde opmuntret ham.

Jeg spurgte ham, om han, ligesom jeg, havde Noget at udrette hen ad Strandkanten, efter som han tog ud med Banen.

„Ja paa en vis Maade har jeg Noget at udrette. Jeg skal spise til Middag.“

„Er Du bedt ud?“

„Nei — hos min Familie — vi ligge paa Landet — i Taarbæk.“

„Ligge I paa Landet — og det allerede nu?“ udbrod jeg overrasket.

„Ja, det maa Du nok spørge,“ sagde han, idet han forsøgte at undertrykke et let Suk. „Ser Du, Tingen er den. I den sidste Snes Aar have vi altid ligget paa Landet, det var først, oprigtig talt, kun en Modesag for min Familie, senere blev det en Nødvendighed, da to af mine Døtre lide af Blegsjot og trænge til frisk Luft og til at bade sig. For mig selv var der ikke Stort vundet i Retning af Rekreation, thi mit Landliv indskrænkede sig, med Undtagelse af Søndagen, i Reglen kun til fra Kl. 9 Aften til den næste Morgen Kl. 7. En betydelig forøget Udgift var det jo altid baade i Leie, i Befordring, og hvad der ellers fulgte med. Men det lagde jeg ikke saa stor Vægt paa, saalænge Sagerne gif godt, og mine

Indtægter vare rigelige. Men da saa Vendepunktet kom, det var især ifjor, saa krympede jeg mig stærkt ved at sætte mig i deslige Udgifter — men oprigtig talt, jeg manglede Mod til at foretage nogen Forandring. Jeg maatte jo saa fortælle min Kone og mine Børn, hvorledes det egentlig stod sig med mine Affærer, og det er altid en kilden Sag. Desuden haabede jeg paa bedre Tider. Men de kom ikke," vedblev han sukkende, „de bleve i Nar tvertimod værre. Nu maatte jeg ligesaa godt springe som krybe i det, og en skjøn Dag i Marts meddelte jeg min Kone, at vi ikke mere kunde tage ud paa Landet, og da hun i den yderste Forbauselse spurgte om Grunden, forklarede jeg hende, hvorledes det stod til med mine Affærer, og at Indskrænkninger i enhver Henseende vare en Nødvendighed. Der var nu en Scene, som Du maaste nok kan tænke Dig. Der var Hænderviden, Graad og Tændersgnidjel. Da endelig det første Anfald var forbi, og da min Kone var kommen lidt til sig selv, sagde hun: „Jeg vil ikke bebreide Dig Noget, Hansen, jeg indser, at det ikke er din Skyld, Du kan ikke gjøre for det — og jeg er ogsaa enig med Dig i, at vi maa indskrænke os. Men paa Landet maa vi.“ — „Og det kalder Du at indskrænke sig. Det er netop det, der er mindst nødvendigt.“ — „Nei, det er det ikke. Det er ubegribeligt, at Du ikke indser det. Vil Du svække din Kredit? — Herre Gud, hvor I Mænd ere indskrænkede, især naar I tale om Indskrænkninger," vedblev hun med salomonisk Visdom. „Hvad vil Følgen blive, naar vi ikke tage paa Landet, som vi har gjort i saa mange Nar. Strax vil Folk sige: „Det er vist snavs med Hansen. Han har havt mange Tab, og nu er det endog kommet saa vidt, at han ikke kan betale de Par Kroner for en Sommerleilighed. Og saa skal Du se, om ikke Folk trække sig tilbage, og om dine Bøxer ikke ville blive tilbageviste.“ — Jeg kan ikke nægte, at det slog mig. — „Men hvorledes skal vi høre os ad?" sagde jeg nu meget forknytt, „for det er mig umuligt at afse denne Udgift — og en redelig Mand vil jeg være, jeg vil kun give ud, hvad der virkelig tilhører mig selv.“ — „Gud bevares, hvem vil Andet?" sagde min Kone; „men der er jo en Udvei. Vi kan jo leie vor Leilighed ud til en tilreisende Familie; jeg veed netop en saadan.

Du beholder dit Kontor, og for at Jolk ikke skal tro, at det er af Nød, vi leie Værelserne ud, kan vi jo fortælle, at det er nogle gode Benner, vi have overladt dem til gratis. Ser Du, saa er Udgiften til Sommerleiligheden dækket — og Skindet er reddet.”

„Kort at fortælle,“ vedblev Hansen, „Sagen blev arrangeret paa den Maade, skjøndt fra min Side ikke saa lidt modstræbende. Nu kan Du forstaa, hvorfor vi allerede nu ligge paa Landet, jeg har nu ligget i Taarbæk siden kort efter Flyttedagen. Heldigvis er der Dvne i Leiligheden, ellers vilde hele min Familie og jeg selv have figureret i Bladene under Titlen „Ihjelsfrośnie“ med fed Skrift. Det er Sommerforføielse; det er den blide, vennehulde Mai, som det hedder i Digtet. Og saa ovenikjøbet en saadan Stilstand i Forretningen! Men nu har jeg, kjære Ven, plaget Dig nok med mine Affærer. Vil Du ikke spise en Tallerken Suppe?“

„Nei Tak,“ svarede jeg, „jeg skal være til præcis Tid i Skodsborg.“

„Du afflaaer — det gjør mig ondt; saa meget har jeg dog endnu, at jeg kan give en gammel Ven et Maaltid Mad,“ sagde han næsten krænket, hvorfor jeg ilede med at forsikre ham, at jeg til enhver anden Tid gjerne vilde tage derimod. Jeg maatte da ogsaa love ham at besøge ham en Søndag i Taarbæk, og jeg har holdt Ord.

Denne sandsfærdige Historie tjener til lidt Belysning af en enkelt Side af vort Samfundslivs Mysterier. Naar Sømmene rigtig blive eftersejete, vil man finde, at „bitten blank, binnen krank“ ikke hører til det Ualmindelige.

„Vi ligge paa Landet.“ Naar dette siges i en vis henkastende Tone, der skal antyde det Rigegyldige, det Sædvanlige, det, som falder af sig selv, saa menes dermed ikke blot selve Faktum, men tillige det: Jeg har Raad til Noget, som Du og Andre ikke har Raad til. Jeg staar lidt høiere paa Samfundets Trappestige.

Men det er jo heller ikke Alle, der vinde det store Lod i Lotteriet, og som da kunne kjøbe eller leie sig en Villa paa Strandveien eller andensteds; det er ikke Alle, der have en Stabel tgl. og andre Obligationer, hvis Kuponaflipping udtreøver en Dags

Tids Arbeide, der er meget lønnende; det er ikke Alle, der have et Gods, hvor Sommeren kan tilbringes i Fryd og Gammen, og et elegant Hus i Kjøbenhavn, hvor Vinteren kan tilbringes i ditodito. Deslige Udvalgte ere de Faa, og de betragtes som en Art Mønstermennesker af de store Hærstarer, der ikke ganske ere Poletarer og heller ikke savne den Menneftenaturen iboende Trang til at tage Del i de jordiske Nydelser, en Trang, der iøvrigt viser sig under de forskjelligste Stikfælsler. Der blander sig heri vel ikke altid en Følelse, der kan betegnes ved det stygge Ord Misundelse, men dog Noget, som er denne Følelse lidt beslægtet. Man søger at opnaa i mindre og som oftest i den mindste Maalestok det, som hine Udvalgte ved det store Lod i Lotteriet, ved Kuponaaffæringens Dagsarbeide, ved Landgodset ere istand til at forskaffe sig. Visen „Fryd Dig ved Livet“ har uendelig mange Variationer, men det er dog meget tvivlsomt om den, der har nemmest Afgang til at fryde sig ved Livet, fryder sig i den Grad og det Omfang, som Den fryder sig derved, der har mindst Leilighed dertil. Skildpaddesuppe, Østers, Sliksparges taber man Smagen for, naar man faaer det daglig. Naar Livsnydelserne blive en Bane, bliver den anden Del af dette sammensatte Ord en Parodi, og skjøndt Livslede er Livsnydelsens Modfætning, er der dog et nøie Slægtskab mellem disse ot Begreber.

Dette er nu en Erfaring, som det maaste er trivielt at gjentage og videre at udvikle, og det saamegetmere, som den jo ikke ganske staaer i Forbindelse med mit Thema. Men Tankeexperimenter, der ligge paa Afveie, føre dog undertiden paa den rette Veie, og naar jeg husker paa den Glæde, der prægede sig paa min gamle Bekjendt Peter Nielsens Ansigt, da jeg en Søndag besøgte ham i hans Sommerleilighed paa Strandveien og tog denne Sommerleilighed med tilstødende Lokaliteter i Diesyn, saa indsaae jeg, at jeg var sammen med en Mand, der forstod at fryde sig ved Livet, selv om dette frembød det mindste Minimum af det, der af de Bedrestillede kaldes Livsnydelse.

Den gode Peter Nielsen er ministeriel Embedsmand i lavere Klasse og følgerlig med Indtægter, der indrangere ham i de mere problematiske Eksistensers store Antal, forsaavidt som han med

disse ringe Indtægter dog er istand til at føre et ret pænt Hus og, som anført, endog at ligge paa Landet.

Om han har nogen Extrasortjeneste, skal jeg ikke kunne sige, for det veed jeg ikke. Der fortælles rigtignok, at han har smaa Kommissioner, nærmest bestaaende i, at han hos Pengemænd skaffer unge Rødlidende med gode Udsigter Smaaasummer illaans for gode Ord og høie Renter, men saadanne Rygter fæster jeg ingen Vid til, saalænge jeg ikke har nogen Visshed om, at der ligger Noget til Grund for dem. Og nu skal jeg dog give en lille Skildring af hans Sommerbolig, for at man kan faae en Idee om, hvad man hos os kalder for at ligge paa Landet, og hvad Peter Nielsen syntes at være meget glad over, vel nærmest fordi han derved kunde føle sig stillet i Række med hine faa af Lykken Begunstigede, som jeg tidligere har omtalt.

Peter Nielsens Leilighed bestaaer af 3 Værelser, hvoraf det forreste er en Entré, der vender ud til et Stykke Havejord paa to Alens Brede og sex Alens Længde, der atter vender ud mod Landeveien. I Haven er der et Træ, der sex temmelig forknyt ud i sin Ensomhed, og et Blomsterbed med Noget, der skal være Roser, Levkøier og Stedmoderblomster, saa vanskabte, at Botanikerne vilde have Vanskelighed ved at bestemme, til hvilken Klasse disse Floras Børn høre. Entréen er forsynet med to Fløiddøre, som altid staa aabne, for at Publikum ret kan se de Herligheder, der sammesteds forevises. Disse Herligheder bestaa af et stort Speil paa Væggen ligeoverfor Indgangen, reflekterende de støvede Træer paa Strandveien, Søen i Forgrunden, de mangfoldige Rjøretspier, der jage forbi, og de promenerende Herrer og Damer. Under Speilet staaer en Chaiselongue, betrukket med rødt Blyds, der i Afstand ligner Fløil, hvor Fruen i Huset eller hendes Søster, der er af en noget tvivlsom Alder, i Almindelighed ligger romantisk udstrakt, bestandig med en Bog i Haanden, som aldrig bliver udlæst. Foran Chaiselonguen staaer et ovalt Mahognibord med et i flere Farver straalende Tæppe over, og paa samme en forgyldt Porcelains-Bæse med en stor Blomsterbuket. Denne Buket giver Husets Damer overmaade Meget at bestille; de slyle bestandig med den,

snart give de den Vand, snart lugte de til den, snart pille de ved den, og jeg har bemærket, at det især sker om Eftermiddagen, naar Jærdsfelen paa Strandveien er allerstærkest. Denne Forkjærlighed for Blomster er der noget saa Yndigt ved, især naar Vedkommende, der giver denne Forkjærlighed tilkjende, er isørt en lys, hist og her opheftet, med et Utal af Knapper forsynet Kjole og med en af de store Hatte paa Hovedet. Eller ogsaa slyde de med en Vandkande til Vanding af de mærkværdige Blomster i den tolv Kvadratalen store Have — det er den personificerede Pomona eller en af de idylliske Hyrdepiger, man ser paa de gamle Kobberstik.

Bemeldte Entré er den egentlige Salon — Peter Nielsens Damer bruge altid denne Benævnelse; her modtage de Besøgende, der dog ikke maa være mange i Tallet, høist 2 à 3, og ikke for corpulente, thi Pladsen er meget indskrænket. Her drikkes ogsaa The, hvortil der benyttes en stor skinnende Selvkoger, som Fruen eller Frøkenen selv betjener, og om Aftenen findes her en glimrende Lampe, der viser Familien i det skønneste Lys. I det andet Værelse, der er omtrent otte Fod i Kvadrat, foregaaer Spisningens Mysterier, der ikke bør stilles til Skue. Her er tillige en Sovesofa, hvor Frøkenen drømmer sødt om de Erobringer, hun har gjort i Løbet af Dagen. Det tredie Værelse er ombannet til et Boudoir, hvor der akkurat er Plads til to Senge og et Toiletbord. Seg var saa næsvis at spørge min Ven, hvor Børnene og Tjenestepigen laa. Det satte ham lidt i Forlegenhed.

„Ja, ser Du,“ sagde han, „vi havde det jo lidt indskrænket her, men naar man veed at indrette sig, finder man nok Plads.“

Og saa førte han mig hemmelig, uden at hans Kone bemærkede det, ud i Gaarden; her var en Art Hønsetrappe, som førte op til et Lokale, der nok tidligere havde været Dueslag, men som velvilligt var overladt ham af Huset's Vært. Her paa Gulvet, thi Senge er der ikke Plads til formedelfst den mangelfulde Høide, var der indrettet Leier for Børnene. Her, sagde Peter Nielsen, havde de det saa udmærket godt og luftigt, især naar Lugten stod aaben, hvilket Sidste jeg naturligvis indrømmede. Hvad Pigen angik, da var der redt til hende i et Tørvehus ude i Gaarden, i hvilken Anledning

han bemærkede, at det var saa vanskeligt at gjøre de Tjenestefolk tilpas om man gjorde nok saa meget for dem; det var den tredie Pige hans Kone havde havt i de sidste Maaneder.

Det kaldes altsaa at ligge paa Landet. I alt Fald smager det jo af Jugl. Og hvad der klinger usandsynligt indeholder som oftest den store Sandhed. Man vil sikkert indrømme, at den anførte Beskrivelse passer paa den større Klasse, der gjerne vil glimre, men hvis Vilkaar ikke strække stort ud over det Forlorne. Til dette hører utvivlsomt den Landliggen, som jeg her har omtalt, og det kan jeg forsikre uden Spor af Overdrivelse. Jeg troer ogsaa, at Vidnesbyrd om, at jeg ikke har givet min Fantasi Tøilen, meget let kan opdrives i hele Masjer.

af Anni Steffensen: En Bortførelse
fra Theatret paa Kongens Ny
Nuv. 1901.
Overkøbt II s 330 ff.

En Bortførelse ved det kgl. Theater.

Den 7de Oktober 1761 debuterede paa det kgl. Theater en ung Pige, Mette Marie Rose, som Melitta i Destouches Komædie „Den gifte Filosof“, og vakte ved sit Spil betydelige Forventninger. Hun var en Datter af den talentfulde Skuespiller Rose, under hvis Instruksion hun havde uddannet sig. Og hun vilde sikkert i mange Aar have kunnet være Nationaltheatret til stor Nytte, dersom ikke hendes Karriere var bleven afbrudt paa en ligesaa sørgelig som opsigtsvækkende og for de daværende Samfundstilstande betegnende Maade.

Marie Rose var en høi, velkabt ung Pige med et meget smukt Ansigt og straalende Dine. Hendes Opførsel havde altid været strengt sædelig, og hun adskilte sig derved fordelagtigt fra andre Theaterdamer, der i saa Henseende ikke havde noget videre godt Navn paa sig. Særlig Skuespillerinderne vare jo paa den Tid Gjenstand for adelige Bellystningers Esterstræbelser. Sæderne lod meget tilbage at ønske. Exemplet blev givet fra høiere Steder, Svir, Drik og Skjørlevnet vare saa almindelige Laster selv i de fornemste Kredse, at man sjælden her i Danmark har kjendt noget Vignende. Det kan saaledes let forklares, at Marie Rose var Gjenstand for Kurmageri af adelige Dagdrivere, dem hun dog altid afviste. En af de mest paatrængende var Vice-Admiral Grev

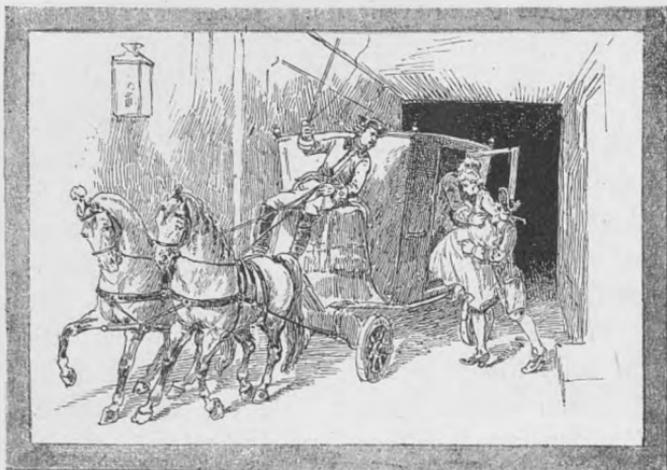
Christian Conrad Dannefskjold Laurvig, som, kjendt han var gift og havde en vogen Datter, var bekjendt som en samvittighedsløs Pigejæger. Han var en rig Mand og søgte at vinde Sfr. Koses Gunst ved lokkende Tilbud, hvorved han, som det lader til, blev støttet af hendes egen Moder, der nok ikke blueedes ved at indlade sig paa en saa infam Handel. Faderen derimod, til hvem Datteren ikke havde betroet sig, var uvidende om Grevens Efterstræbelser, og han anede heller ikke Uraad af den Omstændighed, at den adelsstolte Herre søgte hans Bekjendtskab og undertiden inviterede ham til at deltage i Sviregilder, som Kose forøvrigt havde Smag for.

En saadan Invitation fik han ogsaa om Aftenen den 11te Marts 1765 paa Theatret, hvor han spillede i det første Stykke, „Det tredobbelte Giftermaal“. Aftalen var, at han efter Stykket skulde indfinde sig i en den Gang bekjendt Restaurateur Marschalls Lokale for at spise til Aften sammen med Greven og et Par andre Herrer, der ønskede at gjøre hans Bekjendtskab. Disse Herrer var Kommandør-Kapitainerne Hogland og Steffensen samt Kapitain Falkenskjold af Gården. Kose indfandt sig til bestemt Tid, og kort efter kom Grev Laurvig, men kun for at undskylde, at han ikke kunde blive, da han, som han fortalte, var tilfagt til Kongens Aftentaffel. Han lovede at komme, naar dette var hævet; man skulde blot sætte sig til Bords og ikke bryde sig om ham.

Selskabet var lystigt, og der blev drukket tappert. Senad Natten kom en Tjener med det Budskab fra Greven, at man maatte undskylde, at han ikke kunde indfinde sig, fordi en fremmed Gesandt, der havde været ved Kongens Taffel, havde formaaet ham til at følge hjem med sig. Kapitain Falkenskjold fulgte Tjeneren ud, og kom tilbage med et Brev, som han overleverede Kose. Det var forseglet med Falkenskjolds Vaaben. Kose brød det forundret, men hvor forfærdet blev han ikke, da han af Brevet, der var affattet paa slet Fransk, erfarede, at hans Datter samme Aften var blevet bortført fra Theatret efter Forestillingen; at det, som det hed i Brevet, var sket med hendes gode Willie, fordi hendes Faders Strengthed havde tvunget hende dertil, at hun befandt sig i de bedste Hænder, men

at Bedkommende ikke vilde nævne sig. Brevet var holdt i en næsten spottende og for Faderen desto mere krænkende Tone. Ude af sig selv foer Rose op og spurgte, hvem Boldsmanden var, og hvem der havde skrevet det infame Brev. Falkenskjold søgte at berolige ham, og fremtog et Dokument, hvori der lovedes ham en anselig Belønning, hvis han med sin Underskrift vilde erklære, at han gav Afkald paa sine faderlige Rettigheder over Datteren. Rose blev endnu mere ophidsset, han rev Dokumentet i Stykker, kastede Stumperne i Dinene paa Falkenskjold, tog Hat og Kaarde og foer hen til Døren for at komme ud. Men Døren var aflaaet, og da han søgte at bryde den op, blev han holdt tilbage med Magt. „Det nytter Dem ikke,“ sagde Falkenskjold; „hun er ikke hjemme, De har ikke mere Magt over hende.“ Rose var som rasende. Han udfjældte de Tilstedeværende for skjændige Komplotmagere, gjorde dem ansvarlige for Datterens Bortførelse og svor at tage Hævn over Forføreren, hvem det saa end var. Han raabte saa høit, at der samlede sig nedensfor en stor Del Menneſker, der ogsaa saae, hvorledes han, da han søgte at aabne et Vindue for at raabe om Hjælp, blev revet bort derfra med Vold. Saaledes hengik Tiden til Kl. to om Natten, da man endelig lod ham gaa.

Det er ikke mere bekjendt, hvorledes Bortførelsen gik for sig. Overſkou, som i sin Theaterhistorie omtaler Begivenheden, mener, at den udførtes med Vold. Men det er meget tvivlsomt. Forfatterinden Charlotte Dorthea Viehl, som den Gang forestod Scenearrangementet ved Theatret og ved sit Bekjendskab med Hovedpersonerne i denne Begivenhed kom til at spille en Rolle i den, udtaler i et af sine historiske Breve til Bülow den Mening, at Zfr. Roses Moder havde formaaet Datteren til at give efter for Grev Laurvigs Anmodninger. Samme Aften Kl. 10 fandt imidlertid Mad. Rose, som jo herefter meget vel maatte have vidst, hvor Datteren var, for godt at sende Bud den halve By omkring og spørge, om Ingen havde taget hendes Datter hjem med sig fra Komediehuset, da hun var i den yderste Angst over hendes lange og usædvanlige Udebliven. Et saadant Bud var ogsaa kommet til Zfr. Viehl, som svarede, at hvis hun havde taget Zfr. Rose hjem

med sig, vilde hun ikke have undladt at underrette Mad. Rose derom. En Bekjendt af Sfr. Biehl, Kancelliraad Schütz i det tydske Kancelli, kom senere for at fortælle hende, at han paa Hjemveien gennem Lille Kongensgade havde mødt Roses Tjenestepige, der havde fortalt ham, at Mad. Rose var særkelig at gaa fra sin Forstand, fordi Datteren ikke var kommet hjem og Ingen vidste, hvor hun var. Han var da gaaet op til Mad. Rose, der havde anstillet sig ganske affindig, streget af fuld Hals og revet Haaret af Hovedet. Sfr. Biehl mente, at det Hele var Forstillelse, men at det Ubegribeligste var, at han ikke havde hørt noget om Faderen. Netop som der blev talt derom, kom der en Fætter af Skuespillerinden Sfr. Böttger for at bede Sfr. Biehl om at sende sin Tjener til Marschalls, hvor Rose var efter Indbydelse af Grev Laurvig. Der var oftere blevet sendt Bud efter ham, men man havde svaret, at han ikke var der. Den samme Bested fik Sfr. Biehls Tjener. For hende var det nu klart, at Grev Laurvig var Forsøreren, hvorom hun tidligere havde tvivlet. — Hvad der bestyrker den Formodning, at Bortførelsen ikke ganske var imod Marie Roses Billie, er den Omstændighed, at hun et Par Dage efter sendte Faderen et Brev, der, siger Sfr. Biehl, var et intetbetydende Bisvas om hendes store

Ulykkelig og hendes Vængsel efter at kaste sig for Faderens Fødder.

Rose var endnu ubvis om, hvem der var Forføreren, om det var Falkenstjold eller Grev Laurvig, eller om det maaske var en Høierestaaende (Frederik V), hvem de havde tjent som Redskaber. Den næste Formiddag henvendte han sig til Forskjellige for at faae Klarhed i Sagen. Først da han om Middagen spiste hos Tomfru Biehl, fik han at vide, at det neppe var nogen anden end Grev Laurvig. Hun fortæller, at den ulykkelige Mands Kummer og Bemodighed var saa stor, at man ikke kunde se ham uden at føle Medynk. Da han slet ingen Søn havde faaet, var han for meget ude af sig selv til at foretage sig Noget den Dag; men den næste, den 13de Marts, gif han til Politimester Horn, som tillige var Theaterdirektør, for at forlange hans Bistand. Den Bested, han fik hos denne, var alt andet end opmuntrende og karakteriserer de dabærende Tilstande. Horn modtog ham venligt og fortalte ham strax, at Laurvig havde været hos ham om Aftenen forinden og tilstaaet, at Sfr. Rose var i hans Hænder. Ulykken var nu engang sket, mente Horn, og han raadede derfor Rose til, saavel for hans egen Vres som for hans Fordels Skyld, at lade Sagen bero og ikke tale videre derom. Forøvrigt talte Horn kun som Ven, ikke som Politimester; hvor Sfr. Rose opholdt sig, havde han ingen Anelse om. Tilfidsst spurgte han Rose, hvilken Erstatning han krævede. Rose svarede, at han kun vilde have sin Datter tilbage, hvortil baade Guds og Naturens Love berettigede ham. Erstatning kunde der ikke gives ham, thi hans Vre som Fader eller som Borger var ikke tilfals, hans Forhold skulde idetmindste i den fornuftige Verdens Dine bevise, at han ikke havde været Medvider i denne skjændige Handel. Horn raadede ham til at skrive et meget høfligt Brev til Greven, begjære sin Datter tilbage og anføre sine Grunde uden Trudsler eller Bitterhed.

Denne tarvelige Bested meddelte Rose Charlotte Biehl, med hvem han ogsaa raadsførte sig om Brevet. Hun mente, at det var betænkeligt at skrive et saadant Brev til Greven, da der jo ikke forelaa noget fuldgyldigt Bevis for, at han var Bortføreren. Det

var bedre at holde sig til Kapitain Falkenskjold, og det kunde jo ske i et Brev til Grev Laurvig, hvor Rose kunde udbede sig Grevens Bistand til at faae Falkenskjold til at tilstaa, fra hvem han havde faaet det Brev, som forseglet med Falkenskjolds Vaaben var blevet leveret Rose af Falkenskjold henne hos Marschalls. Rose fandt Raadet godt, men da han ikke havde Besindighed nok til at skrive Brevet, bad han Sfr. Viehl gjøre det. Han afskrev det saa og fik det affendt. Brevet, der er trykt i et Bilag til Sfr. Viehls Breve til Bülow, er holdt i en ydmyg Tone, og Intet deri røber, at Rose veed, hvem Forsøreren er.

Herpaa fik Rose intet Svar, og da han forgjæves havde henvendt sig til Hofmarskal Chr. Fr. Moltke, der var Overdirektør for Theatret, og som ligeledes mente, at det ikke var værd at gjøre Staahei af Sagen, men trøstede ham med, at hans Datter kunde komme til Theatret igjen, hvis hun ønskede det, — besluttede Rose at indgive en Klage over Falkenskjold til Krigsdirektoratet. Den blev ligeledes konciperet af Sfr. Viehl. Tillige sendtes en Kopi af Klagen til daværende Konseilspræsident Grev Bernstorff. Bernstorff blev ved Gjennemlæsningen i høi Grad forbitret. Han lod Statsraad Hjelmsjerne, Assessor i Høiesteret og Sekretær i det danske Kancelli, hente, lod ham læse Klagen og udtalte sig med den største Bitterhed om Politimesteren og Politiet; han fandt det uhørt, at en sliq oprørende Begivenhed kunde gaa for sig, uden at de kunde faae Forsøreren opdaget og straffet.

Smidlertid maa Grev Laurvig have fundet Situationen betænkkelig. Den 16de Marts indfandt en af hans Venner, en Grev Ahlefeldt, sig hos Slotsforvalter Viehl (Sfr. Charlotte Viehls Fader) for at bede ham foreslaa Rose at lade Sagen fare, imod at han fik 6000 Rdlr. strax, en fast Eiendom i Byen og 500 Rdlr. aarlig for sig og sin Datter samt Kaution for Løstets Opfyldelse til Punkt og Prikke. Da Viehl efter Løfte meddelte Rose Forslaget, svarede han: „Jeg forlanger Intet, uden at jeg faaer min Datter tilbage. Jeg tænker saa lidt paa at hævne mig eller faae Erstatning, at hvis jeg finder hende ved min Hjemkomst, vil jeg ikke aabne min Mund for at beklage mig. Men hende vil og skal jeg have, om

der er Retfærdighed i Landet. Om han saa hyder mig det Dobbelte eller Tredobbelte, skal han erfare, at min Sjæl foragter den Velstand, der skal kjøbes og nydes med Vanære." En direkte Henvendelse til Rose af tre Adelsmænd havde samme Udfald. Han svarede dem, at han ikke vidste, om han kunde faae sin Ret, men han vidste, at om saa 100 Adelsmænd laa for hans Fødder og bad ham derom, vilde han ikke frasalbe den.

Efterretningen om Marie Roses Bortførelse kom selvsølgelig ud blandt Folk og vakte stor Forbitrelse. Alle nævnedes Grev Laurvig, thi han var godt kjendt som en affhyelig Bellhstning. Det var ikke første Gang, han havde baaret sig ad paa den Maade, chronique scandaleuse vidste at fortælle om unge Piger, som vare forsvundne fra deres Familier og som Greven havde skjult i et affides liggende pragtfuldt indrettet Kabinet i sit Palæ. Man fandt det i høieste Grad oprørende, at slikt kunde gaa for sig, uden at Politiet var skredet ind og havde faaet Forsøreren afftraffet: det viste jo tydeligt nok, at fornemme Folk nød en Beskyttelse, der saa at sige stillede dem over Lovene. Saaledes kom det ogsaa, at mange antog, at det ikke var Greven, men Kong Frederik V, der var Somsfru Roses Elsker, og at Greven blot havde været et Skjermbrædt. Som det lader til, var det nok Grevens egne Folk, der udspredte dette Rygte. Det kom omfider til Kongens nærmeste Omgivelser, navnlig til hans da mest betroede Mand, Grev Adam Gottlob Moltke. Denne forsømte ikke at underrette Hs. Majestæt om, hvad der blev sagt om ham, og hvorledes man søgte at give ham Skylden for den af Grev Laurvig begaaede Forbrydelse.

Samme Dag som Rose havde indgivet sin Klage, var Grev Laurvig indbudt til Kongens Taffel. Kongen førte Samtalen hen paa Fr. Roses Bortførelse og henvendte det Spørgsmaal til Greven, om han ikke vidste, hvem der var Ophavsmanden, eller om han formodede, hvem det kunde være. Uden at betænke sig et Dieblik svarede Greven med fornærmet Mine, at han ikke kjendte det Mindste dertil, og at Sagen kun interesserede ham lidt. „Men mig interesserer den i høi Grad,“ svarede Kongen opbragt, „jeg har de gyldigste Grunde til at erfare, hvem der har begaaet denne

skammelige Gjerning, og jeg er vis paa, Hr. Greve, at De kan give den fornødne Oplysning, naar De ret vil besinde Dem." Da Laurvig derpaa med samme Tone og Mine forsikrede paa sin Vre, at han ikke var istand dertil, saae Kongen paa ham med et Ansigt, hvori der afmalede sig den største Harm, vilde til at sige Noget, men standsede, tog sin Serviet, rev i den, reiste sig et Øieblik, men satte sig saa igjen, idet han sendte Greven et lynende Blik. Der opstod en meget pinlig Pause, som blev afbrudt af Grev Bernstorff med den Bemærkning, at det maatte give Fremmede et meget slet Begreb om vort Politi, at saadant kunde finde Sted uden at der var gjort Noget for at faae Ophavsmanden opdaget, og uden at en saa høilig fornærmet Fader kunde opnaa dets Bistand til at faa sit Barn tilbage. — „Forlanger han det," sagde Kongen, „skal det ogsaa ske; jeg sætter hele min Magt og Myndighed paa at understøtte ham i hans billige Forlangende."

Kongen skal senere have meddelt Moltke, at da Grev Laurvig anden Gang negtede at vide noget om Sagen, havde han havt lige paa Tungen at befale ham at gaa sin Vej og ikke mere komme for hans Ansigt, men han havde betænkt sig for at se, om ikke Greven efter Taslet vilde forlange at stedes til Audiens og tilstaa sin Brøde. Hadde han gjort det og havde han tilbudt at sende Datteren tilbage til Faderen, saa skulde hans hele Straf have været, at betale hende en Sum, af hvis Renter hun kunde leve anstændig. Forøvrigt skulde Sagen saa have været død og magtesløs. Nu, da det ikke skete, skulde Retten gaa sin Gang, og han, Kongen, vilde være ubønhørlig.

Næste Dag blev Rose kaldt til Moltke tidlig om Morgenen. Moltke modtog Skuespilleren med stor Venlighed, sagde, at han var blevet indviet i den Begivenhed, der havde berørt ham saa smerteligt, men udtalte sin Forundring over, at han, Rose, havde forbigaaet ham ved Klagens Indlevering til Bernstorff. Han (Moltke) var dog af Kongen beskiftet til at modtage Dokumenter og Ansøgninger, der enten ikke hørte under noget bestemt Departement eller som angik Ting og Begivenheder, der krævede en hurtigere Afgjørelse end den, som kunde opnaaes ved at gaa gennem Kollegiet. Rose

svarede, at det var ham ikke bekendt, men hvad der ogsaa havde afholdt ham fra at henvende sig til Hs. Excellence med sin Klage, var en Omstændighed, han kun nødig vilde omtale. — „Formodentlig det udsprede Rygte, at Bortføreren var et Medskab i mægtigere Hænder.“ — „Paa ingen Maade,“ svarede Rose; „jeg var i mit Hjerte overthydet om, at Rygtet var falsk, og at ingen Anden end Grev Laurvig er Forsøreren. Men naar jeg skal være oprigtig, saa ventede jeg ikke at finde den Bistand, jeg trænger til, hos Deres Excellence. En af de første, jeg henvendte mig til i min Nød, var Deres Hr. Søn som min Overdirektør; men istedetfor at modtage nogen Trøst eller noget Tilspagn om, at han vilde tale min Sag for Deres Excellence, blev jeg afvist med en Opfordring til at slaa Sagen hen, samt med den Bessked, at min Datter atter kunde tiltræde sin Tjeneste ved Theatret.“ Moltke blev noget forlegen ved at høre dette, men gik let hen derover og spurgte Rose, om han havde nogen Formodning om, hvem der havde været Medvidere og Underhandlere ved Bortførelsen. Rose meddelte ham saa, hvad der var passeret i Marschalls Restauration, og udtalte, at hvad der i høi Grad forøgede hans Smerte var, at han var overthydet om, at Moderen havde overgivet sit Barn i Forsørerens Hænder, og at Violinist Jacobsen tillige havde været med i Spillet. Desuden omtalte han de Tilbud, Grev Ahlesfeldt havde gjort ham og som han med Foragt havde afvist. „De har handlet, som De burde,“ sagde Moltke, „og dette taler endnu mere for, at der skal vederfares Dem Ret i enhver Henseende. Deres Ansøgning er forøvrigt overflødig, thi alle fornødne Ordre ere udsærdigede. Kongen er en altfor søm Fader for sit Folk til at han ikke skulde føle en Faders Smerte ved en Begivenhed af den Art. Han har befalet mig at sige Dem i hans Navn, at De maa søge at berolige Dem, at Sagen ikke mere er Deres, men hans, og at Alt, hvad De har at iagttage, er, at De bestandig lader i Deres Bopæl være Underretning om, hvor De gaar hen, for at man strax kan finde Dem, samt at De usfortøvet lader mig vide, naar man gjør Dem noget yderligere Tilbud for at formaa Dem til at falde tilføie.“

Denne Samtale var selvfølgerlig til stor Opmuntring og Beroligelse for Rose. Som Moltke havde forudset, gjordes der atter Forsøg paa at søge at formaa ham til at tage sin Klage tilbage. Zfr. Viehl omtaler saaledes, at Grev Ahlesfeldt kom til hende og bad hende staa ham bi med at redde Grev Laurvig fra den Ulykke, der svævede over hans Hoved, ved nemlig at gjøre Brug af den Indskyldelse, som han vidste, hun havde over Rose. Men han blev afvist. Zfr. Viehl erklærede, at det ingenlunde kunde falde hende ind at benytte det Benskab, hvori hun stod til Rose, til at formaa ham til at overgive sin Datter til Skjændsel og sig selv til Vanære. Ahlesfeldt forklarede saa, at det ikke var Meningen; han ønskede blot, at Zfr. Viehl skulde overtale Rose til ikke at være for haard mod Datteren; alene Frygten derfor afholdt Grev Laurvig fra at give ham Datteren tilbage. Han vilde hellere vove det Yderste end at gjøre det, hvis Faderen ikke lovede, at det skulde være tilgivet og glemt. Zfr. Viehl svarede, at hun vilde forsøge at formilde Faderen i den ønskede Retning; dertil blev hun tillige ledet af Medlidenskab med den unge forblindede Pige, som af hendes egen Moder var overgivet til Forsførelse. Men det kunde aldrig falde hende ind at overtale Faderen til at beholde Datteren i sit Hus og stille hende paany under Moderens Varetægt. Skete det, vilde hun afbryde enhver Forbindelse med Rose, fordi han derved fuldstændig vilde stufte den Tillid, han ved sin Optræden havde vakt.

At Kongens og Moltkes Ord ikke var tomme Trudsler, fik Laurvig hurtigt at føle. Den 19de Marts fik Politimester Horn en kgl. Ordre til ufortøvet at begive sig til ham og forlange Marie Rose udleveret. Nægtede han at have hende, skulde Horn under Embedsfortabelse besætte alle Ud- og Indgange til Palæet, saa Ingen kunde slippe ud. Han skulde da atter opfordre Greven til at efterkomme Kongens Befaling, og vægrede han sig endnu, skulde Sagen indberettes til Kongen. Trods disse alvorlige Foranstaltninger, under hvilke Grevens Palæ saa at sige var sat i Beleiringsstilstand Dag og Nat, var Laurvig dumdriftig nok til at nægte, at Marie Rose var i hans Bold, og dette gjentog han, indtil han af Kongen i en personlig Skrivelse paa det Alvorligste blev opfordret

til at udlevere hende. Endnu 3 Timer blev der af særdeles Naade og Mildhed givet ham Frist til at overveie sit eget Bedste; men — hed det i Skrivelsen — dersom han vedblev i sin Haardnakketthed, maatte han belave sig paa en Behandling, som aldrig var hørt eller set under den Oldenborgske Stammes Regering, og hans mere end velfortjente Straf skulde blive et Exempel paa, hvad Enevoldsmagten var, naar Trodsighed og Uhygighed tvang en kjerlig Landsfader til at gjøre Brug af den.

Dette gjorde omsider sin Virkning, og Marie Rose blev udleveret til Horn, i hvis Hus hun ifølge Kongens Ordre foreløbig blev anbragt, indtil der efter Aftale mellem Horn og Rose kunde findes et Sted, hvor hun kunde være i Sikkerhed, og hvor Ingen uden hendes Fader kunde komme til at tale med hende. Moltke, til hvem Rose blev kaldet, underrettede ham om, hvad der var sket, og tilspøiede, at Kongen udtrykkelig havde paalagt ham at sige til Rose, at han skulde fare lempelig med den unge forførte Pige, være forsonlig og ikke bringe hende til Fortvivlelse. Rose lovede det.

Sagen blev saa underkastet retslig Undersøgelse, og der foretoges Vidneforhør. Grev Laurvig havde ikke saa lidt forværret sin Stilling ved en ny Usandhed, som han ved et Brev til Kongen havde bundet denne paa Ormet, idet han nemlig som Paaskud for, at han havde vægret sig ved at udlevere Marie til Faderen, havde angivet, at hun var høitfrugtommelig og at en haard Medfart fra Faderens Side let kunde koste baade Moder og Barnet Livet. Ved Forhørene erklærede Marie Rose paa det Høitideligste, at saa ren og ubesmattet som hun var kommen paa Jorden, saa ren havde hun den 11te Marts forladt Theatret, og at hun sølgelig heller ikke kunde være frugtommelig inden den Tid. Det viste sig saaledes, at hvad Greven havde anført var Usandhed, hvad han da ogsaa erkjendte under et Forhør.

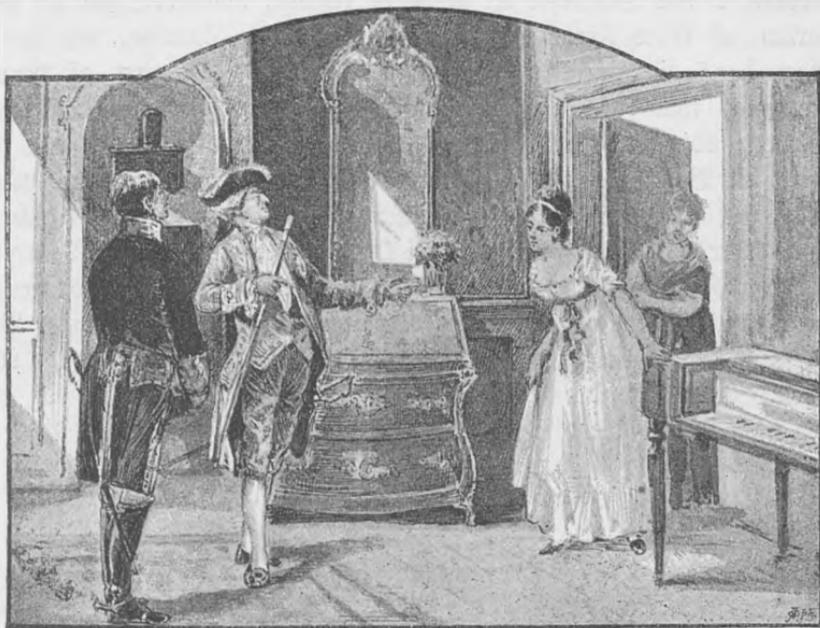
Den 10de April faldt Dommen. Grev Laurvig skulde til Straf for sit skammelige Forhold uførtøvet forpøie sig til sit Grevskab i Norge og ikke understaa sig til at forlade det uden særdeles kgl. Tilladelse. Dernæst skulde han for den Forargelse, han havde givet, betale 10,000 Rdl. til gudeligt Brug. Sfr. Rose hvis Livs=

gjerning han havde forspildt, skulde han give 200 Rdl. aarlig, saa længe hun forblev ugift, men naar hun giftede sig med sin Faders Samtykke, skulde han en Gang for alle betale hende 3000 Rdl. i Medgift. Og til Erstatning for den Græmmelse, han havde voldet Rose, der i den hele Sag havde vist sig som en ærefjær og retskaffen Fader, skulde han betale ham 300 Rdl. aarlig, saalænge han levede. Om Sfr. Rose blev det bestemt, at hun, „for at faa Tid til at indse og overveie sin begangne Uforsigtighed ved at laane Dre til en gift Mand's Overtalelser,“ skulde opholde sig i to Aar paa Landet hos en Præst, hvorefter det skulde tilkomme Faderen at bestemme hendes Opholdssted for Fremtiden. Kapitaen Falkenskjold blev som Medvider i Forbruddelsen dømt til at „degraderes til Musfeter“ i 9 Maanedes og hans Gage at tilfalde Krigs-Hospitals-Kassen. Kommandør Høglund, om hvem det var godtgjort, at han havde været ganske uvidende om Anslaget, fik en Advarsel om at bruge Forsigtighed i at vælge sin Dngang, og Kommandør-Kapitaen Steffensen fik en alvorlig Srettesættelse i Dverbørelse af sine Standsfæller. Efter den Høistkommanderende, Grev St. Germain's Indstilling blev Falkenskjolds Straf forandret til 9 Maanedes Fængsel i Citadellet paa simpel Fangekost.

Om Marie Roses videre Skjæbne er kun det bekjendt, at hun kom i Huset hos en Præst paa Vallø, hvor hun tilbragte de to Aar. Da hun vendte tilbage til Kjøbenhavn, kom hun i Huset hos Forældrene og lod sig ikke bevæge til at betræde Skuepladsen igjen, skjøndt hun blev opfordret dertil. Noget Tid efter blev hun gift med kgl. Kammermusikus Schjørring, en meget anset Mand.

Sfr. Biehl, hvis Beretning om denne Bortførelse for en væsentlig Del er lagt til Grund for nærværende Skildring, meddeler et lille Nachspiel, for hvis Paalidelighed hun ansøger Rose som Gjæmmel. Ved et af de Sværmerier om i Gaderne, som Christian den VII foretog om Aftenen i Selskab med en Løber, fik han Lyst til at se Sfr. Marie Rose, som han mente maatte være overmaade smuk, eftersom hendes Tilbeder havde dovet saa meget for hendes Skyld. De gik da til Roses Bolig, hvor Løberen spurgte, om Somfruen var hjemme og meldte, at der var Noget, som vilde tale

med hende. Moderen kom til, og da de to Fremmede var kommet ind og den Fornemste af dem havde kastet et Blik paa hende og set, at det ikke var den, han havde forlangt at tale med, sagde han: „Gvad vil hun? Ingen har spurgt om hende, gaa sin Vej og send mig strax sin Datter hid, jeg behøver ingen Rufferste.“ Denne uforstammede Tiltale bragte Mad. Rose i Harnisk; hun satte Hænderne i Siden og vilde til at give en Ladning Grovheder fra

sig, da Løberen tog hende tilside, og hviskede til hende, at det var Kongen og at hun maatte adlyde. Det gjorde hun saa, og Datteren kom ind. Christian VII besaae hende fra Top til Taa og spurgte hende, om hun var den Jomfru Rose, for hvis Skyld Laurvig var blevet forvist. Da hun bekræftede det, rystede han paa Hovedet og spurgte, om hun spillede Klaver. Jo, det gjorde hun. — „Spil saa!“ — Hun efterkom hans Befaling; han fandt, hun spillede

smukt, mumlede: „Det er dog altid noget!“ og løb ud af Døren. Paa Trappen sagde han til sin Følgesvend: „Det var altsaa hende! Det har gjort mig ondt for Laurvig; men nu ser jeg, at han var en Nar, der vovede saameget for Sngenting.“

Om Grev Laurvig fortæller Overstou, at han paa sine Godser i Norge, hvortil han var forvist, frækt fortsatte sit vellystige Levnet, og at han ogsaa der for voldeligt bortførte Fruentimmere lod indrette skjulte Bærelser. Efter forgjæves flere Gange at have bedt Frederik V om Tilladelse til at vende tilbage, opnaaede han det paa Forbøn af Grev Frederik Christian Dannefsjold-Samsøe, der havde været hans Velgjører og faderlige Udvarer. Foragtet af Nordmændene, som førte haarde Klager over hans Udsvevelser, hans Raahed, over den kaade Trods, hvormed han afflog at betale sin Gjæld til Borgerlige, og over hans ulovlige Omgang med de under Grevskabet faldende Skatter og Skattemidler, ilede han til Kjøbenhavn, hvor han paany bragte sig i Dmtale ved sine lumpne Intriger mod Grev Dannefsjold-Samsøe. Det lykkes ham at fortrænge denne fra Posten som Chef for Marinen og selv at komme i Besiddelse af det ansvarfulde Embede, som han paa ingen Maade var vogen. Endelig under Struensee blev han affkediget (1769), og det blev ham forbudt at vise sig ved Hoffet.

To Kunstner-Jubilæer.

Hvis der skulde tales om Mærkeaar for vor nationale Skueplads, maa Aaret 1786 betegnes som et saadant, og hvis man i Nutids-Tilbøielighed for at feire Jubilæer havde Mangel paa Anledninger, kunde 1886 have ydet slige, maasse mere berettigede end mange andre. Det var nemlig hundrede Aar siden at det kgl. Theater kom i Besiddelse af to Skuespillere, som ved deres ualmindelige Talent i høi Grad hidrog til at hæve dets Ry som national Skueplads, og med fuld Føje tør henregnes til Stifterne af den udmærkede Kunstskole, hvis Traditioner have forplantet sig lige til vor Tid.

De to, jeg sigter til, var Peder Jørgen Frydendahl, som debuterede paa det kgl. Theater den 7de December 1786, og Hans Christian Knudsen, som debuterede fem Dage efter, den 14de December. Om disse Scenekunstnere, hvoraf den ene erhvervede sig et ikke mindre berømt Navn paa et helt andet Omraade, skal jeg i det Følgende forsøge at gjenoplive Mindet. Anledningen fremgaaer af det ovenfor Anførte. Men forøvrigt er det kun en naturlig Erkjendtlighed mod Kunstnere som de nævnte, at man for Efterverdenen opfrister Erindringer om deres Personer og om hvad de have været for den danske Skueplads, — saameget mere, som det jo ligger i den sceniske Kunsts Natur, at dens Produkt forsvinder med dens Udøvere.

I. P. J. Frydendahl.

Frydendahl, Søn af en Lærredshandler i Kjøbenhavn, var født den 18de Oktober 1766. Først var han paa Herredsfoged-Kontoret i Roskilde for at forberedes til den dansk-juridiske Examen. I den lille By fik han Leilighed til at deltage i nogle dramatiske Dilettantforestillinger, i hvilke han gjorde Lykke, og dette gav ham Lust til at søge Ansættelse ved det kgl. Theater. Hermed gik det dog ikke saa glat. Han mente sig i Besiddelse af Evne for det komiske, og det var ogsaa i en Rolle af den Natur han afslagde Prøve; men det komiske Fag havde allerede saa fortrinlige Repræsentanter i Schvartz, Gjelstrup, Kemp, Bech, Arentz og Musted, den sidstnævnte især i Synge-spillet, at Kammerherre Warnstedt, som den Gang var Theaterchef, ikke syntes, der var Brug for flere. Det var derfor heldigt, at den ved Theatret ansatte Syngelærer Potenza fandt Frydendahl i Besiddelse af en god Basstemme; thi dette i Forening med, at man trængte til en ungdommelig Elsker, bevirkede, at han omfider opnaaede Ansættelse som Elev. I den sidstnævnte Egenkab kom han til at debutere som Belcour i Cumberland's „Bestindianeren“. Det viste sig imidlertid strax, at den Slags Roller laa ikke for ham. Han var nok en ung smuk Mand, men der var noget Stivt i hans Væsen, en vis kold Sirlighed, han savnede erotisk Stemning, og havde tillige som Begynder ringe Herredømme over Diktionen. Enkelte Kjendere fandt vel, at der var umiskjendelige Spor af Talent baade som Belcour og i hans Debut som Charles i „Bagtalelsens Skole“, men Rahbek, der da ligesom senere førte Ordet som Kunstdommer, dømte ham „ubrugelig“. Dertil hidrog maaske den i hin Tid herskende Fordom, at kun Studenter burde antages som Skuespillere, fordi kun de forudsattes at være i Besiddelse af den for Standen fornødne Dannelse.

Frydendahl havde saaledes strax Meget at kæmpe imod. Han fik kun ubetydelige Roller og det i Fag, som aldeles ikke laa for ham. Hvorledes han stod sig hos Publikum, fremgaaer allerede deraf, at han i de første Par Aar kaldtes „Zammerdal“. Men han havde en fast og bestemt Karakter, han havde Bevidstheden om, at

der var Noget hos ham, som, hvis det kunde komme til Gjennembrud, vilde føre ham til Seir, og med Taalmodighed fandt han sig i den Haan og Tilfidsættelse, han var Gjenstand for. I hvilken Situation han var stillet, faaer man en Forestilling om, naar man læser, at han fra 1ste Mai 1786 til 30te April 1787 var opført som „Skolar“ med 120 Rdlr. aarlig og med det Tillæg: „men skulde han ikke inden Oktober Maanedes Udgang 1787 findes tjenlig til Skuespiller, afgaaer han uden videre Godtgjørelse“. Noget Lignende udtaltes for hans Vedkommende i næste Mars Theaterreglement; ja selv i Reglementet for 1789, efterat han havde udført sin tredie heldige Debut som Florian i Syngestykket „Den sværmende Filosof“ og desuden meget morsomt havde spillet Officeren i „Barfjelstuens“ 4de Akt, stod han opført med en Løn af 200 Rdlr. og med den Bemærkning: „indtil man kan se, om han bliver duelig til Skuespiller“.

Saaledes hengik sex Aar af hans Liv, uden at han kunde faae Leilighed til at bringe den Fremstillingskunst, som han i nogle mindre Roller allerede havde givet Beviser paa, til Anvendelse paa større Opgaver og navnlig i det komiske Fag. Omfider kom Tilfældet ham til Hjælp. Kogeboens „Indianerne i England“ skulde opføres; den Skuespiller, som var bestemt til at spille en af Hovedrollerne, Sir Samuel Smith, var blevet syg, og da man gjerne vilde have Stykkets Opførelse fremmet og ikke havde nogen Anden ved Haanden, fik Frydendahl Rollen. Glad over endelig at faae en Opgave, som laa for ham, anvendte han stor Flid paa dens Indstudering, og den Socialitet, hvormed han udstyrede sit Spil, gjorde ogsaa fuld Virkning. Han blev ved Stykkets første Opførelse den 15de Oktober 1792 stærkt applauderet. Men egentlig trængte han dog først igjennem ved den første Opførelse den 26de Februar 1793 af P. A. Heibergs og Schulks Syngespil „Indtoget“, hvor han som Bræger viste, at Theatret havde i ham en komisk Skuespiller og Sanger af stor Betydning.

Bedst som han nu var paa god Vei til at opnaa den Stilling ved Theatret, som hans mer og mer sig udviklende Talent anviste ham, indtraadte der imidlertid en Begivenhed, som standsede ham

paa hans Bane og nær for bestandig havde stilt Theatret af med ham. I 1792 var den dygtige Theaterchef, Kammerherre Warnstedt afgaaet, og Hofmarskal Grev Ahlefeldt kommet i hans Sted. Hans Direktion hører til Theatrets uheldigste Perioder. Blandt andet havde han ved sin Tiltrædelse, i Erkjendelse af Frydendahls og Knudsens Talent og Betydning for Theatret, lovet dem en Forøgelse af deres Gage. Men paa Grund af den slette Styrelse var Kassen Tilstand alt andet end glimrende, og Ahlefeldt kunde ikke holde Ord. Det var en Aftale mellem Frydendahl og Knudsen, at hvis de ikke fik det lovede Tillæg, skulde de begge sieblifkelig ansøge om Afsted. En gjentagen Henvendelse, der ved sin Forbigaaen af den konventionelle Form saarede den fornemme Hofmand, førte saa til, at Afsteden blev bevilget og at Theatret mistede to af sine mest lovende yngre Kræfter. Publikum var i høj Grad forbitret derover — især for Knudsens Vedkommende, der allerede fra sin første Optræden var bleven dets erklærede Yndling. I flere Klubber blev der strax foranstaltet en Subskription for at holde ham stadesløs for hvad han tabte ved „Grevens Feide“, og i Theatret var der en alvorlig Tumult ved hans sidste Optræden den 22de April 1793 som Ridesfogden i „Seppe paa Bjerget“. Det varede da heller ikke længe, før han blev antaget igjen. Ogsaa Frydendahls Afstedigelse beklagedes; men endnu havde han ikke i den Grad vundet Indgang i Repertoiret, at hans Savn kunde blive anset for meget føleligt. Vel tilbød man ham underhaanden Ansættelse igjen; men han havde besluttet ikke at ville betræde Theatret, saalænge Ahlefeldt var ved Roret, og han holdt Ord. Han reiste til Holsten som Sekretær hos Warnstedt, der eiede et Gods der, og først efterat Ahlefeldt i August 1794 havde taget sin Afsted som Hofmarskal samt Theaterdirektør, og Kammerherre Hauch var traadt i hans Sted, indgav han Ansøgning om at blive ansat paany. Han engageredes strax med en Gage af 300 Rdlr. og et Tillæg af 100 Rdlr. ved Spilleaarets Udløb.

Hans Tilbagevenden til Theatret faldt i rette Tid. Der var en hel Række Roller, navnlig i det komiske Syngeespil, som ikke kunde besættes passende, og ogsaa i Lystspillet var der ved Forskjelliges Afgang, deriblandt Kemps og Preislers, blevet Plads for

brugbare Kræfter. Den 11te Februar 1795 optraadte Frydendahl saa atter i sin tidligere Rolle som Sir Samuel i „Indianerne“ i England; derefter spillede han bl. a. Hans Smed i Thaarups „Høstgildet“ og „Peters Bryllup“ samt Merian i „Kinafarerne“. Men hvad der især gav ham Leilighed til at vise sit komiske Talent var hans Støvel i „Apothekeren og Doktoren“, en med mangfoldige komiske Træk mesterligt udstyret Figur. Den — i Forbindelse med hans Optraeden i andre Roller af forskjellig Art, saasom Kong Christian i „Dybeke“ og Grev Klingsberg i „Ringen Nr. 2“, hvorved han godtgjorde sit Talents Ufsidighed, — fremtvang omsider en almindelig Anerkjendelse af, hvor meget Theatret havde vundet i ham.

Der gik fra nu af næsten intet Stykke i de forskjelligste Fag, uden han havde en stor Rolle deri, og Udførelsen vidnede altid om en usædvanlig Flid og om et fremragende Talent. Mindst heldig var han i Dramaet og Sørgepillet, man savnede der den Begeistring, som det Tragiske kræver, og den Pathos, der river med. Derimod staaer han uovertruffen som komisk Skuespiller. Hans rige Lune bares af en overstrømmende rig Mimik og Gestikulation, altid dog behersket af en vis Noblesse; om han end pyntede sit Spil med Snurrigheder af stor Virkning, gjorde han sig dog sjælden skyldig i Overdrivelser. Han besad en kostelig Evne til at individualisere Figurer, selv saadanne, som hos Digteren fattedes Originalitet. Og hvor der var Lighed tilstede i Tegningen, forstod han ved Maske, Holdning og andre Midler at frembringe høist forskjellige Stiktelser. Noget af det Fortrinligste af komisk Fremstillingskunst, jeg har set, var hans Geronte i „Statten“, som han har spillet 58 Gange, og som var en af de sidste Roller, hvori han optraadte. Tillige mindes jeg tydelig hans Udførelse af Titelførelsen i „Den hjemkomne Nabob“, hans Bonus i „Munterheds Triumf“, hans Bartholo i Komedien „Barbereren i Servilla“, hans Brause i „Sovedrikken“, hans Mikkel Stolpe i „Østergade og Vestergade“, hans Mathias Knap i „Flyttedagen“, Reiseren i „Bæringerne i Miklagard“, hans Orgon i „Tartuffe“, hans Winter i „Eventyr i Rosenborghave“, hvori jeg saae ham i min Ungdom. De staa for mig som det mest Fuldbendte af genial scenisk Kunst i komisk Retning.

Af den Skildring, som Overskou giver af Frydendahl, skal jeg fremhæve Følgende, som ogsaa stemmer overens med hvad jeg selv erindrer fra hans Fremtræden paa Scenen og udenfor den. Hans Figur var høj, særdeles velbygget og havde, naar han optraadte som Kavaler eller i alvorlige Roller, en Holdning og Anstand, der gjorde, at han imponerede, blot han viste sig. Hans Hoved var meget smukt, Ansigtets Profil ædel og regelmæssig. Dets stærke Træk var saa let bevægelige og i den Grad i hans Magt, at han lige hyperligt var istand til at udtrykke Dommerens cerkedumme Forbauselse i „Hexeri og blind Alarm“, Stødvæls farceagtige Forknythed, den paa Barberen ventende Flensborgers aldeles udtryksløse Seen hen for sig i „Gert Westphaler“, Jacob v. Tyboes Dpblæsthed, Grev Klingbergs noble Sorgløshed, Christierns kongelige Højhed og Strengthed, Don Juans frække Trods. Hans Manerer, Armbevægelser, Stillingen, Gangen — Alt var talende, uden at hans Spil derfor var overlæstet. Hans Stemme besad i dens hele Omfang en usædvanlig Fyldte og Kraft, som han i sine komiske gamle Mænd vidste at dæmpe. Han havde en kraftig, godt uddannet Bas, og forstod især ved lunefuldt Foredrag og tilsvarende Spil at gjøre sine komiske Syngenumre til sande Kunstpræstationer. Man har sagt om ham, at han ikke altid kunde sine Roller; det modsiges Overskou bestemt og mener tillige, at Bestyrelserne indeholder sin egen Gjendrivelse. Hvorledes skal en Skuespiller kunne spille hyperligt, naar han ikke fuldkommen er Herre over sin Rolle, og hvorledes skal han kunne blive det, naar han ikke engang kan den udenad? . . . Men at han ikke var ganske sikker i sine ældre Dage, da Alderen havde svækket hans Hukommelse, det indrømmer dog Overskou, og det har jeg ogsaa selv været Vidne til. Nogle Aar før sin Død spillede han en Aften Harald Blaatand i Dehleschlägers „Palnatok“. Han sidder ved et Bord henne paa Scenen, da Palnatok træder ind og styder ham. Han skal da henvende et Par Ord til Moderens Billede: — men istedetfor væltede Frydendahl sig døende hen til Sufflorkassen og tog de Ord, han tilsidst havde at sige, ud af Sufflørenes Mund.

Frydendahl var ved Opdragelse og ved Udvikling ikke blot en dannet, men ogsaa en aandelig begavet Mand. Det viste sig i hans Væsen og Opførsel udenfor som paa Theatret. Han hørte til de meget faa blandt Datidens Skuespillere, som havde Afgang til det gode Selskab i Kjøbenhavn, og indtog derfor overfor sine Kolleger (hvoraf de fleste, navnlig i den første Tid af hans Kunstnerliv, favnede almindelig Dannelse og som oftest var raa og driffældige Personer, om de end paa Scenen var dygtige Kunstnere), en Særstilling, der navnlig viste sig i, at han kun lidet omgiktedes Kammerater af den Art og endog, naar de, ærgerlige derover, støfede ham, affærdigede dem paa en vis fornem Maade. Det udlagdes som Hovmod, og han kaldtes almindelig „Greven“. Men hovmodig var han paa ingen Maade. Saavel i Omgang med sin Familie og sine Venner som paa Theatret var han oprømt og forekommende, og forstod altid at opmuntre ved de vittige Indfald og morsomme Historier, hvorpaa han var udtømmelig. Jeg har selv (som omtalt i „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“) haft mange Beviser derpaa. Om Sommeren boede han med sin Familie paa Badstuen ved Frederiksborg Slot, og paa sine Spadsjereture om Aftenen satte han sig altid paa en Bænk ved min Onkels Butik, passiarede med os og fortalte Anekdoter eller pudsiges Historier. Han var bekendt for sine vittige Indfald. Et af disse, som træffende bestemte en fgl. Theaterdirektions og den gamle fortjente Skuespillers Stilling samt deres gjensidige Forhold, meddeles af Overstou. Da Frydendahl en Gang med Djærvhed og Varme havde fremført en grundet Anke for Direktionen, ytrede en Direktør, at det lod til, J. forglemte, hvem han talte til. Frydendahl svarede: „Om Forlædelse, bedste Herre! jeg betjener mig netop af den rette Tone; thi jeg taler som den gamle Sognepræst til Kirkeværgerne.“

Den 21de Mai 1816 udnævntes han til Instruktør. Han havde som saadan det Hverv at veilede Begyndere og at forestaa Stykkers Sceneføttelse. For den nationale Kunstskole var hans Virksomhed i førstnævnte Henseende af ikke ringe Betydning. Hvor han hos de unge Mennesker af begge Køn, som han fik at læse med, sporede Noget, der tydede paa spirende Talent, gif han med

P. S. Frydendahl.

Interesse til Arbeidet. Det laa imidlertid ikke for ham at motivere den Stiftelse, hvori en Rolle skulde gives, eller de Træk, som bestemte det Karakteristiske ved Udsørelsen. Han søgte at give Eleven en Forestilling derom ved selv at spille Rollen for denne, om han end samtidigt ved træffende Bemærkninger oplyste de enkelte Træk,

gjennem hvilke det samlede kunstneriske Hele skulde fremkomme. Især forstod han mesterlig at undervise i Holdning, Armbevægelser, Gang, — ogsaa i Diktion. Sceneføttelse derimod laa kun lidet for ham, han overlod helst Ordningen til Andre. Det havde vel tildels sin Grund deri, at han selv i Reglen havde betydelige Roller i nye Stykker og saaledes var for meget beskæftiget til at kunne tage sig af de mange Enkeltheder, der knytte sig til Stykkets Opførelse, og hvorpaa dets sceniske Virkning for en stor Del beroer.

I 1797 ægtede han den udmærkede Sangerinde Mad. Berthelsen, Enke efter Hofviolinist, Kapelmusikus Berthelsen. Hun havde allerede i 20 Aar været ved Theatret (debuterede som Sfr. Møller den 1ste December 1777) og indtog, især efterat Fru Caroline Walter, f. Halle, havde feet sig nødsaget til at flygte til Sverrig, en Primadonnas Rang i Operaen. Denne Plads hævdede hun længe, og i en Alder af 61 Aar betraadte hun sidste Gang Scenen, den 2den Marts 1821, som Marcelline i Operaen „Figaros Giftermaal“. Samlivet mellem Frydendahl og hans Hustru var det mønster-værdigste, og hendes Død den 30te November 1831 efterlod et Savn, han ingensinde forvandt. En Datter, i sin Tid en berømt Skønhed, var Frugten af dette Ægteskab. Hvorledes hun efterstræbtes af en høitstaaende Person, og hvorledes Frydendahl behandlede ham, har jeg omtalt i „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“.

Fem Aar efter sin Hustrues Død maatte ogsaa Frydendahl betale sin Tribut til Forgængeligheden. Alderdommen havde allerede gjort sin Ret gjældende. Sine ældre Roller havde han vel spillet stadig og med vante Lune; men han havde ikke gjerne taget mod nye Roller, efter som han nødig vilde underkaste sig den med Instuderingen forbundne Anstrængelse. Af Hensyn til vedkommende Forfatter var han dog jævnlig optraadt i nye Roller af mindre Omfang, f. Ex. som Kommerceraad Ritter i Herz's „Emma eller den hemmelige Forlovelse“, Grønmeier i „Kjøge Huskors“, Buttermilch i Dehlschlägers „De italienske Røvere“, Burman i „De Uadskillige“. Sidstnævnte var hans sidste nye Rolle (1835). Han havde tidligere nogle Gange skrantet, men i April 1835 blev han farlig syg og maatte søge Sengen. Rygtet

talte om, at han laa paa det Yderste; alligevel kom han sig saa vidt, at han i Begyndelsen af næste Sæson troede at kunne optræde. Det skete den 2den Oktober som Officieren i fjerde Akt af „Barselstuen“. Han modtoges med Jubel; men skjøndt Udførelsen var præget af hans store Lune, vidnede hans svage Stemme og usikre Bevægelser om, at han for bestandig var tabt for Scenen. Da han, fortæller Overskou, kom ind i Kulissen, sank han mat og aandeløs om i Armene paa de Tilstedeværende, der kom ham imøde og førte ham til en Stol. „Nei, jeg duer ikke mere!“ sagde han. Og han betraadte heller ikke oftere Theatret. Anstrængelsen kastede ham atter strax paa Sygeleiet, fra hvilket Døden forløste ham fire Maaneder efter, den 20de Februer 1836.

En Mindefest for Frydendahl gaves af det kgl. Theater den 15de Marts s. A. Hertil havde F. V. Heiberg skrevet et udmærket smukt Forspil „Muserne“, hvori Thalia skildrede, hvad Frydendahl var, og hvad den danske Scene havde tabt i ham:

Ak! han, som med sin skjønne Stemme,
 I Tale snart og snart i Sang
 Sig Orpheus kunde Raahed træmme
 Og sætte største Kraft i Gang, —
 Han, som selv Talen ei behøved,
 Thi ved at komme kun og gaa
 Han allerede Trolddom øved
 Paa hver, som kun hans Maske saae, —
 Ak! han, som atter her og atter
 Fremkaldte lange Sneje Nar
 Beundrings Raab, Begeistrings Latter,
 Han ikke mer for Folket staaer.

Ak Phøbus, ikke jeg alene
 Ei blot et taust, et skjønsonmt Folk
 Ham osrer ved Cypressens Grene
 Den Taare, som er Savnets Dolk;
 Men vil Du til Olympen stige,
 Da vil Du se, at Sorgens Flor
 Bedækker Gratiernes Rige
 Og deres eget lette Kor.

Dg vil Du spørge: hvi saa stille
 De sidde der med Haand i Skjød,
 De alle Tre Dig svare ville:
 Han, som vor Yndling var, er død,
 Han, som for os sit Lune fremte,
 Som selv i overgivent Spil
 Dog ei til os at ofre glemte
 Det, som os evigt hører til,
 Han, som i vildest Leg sin Masse
 Til Gratierne vied ind; —
 Nu triller paa hans kolde Afte
 Den varme Graad fra deres Kind.

Dg Polyhymnia slutter med de Ord:

Thalias Yndling skal man ere
 Saa langt som Kunstens Rige naaer!
 Hans Navn og Minde helligt vere
 Saa længe Musers Tempel staaer!
 Ei Templet selv han meer skal smykke,
 Men Folket, kvæget i hans Glæds,
 Nu slynger om hans elskte Skygge
 Taknemmelig Grindrings Krands.
 Alt hviler han paa Lethes Bølger
 I Gravens Baad, saa bleg og stum;
 Men Krandsen ham paa Veien følger,
 Den grønnes i Elysium.

II. H. C. Knudsen.

Havde Frydendahl meget at kæmpe mod, før han opnaaede den Plads, der tilkom ham som en af den nationale Scenes Ypperste, saa var lige det Modsatte Tilfældet med Hans Christian Knudsen. Fra det første Dieblif, han satte Foden paa Theatret, var han Publikum's erklærede Yndling.

Knudsen, Søn af en Færgemand, var født den 4de Marts 1763. Først fattes han i Murerlære; men han sølte tidlig Lyst til Skuepladsen. Rahbek antager, at det var ham, Kammerherre Warnstedt sigtede til, en Dag han fortalte, at et ungt Menneske i Murerlære,

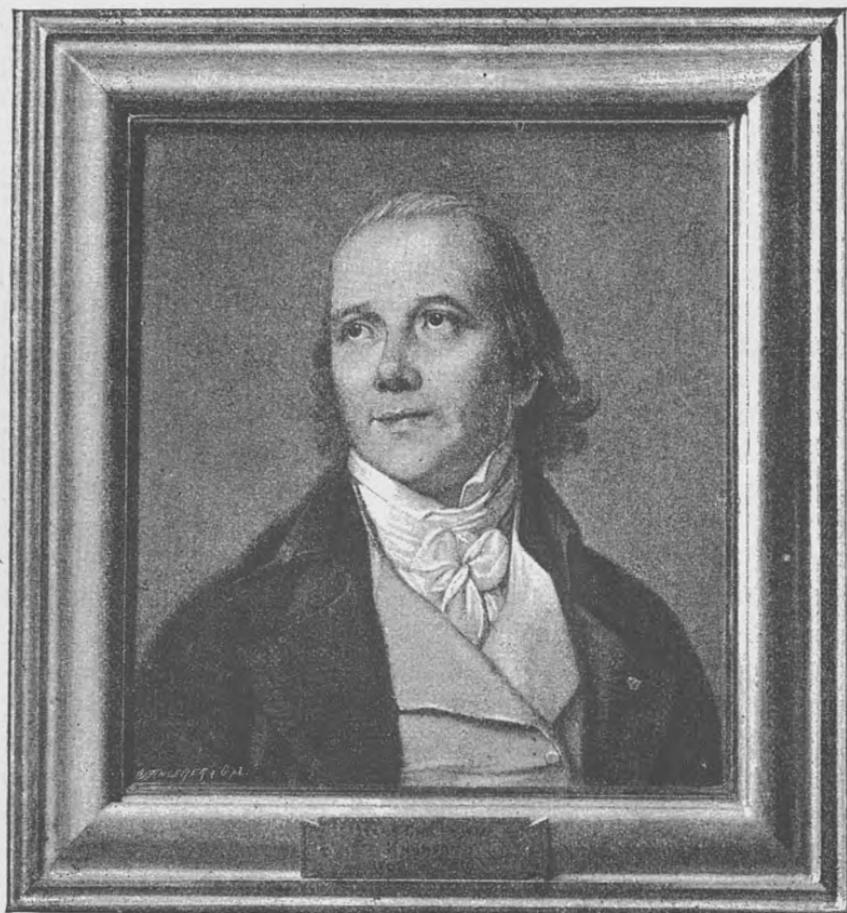
havde meldt sig med Ønske om at aflægge Prøve som Henrik i en af Holbergs Komedier, og at det var blevet nægtet, fordi man endnu holdt paa den gamle Vedtægt, at ingen uden Studenter maatte antages til Skuespillere. Mulig for at naa sit Maal gif saa Knudsen en Omvei. Han opgav Murerprofessionen og lod sig fæste som Page-tjener ved Arveprinds Frederiks Hof paa Fredensborg. Der blev nemlig jævnlig givet Forestillinger paa det lille Theater i Skoven ved Slottet, og Knudsen haabede at komme til at medvirke her. Han opnaaede det ogsaa, takket være hans muntre Væsen, hans Sang og forskjellige andre Egenstaber, der henledte Opmærksomheden paa ham og gjorde ham megetyndet. Ved Forestillingerne gjorde han sine Sager saa godt, at Entefronning Juliane Marie og Arveprindsen kom til at interessere sig for hans Antagelse ved det fgl. Theater. Den mødte imidlertid betydelig Modstand fra Skuespillernes Side, som hyderligere æggedes af Rahbek. De gjorde bl. a. Warnstedt alvorlige Forestillinger om, at det var en Skam for Standen, at den ikke alene skulde belemses med en Skrивerdreng (Frydendahl), men nu ogsaa med en Kalklager og Talletenslikker. Men Warnstedt lod sig ikke imponere. Han svarede roligt, at det glædede ham, at Skuespillerne søgte saa smukt at værne om Standens og Skuepladsens Ære, hvad den med Hensyn til forskjellige Aftørers Opsørjel meget trængte til; hverken Skrивerdrengen eller Kalklageren vilde dog kunne skæmme denne Ære, siden de vare honette Personer. Og forøvrigt maatte det være Personalet til Beroligelse, at særlig Hs. fgl. H. Arveprindsen interesserede sig for Murerdrengen . . . Saa faldt Skuespillerne naturligvis til Føie, om de end underhaanden anvendte det samme Middel som mod Frydendahl, nemlig at betegne Knudsen som en Stympet, der ikke duede til Noget.

Dette blev paa den haandgribeligste Maade flaaet til Jorden ved hans Debut den 14de December 1786 som Oldsug i „Den Stundesløse“; thi han gjorde overordentlig Lykke. Han var af Middel-høide, kraftigt og smukt bygget; Talestemmen havde megen Styrke, Bellang og Bøielighed; hans aabne Ansigt var oprømt og jovialt i sit Udtryk, bevægeligt til at modtage Præget af fremmede Karakterer og ligesaa egnet til at give et fyldigt og klart Billede af Værdighed,

Kraft og rørende Godmodighed som til at tolke Lystighed og Glæde med en saa uimodstaelig Hjertelighed, at han blot med sit Smil og de spillende Dine kunde fremkalde Munterhed i Huset. Kritikeren Rosenstand-Goiske saavel som Schwarz, der selv havde været en ypperlig Oldsux, erkjendte Geniet og spaaede ham en betydelig Karriere, hvis han med Smag vilde udvikle saa store Naturgaver.

Følgen af hans Debut og af hans ligesaa vellykkede Optraeden i nogle andre Roller, var, at han strax fik kongelig Ansættelse, blev undtagelsesvis „ikke syngende Skuespiller“ og tillagdes som saadan 300 Rdlr., den høieste Gage for Begyndere. Tillige fik han betydelige Gratifikationser, efterat han, navnlig i det komiske Synge-spil, var optraadt som Sanger. Jeg har allerede omtalt, at han, sit Løfte tro mod Frydendahl, tog i 1793 sin Afsted sammen med denne, men at hans Fjernelse fra Theatret kun blev af kort Varighed. Ved hans Gjenoptraeden modtoges han med stormende Bifald. Han optraadte nu i de forskjelligste Fag og i de betydeligste Roller, gaaende frem med Ræmpeskridt. Den Dom, der udtaltes ved hans Debut, at han „vilde komme til at spille Holberg med al hans egen Aand“, stadfæstede sig i fuldeste Maal, ligesaavel som den Forventning, der udtaltes ved hans Udførelse af en mindre Rolle i „Streligerne“, at han ogsaa i alvorlige Roller vilde blive af stor Betydning for Skuepladsen. I sidstnævnte Retning skal hans Schewa i „Tøden“ af Cumberland efter Samtidiges Dom have været hans ypperste Figur. Som Mesterstykker i komisk Fremstillingskunst anføres et helt Galleri, deriblandt særlig hans Barthel i „Vinkøsten“, hans Birke-dommer i „Hemmeligheden“, Skomager Olsen i „Dragedukken“, Sast i „Sovedrikken“. Ogsaa som Michelli i Cherubinis Synge-spil „De to Dage“ skal han have været fortræffelig*). Jeg erindrer, at min Fader ved at omtale hans joviale og tillige rørende Spil i denne Rolle, som ogsaa i „Dragedukken“, fremhævede det som noget af det Største, han nogenstinde havde set af Skuespilkunst.

*) Der eksisterer et Portræt af ham i denne Rolle, malet af en dansk Kunstner.

H. C. Knudsen.

Undertiden lod han sig vel af sit rige Lune friste til Overdrivelser, som Kritiken dablede. Men hertil svarede han paa sin eiendommelig joviale Maade: „Naar jeg med lidt Overdrivelse, dog uden at træde Kunsten for nær eller krænke Smagen, kan glæde og more mine Medmennesker, saa veed jeg ikke, hvorfor jeg ikke skulde gjøre det.“ Han tilføiede, at slikt gjorde han sig aldrig skyldig i ved Roller, som i sig selv indeholdt et rigt Stof til ædel komisk Fremstilling; kun hvor

det ikke var Tilfældet, fandt han det nødvendigt at slaa Gjækken løs for at naa en Virkning, som Rollen i sig selv ikke kunde fremkalde.

I en kortsatt Biografi af Knudsen tager Rahbek ham i Forsvar mod de „Zeloter“, der især med Hensyn til hans Kunstner-værdighed lagde ham til Last, at han var altfor villig til i Selskabslivet at anvende sit Talent til at more og fornøje. Ganske vist misbrugtes hans Godhed undertiden af Mennesker, der ansaae dette Talent for pligtig til at staa paa Pinde, hver Gang de ringede med Madkloffen. Men, sagde Rahbek, Knudsens Glæde var at glæde Andre. Det var det, der fristede ham; thi at han ingen Fraadser eller Lækkertand var, og at han ikke gjorde det for de usle Maaltider, der fulgte med, vil Enhver, der kjendte noget nøiere til ham, kunne bevidne.

At Knudsen i Forening med denne Godmodighed besad det hjærligste Hjerte og en daadkraftig Villie til at gavne sine Medmennesker og sit Fædreland, det vil fremgaa af en kort Fremstilling af den Virksomhed, han udfoldede paa et helt andet Omraade end sin Kunst, og for hvilke han fortjener at mindes — ikke mindre end som et af de største Talenter, vort Nationaltheater har eiet.

Allerede ved Slotsbranden 1794 ydede han Bistand, hvor han kunde. Med sit Kjendskab til Slottets Indre banede han sig Vej og hjalp til at frelse Menneskeliv. En lignende Virksomhed udfoldede han ved Stadens store Ildbrand det paafølgende Aar. Men særlig gav Aaret 1801 ham Leilighed til at vise sin Patriotisme. Ikke saa snart rygtedes det, at England agtede at sende en Flaade til Sundet for at angribe Kjøbenhavn, før Knudsen udbad sig Tilladelse til under eller efter Forestillingerne paa det fgl. Theater at maatte synge Fædrelandsfange. Han fik den beredvilligt, og ikke saasnart kom dette ud blandt Folk, før Billetterne bleve revne bort. Især vare Forestillingerne den 2de, 27de og 28de Marts storartede Kamp-Indvielsesfester. Knudsen sang flere til Dieblirket passende Sange, som „Kong Christian stod ved høien Mast“, Abrahamsons „Vi alle Dig elste, livsalige Fred“, og især Falsens „Til Vaaben, se Gjenderne komme“, og han lagde i sit Foredrag en saadan Varme og Vælde, at, som Foersom udtrykte sig, han „gjennemrystede og

gjennemrislede Folk, saa at Begeistring for Fædrelandet sprang dem ud af alle Porer". . . . De Aftener havde en ikke ringe Indflydelse paa Stemningen; fra Skuespilhuset drog Tilskuerne i Klynger gennem Gaderne syngende „Knudsens Viser“, og bragte Liv og Kamplyst i Almueen. Slaget paa Rheden, da der

— — — kæmpedes Mand for Mand
 Mod Fjendernes vrimlende Flokke.
 Og danske Grævlingehunde bed an
 Alt med den engelske Dogge —

vidnede tilfulde om, at Knudsens Bestræbelser ikke havde været frugtesløse.

Det var ogsaa ham, der efter Kampen, ved de faldne Heltes Grav, bragte dem Fædrelandets Tak og opfordrede de Omstaaende til at efterligne dem. Men forøvrigt lod han det ikke blive ved Sang og Tale. De Faldne havde Efterladte, som trængte til Understøttelse. Iffesaa snart var Sæsonen forbi, før han først i Kjøbenhavn, siden overalt i Landet, fra Egn til Egn, fra By til By, vandrede om som en sand Trubadur og syngende og reciterende indsamlede Bidrag til de Saarede og de Faldnes Efterladte. Denne Vandring varede i 7 Maanedes, og den indkomne bethdelige Sum overbragte han Frederik VI til Fordeling. Som en Anerkjendelse af hvad han havde udrettet fik han Medailen pro meritis.

Hertil knytter der sig en for den sociale Stilling, som Skuespillerne den Gang indtog, karakteristisk Begivenhed. Knudsen skulde have en Beneficestilling og efter den fremsigge en af Dehlsenschläger forfattet Epilog. Hofmarskal Hauch, som den Gang var Theaterdirektor, mente, at det ikke tilkom Knudsen som Skuespiller at bære Medailen ved Epilogens Fremsigelse, uagtet han fremtraadte i egne Klæder. Med alle sine gode Sider var Knudsen ikke fri for at være forfængelig — noget, der af hans Modstandere ogsaa blev lagt ham til Last som Motivet til hans patriotiske Bestræbelser. Det gjorde ham ondt, at han ikke maatte bære Medailen, og uagtet flere af hans Kunstfæller anmodede ham om, ikke at medvirke til Standens hyderligere Fornedrelse ved at tiltrygle

Skuespillerne som Naade, hvad der med Rette tilkom enhver Anden, ansøgte han Kongen om Tilladelse til at bære Hædersmedaillen ved Epilogens Fremsigelse. Det opnaaede han til sine Kammeraters Ergrelse. Hs. Majestæt tillod ham „af sær kongelig Naade“ at bære Medaillen ved Epilogen, „naar denne alene var en Taksigelse, hvilken han i egen Person bragte Publikum“.

Katastrofen i 1807 bragte atter Knudsen i Bevægelse. Fra den lille Færgegaard ved Sægerspris, som han havde arvet og hvor han pleiede at tilbringe sine Frier, ilte han, saasnart det rygtedes at Englænderne nærmede sig Sjælland, til Kjøbenhavn. Saalænge man drømte om Muligheden af at værges Hovedstaden, saae man ham paa Fæstningsværkerne, paa Kanonbaadene, ved Udfaldene. Ved sin Sang og sin Munterhed oplivede han Forsvarerne, han hjalp at bringe de Saarede bort, og tog Haand i overalt, hvor han mente at kunne være til Nytte. Og saa under Bombardementet bestræbte han sig efter Evne at yde sin Bistand. Da Trinitatis Kirke efter Frue Kirkes Fald var Hovedmaalet for de fjendtlige Bomber og Granater, var han forrest blandt dem, der søgte at værges for Ødelæggelsen, og han saae sine Bestræbelser kronede med Held. En for Datidens Opfattelse i Henhold til hans Stilling som Skuespiller stor Anerkjendelse blev ham da ogsaa tildelt, idet han efter Dannebrogssordenens Fornøjelse den 28de Januar 1810 var mellem de første, der udnævntes til Dannebrogsmænd.

Da man søgte at bøde paa Ranet af vor Flaade ved at bygge en ny Forsvars-Flotille, især Kanonbaade, der i Søkrigen med England havde spillet en hæderlig Rolle, var Knudsen stadig blandt Arbejderne, muntrede dem ved Sange, og var selvskreven Førstemand ved Indvielsen af hvert Orlogsfartøi, der var færdigt til at gaa ud. Og da det lille Linieskib „Fønix“, bygget af Tømret af de paa Beddingerne af Englænderne ødelagte Linieskibe, var løbet af Stabelen, opstod hos ham Tanken om, at benytte det som Middelt til at skaffe de mange Danske, der endnu sukke i engelsk Fangenskab, Lindring samt deres Hustruer og Børn Understøttelse. Efter Ansøgning fik han saa Tilladelse til arrangere Forestillinger

paa det fgl. Theater til det nævnte Formaal. Den første af disse faadt Sted 26de Januar 1811. Da Tæppet gif op, saaes en Model af „Fønix“, omgivet af Skibsbygmestre, Baadsmænd, Tommermænd, Matroser af Holmens faste Stof, Underofficerer og Soldater, Størstedelen Dannebrogsmænd eller prydede med Medaillen af 2den April. Der hørtes 9 Kanonskud, og saa traadte Knudsen frem som Fædrelandets frivillige Sanger og fremsagde en af Dehlenschläger forfattet Prolog. I denne var der hentydet til en Fregat af Knokler, som danske Krigsfanger i England havde udført; Knudsen fremviste den. Prologen sluttede med Sangen „Vi alle Dig elste, livsalige Fred“, hvis Omkvæd istemtes af alle paa Scenen. Derefter opførtes Balletten „Rolf Blaastjæg“, hvorpaa fulgte en scenisk Epilog med Mindestøtter for de faldne Krigere. Som firjindstyveaarig Sømand med Træben skildrede Knudsen i Epilogen sine Sønners Skjæbne, der alle havde helliget sig til Fædrelandets Tjeneste; og medens han sluttede med at synge „Værer Fred med Eder alle“, bleve Mindestøtterne bekrandsede af hvidklædte Piger. Det Hele endte med et Hurra for Kongen, som istemtes begejstret af alle Tilskuerne. Udbyttet af den Forestilling var ikke mindre end 12000 Rdlr. Borgervæbningen gav for en enkelt Billet 4285 Rdlr., og mange Private ydede anselige Bidrag.

Lignende Forestillinger til Indtægt for Fangerne i England og for de Saarede og Faldnes Efterladte bleve givne i Løbet af samme og næste Sæson. De lykkedes saa godt og indbragte saa Betydeligt, at Knudsen derved opmuntredes til at foretage en Reise i Landets Provindser og Hertugdømmerne i samme Diemed. To Sommere tilbragte han dermed, drog fra den ene By til den anden, givende Forestillinger, syngende Sange, fremsigende patriotiske Digte, hvorved den omtalte Model af „Fønix“ tjente ham som Relief. Overalt var han velkommen, overalt strømmede rige Gaver ind. Der indkom saaledes 32000 Rdlr., foruden en meget betydelig Sum. som Salget af et af ham selv besørget Klobberstik, forestillende Holmens Kirkegaard med de Faldnes Grave, indbragte. I en efterladt Dagbog har han beregnet, at den Sum, han ved sine patriotiske Bestræbelser havde tilveiebragt siden 1801 og som var

bleven anvendt til det nævnte Formaal eller til paa anden Maade at lindre Nøden som en Følge af Krigstilstanden, var løbet op til 287,533 Rdlr.!

At han modtog talrige Beviser paa Erkjendtlighed for sin patriotisk opofrende Virksomhed, følger af sig selv. Saaledes fik han den 1ste August 1811 et Taksigelses-Brev fra de danske Krigsfanger i England, og ved hans Beneficenceforestilling den 11te December s. Aar, 25de Marsdagen efter at han første Gang var optraadt paa det kgl. Theater, (der opførtes Cherubinis „De to Dage“, hvori han spillede Vandbæreren Michelli), var han Gjenstand for stormende Ovationer af det tæt besatte Hus. Ogsaa Frederik VI viste ham ved alle Leiligheder sin Paasjønneelse, og det var ifølge hans Ordre, at der efter Knudsens Død blev givet flere Forestillinger paa det kgl. Theater til Indtægt for hans Enke. Men Knudsen gik paa den anden Side ikke fri for at forfølges af Spottesyge, Misundelse og Mistjendelse. Der var endog, efter hvad Rahbek antyder i en Frimurertale ved hans Død, Folk, som søgte at udbrede den skammelige Bagvaskelse, at han havde paaseet sin egen Fordel ved Indsamlingerne. Et Udslag af denne Mistjendelse, der vakte stor Opfigt, skal jeg ret strax omtale nærmere.

Hans seneste Virksomhed i Fædrelandets Tjeneste bestod deri, at han i aaben Baad gjorde en Reise til Norge sammen med en ung Mand, som skulde bringe Depecher dertil. Denne dristige Seilads langs den fjendtlige Kyst lykkedes, og i norske Byer fortsatte Knudsen nu sine Indsamlinger ved lignende Forestillinger som i Danmark. Det lykkedes ham ogsaa i Vinterens Hjerte at vende tilbage over det af Fjender vrimlende Hav; men Anstrængelsen havde taget paa hans før saa stærke Konstitution. Han begyndte at sfrante, af og til maatte han holde Sengen. Men han mandede sig op, og hvert Glimt af Bedring, hver eneste Mulighed til at virke i sit Kald og for sin Sag greb han med ungdommelig Fyrighed. Ved Opførelsen af Tødes Komædie „Spofficererne“ til Fordel for de Kvæstede og Faldnes Efterladte den 17de Mai 1815 spillede han saaledes Tact Stradhys Rolle og fremsagde følgende Epilog af Dehlenschläger:

Som gamle Jaak det gaaer den gamle Knudsen,
 Han sidder her paa Grund i Hospitalet;
 Nu er han saavidt bleven flot igjen,
 Har styret til sin rette Havn, hvor altid
 Thalia, som en gyldenhaaret Havfru,
 Har vinkt og loffet ham med sine Sange.
 Han er et fattigt stakkels Skrog, men elsker
 Sit Fædreland og Landets frække Sømænd,
 Har ofte sanlet ind en smuk Slump Penge
 I gamle Skindpung, for at lindre Nød.
 Nu hiver han, men er dog ikke kjed
 End af at fare, nei, saa tjender I
 Ham, splitte mig, ei ret; han kan ei drive
 Med sunde Lemmer og med sunde Hjerte.
 Der kommen er en Splint paatvers i Skralden,
 Se, det er alt! Den gaaer vel ud igjen!
 Dg gaaer den ei, saa tjener jeg min Konge,
 Imens jeg lever, morer mine Brødre,
 Til jeg er død; og saa er det forbi.
 Nu ellers mange Tak, I gode Folk,
 Som laa til Anfers paa min Nhed i Aften!
 I veed: vi Sømænd gjør ei mange Ord.
 Nu vil vi synge Jer en Sømandsfang.
 Dg tag til Takke saa for denne Gang!

Hans Afkræftelse tog imidlertid til. Han optraadte sidste Gang den 16de December 1815 i „German von Unna“, og forlod saa kun Scenen for at begive sig til det Sygeleie, hvorfra han ikke mere skulde reise sig. Han døde den 4de Marts 1816.

Sorgen over hans Bortgang var almindelig. Ikke alene havde Scenen ved ham mistet en af sine største Kunstnere, men Fædrelandet havde ogsaa i ham tabt en Mand, der i Folkets Dine stod som „Danmarks første og mestvirkende Patriot.“ Den store Deltagelse gav sig tilkjende ved hans Jordeferd. Fra hans Bolig i Rosengaarden til Trinitatis Kirke ledsagedes hans Riste af et uoverskueligt Følge, hvori saaes de største Standspersoner og simple Almuesmænd, deriblandt en stor Skare danske Matroser, som, nylig hjemkomne fra engelsk Fangenskab, mødte i deres gule Fange-troier for at bære deres Velgjører til Graven. Efter en gribende

Sørgehøitidelighed, ved hvilken en Sang af Ingemann til Musik af Zinck blev affungen og Taler holdtes af Konfessionarius Liebenberg og Biskop Valle, bares den blomstermykkede Kiste med den Af dødes Hæderstegn paa til Assistentkirkegaarden, hvor Provst Gutfeld forrettede Jordpaakastelsen. Toget var saa langt, at da det havde naaet Kirkegaarden, var de sidste af de 157 Kareter, som fulgte efter det, endnu i Nørreports Havelin.

I Ingemanns Gravsang hed det:

Kvad vil den Stare fort og lang?
 Hvi lyder Suk til Sorg og Sang?
 Er her en Kæmpe faldet?
 Ja visseelig! en Kæmpe god:
 I Kamp mod Jordens Sorg han stod;
 Nu har ham Gud hjemkaldet.

Med venligt Smil i lyse Blik,
 Med Sang han gjennem Verden gik;
 Hver Kummer for ham flyede.
 I Borg, i Hytte løb hans Nøst,
 Selv over Graven sang han Trøst;
 Forladte til ham tyede.

Til Kamp for Drot og Fædreland
 Opflammed han den danske Mand
 Med Kvad i Baabenbraget!
 Og segned Heltene i Blod,
 Med Krandsen han ved Graven stod
 Lig Dannebrog paa Braget.

Ja, Fjeld og Dal har hørt din Sang,
 Fuldbendt er nu din djærve Gang
 Du Sorgens brave Fjende!
 Dit varme Hjertes Glød er slukt,
 Din Læbe tavs, dit Dje Luft;
 For Dig nu Taarer rinde.

Dg gjerne steg Du af din Grav,
 Dg tørred selv hver Taare af,
 Som ved din Bortgang rinder,
 Dog nei, i Graven boer Du ei
 Gjøit over Jorden gaaer din Veit,
 Du Sorgens Seirvinder.

At Knudsens Eftermæle saaledes var blevet hædret, opbragte Baggesen i høi Grad. Det kan egentlig kun forklares ved, at han, der ofte havde fremhævet Knudsens store Talent som scenisk Kunstner, netop paa den Tid var indviklet i den heftige Strid med Dehles-schläger og dennes Forsvarere, derfor var meget irritabel, og vel ogsaa hørte til dem, som fandt, at Knudsens patriotiske Fortjenester bleve altfor overburdede. Først i et Rimbrev „Correy med en Trumf paa“ gav han sit onde Lune Luft mod dem, som i Digt og Prosa havde forherliget den Afspøde, medens han tillige saarede denne:

„Han upaatvivleligen stak
 I komisk Spil og Sang og Snak
 Hver Lindviet og Indviet
 Dg, som Klør-Knægt i Monarkiet,
 Thalias hele Pif og Paß —
 Han stak de største Patrioter,
 Ei blot i Fiskemad, han aad
 Paa Havets Bred, af Tangsalt vaad*),
 I Badmelskoste, klædt som Hobsen —
 Ei blot i gammelholmske Zoter
 Dg bremerholmsk medynksom Graad,
 Men selv i ægte Borgerdaad,
 Dg ædel Stræben, trods den Bedste,
 For sin ulykkelige Næste,
 Hvorfor jeg haaber, Pimmerig
 Vil nu ham lønne rigelig,“ o. s. v.

*) Knudsen havde nemlig giøet Anvisning paa, hvorledes Havtangen kunde anvendes paa nyttig Maade.

Allerede dette vakte almindelig Harm; men saa skrev Baggesen følgende Epigram:

Til Kjøbenhavn.

(Ved Stuespiller Knudsens Ligbegængelse.)

Stand's Agerstad, i Sort paa Gravens Rand,
 Og tænk Dig om, før selv Du ligger;
 Hvad er Dig, svar mig! Konge, Folk og Land,
 Naar Du begraver som din største Mand
 Din første Gjøgler og din bedste Tigger.

— og nu naaede Indignationen Høidepunktet. Baggesens Biograf, hans Søn August Baggesen, fortæller, at dette Epigram hidrog væsentlig til at forøge Antallet af Digterens literære og personlige Hjender.

Til Slutning skal anføres, at Knudsen var gift med Anna Lucie, født Bay, med hvem han levede et mønsterværdigt Egtekab, og hvori der fødtes ham 9 levende Børn, hvoraf de fleste ved hans Død var uforsørgede. Dette Hensyn var sagtens medbestemmende ved den enestaaende Gunst, der af Kongen vistes Enken, idet hun hvert Aar indtil sin Død og saalænge som hun vedblev at være Enke skulde have en Beneficeforestilling paa det kgl. Theater. Ved en Forestilling, som den 27de April 1816 blev givet paa Theatret til Fordel for de Saarede og de Faldnes Efterladte, hævredes ogsaa deres afdøde Belgjører ved at Stuespiller Peter Foersom fremsagde et af ham selv forfattet Digt til den Afdødes Ere.

Der eksisterer flere Portræter af Knudsen, tilbels i Kobberstik. I min Ungdom saaes meget almindeligt i Almuens og i borgerlige Boliger Billedet af Knudsens Fremtræden som „Fædrelandets frivillige Sanger“.

Kjøbenhavnsk Kunstbegeistring.

Angelica Catalani og Pepita de Oliva.

I.

Mine kjære Landsmænd have altid havt Ord for at være et roligt og besindigt Folkesærd; det er imidlertid et Postulat, som saa meget Andet. Ganske vist have vi Nordboere til daglig Brug en klædelig Sindsligevægt, hos os syder Blodet ikke i Aarerne som hos de Nationer, hvis Naturel er paa-virket af Solens hede Glød; men det udelukker aldeles ikke, at ogsaa vi ved given Veilighed kunne komme i Ektase, at Lidensfaben kan slaa ud i en Hestighed, der bliver saa meget mere paa-faldende, som den blusser frem af stilsærdig Jævnhed. Det er, som om der pludselig var kommet Solstik og havde bragt Blodet i Flamme og sat Hovedet i en glødende Tilstand.

Seg kunde henvise til Fremtoninger i den Retning fra den nuværende politiske Konflikt. Men denne Bog er jo en neutral Grund, hvor Politiken ikke har hjemme, og under den politiske Hur-lumhei, som lyder fra alle Kanter, maa det anses for et stort Gode, at der er saadanne Fristeder. En Henvisning til Politiken er ogsaa overflødig; der er et andet, i og for sig mere tiltrækkende Om-raade, hvor den passionerede og passionerende Følelse, længe før

Politiken hos os blev en daglig og tidt usund og ufordøielig Føde, kom til Udbrud og antog Former, som nærmede sig Sydhøernes, men som unægtelig ogsaa af den Grund undertiden fremtraadte i komisk Belysning. Dette Omraade er Kunsten i dens forskjellige Arter. Er der Noget, som har kunnet og endnu kan bringe os ud af vor sindige Ligevægt, saa er det de udenlandske Stjerner paa Kunstens Himmel, som bære os med deres Nærværelse i den Hensigt, at høste vor Beundring og at lette vor Bøng.

Sa vi Danske, men især vi Kjøbenhavnere, ere ikke blot et kunstforstandigt, vi ere ogsaa til Overmaal et kunstbeundrende Folkesfærd. Det have Udlændinge allerede for længe siden faaet Færten af, og Ekaren af Virtuoser og Virtuosinder, som i Aarenes Løb have gjæstet os, er legio. Næsten ingen med et mer eller mindre berømt Navn i Udlandet har forsømt at finde Veien til Arelstad. Egenlig daterer denne Indvandring sig neppe stort mer end 50 til 60 Aar tilbage i Tiden, hvad der vel ogsaa har sin væsentlige Grund deri, at „das Virtuosenhum“ neppe er synderlig ældre. Det var i Slutningen af 1827 at den guddommelige Sangerinde Signora Angelica Catalani ankom hertil, og det var overfor hende, at den kjøbenhavnste Kunstbegeistring egentlig første Gang viste sig i sin fulde Etyrke. Den var paa en vis Maade Introduktionen til den Ertase, som senere i Aarenes Løb ikke saa sjældent er kommet til Udbrud paa rette eller vel ogsaa paa urette Sted, — undertiden med Karakter af den mentale Tilstand, der kan betegnes som svag Forrykthed eller Raptus.

Hvad der ikke saa sjældent senere er hændet, var ogsaa Tilfældet med Fru Angelica Catalani. Da hun gjæstede os, var hun ikke langt fra de Halvhundrede. Hendes Kunstner-Karriere omfattede 30 Aar, hun var adskillige Gange Familiemoder, og hendes Stemme bar Slidets Spor. Men Nesterne vare alligevel glimrende, og selv om det ikke havde været, saa var det europæiske Renommé tilstrækkeligt til at bringe Entusiasmen til Røgepunktet. Hun blev la folie de la journée. I et Blad hed det:

„Jungen kan være uvidende om, at i dette Dieblif dreier Talen indenfor Hovedstadens Volde sig ene og alene om vor sublunære

Klodes første Strube-Kunstnerinde, om den uforlignelige Angelica Calefani.

„Daarede ved utallige modsigende Nygter om dette glimrende Fænomens Tilsyneladelse eller Udeblivelse, — hævet til Henrykkelse og nedstyrtet til Fortvivlelse — har Hovedstadens musikelskende og nyhedslyge Kategori af begge Troesbetjendelser endelig set enhver Tvivl forvandle sig til Visshed. „Sun er kommen!“ lød det fra Mund til Mund, og enhver Biomstændighed ved hendes Reiseoptog, lige indtil den Waade, hvorpaa Port-Visitationen fandt Sted, var nu flug kundbar, og afgav inden næste Dags Aften Gjenstanden for Samtale i hver dannet Familiekreds.

„Ligesom der faa Dage i Forveien nær var opstaaet Kontrovers om det Spørgsmaal, i hvilket Hotel den berømte Sangerinde vilde tage ind og hvor stort Følge af Mælende og Umælende hun bragte med sig, saaledes vare Meningerne forfrækkelig delte, om hun ogsaa virkelig vilde henrykke Arelstad med sin Sang eller blot tage Staden i Diehyn og faa vende tilbage til Stockholm. Saa var det store Spørgsmaal om at faae Sangerinden at se, før man fik hende at høre. Og i den Anledning drog Theaterkassen Jordel af den almindelige Nyfjgenhed. Ved enhver Opera, især de Rosiniske, var man i Forveien sikker paa at træffe hende, og flere Damer i første Etage, hvis Fysiognomi forekom Publikum at bære et transalpinst Præg, have paa disse Aftener nydt den usfatterlige Vre at tildrage sig almindelig Opmærksomhed i den falske Catalanis Karakter.

„Medens det Hotel, som nyder den Vre at herbergere Sagens Dronning (Hotel Royal), i de første Dage bestormedes af Hovedstadens beau monde, og mangen ung Dandy gjorde sig et forsængeligt Haab om at komme til at spise ved samme Table d'hôte som den Beundrede, løb med Lynets Hæft fra Mund til Mund de forunderligste Anekdoter om enkelte Lykkelige, der igjennem et Nøglehul eller ved en Entrée skulde have faaet et Glimt af hende at se, eller som i et nærliggende Værelse havde hørt Dtringer af den Rheumatisme, hun havde paadraget sig paa Reisen, en melodisk Hosten, Nysen o. s. v. Særdeles Belunderrettede vidste at fortælle, hvormed hun fordrev Tiden paa sine Værelser, hvorledes disse ere

møblerede, hvad hun spiser og hvad hun drikker og paa hvad Maade, om de Personer hun har med, de enkelte Selskaber, hvori hun allerede har været, hvilke Komplimenter, hun allerede har høstet, hvad hun har svaret — kort sagt alle disse utallige Smaaomstændigheder, som i saa høi Grad interessere, naar Talen er om en saa berømt Person. — —“

Dgfaa den Tid forstod at gjøre Reklame. Bladene meddelte hendes Levnetsløb og bragte Kritiker fra udenlandske Journaler og Tidsskrifter. Saaledes hvad en begejstret Anmelder havde skrevet i den neapolitanste Moniteur: „Svag er Ordet til at sildre dette Naturens og Kunstens Vidunder. Naar Sangen strømmer fra hendes Korallæber, vækker den afvejlende Hjertets forskjelligste Rørelser, snart den høieste Begeistring ved det kraftfulde Udtryk af krigerisk Mod, snart igjen blid Medlidenhed ved det sømme og det Smertefulde i disse Halvtoner.“ Og saa slutter Anmelderen med Homærs Ord: „Apollos Datter! blidere er din Sang end Polyhymnias! Naar Du aabner din himmelske Mund, se, da udslukker Jupiter sin Lynild; under Himmelherkerens Scepter indslumrer den tordenbærende Orn; fra Mars synker Spydet; Bakkus forglemmer Druens Saft, Vulkan bedaares af dine Toner, Apollo dover ikke mere at lade sig høre, og Muserne tie for ei at overvindes af dit Trylleri.“ Om hendes Optraeden i Stockholm fortaltes, at hendes første Koncert var besøgt af 3000 Tilskuere, at Kirken, hvor hun sang, var tre Timer før Nabningen beleiret af Stockholms Damer i glimrende Toiletter, at Sangerinden viste sig omgivet af 4 Bronze-Randelabre med 40 Bøglys, at hun straalende af Diamanter, og at et Bælte, hun bar, skulde idetmindste have været 100,000 Rigsdaler værd.

Hvad Under da, at Tilstrømningen til hendes Konserter paa det fgl. Theater — hun gav 4 i Tiden fra den 27. Decbr. 1827 til 23. Marts 1828 — var overordenlig stærk, trods de høie Priser, som hun tog, nemlig 3 Rdlr. for Parket og 2 Rdlr. for Parterre. Efter Nutidens Pengeværdi kan dette betragtes som stemmende med de Christine Nilssonste Billetpriser, maaste var det lidt høiere.

Jeg kan mindes hendes Optræden, som om jeg havde den for mine Dine. Hun var over Middelsstørrelse, temmelig trivelig af Figur, men velbygget. Skjøndt afblomsfædede bar hendes stærkt markerede romerste Ansigtstræk Præg af Skjønhed; hun havde mørk Teint, tindrende brune Dine og en temmelig stor Næse. Ført en Robe af mørkt Fløil, smykket med en dobbelt Række Perler af det reneste Vand om Halsen og med et Garniture af Diamanter i det fulsorte Haar, traadte hun som en Dronning frem ved Sibonis Haand. Hendes Stemme, nærmest en Mezzosopran, havde et Omfang og en Styrke, som man vanskeligt skal finde Mage til; og uagtet den havde mistet sin første Friskhed, klang den, især naar hun anvendte mezzo voce, høist tiltalende. I at anvende Figurer drev hun, i Besiddelse af en sjælden Teknik, det næsten til Uderlighed, selv den simpleste Melodi broderede hun med Udsmykninger, undertiden af en temmelig bizar Natur. Af overordenlig Virkning var hendes Foredrag af „God save the King“ (som hun forandrede til „God save Fredrik our King“); hun sang den med en Begeistring, som Ingen kunde værges imod, og med en Holdning som en Profetinde. Enthusiasmen gav sig Luft i en jublende Bisaldsstorm, der ikke lod til at ville ophøre. Den Gang kjendte man Intet til stormende Fremkaldelser, Regn af Buketter o. desl., heller ikke til, at Sangerinden fulgtes hjem af en entusiastisk Skare, eller til, at hun viste sig i Hotellets Vinduer eller paa Balkonen for at skjænke Folk gratis en Nydelse, som de ikke havde Raad til at forskaffe sig paa anden Maade. Havde Sligt været i Brug i det Herrens Aar 1827, kan man være sikker paa, at denne Klimax af kjøbenhavnst Kunstbegeistring ogsaa vilde være falden i Angelica Catalanis Lod.

Foruden ved Bisaldsstormen var der dog en anden Maade at give Begeistring en Luft paa, nemlig gennem poetiske Udgydelser i Adressaavisen og andre Blade eller Tidsskrifter. Digterinden Elisabeth Hansen skrev saaledes i Adressaavisen til „Sangens Gudinde“, Mad. Angelica Catalani:

„En Krands af Blomster smaa jeg Dig vil binde
 Og lægge for dit Altars høie Fod,
 Du Første i din Kunst, du Sangens Guldgubinde!!
 Ei En vil naa det Maal, hvor Du som Lærling stod.
 Naar Du med Fantasiens søde Toner
 Gentryller Sjælen i Henrykkelse,
 Man tænker sig høit op i fjerne Regioner,
 Hvor Englekor istemmer Guds Tilbedelse.
 Men Mindet om din Sang, din Gratie og Ynde,
 Dit blide Godmod og dit hulde Blik
 Musikens Søster vil for alle stolt forkynde;
 Thi ved din Englerøst end mere Glæds hun fit.“

Ogsaa Videnskaben bragte den store Sangerinde sin Tribut. Dr. (senere Statsraad) Otto gav i sit „Tidskrift for Frenologi“ efter en engelsk Forfatter, der havde været saa lykkelig at besøge Mad. Catalanis Hjernestæl, en udsørlig Fortegnelse over hendes Tilbøieligheder, Følelser og Forstandsevner, saasom: Børnekjærlighed middelmaadig, mekanisk Kunstfands stor, Erhvervslyst stor, Selvkjærlighed middelmaadig, Behagelyst stor, Godmodighed stor, alm. Opfattelseevne middelmaadig, Sands for Orden middelmaadig, Tonefands meget stor o. s. v. Heiberg gjorde sig „til Efterretning for alle nysgjærrige Lediggængere“ lystig i „Den flyvende Post“ over denne frenologiske Undersøgelse og derved fremkomne Skema, — hvilket Skema dog ialfald havde det Gode, at alle de nysgjærrige Lediggængere, der ikke kunde faae deres Haab opfyldt om at stifte personlig Bekjendtskab med Sangerinden, jo paa denne Maade, om end ad en Gjenvei, kunde lære hende at kjende tilbunds. Meget morsomt gjennemgik han de ved den frenologiske Undersøgelse fremkomne Oplysninger om hendes Egenstaber og Temperament. Artiklen var en Illustration til de bekjendte Vinier i hans „Sjæl efter Døden“:

„Tidt jeg føler mit Hjærte brænde
 Af Begjærlighed efter ham selv at kjende,
 At vide, hvordan han spiser og drikker,
 Hvordan han nyser, hvordan han hiffer,
 Kort sagt at kjende ham ret privat.“

II.

Det er ikke min Hensigt, at berøre alle de Leiligheder, hvor den Kjøbenhavnst Kunstbegeistring senere blusjede op i fulde Flamme, for Exempel overfor Ole Bull og Jenny Lind, overfor Christine Nilsson, Sarah Bernhardt og Judic, eller overfor Italienerne paa Hoftheatret og senere i Kasino, hvor Kappelstriden mellem Damerne Carolina og Benati fremkaldte en Udtømmelse af alle Blomsterhandlernes Beholdninger. Kun et enkelt Udslag af den skal jeg i det Følgende omtale lidt udførligt, fordi det med Hensyn til Gjenstanden var særegent, og fordi det antog Form af en ren Mani.

Det var i Efteraaret 1858, at den spanske Signora Pepita de Oliva gjæstede Kjøbenhavn og optraadte paa Kasino's Theater. Hendes Ry gik forud for hende. Hun var optraadt i Madrid, i St. Petersborg, i tydske Byer, og overalt havde hun vakt en Begeistring, der ikke mindre skyldtes hendes Dands end hendes særdeles smukke Personlighed. Især i Tyskland havde Enthusiasmen været overvældende; hun var bleven feteret som Nutidens første Natur-Danserinde, der var skrevet egne Stykker for hende, og der var strømnet over med Digte, især med Sonetter til hendes Pris. Som det i Reglen er Tilfældet med deslige Stjerner, var der til hendes Indtræden paa Kunstens Bane knyttet en vis Romantik. Der fortaltes, at hun af Extraktion var simpel Bondepige. En skønne Dag havde hun med nogle Veninder paa en Eng i Nærheden af Landsbyen indøvet en national spansk Dands, nemlig El Ole, hvilken hun ellers siges selv at have opfundet. Tilfældig var en Skuespiller fra Madrid kommen forbi og var bleven overrasket over den Ynde, som udfoldedes i Dandsen, og som hævedes ved hendes blomstrende Skønhed og hendes ildfulde Blik. Han indlod sig i Samtale med hende, Bekjendtskabet blev stiftet, tilsidst formaaede han hende til at tage med til Madrid. Efter i nogen Tid at have gennemgaaet en Dandseskole der, optraadte hun paa et af Theatrene og vakte strax stor Begeistring.

Det kan saaledes skjønnes, at Veien allerede var banet for Signoraen, og at hendes Optraeden paa Kasino imødesaaes med

spændt Forventning. Den fandt Sted den 13de September, og trods det udmærkede smukke Sommerveir var Huset næsten fyldt. Modtagelsen var dog ikke strax udelukkende velvillig. Hun begyndte med „La Madrilena“, og der blandede sig i det stærke Bisald nogen Hysjen; men hendes El Ole udøvede en sand elektriserende Virkning paa Publikum. Midt under Dandsen fremkaldte hun Bisaldsyttringer, disse blev stormende, da hun sluttede, og paa Forlangende gjentoges Dandsen. Det var ingen skoleret, akademisk Dands, som man kjendte fra vore Balletter, det var den spanske Nationaldands i hele dens lidenskabelige Fyrighed, med dens smaa Skridt, dens vuggende Gang, dens ildfulde Dreininger, dens stolte Kæst med Kaffen, dens yndefulde Kofetteri og dens Sandfælsighed. Vel var Signoraen ikke mere i sin Ungdoms første Blomstring; men hun besad endnu en hjælpen Skjønhed, en Lethed og Gratie i alle Bevægelser, en Mimik, der fortryllende afspeilede alle de Følelser, som syntes at gjennemtrænge hendes Dands. Man følte sig uvilkaarlig revet med, og ved at se hende kom jeg til at tænke paa, hvad Heiberg, som havde set Pepita i Tydskland, havde sagt mig i en Samtale, at hun i sin Art var enestaaende, og at man ikke let kunde unddrage sig det Trylleri, hun udøvede ved sin Dands og sin Person.

Og dette Trylleri gjorde ogsaa sin Virkning paa Kjøbenhavnerne i videste Omfang. Alle skulde se Pepita; hver Aften hun optraadte, var Kasino fyldt og Begeistringens stormende. Der dannede sig en Løvegaard paa Kasinos forreste Bænke, bestaaende af unge Mænd i sorte Klæder, hvide Halsstørklæder og bevæbnede med store Buketter, som de, saasnart Gudinden viste sig, kastede op til hende eller holdt tilbage, indtil hun havde dandsset den fortryllende El Ole. Enkelte af dem nød den Lykke at faa Afgang til hende, og da hun modtog dem venligt, bleve de hendes Satellitter. „Pepitamaner“ og „Ildtilbedere“ var de Betegnelser, hvormed de ret træffende karakteriseredes.

Vinduerne i den Række Værelser, som Dandsrinden beboede i Hotel d'Angleterre, vare garnerede med et Udvalg af de Buketter, hendes Tilbedere havde tilkøbt hende. Det var jo ogsaa en

Reklame. Uvilkaarlig rettedes Blikket op dertil, og om Dagen var Færdslen over Torvet stærkere end nogensinde. Man haabede naturligvis at faae et Glimt at ſe af den underfulde Spanierinde. Om Aftenen, naar hun havde dandsjet, frembød Torvet en Sammenstimlen af Menneſter af ethvert Kjøn og enhver Alder, ſom det ellers ſjælben var Vidne til. Hendes Bogn, omgiven af en Maſſe Menneſter og med Ildtilbederne hæſblæſende i forſte Række, kommer fjørende under jublende Hurraraab. Ikke ſaaſnart er hun oppe i ſine Værelſer før der lyder et tordnende Eviva Pepita, ſom gjen-tages, indtil hun, diſtende med ſit Tørklæde og kyſſende paa Fingeren, har viſt ſig i Vinduet. Saa gjenlyder Kongens Nytorv af Hurra-raab fra Tusinder af Struber.

Overalt, hvor man kom hen, mødte man Vidnesbyrd om hendes Popularitet og Triumfer. I Fotografernes Stabe hendes Fotografi, i Kunſthandlernes Vinduer hendes Vitografi; hos Konditorerne Pepitakager, hos Urtekraemmerne Pepita-Bolſcher, hos Bagerne Pepita-Boller, hos Cigarhandlerne Pepita-Cigaretter, og hos Modehandlerne Ormer, Slør og Korſetter, opkaldte efter den ſjønne Spanierinde, der paastodes at bære ſaadanne. Hos Mønſtkhandlerne laa El Ole i mangfoldige Udgaver. Om Navnet El Ole herſkede der ellers blandt de Lærde ſtor Uenighed. Da jeg fort efter hendes Ankomſt gjorde hende en Viſit til Gjengjæld for den, hun havde aſlagt hos mig i min Egenſkab af Redaktør for et udbredt Blad, kom Talen ſelvſølgelig paa den Dands, hvormed hun havde gjort ſaa ſtor Lykke i Udlandet, og jeg ſpurgte hende, hvad Navnet betød. „Noget Smukt, noget Yndefuldt,“ var Svaret. Dette var noget andet end den vulgære Betydning, ſom andre vilde tillægge El Ole, nemlig at Ordet i det ſpanſke Folkesprog betød en Loppe, og at Dandsen egentlig foreſtillede et Forſøg paa at fange ſamme ſpringende, blodgridſte Inſekt. Ulige mer romantiſt var en anden Fortolkning: Naar den ſpanſke Ungdom ſamler ſig paa Granadas blomſtrende Sletter under de mørke Dranger og Oliven, udføre de en Dands; det er El Ole. Midt i Kredſen ſtaaer den unge Spanier, og omkring ham ſnoer ſig de unge Piger i hvirvlende Kredſe. I ſin Haaud holder han en Oliven, han trykker den itu, og Den, der paa

sin Kjøle faaer en Plet af den udspudlende Olie, skal være hans Brud inden Aaret er omme. I El Ole forekommer der en Bevægelse, som profaisk nok ligner et Spark; dette skal symbolisk antyde Bestræbelsen for at slippe for det Baand, der paalægges den unge Pige ved den skjæbnesvangre Olieplet.

Den skønne Dame havde, som man kan tænke sig, baade som Spanierinde og som Kunstnerinde sine Kapricer, hvilke hun søgte at gennemføre med en Art Despotisme, hvorfor de navnlig i Theaterforhold kunde blive meget byrdefulde. Hun vilde saaledes ogsaa optræde som Skuespillerinde. Herimod var der vel egentlig Intet at indvende, da hun utvivlsomt besad dramatisk Talent; men det Værste var, at hun af Erik Bøgh, som den Gang var Kasino's Direktør, forlangte at optræde i et smagløst tydsk Stykke, hvori hun tidligere havde spillet, og som hun nu vilde have oversat paa Dansk. Han forsikrede, som han selv fortæller, at et saadant Arbejde aldeles ikke lod sig opføre paa Kasino, men det brød hun sig ikke om. „Je le veux, monsieur! comprenez vous? C'est un caprice de ma part, et j'ai contracté l'habitude de voir tout le monde céder à mes caprices!“ svarede den skønne Spanierinde. Dermed var Ideen givet til det morsomme lille Stykke, „En Caprice“, som Bøgh skrev for hende paa tre Dage, og hvor især den hyperlige norske Nordmand Bjerkebæk, spillet af Hagen, gjorde saa fortjent Lykke. Hendes Engagement blev fornyet for ti Gange, hvori hun skulde optræde i „En Caprice“. Men da det lakkede mod Enden af dem, kom hun igjen med sit tydsk Stykke, og da hun mødte den samme Modstand som tidligere, gav hun en saadan Scene à la diablesse, at Alt maatte flygte. Dagen efter blev det bekjendt, at hun havde taget Engagement ved Folketheatret, og man vilde vide, at den hele motiverede Scene kun var „en Afgang“, hun havde lavet.

Hendes sidste Optræden paa Kasino fandt Sted den 12. Oktober. Der var nogle enkelte Hysjere og en haardnakket Pibe, som dog overdøvedes langt af vældige Bravoraab og Bisaldsklap. Der var Buketkasten og Fremkaldelser over en lav Sko, og saa tog hun Afsked med Publikum ved at henvende sig til det med de Ord paa Dansk: „Mine Damer, mine 'Errer, vi ses igjen imorgen. God

Nat!" For at bekæmpe den Misstemning, hendes abrupte Bortgang fra Kasino havde vakt, lod hun bekendtgjøre, at hendes Part af den første Optræden paa Folketheatret skulde tilfalde Flyttedagens Husvilde og Børnehospitalet. Det gjorde sin Virkning. De enkelte Hyskere ved hendes første Optræden den 13. Oktober paa Folketheatret blev hurtigt bragt til Taushed, og hun nød de samme Ovationer som i Kasino.

Paa Folketheatret satte hun igjennem, at det forhen omtalte, maadelige tydske Stykke blev givet i en dansk Bebeidelse, med Titlen „Zens i Picardiet“. Hun spillede deri en picardisk Forpagterste, som ved sit Koketteri bevæger en dansk Landsoldat til at gjøre Brud paa det Lofte, han har gjort, om at hævne sin af en Franskmænd frænkede Søster ved at give den første franske Pige, han under sit Ophold i Frankrig i 1816 med de danske Tropper kommer i Berøring med, en Drefigen. Denne Flovhed, hvori Pepita selvsølgelig udførte sin Rolle paa Fransk, blev paa Grund af den Ynde, hun udfoldede, og paa Grund af Hougaards morsomme Landsoldat optagen ved de første Forestillinger med Bisald; men Pepitamaniens Overdrivelser begyndte at fremkalde en Opposition, som især kom til Udbrud ved den 7de Opførelse. Der opstod en Meningskamp, som var nærved at gaa over til Haandgribeligheder. I sin Harmen herover trængte Pepita sig frem foran Tæppet og talte nogle uforstaaelige Ord, hvorpaa en Stemme raabte høit, at Piberne skulde aflægge deres Kort hos Theatrets Billetkasserer. Det fremkaldte en stormende Latter. Bærre blev det, da „Zens i Picardiet“ den 1. November afløstes af et andet, ligeledes fra det Tydske oversat Stykke, „Paa Hjemveien“, som Ramme om Pepitas Dands. Det blev udpebet efter alle Kunstens Regler og opførtes kun denne ene Gang. Saa gif det atter ud over „Zens i Picardiet“, som paa Pepitas Forlangende gjenoptoges. Man har, skriver et Blad, sjælden hørt en saa infernalsk Pibekoncert af henved hundrede Piber, mod hvilken Pepitamanernes konvulsiviske Anstrængelser aldeles intet kunde udrette. Ved Gongongens og Politiets Mellemkomst blev der gjort Ende paa det formidable Spektakel.

Donatis Komet viſte ſig ved den Tid paa Himlen og ſtraalte med ualmindelig Glands. Den afgav et frugtbart Stof for Samtaler og det ſaa meget mere, ſom Aſtronomerne vare komne i Vilberede om dens Bane. I „Flyvepoſten“ anſtillede den bekjendte „Guldmægtig Peterſen“ en Sammenligning mellem de to Fænomener, Pepita ſom det jordiske, Kometen ſom det himmelſke. De udbredte begge ſtor Barme, hvor de kom frem, de havde hver en Hale (om Kometens ogſaa beſtod af Tilbedere, vidſtes ikke ſaa nøie, i alt Fald ſvaiede den urolig frem og tilbage), og endelig bevirkede begge en ikke ringe Forvirring, Pepita blandt de unge, let fængelige Hjerter, Kometen ſom anført blandt Aſtronomerne. Hvorvidt nu H. P. Holſt har faaet Idgen fra denne Sammenſtilling, eller han ſelv har undfanget den, ſkal jeg ikke kunne ſige, men den blev i ethvert Fald behandlet i det Leilighedsſtykke for Pepita, „De to Kometer“, ſom han efter Direktør Langes Opfordring ſkrev. Det gjorde fortjent Lykke, men dertil bidrog ikke ſaa lidt en af Stykkets Figurer, Pepita-Enthuſiaſten Meyer, hvorved Pepitamanien paa en morſom Maade perſifleredes. Det var jo Noget, der ſaldt i Oppositionens Smag. Stykket opførtes en Snes Gange, og ſtadig var Pepita Gjenſtand for en kogende Enthuſiaſme i alle dens Former. Intet overgik Begeiſtringen, da hun den 1. December sluttede ſine Gæſteforeſtillinger paa Folketheatret. Bifaldet lød ſom Muſket-Salver af et helt Regiment, Buketterne fyldte hele Vognmandslæs, Fremkaldelſerne vare ſnejeviſ. Hun takkede gjentagende Gange, paa Franſk og Danſk mellem hinanden, og trøſtede ſine Beundrere med, at de atter ſkulde mødes ad Aare.

Samme Aften havde Hagen Benefice-Foreſtilling i Kaſino. I Erkjendſe af, at et ſaa taknemligt Stof ſom Pepitamanien ikke burde lades ubenyttet, ſelv om den ſkønne Spanierinde ikke var tilſtede, havde Erik Bøgh til den Aften ſkrevet en Vaudeville, „O Pepita“, en Art Fortættelſe af „En Caprice“. Heri var atter en af Hovedfigurerne den fortræffelige Bjerkbæk, men ſom gift Mand. Hans Huſtru, ſpillet af Amalie Price (ſenere Fru Hagen), bliver af Omſtændighedernes Magt tvungen til at agere Pepita ſom Dandſerinde. Desuden optraadte de to gratiøſe Danſerinder

Søstrene Healey. En Pepitaman, Hanibal Bralling, vakte stor Munterhed, og Stykket opførtes ikke saa faa Gange.

Tro sit Løfte vendte Pepita tilbage til sine kjøbenhavnste Beundrere, dog ikke, som hun havde bebudet, næste Aar, men i Foraaret 1861, og da igjen i Kasino. Hendes første Optræden den 8de April var stormfuld, forsaavidt som enkelte Pibere havde at kjæmpe med Hundreder af klappende Hænder og bravoraabende Munde, og forsaavidt som Piberne førte denne Kamp lige til Slutningen med umaadelig Energi. Spektaklet endte først ved Gongongens advarende Klang. Mere stilsærdigt gif det til ved de følgende Forestillinger, skjøndt Pepita-Rusen syntes endnu ikke at have tabt i Styrke. Ogsaa denne Gang optraadte hun i et af Erik Bøgh skrevet Stykke, „Ballet i Olympen“, en Art Parodi paa „Orpheus i Underverdenen“, men her dog nærmest som Dandserinde, idet hun, omgivet af de olympiske Guder, udførte sin El Ole, selvsølgelig under rasende Bisald og Blomsterregn. Forøvrigt havde hun i dette Stykke en næsten jevnbyrdig Konkurrent til Publikum's Bisald i Amalie Price, der ved sin nydelige Dands fra Bournonvilles Skole dannede en interessant Kontrast til Spanierinden.

Efterhaanden begyndte dog en vis, forøvrigt naturlig Træthed at indfinde sig hos Publikum. Besøget blev tyndere og tyndere, Kaptusen hos Pepitamanerne viste sig langt mere dæmpet, og deres Antal formindskedes ogsaa; kun enkelte Ildtilbedere med de obligate Buketter holdt endnu tappert ud. Ved hendes sidste Optræden denne Gang, den 14de Mai, var Theatret, uagtet Forestillingen blev givet til Indtægt for hende, neppe halv fuldt. Sin Krænkelse herover gav Signoraen ved sin Indtrædelse Luft i en fransk Tale, hvori hun ytrede, at hun havde ventet større Deltagelse ved en saadan Leilighed, at Direktionen havde lovet hende, at der skulde være fuldt Hus, o. s. v. o. s. v. Hun blev dog mildere stemt; thi da hun fremkaldtes efter at have dandsset og fik en Del Buketter, holdt hun atter en fransk Tale, hvori hun takkede Kjøbenhavn's charmante Publikum for den viste gode Omgængelse og stillede et nyt Besøg i Udsigt til September.

Ogsaa det Løfte holdt hun; men det havde været heldigere for hende selv, om hun ikke havde gjort det, og heldigere for Kasino, om det ikke havde engageret hende. Jeg skal kun opholde mig kort derved. Dandsrinden og hendes evindelige El Ole havde tabt sin Tiltrækningskraft, Pepitamanerne vare forsvundne paa meget faa nær. Ro og Stilhed var traadt i Stedet for Raptusen, „Pepita, din Stjerne monne dale“ og det varede ikke længe, før hun forsvandt stille og ubemærket for aldrig mere at vende tilbage.

Om jeg ikke feiler, ophørte ogsaa dermed hendes Kunstnerkarriere. Hun vendte nu tilbage til Privatlivet i Egenstab af Hustru og Moder. Da hun første Gang opholdt sig i Kjøbenhavn, fortalte hun sine fortrolige Venner, at hun hemmelig var gift med en fornem Englænder, og at en lille Søn var Frugten af dette Ægtekab. Man troede, at det var en Mythe; men det forholdt sig virkelig saaledes. I 1856 havde hun i Berlin gjort Bekjendtskab med Mr. Sackville-West, en yngre Søn af en fornem engelsk Familie og ansat ved det engelske Gesandtskab hos det preussiske Hof. Han forelskede sig i Pepita og tilbød at ægte hende, men hemmeligt, af Hensyn til sin Stilling og Familie. Hun gjengældte hans Kjærlighed og gik ind paa Tilbudet, dog kun paa den Betingelse, at hun vilde fortsætte sin Kunstnerkarriere. Det var vel nærmest for at samle en Formue til fælles Bedste, efter som hans Indtægter som yngre Søn og i en underordnet Stilling ikke vare betydelige. Dette sit Maal havde han nu naaet, og Ægteparret henlevede saa flere lykkelige Aar i Stilhed omgivet af en talrig Barneflokk.

Dertil blev et Rejseselskab her fra Danmark Bidne, som for omtrent tyve Aar siden besøgte det smukke franske Badested Arcachon, nogle Mil syd for Bordeaux. Tilfældigvis befandt sig i dette Selskab et ungt Ægtepar, hvoraf Manden, dansk Officer, havde været en af Pepitas ivrigste Beundrere og i den Egenstab ofte havde besøgt hende. Paa en Spadsretur fik han gjennem Gitterporten til en elegant, i Nærheden af Arcachon beliggende Villa Die paa en Dame, som inde paa en Græsplæne legede med et Par smukke Børn, og han troede næppe sine egne Døne da han gjenkjendte Pepita! Efter nogen Betænkning besluttede han at hilse paa hende.

Hun modtog ham og hans Hustru med oprigtig Fornøielse og forestillede dem for sin Mand, en smuk og nobel Herre, som gode Bekjendte fra Kjøbenhavn; de bleve ogsaa af ham modtagne med stor Artighed. Hele Reiseselskabet blev saa budt til Middag, og Selskabet gjengjældte Høfligheden med en Middag paa Hotellet. Under Opholdet i Arcachon førtes hele Tiden et behageligt Samliv, som hører til Reiseselskabets smukkeste Grindringer. Fire Aar derefter modtog den omtalte Officer af Mr. Sackville-West i et Brev med Sørgerand den Underretning, at hans elskede Hustru, hans Børns kjærlige Moder, Pepita de Oliva, var afgaaet ved Døden som Følge af en for tidlig Redkomst. Han havde anset det for sin Pligt at meddele Hr. N. N. denne sørgelige Begivenhed, da han var overtydet om, at den vilde erfares med stor Deltagelse af en Mand, som i sin Tid havde hørt til hans afdøde Hustrus kjæreste Venner.

Mr. Sackville-West blev senere engelsk Gesandt i de Forenede nordamerikanske Stater, fra hvilken Stilling han ifjor blev hjemkaldt paa Grund af en Konflikt med den nordamerikanske Regering.

Frederik den Sjette og Dr. Wollheim.

Sor nogen Tid siden fik jeg tilfældig fat paa en i Berlin i tre store Bind udkommen Bog: „Indiscretionen aus den Erinnerungen eines patriotischen Reptils“. Forfatterens Navn var ikke angivet, men ved kun løselig at blade i den saae jeg strax, at det var en gammel Bekjendt fra min tidligere Ungdom. Det var ingen Anden end Dr. Wollheim med de vellydende Fornavne Anton Edmund Franz José Xaver Marie, hvortil han senere foiede det ikke mindre velklingende da Fonseca med Titlen Chevalier. Hans Bekjendtskab havde jeg 1835 havt Leilighed til at gjøre paa det kgl. Bibliothek, hvor han havde faaet det Hverv at forfatte Kataloget over de af Kist hjembragte indiske Haandskrifter i Palisproget og over en Del trykte Bøger i den indiske Litteratur. Han var en høi, smækker ung Mand med stærkt udprægede jødiske Ansigtstræk, soigneret klædt med et portugisisk Ordensbaand i Knaphullet, meget snaksom og ikke saa lidt lapsset og prætentios i sit Væsen. Efter eget Sigende var han født i Wandsbeck i 1820 af jødiske Forældre. Sagens vilde han

derved gjøre sit Krav paa dansk Indfødsret gjælbende, men det viste sig ved en nærmere Prøvelse, at han var født i Hamborg. Han havde, som han selv fortalte, været et sandt Mirakelbarn. Allerede i sit tolvte Aar talte han foruden sit Modersmaal Fransk, Engelsk, Italiensk og Spansk, i sit trettende Aar havde han bl. A. oversat en Digting af Byron og faaet den trykt. Han studerede ved Universitetet i Berlin og gjorde især den klassiske Filologi og de indiske Sprog til sit Hovedstudium, medens han tillige lagde sig efter andre Videnskaber, saasom Historie, Filosofi, Diplomati o. s. v. Kun en og tyve Aar gammel blev han kreeret til Dr. phil., reiste til Paris for der at samle Materialier til et Sanskritlexikon og gik i 1832 i portugisisk Krigstjeneste for Don Pedro under dennes Kamp med Don Miguel.

Alt dette og meget andet fortalte han med et fremtrædende Bræg af Charlatanisme. Men der var i hans Væsen en vis vindende Godmodighed, og at han var ikke lidet begabet samt i Besiddelse af grundige Kundskaber i flere Retninger, kunde der ikke tages fejl af.

Han var kommen til Kjøbenhavn nærmest for at gjøre sig bekendt med Sanskrithaandskrifterne paa det st. kgl. Bibliothek og paa Universitetsbibliotheket. Han medbragte gode anbefalinger til forskjellige Mænd her i Staden, fik derved Leilighed til at stifte Bekjendtskaber, hvoraf han kunde drage Nytte, og fik saaledes gennem Overhofmarskal Hauch det forhen omtalte Hverv ved det kgl. Bibliothek. Det var imidlertid paa et ganske andet Omraade, at han gjorde sig bekendt her, og at hans Navn snart var i alles Munde, i daværende politiske Kredse.

1835 udkom der et polemisk Skrift „Professør David og hans Fædreland“ af J. B. Schick. Dette var Navnet paa en bekendt Fægtelærer, tydsk af Fødsel, en Art kjøbenhavnsk Original, om hvem man vidste, at han umulig kunde være Forfatteren og kun var et Skjærnbrædt. Man var snart paa det Rene med, at Forfatteren til Skriftet, hvori der droges stærkt tilfælt mod daværende Professor David og hans Partifæller, ikke kunde være nogen anden end Wollheim, hvad denne tilsidst heller ikke lagde Dølgemaal paa. Han

blev derfor taget under Behandling af den liberale, af Riunge redigerede „Kjøbenhavnspost“, der stemplede ham som en tyff Charlatan og Eventyrer, der stod i Hoffets Sold. Ogsaa „Dansk Folkeblad“ var stemt mod ham. Men, som det lod til, brød han sig ikke videre derom og at hans Skrift blev ikke saa lidt udbredt, viser sig deri, at det udkom i to Oplag og samtidig tillige paa Tydsk.

Anledningen til, at han udgav Skriftet, hidrørte nærmest fra, at han, ligeledes gennem Overhofmarskal Hauch, var traadt i Forhold til Frederik den Sjette. Herom fortæller han udførlig i den første Del af den omtalte Bog „Indiscretionen aus den Erinnerungen eines patriotischen Reptils“. Der er vistnok en hel Del mere „Dichtung“ end „Wahrheit“ i denne Bog, men der er dog Meget, som tyder paa, at han, affet fra de Besmykkelser, der komme hans egen Person tilgode, ikke i den meget udførlige Stildring af sit Ophold i Kjøbenhavn, sit Forhold til Frederik den Sjette, sin Omgang med Datidens bekjendte Personligheder, har i den Grad givet sin Fantasi Toilen, at man ikke deri skulde kunne stille Klinten fra Hveden. Og hvad han fortæller derom, frembyder ikke saa lidt, der kan interessere danske Læsere. Herom ville disse ved efterstaaende Uddrag kunne overtlyde sig. Jeg begynder med den første Audients hos Frederik den Sjette, Hauch havde forstaaet ham, og, som han forsikrer, uden nogen Anledning fra hans Side.

„En smuk Dag“ — fortæller han — „blev jeg opfordret til paa allerhøieste Befaling at indfinde mig Torsdag Morgen Kl. 11 til Audients paa Amalienborg, Kongens sædvanlige Residents, naar han ikke opholdt sig paa Frederiksberg Slot. Que faire? Til bestemt Tid gif jeg, ærlig talt ikke uden en vis trykkende Følelse, gennem Palæ-Kolonaden, mellem de to Jodgardister, som i deres høie Bjørneskindshuer, ubevægelige som to Statuer, stod ved Portalen, og opad de brede Trapper, uden at blive standset og adspurgt, og kom ind i den store Audientssal, som allerede var opfyldt af Folk af de forskjelligste Klasser. Der var Land- og Søofficerer, Herrer i fort Kjøle og hvidt Halsbind, Bønder i Kofte og plumpe Sko, der alle havde Udgang til Audients hos Kongen og talte ugenert sam-

men, om end med dæmpet Stemme. Dette forekom mig som noget næsten Eventyrligt i en absolut Herfers Jorgemak. En tjenestegjørende Officer, som netop havde aabnet Døren til Audientsværelset for en jydsk Bondemand, spurgte mig, om jeg var den Herre, der af Overhofmarskallen var anbefalet til Hs. Majestæt, og hvis Navn specielt var noteret af Hr. v. Ewald. Paa mit bekræftende Svar bad han mig tage Plads et Dieblif, da Kongen havde befalet, at jeg strax skulde indlades. Det skete da ogsaa. Da jeg ikke vidste, hvad man egentlig vilde mig, betraadte jeg temmelig forlegen Kabinettet, hvor Kongen i en simpel blaa Uniformsfrakke stod ved et langt Bord, hvorpaa der befandt sig en Mængde Papirer og et stort Skrin af udskaaet Træ. Kongen gif mig strax paa Livet. Med sine hvide Haar og de klare, skarpe, men dog tillidvækkende Dine gjorde han trods sin ikke høie, men ranke Skikkelse et Indtryk, der indgjød Uerfrygt.

„De er“ — tiltalte han mig paa Tydsk med umiskjendelig dansk Accent — „den unge Videnskabsmand, om hvem Overhofmarskallen har talt til mig og sagt, at De skal ordne de orientalske Haandskrifter i det kgl. Bibliothek.“

„Jo, Deres Majestæt. Jeg har først nylig begyndt derpaa.“

„Dg ere disse Sager, som vi har faaet fra Ostindien, virkelig af saa stor Værdi?“

„Af dem, jeg hidtil har set, er der flere, hvormed det alene i Henseende til det Ydre er Tilfældet.“

„Det glæder mig,“ sagde Kongen, der forøvrigt, som det forekom mig, ikke syntes at bryde sig stort om Bali- og Sanskrit-haandskrifter, men desto mere, hvad der ogsaa var meddelt mig fra anden Side, om militære Anliggender. „Hvor kommer det sig,“ vedblev han, efter at han var gaaet nogle Gange frem og tilbage og nu atter standsede, — „hvor kommer det sig, at De som Videnskabsmand har gaaet i Krigstjeneste, og det endog i portugisisk.“

Wollheim kom i Forlegenhed ved dette simple Spørgsmaal. Han vilde nødig frem med Sandheden, at nemlig kun et Kjærlighedsforhold havde drevet ham til at gribe til Sværdet for Don Pedro, og han svarede derfor Kongen, at Familieforhold havde været

Grunden. Kongen lod sig nøie dermed, og Samtalen dreiede sig nu om de militære Forhold, som Wollheim havde havt Leilighed til at blive fortrolig med. Han fik det Indtryk, at Kongen havde betydelige militære Kundskaber. „Maar man betragtede Kongens om end alvorlige, men venlige, saa at sige borgerlige Væsen, saa kunde man næppe troe, at han var en saa lidenskabelig Militærven. Jeg idetmindste kunde næppe tænke mig ham som Chef for Livgarden til Hest, som han ved visse Leiligheder anførte. En saadan Leilighed frembød sig snart. Rigtignok gjorde den ikke videre høie spinkle Stikkelse i den gule Uniform, med den store Hjælm paa det ærværdige Hoved ved det første Syn ikke noget særdeles imponerende Indtryk. Men saasnart Kongen havde bestøget Hesten, syntes hans Stikkelse formelig at vore, og i den Elegance, Lethed og Dristighed, hvormed han i Spidsen for Eskadronerne satte over en bred Grøft, kunde han kappes med de yngste og flinkeste Kavallerister. Den Leilighed, jeg omtaler, var en Manøvre paa Nørrefælled. Foruden Garden var der nogle Eskadroner Husarer, Dragoner, Landsenerer, flere Batailloner Infanteri og et Par Batterier Artilleri. De danske Soldater gjøre eller gjorde idetmindste den Gang ikke noget gunstigt Indtryk paa den, der er vant til det stramme preussiske Militær. De blegrode Uniformer forekom mig betydelig ludslibte og passede ikke Folkene; man fortalte mig, at de paa Maa og Faa bleve tagne ud af Depoterne og overgivne Soldaterne, hvad enten de passede eller ikke. Kavalleriets Uniformer tog sig bedre ud, men vare dog ikke synderlig propre. Hestene vare vel temmelig smaa, men kraftige, og Folkene syntes at være dygtige Ryttere. Den danske Soldat er uimodstaelig tapper, nøisom og lydig, og de danske Matroser have altid vist sig som dygtige Søfolk og som værdig Etlinge af de gamle nordiske Vikinger.“

Efter Audientsen traf Wollheim i Forgemakket Geheimeraad Møsting, hvis Bekjendtskab han havde gjort. Han udtalte sin Forundring over den lette Afgang der var til Kongen, og mente, at det maatte være besværligt for denne, saaledes at modtage Alle og Enhver og høre deres Andragender, som jo vistnok ofte gik ud paa Prestier. Møsting mente, at Kongens gode Hjerte meget ofte

løb af med ham, men at han havde en mærkbarlig Sukommelse for Ansigter, og at han ikke anden Gang lod sig bedrage af den Samme. Som Bevis herpaa fortalte Mosting en Historie om, hvad der var passeret med en Bonde fra Horserød, som nogle Gange havde været hos Kongen og bundet ham forskjellige Historier paa Ormet om Ulykker, der havde ramt ham. Det gik godt, og Kongen gav ham en ret anselig Understøttelse. Men saa, da han atter indfandt sig efter nogle Mars Forløb i den Tanke, at Kongen havde glemt ham, og han saa distede op med de samme Historier som den Gang, nemlig bl. A. at hans tre Børn vare døde af Skarlagensfeber, og han Intet havde at begrave dem for, traadte Kongen tæt hen til ham med de Ord: „De ere altsaa igjen døde, — alle Tre? Vil Du nu se, din forbandede Kjæltring, at komme paa Døren strax, eller jeg lader Bagten komme. Understaa Dig ikke at komme for mine Øjne!“ Ved disse Ord greb Kongen efter Klokken, og Gadhyven styrte ud af Audientstværelset, trængte som en Rasende gjennem de i Førgemakket Forsamlede og blev ikke mere set i Kjøbenhavn.

Wollheim havde selv Leilighed til at se et Bevis paa Kongens Hefstighed, naar han var kommen i Brede. En ung Mand var ved en Slægtnings Indflydelse efter gjentagen personlig Henvendelse til Kongen omsider bleven ansat i et Embede i en af Kolonierne. Han gjorde sig færdig til at reise derhen, da der indløb Efterretning om, at der var udbrudt en ødelæggende Epidemi der paa Stedet. Nu vilde han ikke reise, og i en Ansøgning til Kongen bad han sig fritaget for Embedet, idet han aabenhjertig anførte sin Frygt for Sygdommen som Grund. Kongen forlangte at tale med ham; han indfandt sig, og Wollheim, som var tilstede i Førgemakket, hørte gjennem den aabne Dør Kongen sige med høi Stemme: „Er De en Mand? Nei, De er en gammel Kjærling? De har søgt om Posten, De gaaer, hvor jeg befaler Dem — farvel! Ilykkelig Reise.“ Dermed vendte Kongen den Forbløffede Ryggen, og bleg som et Lig fjernede denne sig. Han reiste, tiltraadte sit Embede og skal have røgtet det fyldestgjørende.

Blandt de Anekdoter, som Wollheim fortæller om Frederik den Sjette, fortjener endnu følgende at anføres. Kongen havde en

israelitisk Bankier (Hofraad Meyer?), en strengt rebelig og særdeles dygtig Forretningsmand, men temmelig udannet og simpel i sit Væsen. Der skulde gøres et større Laan hos et engelsk Hus, men dets Negotiering frembød store Vanskeligheder, som man ikke kunde komme ud over. Kongen lod Bankieren kalde for at spørge ham til Raads, udviklede for ham, hvad der var i Veien for Afslutningen og sluttede med de Ord: „Hvad er Deres Mening? Hvad tror De, der er at gøre derved? Seg veed det ikke.“

„Seg heller ikke, Deres Majestæt,“ svarede Manden og tilføiede: „Da stehen die Dachsen am Berge.“

„Ja saa,“ svarede Kongen, idet han tog en Pris af sin Gulddaase, „jeg ser jo rigtignok Dyren, men ingen Bjerger.“

Manden, der aldeles ikke bemærkede den Bif, han havde gjort, troede, at Kongen, der endnu bestandig holdt den aabne Daase i Haanden, bød ham en Pris, greb i Daasen, tog en Pris og sagde, medens han behagelig indslugede den i Næsen: „En udmærket Tobak, virkelig en udmærket Tobak.“

„FINDER De,“ sagde Kongen, „vær saa god, behold Daasen, den er dog for lille til to.“

Wollheim fortæller, hvorledes Kongen mere og mere syntes om ham og i en Samtale tilsidst tilbød ham en fast Ansættelse i et af de kongelige Kontorer. Wollheim undslod sig for Tilbudet med, at han ikke var stikket til en saadan Post, fordi han ikke let kunde underordne sig Andres Befalinger og Meninger. Helst vilde han ansættes i det diplomatiske Fag. Kongen lovede, at tænke derpaa. Nogle Dage efter meddelte Hauch Wollheim, at Kongen havde paalagt Udenrigsministeren at skrive til Hr. v. Hübsch, den danske Gesandt i Konstantinopel om, at han ønskede W. ansat ved Gesandtskabet i en ikkeofficiel Stilling. Indtil dette var afgjort, hvormed der vilde hengaa en længere Tid, skulde W. i Mellemtiden udføre forskjellige Arbejder for Kongen og benyttes som en Art Sekretær. Dette gif han selvfølgelig med Fornøielse ind paa. De Arbejder, han havde at udføre, vare i det Væsentligste politiske og folkeretlige Afhandlinger. Som et af de eiendommeligste Emner, han havde at behandle, nævner han det af Kongen opgivne

om Dødsstraffens Anvendelse ved Høiforræderi, Majestæts- og andre politiske Forbrydelser, og hvorledes Anskuelserne vare derom hos de forskjellige gamle Nationer i Orienten og Occidenten. Kongen var af Princip Modstander mod denne Straf og havde oftere ladet Naade gaa for Ret. Wollheim fortæller udførlig, hvorledes han i sin Afhandling løste Opgaven i Overensstemmelse med Kongens Anskuelser.

Ifølge Kongens Onske lod Wollheim sig gennem Overhofmarskal Hauch forestille for Prinds Christian (senere Christian den Ottende). Han blev modtaget med den største Forkommenhed. Han skildrer Prindsen som en Mand, der interesserede sig i høi Grad for Litteratur og Kunst og udfoldede en Indsigt deri, som man endog sjælden træffer hos Folk af Faget. I sine Anskuelser om Politik viste han sig som en stor Modstander af det liberale Væsen og talte med Ringeagt om Davids, Schouws og Hages Bladartikler. Ved sine Soireer havde Prindsen og hans elskværdige Gemalinde samlet en Kreds af Lærde, Digtere og Kunstnere. Ved denne Leilighed lærte W. den berømte Kemiker Professor Ørsted at kjende, der indtog ved sit jævne Væsen og ved sin Venlighed. Som gjerne sete Gjæster hos Prindsen nævner han Dehlenschläger, Christian Winther, H. P. Holst og H. C. Andersen. „Den bekjendte Vaudevilleedigter Professor J. L. Heiberg, Søn af den endnu mere bekjendte og som persona ingrata forviste Pamfletist P. A. Heiberg, indfandt sig kun sjælden ved disse tiltalende og tvangsfrie Soireer. Den Heibergske Familie førte selv et behageligt Hus, hvor der en vis Aften om Ugen samledes en udvalgt Kreds af Lærde, Digtere, Kunstnere og ansete Mænd af Embeds- og Handelsstanden. Fru Heiberg saavel som den altid muntre Grev Trampe og en vittig, men meget ondskabsfuld Groszerer vare Sjælene i denne muntre Kreds. Man lod sig ikke skræmme af den lange Wei og af den stormfulde Knippelsbro for en Vinteraften at kunne glæde sig ved de aandelige Nyheder, som den store Kritikers og Forfatteres og den udmærkede dramatiske Kunstnerindes gjæstfrie Hus tilbød.“

Ved sin Stilling ved Hoffet havde Wollheim Leilighed til at gjøre Bekjendtskab med forskjellige høitstaaende Personer. Han blev

forestillet for Dronning Marie, Frederik den Sjettes Gemalinde, og fandt i hende en blid og fordringsløs, videnskabelig dannet Dame. I Samtalen med W. uds purgte hun ham om veldædige Stiftelser, navnlig om Sygepleieanstalter og Børneasylter i de Lande, han havde besøgt. Arveprinds Ferdinand og Arveprindsesse Karoline skildrer han ret træffende og omtaler Prindsesse Wilhelmines ulykkelige Egteskab med Prinds Frederik (senere Frederik den Syvende). Blandt dem, som Prindsen omgikkes med, nævner W. pudsig nok den schwerinske Hofoperasanger Montius, selvfølgelig en Forverling med den danske Skuespiller Mangius. Og saa med Frederik den Sjettes bekjendte Yndling General Bülow havde W. Leilighed til at stifte Bekjendtskab. Han sammenligner ham i Personlighed og Væsen med den preussiske Feltmarskal Wrangel. Kongen havde sendt W. til ham i et Erinde og han fortæller følgende om Sammenkomsten:

„Jeg traf ham i hans Bolig, hvor han med en lang Studenterpibe i Munden gik frem og tilbage i den store Salon. Da jeg efter at være anmeldt traadte ind, kom han mig i Møde, tog mig strax kordialt under Armen og begyndte uden nogen Indledning at tale om min militære Karriere. Da denne ikke havde været langvarig, og jeg just ikke kunde rose mig af fremragende Heltegjerninger, bragte han Samtalen paa det portugisiske Militær, hvis Dygtighed i Felten var, som han vidste, bleven rost af Wellington. Efterat dette Thema var udtømt, gav han sig til at tale om Klostrene og især, men med sagte Stemme, om Nonneklostrene. Han spurgte, om jeg havde været i et saadant Kloster, hvilket jeg gjorde ham opmærksom paa ikke var tilladt. Det vilde han ikke troe, han truede mig med Fingeren og fortalte, at han havde læst i Bladene, hvorledes man var kommen efter visse Historier, der vare foregaaede i Nonneklostret i Terceira, hvor Militæret var trængt ind og havde gjort sig skyldig i forskjellige Udskeielser. Omfider skiltes vi, fra hans Side med et Haandtryk, som om det kunde have været af Holger Danske i H. C. Andersens Digt, og med en Indbydelse til snart at „se op igjen“. Dette efterkom jeg. Ved dette andet Besøg skjældte han ud paa de Revolutionære (det liberale Parti), der hellere end

at sidde i Roskilde i Provindsialstænderne burde have Blads paa Bistrup. Efterat hans Harmе tilstrækkelig havde givet sig Luft, indbød han mig til at hilse paa Generalinden, som han jævnt hen kaldte „min Kone“, hvem han havde bundet forskjellige Eventyr om mig paa Ormet. Da jeg var bleven meldt hos Generalinden, reiste hun sig fra sin mægtige Skriftefaderstol, der stod foran et Bord, som var bedækket dels med Broderisager, dels med Glasstaale med Syltetøi, og modtog mig med et Haandtryk, der i Kraft ikke stod tilbage for hendes Hr. Gemals. Efter at hun havde aftaget sine med Silke omviklede Brillеr og budt mig Jordbær og Kirsebær, som i Kjøbenhavn almindelig bydes Gjæsterne, greb hun en Stok, der i Størrelse og Tykkelse lignede dem, som brugtes i England paa Karl den Førstes Tid, eller en Tamburmajors, og hvorpaa hun støttede sig, idet hun gik frem og tilbage i Værelset sammen med mig. Om hun just ikke, som Generalen, udspurgte mig om Nonneklostrene, saa dreiede Samtalen sig dog nærmest om de portugisiske og spanske Kvinder, om deres Liv, Væsen, Pynt o. s. v. Ogsaa hun foer i ægtefabelig Harmoni med sin Egteherre løs paa Algreen-Ussing, Bang, David og „alle de flette Mennesker i Roskilde, der ærgre vor gode gamle Konge“. Om jeg end ikke kunde give hende Ret i Alting, og ihvorvel hun ikke var synderlig smagfuld og ladylike i sine Udtalelser, saa var der dog noget saa Sandt og Ærligt i hele hendes Væsen, at man maatte agte hende og faae hende kjær, noget saa Hjerteligt, at man bestandig glædede sig ved at gjense hende. Og jeg har ofte spist hendes Syltetøi og døiet hendes politiske Ræsonnementer.“

Om Anledningen til, at W. kom til at skrive den forhen omtalte Brochure „David og hans „Fædreland“, fortæller han følgende:

„En Morgen, da jeg indsendt mig til Audients hos Kongen, traf jeg ham gaaende i irriteret Stemning frem og tilbage i Gemakket. Paa Bordet laa en Avis, hvorpaa han pegede med de Ord: „Læs selv!“ Det var det feneest udkomne Numer af det doktrinære Oppositionsblad „Fædrelandet“, hvis ledende Artikel med

Overskriften „Hvad kan det hjælpe?“ skreven af Prof. David*) havde gjort Kongen saa opbragt.

Jeg tog Bladet og kunde kun overfladisk læse Artikklen, thi Kongen vedblev at gaa frem og tilbage og gav sig af og til til at tromme med Fingrene paa Bordet. Saavidt jeg i Hast kunde se, gif Artikklen i det Væsentlige ud paa, at Danmark ikke burde give Penge til store Rustninger, da enhver Stormagt kunde tage det, naar det faldt den ind; man kunde dog ikke forhindre det.

Udtalelser af den Art maatte, som jeg jo meget vel indsaae, dybt krænke Kongen, der var stolt af sin Arme og sin Flaade. Da jeg havde lagt Avisen med en Rysten paa Hovedet, sagde Kongen.

„Naa, hvad siger De dertil? Er det ikke Trykkefrihed nok og mere, end Folk efter Ret og Billighed kan forlange? Og hvad mener De saa om Hr. Professorens Artikel?“

Jeg vidste ikke, hvad jeg skulde sige, og nøiedes med, idet jeg atter rystede paa Hovedet, at udbryde: „Rædsomt!“ da der ikke faldt mig noget Andet ind, og jeg dog gjerne vilde udtrykke min Sympathi med den krænkede Monarks Følelser. „Saa vist,“ udbrød Kongen; „rædsomt, det er det rette Ord.“

Oprigtig talt, var Ordet ikke det rigtige, thi Artikklen fortjente næppe at betegnes som affyhelig, da den kun var et med allehaande Tirader, hoittravende Floskler og forslidte doktrinære Fraser udspækket Produkt, beregnet paa øieblikkelig Effekt, men i det Hele meget uskadelig. Tilskyndet af ungdommelig Barme og af den Hengivenhed, eg nærrede for Kongen, hvis Tragten gif ud paa at gjøre sit Folk lykkeligt og derfor blev krænket af et Koteri, som enten af doktrinære Fordomme eller af politisk Kortsynethed, traadte, for at tale med Schiller, „paa Kongens hjærlige Hjerte,“ had jeg om Tilladelse til udførligt at besvare „Fædrelandets“ Angreb. At dette blev mig tilladt, er vel overflødig at omtale.“

Wollheim gav sig nu isærd med Arbeidet. Han skrev Brochuren paa Tydsk og paa Dansk; sidstnævnte blev gennemset af en

*) Det antoges almindelig, at Johannes Hage var Forfatteren.

Danst, for at der ikke skulde være Noget at udsætte paa Stilen. Han fik en Kommandersergent i Garden ved Navn Schick, hos hvem han havde øvet sig i Fægtekunsten, til at sætte sit Navn paa Skriftet. Manden fik en lille Godtgjørelse, og desuden smigrede det ham at optræde som Forfatter, selv om Ingen trode det. Men forinden Skriftet udkom, havde Wollheim en Kontrovers med Censur*). Han fandt sig foranlediget til at forelægge ham Brochuren i Manuskript, og Censur vægrede sig ved at give Tilladelse til dens Trykning. „Seg besøgte ham,“ fortæller W., „og krævede ham til Ansvar for hans Vægning. Han gjorde allehaande Udflugter, af hvilke det tydeligt fremgik, at han nærede Sympathi for Prof. David og hans Journalistik. Det nægtede han heller ikke, og han mente, at man burde tage Hensyn til den i Kjøbenhavn herskende liberale Strømning.

„Mener De da ikke, Hr. Assessor,“ svarede jeg, „at jeg ikke ogsaa, som ethvert fornuftigt Menneske, der kjender Historien, i mit Hjerte er liberal? Men det er min Mening, at Liberaliteten bør udstrækkes til at lade Andres Meninger komme frem, og at jeg finder det i højeste Grad illiberal, at De vil undertrykke, hvad der ikke harmonerer med Deres personlige Sympathier.“

„Derfor har vi en Censur, og jeg maa bedst vide, hvorledes jeg skal varetage mit Embede.“

„Desuagtet vil De tillade mig at finde det besynderligt, at en Censur, altsaa en af Statens Embedsmænd, vil forhindre en Mand i at forsvare Statens Overhoved mod uretfærdige Angreb.“

Han svarede mig bistert og kort: „Kongen trænger ikke til at lade sig forsvare, og allermindst af en Udlænding.“

Seg svarede ligesaa skarpt og kort: „Det er beklageligt, at en Udlænding maa gjøre det, fordi ingen Indfødt vover det“

*) W. anfører, at det var Keiseren; men det er nok en Feiltagelse; saavidt jeg erindrer, var det Politiretssassessor Dandæel, som paa den Tid, der her sigtes til, var Censur eller rettere den Embedsmand, hvem Gjennemsyn af Blade og Skrifter var overdraget.

Han spurgte derpaa spydig, om jeg, naar han tillod Trykningen, havde nogen Forlægger, eller om der var Nogen, der betalte mig godt. Jeg svarede: „Det vilde dog sikkert være rigtigst om De som Censur strøg Deres egne inkvisitoriske Spørgsmaal. Imidlertid vil jeg lade disse passere min Censur og frivillig tilstaa Dem, at jeg har fundet en Forlægger, men at jeg hverken af ham eller nogen Anden honoreres. Forøvrigt,“ vedblev jeg, „vil jeg ligesaa aabent sige Dem, at jeg ikke har Brug for Deres Prøvelse af mine Følelser for Deres Konge, men vil henvende mig andetsteds, hvor man vil vide at respektere dem.“

„Det staaer Dem frit for,“ bemærkede den liberaliserende Assessor, skjøndt med temmelig usikker Stemme.

Wollheim begav sig derefter til Justitsminister Stemmann, hvem han saa skildrer som en Mand, der vel ikke var synderlig godt lidt af Folket, men ikke alene var en særdeles dygtig, men ogsaa en strengt retfærdig Mand. Han udtalte sig ikke afgjørende om Sagen, men lovede at forhandle derom med Politidirektør Rjærulff. Denne lod W. kalde og modtog ham med de Ord: „Jeg veed Alting! Deres Skrift skal udkomme, lad De det kun rolig trykke. Jeg skal vise de Herrer, hvem der har noget at sige, de eller jeg. Jeg forstaaer forøvrigt ikke, hvorfor De ikke har sat Deres Navn paa. Naa, De har vel Deres Grunde, og mig er det det samme. Som sagt, lad De kun Skriftet trykke. Enten det er mod Professor David eller mod Kong Salomon — enten det er af Schick eller Schock, af Wollheim eller Fanden — mig er det ligegyldigt.“

W. fortæller nu om den Virkning, som Brochuren fremkaldte, hvorledes den blev rost af de Kongeligssindede og udstjældt og nedrakkert af den liberale Opposition. Han fik anonyme Breve, hvori han blev truet med at slaas ihjel, hvis han viste sig paa aaben Gade. Han fortæller en Historie om, hvorledes han paa en vis Maade blev beleiret i sin Bopæl paa Hjørnet af Rjømagergade og Kanikestræde, hvorledes der skete et Attentat paa hans Ruder, og hvorledes Politiet maatte rekvirere militær Assistance for at faae Mængden adsplokket. Historien er vistnok et Foster af Wollheims frugtbare Fantasi, ligesom der ogsaa er al Grund til at antage, at hvad han

har fortalt om sit Sammenstød med Censur, er ikke mindre apokryft. Det staaer aldeles i Strid med den Maade, hvorpaa Gjennemsynet af Blade og Bøger, der ikke i egentlig Forstand kunde kaldes Censur, gik for sig. Den vedkommende Embedsmand vilde sikkert have vægret sig ved at modtage en Brochure i Manuskript til Gjennemsyn. Først naar den var trykt, havde han Ret til at udtale sin Mening om, hvorvidt han vilde lade den passere.

Dette er man istand til at kontrollere, men mindre kan dette gøres med Hensyn til, hvad han fortæller om Anledningen til, at han forlod Kjøbenhavn under temmelig særegne Omstændigheder. Krabbe-Carissius havde gjort Kongen den paafaldende Meddelelse, at ifølge en til ham indløben Beretning var der en Bevægelse i Gang, som paa den ene Side tilsigtede en Løsrivning af Hertugdømmerne fra Danmark og paa den anden Side en Sammensmeltning af Danmark med Sverig-Norge. Sidstnævnte skulde have sit Brændpunkt i Stockholm; medens førstnævnte var en i al Stilhed under Afsten ulmende Gnift, hvortil der efter Evne blæstes i Berlin. Begge Dele stod vel ikke ligefrem i Forbindelse med hinanden, men Formaålet var, som Ministeren bemærkede, det samme, nemlig et selvstændigt Danmarks Udslettelse af Europas Kort. Som det lader til, fæstede Frederik den Sjette ikke synderlig Lid til denne Beretning, men som det fremgaaer af en Samtale, han havde derom med Wollheim, var det ham meget paafaldende, at den preussiske Kronprinds (senere Frederik Wilhelm den Fjerde) var nævnet som den, der stod bag Bevægelsen i Hertugdømmerne. I denne Samtale lod Kongen sig mærke med, hvor meget han ønskede at komme paa det Rene hermed, og Wollheim tilbød sig da at reise til Berlin for at udforske Sandheden. I Begyndelsen afviste Kongen fuldstændig denne Plan, idet han nemlig støttede sig paa, at Wollheim ikke var dansk Embedsmand og overhovedet ikke indtog nogen officiel Stilling, der berettigede ham til en sliq Mission som den omtalte, især da der var en dansk Gesandt i Berlin. Wollheim mente imidlertid, at Sendelsen kunde ske paa saadan Maade, at den ikke fik noget diplomatisk Præg, og Midlet dertil fandt han i den Omstændighed, at der her i Kjøbenhavn skulde oprettes et Sanskrittrykkeri, hvortil

der skulde staffles Typer fra det kgl. akademiske Bogtrykkeri i Berlin. Derom vilde Wollheim henvende sig til Kronprindsen og da maaske faae Veilighed til at erfare, hvorvidt han i Virkeligheden gif svanger med de Hensigter, der tillagdes ham. Frederik den Sjette fandt denne Udvei paaafabel, men han paalagde Wollheim ikke at gaa for mange Krogveie og tale aabenhjertig med Kronprindsen, naar han kunde faae Veilighed dertil.

Wollheim reiste. Han fortæller nu udførlig sin Samtale med den preussiske Kronprinds. Denne dreiede sig først om Sanskrittyperne og senere om det, der var den egentlige Gjenstand for W.'s Mission. Han meddelte, hvad der var berettet Kongen om Bevægelsen i Hertugdømmerne, samt at der blev agiteret fra Berlin, og da Kronprindsen opfordrede ham til at tale tydeligere og uden Dmsvøb, rykkede han frem med den Tilstaaelse, at man havde vovet at udpege ham, Kronprindsen, som den, der begunstigede Bevægelsen. „Prindsen,“ skriver W., „traadte et Skridt tilbage; hans nylig saa venlige Ansigt formørkedes; han bestræbte sig aabenbart for at bekæmpe sin Brede og udbrød:

„Hvem er saa taabelig at kunne tiltroe mig, en preussisk Prinds, en Hohenzoller, at jeg skulde kunne begunstige en Bevægelse, der er rettet mod en legitim Monark, mod den bestaaende Ordning? Jeg er tydsk Fyrste — Tydsk og Fyrste. Hvorledes kan Noget falde paa en saa ravgal fantastisk Ide? Hvorledes kan Noget, der kjender Forholdene og min Karakter, opfinde saadanne Dumheder, som at jeg skulde staa Fadder til en revolutionær Bevægelse? Og er det muligt at Kong Frederik den Sjette et Dieblik kan troe, at jeg skulde kunne gjøre mig skyldig deri? Seg — jeg — jeg!“ Dette Udraab gjentog han tre Gange.

Wollheim forsikrede, at Kongen aldrig et Dieblik havde fæstet Lid til disse Rhytter. Samtalen sluttede med, at Kronprindsen, der lod sig mærke med, at han nu havde indset, hvad der skjulte sig bag ved Wollheims Sanskritmission, paalagde ham, naar han vendte tilbage til Kjøbenhavn, at sige Kongen, at ihvorvel han ikke fandt det overensstemmende med sin Karakter og Værdighed at imødegaa deslige Fabler, saa kunde han være aldeles rolig med Hensyn til

den nævnte Sag. En Plan som den, der var paaløiet ham, stred ikke blot mod hans egne Principer, men ogsaa mod den store Afgtelse, han nærrede for Kongen, hvis ædle, høihjertede Karakter han forstod at vurdere.

Dette Budskab erklærede Wollheim sig gjerne beredt til at overbringe Frederik den Sjette. Men han blev forhindret i at gjøre det personlig derved at Kronprindsen, hvis Raade han havde erhvervet sig, tilbød ham en Mission til St. Petersborg, som var altfor fordelagtig, til at han ikke mente at burde modtage den. Han indskrænkede sig derfor til i et Brev til Overhofmarskal Hauch at meddele Samtalen med Kronprindsen til Efterretning for Kongen, samt at han havde besluttet at modtage det ærefulde Hverv, som Prindsen havde tilbudt ham. Herpaa fik han en venlig Svarskrivelse fra Hauch med Meddelelse om, at Kongen havde paalagt ham at takke ham for det, han havde udrettet i Berlin. Et for Wollheim vistnok endnu mere værdifuldt Tillæg til Skrivelsen var en Anvisning paa Bankier Salomon Heine i Hamborg som Honorar for hans Arbejder ved det store kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn.

Hermed slutter, hvad der af hans Erindringer, fandt eller opdigtede, kan interessere danske Læsere. Wollheim førte et meget bevæget Liv. Jeg erindrer saaledes i 1858 at have truffet ham i Hamborg som Directeur for Stadttheatret. Det opførte Stykker af ham, som Ingen gad se, og han gjorde meget daarlige Affærer. Tilslidst maatte der spilles paa Deling, og Theatret allierede sig med en „Biergarten“ i Nærheden, hvor dets Medlemmer optraadte som Kneipefængere. Men heller ikke dette hjalp paa Dr. Wollheims Finantser, og man fortæller, at da han en Gang besøgte Børsen, og man udtalte sin Forundring derover, svarede han leende: „Egentlig har jeg ikke her noget at bestille; men jeg vilde saa gjerne se en fuld Børs (o: Pung); det er længe siden, at den Sykke er faldet i mit Lod.“

Senere udfoldede han en stor journalistisk Virksomhed, han skrev i preussisk, russisk, ja endog i dansk Interessse. I 1874 skrev han saaledes en Brochure „Zur nordschleswigschen Frage“, hvori han udtalte som sin Mening, at den dansttalende Del af Slesvig af

moralste og folkeretlige Grunde burde vende tilbage til Danmark. Hertil blev han, som man siger, ledet ikke blot af Taknemmelighed mod sin kjærlige Belgjører, den for længe siden hensovede Frederik den Sjette, men ogsaa af den patriotiske Pligt, at imødegaa Rigsdagsmand Willes Paastand, at „den enkelte Tydskter indenfor fire Vægge i Almindelighed er forsonlig og retfærdig, men at han, naar han er sammen med større Kredse af sine Landsmænd, eller naar han optræder offentlig i Pressen, udtaler sig paa ganske anden Maade.“ Denne Optraeden i det slesvigske Spørgsmaal, forsikrer han, var aldeles frivillig, og heller ikke ventede eller modtog han nogen Ertjendtlighed derfor fra Kjøbenhavn. Men iøvrigt tilstaaer han freidig, at han har ladet sig lønne for sin journalistiske Virksomhed, at han navnlig er bleven honoreret af Bismarcks saakaldte Reptiliefond, og i Indledningen til sin Bog forsvare han dette Forhold ved at betegne en officiel Journalist som en Sagfører for Regeringen, hvis Talent og Arbeide lige saavel bør betales honorabelt som enhver Andens, der arbeider i Statens Interesse. Derfor kalder han sig „en patriotisk Reptil“ paa Bogens Titelblad, og, siger han, hvis der ved „Reptil“ skal betegnes noget Snigende noget Krybende, saa fortjener snarere Hofkryb, Minister-Spytstikkere og Embedsjægere dette Tilnavn end de Journalister, der af Overbevisning forsvare en Regerings Handlinger og honoreres derfor.

Frederik den Syvendes Moder.

Fritz Reuters morsomme Fortælling „Durchlaucht“ omtales et Besøg, som Hertug Friederich Franz af Mecklenburg-Schwerin aflægger hos sin Slægtning Fyrst Adolf Friederich af Mecklenburg-Strelitz, Bogens Helt, en gammel knarvorn, men pudsig Tyr, der er ligesaa bange for Tordenveir som for Kvindfolk, idet han, selv ugift, ikke taaler gifte Mænd i sine Omgivelser. Hertugen af Mecklenburg-Schwerin er hans Modsetning. Reuter skildrer ham som en gemytlig ung Mand, der holdt meget af smukke Damer, var livlig og vennefæl i Omgang, ikke brød sig synderlig om Etiketten, havde Bid og Omløb i Hovedet og

var meget afholdt af sine Underfaatter. Det stemmer ogsaa nogenlunde overens med, hvad man veed om ham. Dr. Behse er vel ikke i sit store Værk „Geschichte der deutschen Höfe“ en synderlig paa-lidelig Biograf, men han har dog næppe ved Skildringen af Hertug Friederich Franz begaaet nogen videre Overdrivelse. Han omtaler ham som en livsglad Mand, som en ivrig Jæger, men ogsaa som den, der havde mange Maitræsser og satte talrige uægte Børn ind i Verden. Til at føre dette Liv brugte han mange Penge, som hans Underfaatter ikke var uvillige til at forsyne ham med paa Grund af hans gemyslige, ligefremme Væsen, hvorefter Behse fortæller flere karakteristiske Anekdoter. Naar det kneb for ham, henvendte han sig til Stænderne med Bøn og Smiger om, at de ikke maatte lade ham i Stikken; og det hjalp i Reglen.

Det var med en Datter af denne Hertug Friederich af Mecklenburg-Schwerin, Prindsesse Charlotte Frederikke, at Prinds Christian Frederik, senere Christian den Ottende, blev formælet den 21de Juni 1806. Prindsen var den Gang næppe 20 Aar gammel, Prindsessen to Aar yngre. Hun var meget smuk, men temmelig lille af Væxt, havde især smaa Hænder og Fødder. Hun lignede sin Fader i meget, var ligesaa godmodig som extravagant, kunde ogsaa være vittig og skarp, var ikke sjælden upaalidelig, og overhovedet lod det til, at hendes Omgivelser og navnlig Faderens Exempel ikke havde havt nogen heldig Indflydelse paa hende i forskjellige Retning. Hendes Moder, Prindsesse Louise af Sachsen-Gotha, en svag Kone, der led ikke lidt under sin Egtfælles Udskielser, forstod ikke at udvikle de gode Spirer, som var tilstede hos Datteren, eller at udøve noget Herredømme over hende. I Reglen fik hun Lov at raade sig selv, og der fortælles, at hun som Barn og ganske ung Pige helst omgikkes Hoffets Staldpersonale og laveste Betjening.

Nogen Tid efter sin Fader, Arveprinds Frederiks Død den 7de December 1805, gjorde Prinds Christian en Reise i Tydskland og aflagde da Besøg hos sin afdøde Moders Fætter, Hertug Friederich Franz. Han blev snart fængslet af Charlotte Frederikkens Stjønhed og af det elskværdige Væsen, hun kunde have naar det

behagede hende; og efterat han havde sikret sig Kronprinds Frederiks (senere Frederik den Sjettes) Samtykke, friede han og fik Ja. At der hos ham var en oprigtig Tilboielighed tilstede, kan der næppe være nogen Tvivl om; derimod er det uvist, om Prindsessen nogen- sinde har følt Noget for ham. Men han var en meget smuk Mand, fint dannet i Væsen og Dmgang. I Betragtning af Charlotte Frederikkens allerede meget tidlig vakte Sands for mandlig Skjønhed er det altsaa forklarligt, at hun syntes om ham og ingen Indvending gjorde mod Giftermaalet med en Prinds, der tilmed horte til et anset Kongehus og havde Udsigt til maaste at bestige en Trone.

Vielsen fandt Sted den 21de Juni 1806 paa Slottet Ludwigs- lust i Nærheden af Schwerin, og den ene Lystighed afløste den anden. Resten af Sommeren tilbragte det unge Egtepar i Schwerin, med det Forsæt, at begive sig til Kjøbenhavn til Efteraaret. Det skete dog ikke, eftersom Kronprinds Frederik og Gemalinde paa den Tid opholdt sig i Holsten paa Grund af Krigsbegivenhederne i Tydskland, og Christian den Syvendes Tilstand udelukkede desuden al Tanke om noget egentligt Hof i Hovedstaden. Slottet i Ploen blev altsaa sat istand til at modtage Prinds Christian og hans Gemalinde. De tog dertil i November, og den 8de April næste Aar nedkom Prindsessen med en Søn, der døde kort efter Fødslen. I Efteraaret 1807 drog Parret til Kjøbenhavn, hvor det ene af Palæerne paa Amalienborg — Enkedronningens Palæ — var blevet indrettet til det; om Sommeren boede de paa Sorgenfri, som Prinds Christian havde arvet efter sin Fader, Arveprinds Frederik.

Om deres Samliv vides der kun lidt, men dette Lidet tyder paa, at der allerede tidlig viste sig en Usamdrægtighed, som havde sin Grund i, at de uheldige Sider ved Prindsessens Karakter hurtigt kom tilsyne. Hun var meget ødsel, og sjældnen slog den Apanage af 18,000 Rdlr. aarligt til, som var tillagt hende; hun gjorde Gjæld, som saa Prindsen maatte betale. Det skal dog siges til hendes Ros, at hun var meget velgjørende, om end ikke synderlig skjøn som i Uddelingen af sine Gaver. Hvem der forstod at klynke og klage for hende, hjalp hun, uden videre at undersøge Forholdene. Modsigelser kunde hun ikke taale, og hendes Gemals Paamindelser mødte hun

med Haan og Spot. Saadanne Paamindelser paadrog hun sig især ved sit Koketteri med en eller anden Hofkavaler, hvilket Koketteri som oftest fremtraadte saa aabenbart, at det vakte almindelig Dmtale. I ikke ringe Grad irriteredes hendes Egtfælle af hendes betænkkelige Dmgang med Sandheden, selv i de mindste Bagateller. Sine Hofdamer, Komtesserne Wedell-Wedellsborg og Lückner samt senere Froken Betty Sneedorff, omgikkes hun paa en høist lunefuld Maade; snart viste hun dem stor Fortrolighed, snart drillede og plagede hun dem. Den eneste, hun holdt meget af, var hendes Kammerjomfru Frederikke Kretschmer, som var fulgt med hende fra Schwerin. Hun var hendes Fortrolige og indviet i alle hendes Hemmeligheder. Til hende klagede hun sin Sorg, naar hun troede sig tilsidefat ved Hoffet og navnlig naar hun mente sig forurettet af Hertuginde af Augustenborg, Kronprinds Frederiks Søster, eller af sine Svigerinder, hendes Gemals Søstre, Prindsesserne Sulfiane og Louise Charlotte, med hvilke hun ikke sjælden havde Konflikter. Hun kunde vel i Dmgang vise sig meget elskværdig, naar hun var i Lune dertil; men pludselig kunde det ogsaa falde hende ind at sige Folk Ubehageligheder uden fjerneste Foranledning. Det gjorde da heller ikke Samlivet med hende videre tiltrækkende.*)

Man kan saaledes forstaa, at det ægtefabelige Samliv mellem hende og Prinds Christian var alt andet end godt, og at der imellem dem efterhaanden opstod en Ufordragelighed, som end ikke formindskedes, da Prindsessen d. 6te Oktober nedkom med en Søn, Prinds Frederik Karl Christian, senere Frederik den Syvende, hvem hun selv ammede. Hvad der utvivlsomt bidrog til, at Forholdet antog en høist uheldig

*) Kontreadmiral og Kadetchef Hans Christian Sneedorff omtaler i sin for nogle Aar siden i Kristiania offentliggjorte Biografi og Dagbog nogle Gange Prindsessen. Han siger om hende, at hun altid havde Lyst til at sige Folk Ubehageligheder. Et Sted fortæller han, at Prindsessen ikke var bedt til et Aftenselskab hos Brun (formodentlig den bekjendte Nigmand, Konferentsraad Konstantin Brun), men at Bordeaux, Medlem af det franske Gesandtskab, hertil bemærkede, at det mulig ikke var til Ginder for, at man dog havde den Være at se hende der.

Karakter, var den hos Prindsen vel nærmest ved Dretuderi vakte Mistanke om, at hun tilsidefatte sine ægtefabelige Pligter. Mistanken stadfæstedes desværre senere hen nok i fuldeste Maal.

I 1801 kom den som Komponist og udøvende Musiker og Sanger i sin Tid saa bekyndte Jean Baptiste Edouard Dupuy til Kjøbenhavn. Han var født 1773 i Corselles ved Neuchatel, fik sin musikalske Uddannelse i Paris, og kom paa de Kunststreyser, han foretog som Violinist, i 1873 til Stockholm, hvor han blev ansat som Koncertmester og senere tillige som Sanger ved Operaen. Han blev hurtigt Publikums Yndling; men hans republikanske Anskuelser, som han ikke lagde Dølgemaal paa, mishagede Kong Gustav den Tredie og gav Anledning til hans Fjernelse. Han begav sig saa til Kjøbenhavn, hvor han blev 2den Kapelmester under Schall. Det paafølgende Aar optraadte han tillige som Operasanger i forskjellige Syngepil, saasom i „Domherren i Milano“ og i „Skatten“, og vakte jaavel ved sin fortrinlige Stemme og sit dramatiske Foredrag som ved sit livlige Spil almindelig Beundring. Desuden havde han en smuk Figur, et interessant Ansigt og et meget belevent Væsen, saa han blev især Dameverdenens Favorit. I 1806 kom hans Syngepil „Ungdom og Galskab“ til Opførelse, hvorved han feirede en dobbelt Triumf, baade som Komponist og som Sanger, idet han i dette paa smukke Melodier saa rige Mesterværk udførte Ritmester Roses vanskelige Parti paa en Maade, som neppe senere er naaet. Vignende Laurbær høstede han som Don Juan, da Mozarts Opera første Gang kom til Opførelse her i 1807. Men kort efter mistede det egl. Theaters Personale dette fortrinlige Medlem. Dupuy var traadt ind i Livjægerkorpsen og deltog med Hæder i de Udfald, som Korpsen foretog under Englændernes Beleiring af Kjøbenhavn. Korpsen valgte ham enstemmig til Officer. Det fandt Theaterchefen, Marskal Hauch, usforeneligt med hans Stilling som Skuespiller, idet han ifølge den Fordom, som den Gang endnu herskede mod Skuespillerstanden, mente, at det var usømmeligt at en Officer betraadte Scenen. Han gav altjaa Dupuy Valget mellem at opgive sin Officerkarakter eller at tage sin Afsted som Sanger, og Dupuy valgte det sidste. Endnu vedblev han at fungere som Koncertmester

og Syngemester, indtil han i 1809 paa Grund af sit Forhold til Prindsesse Charlotte Frederikke som Vandfordvist maatte forlade Kjøbenhavn og Danmark.

Prindsesse Charlotte holdt meget af Musik. Hun spillede Klaveer og sang ret smukt. Men hendes sonore og friske Stemme manglede Uddannelse, og Dupuy fik da det Hverv at synge med hende. Ved at besøge Theatret, naar han optraadte, havde hun allerede fundet stor Behag i hans Person, hvad hun dog lagde Stjul paa, for at der ikke skulde opstaa nogen Betænelighed mod, at han blev antagen som hendes Syngelærer. Hvorledes Forholdet efterhaanden udviklede sig mellem Lærer og Elev, kan skjønnes deraf, at hun, naar han var hos hende, aflaaede Døren til sit Kabinet under det Paaskud, at hun i Syngetimerne vilde have No for de andre Prindsesser, som jævnlig kom ind til hende. Det var et almindelig troet Rygte, at Prinds Christian ved at bane sig Vej til Bærelset havde overrasket dem i en Situation, som ikke lod ham i Tvivl om sin Vgtefælles Utroskab. Men det forholdt sig næppe saaledes. Dog var der Beviser nok for Skandalen. Der taltes offentligt om den, og der blev ogsaa digtet Smædeviser, blandt andre en obskøn Vise „Vilde Page lad mig være! hvad betyder slikt?“ som en Pøbelstok skal have sunget udenfor Palæet paa Amalienborg.

En Skilsmisse var saaledes uundgaaelig, og der blev strax skredet til Udførelsen. Den bekjendte norske Statsraad Carsten Anker, som den Gang opholdt sig i Kjøbenhavn, blev af Frederik den Sjette overdraget at reise til Mecklenburg for at meddele Hertugen det Fornødne. Men da Anker undervejs blev syg i Odense, betroedes Sendelsen til Grev Christian Ditlev Holstein, der senere blev Hofchef hos Prindsessen i Horsens. Blandt Carsten Ankers efterladte Papiere er der fundet forskjellige interessante Dokumenter vedrørende Skilsmissten, og de ere som Bilag meddelte Kontre-admiral Sneedorffs forhen berørte Biografi og Dagbog. De gjen-gives her.

Det første er Charlotte Frederikkens Erklæring, dat. Kjøbenhavn i Prindsens Palæ den 1ste Novbr. 1809:

„Jeg erklærer herved i Anledning af de mellem min Gemal, Hs. Høihed Prinds Christian Frederik af Danmark og Norge, og mig indløbne Omstændigheder, at jeg haver intet imod og samtykker i, at mit Ægteskab med Hs. Høihed ophæves, og at jeg forpligter mig til at underskrive den formelle (formelige) Separations-Kontrakt, som i sin Tid tilstilles mig, overladende til Hans Majestæt Kongens ædle Hjerte og prøvede Retfærdighed at bestemme de Vilkaar, som Han allernaadigst finder passende til min fremtidige Stilling.

Charlotte Frederique.“

Det andet Dokument er en paa Fransk affattet, den 5te Novbr. 1809 dateret Skrivelse fra Frederik den Sjette til Hertug Friederich Franz af Mecklenburg-Schwerin. Den meddeles her i dansk Oversættelse:

„Med den dybeste Smerte henvender jeg mig idag til Deres Høihed for at omtale en Begivenhed, der sikkert ikke bedrøver Dem mere, end den er gaaet mig til Hjerte.

Den vedrører desværre Deres Datter, Prindsessen.

Det er Dem neppe ubekjendt, at Forbindelsen mellem hende og min Fætter Prinds Christian Frederik meget hurtig har lidt under en stærk udpræget Ufordragelighed mellem de to Ægtesæller.

Men det er ikke blevet derved.

Min Fætter har nu ført Klage mod sin Ægtesælle af en saa alvorlig Natur, at der derved er fremkommet den høist uheldige, men uundgaaelige Nødvendighed, formelig at løse et Baand, som faktisk allerede i Forveien var brudt.

Prindsessen har selv ikke tøvet med at anerkjende denne Nødvendighed og i saa Henseende fra det første Dieblif været enig med sin Ægtesælle. Jeg vilde have skattet mig lykkelig ved at have kunnet undertrykke en saa odiøs Affaire; men ved min Tilbagekomst hertil var Skandalen allerede stor og havde i den Grad vundet Offentlighed, at det var umuligt at høre paa den. Der er derfor kun tilbage for mig at søge at gjøre Prindsessens Stilling saa mild, som det efter Omstændighederne

er muligt. Hendes Ulykke og den Tillid, hun i sin Sorg viser mig, giver hende Krav paa min Interesse og Overbærenhed, som jeg da ogsaa vil søge at fyldestgjøre.

Hun ønsker at forblive i mine Stater og under mit Kuratel, og dersom det billiges af Deres Høihed, skal det opfyldes. Hun er idag reist til Altona, hvor hun vil oppebie sin Stjæbnes definitive Afgjørelse. Jeg har sørget for, at hun for Diebliffet kan indrette sig dér paa en efter Omstændighederne passende Maade. For at træffe Aftale om, hvad der videre skal gøres, er en Sendelse til Dem overdraget til min Statsraad Anker. Han vil meddele Dem en fuldstændig Beretning om, hvad der har tilbraget sig, og mine Forslag om den Maade, hvorpaa Sagen bør ordnes. Jeg beder Dem modtage ham gunstigt og gjennem ham sætte mig i Kundskab om Deres Ønsker og Tanker med den samme Tillid og Abenhjertethed, hvormed jeg handler overfor Dem, og paa hvilken jeg haaber ogsaa at kunne gjøre Regning fra Deres Side.

Modtag Forsikringen om de venstabelige Følelser og den Agtelse, jeg altid har næret for Dem o. s. v.

Frederik R."

Det tredie Dokument er en Skrivelse fra Frederik den Sjette til Carsten Anker, dat. Hovedkvarteret i Kjøbenhavn den 7de November 1809. Den lyder saaledes:

„Du er allerede tilstrækkelig underrettet om Vor Hensigt, at sende Dig til Hertugen af Mecklenburg-Schwerin, og om denne Sendelses Hovedoieemed. Da det er Vor Willie, at Du uden Henstand tiltræder denne Reise, saa finde vi os foranledigede til den Ende allernaadigst at tillægge Dig efterstaaende nærmere Anvisning.

Hertugen er allerede forberedt paa din Ankomst ved en af Os til ham affendt Skrivelse, af hvilken Vi indsluttet meddele Dig en Gjenpart, for at Du kan anse samme som Grundvolden for de Andragender, hvilke Du vil have at gjøre.

Om Anledningen til den imellem Prindsesse Charlotte og hendes Gemal opkomne Misforstaaelse og den Førstes derpaa fulgte

Afreise herfra vil Du uden Tilbageholden have at meddele Hertugen, hendes Fader, alle de Dplysninger, som han maatte forlange af Dig og som udfordres for at betage ham enhver Tvivl om Nødvigheden baade af førnævnte Wgteparis formelige Skilsmisse og af de foreløbige Foranstaltninger, som i dette Dieblik ere trufne, til hvilken Ende Vi ligeledes vedlagt tilstille Dig en Afskrift af den Erklæring, der, saaledes som Dig er bekjendt, er bleven udstedt af Prindsessen selv.

I Overensstemmelse med hvad Vi selv have tilskrevet Hertugen, vil Du have at tilkjendegive ham, at Vi ere beredvillige til efter Wgtefabetis Ophævelse ikke alene at forunde Prindsessen, ifølge hendes eget Dnske, et Ophold i Vore egne Stater og at anse hende som staaende under Vort særlige Kuratel, men ogsaa efter Mulighed at bidrage til at lette hendes tilkommende Forsætning. Vi ere findede at lade hende beholde den fulde Nydelse af de 18000 Rdlr. aarlig, som Vi allernaadigst have bevilget Hs. Høihed Prinds Christian Frederik til sin Gemalindes Underholdning, samt Renterne af hendes fra Mecklenburg indbragte og i de herværende offentlige Fonds indestaaende Medgift, og Vi ere overbeviste om, at der saaledes vil være sørget tilstrækkeligen for hendes Underholdning paa en Maade, som er overensstemmende med hendes Fødsel og med hendes Stilling i Fremtiden. At disse Underholdningspenge, saa længe hun opholder sig i vore Hertugdømmer, ville blive hende udbetalte i Slesvig-holstensk Courant, forstaaes af sig selv.

Vi anse det for passende, at der af de Penge, som bestemmes for Prindsessen, anvises hende en vis, ikke for betydelig Sum, som omtrent 300 Rdlr. maanedlig, til hendes personlige Udgifter, men at det Øvrige anvendes til hendes Hofholdning og til at lønne hendes Betjente, samt oppebæres, bestyres og beregnes af den Person, der forestaaer hendes Hof.

Derksom disse Vore Hensigter, som vi troe at kunne forudsætte det, skulde finde Hertugens Bifald, saa ville Vi ikkun forvente Resultatet af den Aftale, som Du desangaaende vil have truffet med ham, for derpaa uden videre Forhaling at foranstalte den formelige

Skilsmisje og de udforderlige endelige Indretninger i Henseende til Brindsessens tilkommende Etablisement.

For imidlertid at bringe denne Sag i Rigtighed staaer der endnu et Punkt tilbage at nævne for Hertugen og aftale med ham. Da Brindsessen, efterat Skilsmisjen har fundet Sted, ikke længer vil kunne føre Navnet af en Brindsesse af Danmark, saa synes det at ligge i Sagens Natur, at hun igjen antager sit medfødte Familienavn. Vi troe ikke at maatte befrygte, at Hertugen vil nægte hende samme og derved aldeles forsthyde hende og ikke mere erkjende hende for sin Datter.

Men skulde han ønske, at hun, som det virkelig heller ikke vilde være upassende i hendes tilkommende Forsatning, iagttager et Slags Inognito og til den Ende lader sig tillægge et fremmed Navn, saa ere Vi saameget mere villige at søge at formaa hende dertil, som hendes egne Ytringer lade Os formode, at hun ikke vil vise sig utilbøielig dertil. I saa Fald ville vi gjerne tage Hensyn til ethvert Navn, som Hertugen maatte bringe i Forslag.

Om din Sendelses Udfald ville Vi snarest muligt se din allerunderdanigste Beretning imøde.

Frederik R."

Som tidligere omtalt kom Anker paa Grund af Sygdom ikke til at reise, og Hvervet blev derfor overdraget til Grev Holstein. Kongens Belwillie, Overbærenhed og gode Hjerte fremgaaer af de anførte Skrivelser. Fra Hertugen af Mecklenburgs Side opstod der heller ingen Vansteligheder, han gif ind paa alle de foreslaaede Vilkaar, deriblandt, at Horsens skulde være Brindsessens Opholdstед, som hun ikke maatte forlade uden speciel Tilladelse af Kongen, samt at hun antog sit medfødte Familienavn. I en meget forbindlig Skrivelse takkede Hertugen Frederik den Sjette for den Belwillie, han havde vist i denne for ham saa sørgelige og pinlige Sag.

Separationen, der senere afløstes af en fuldstændig Skilsmisje, fandt Sted kort efter, og det besluttedes, at Brindsessen skulde opholde sig i Altona, indtil Palæet i Horsens var sat istand til hendes Modtagelse. Det lod ikke til, at hun tog sig det videre nær

at forlade sin Gemal eller at stilles fra et Hof, hvis efter hendes Mening stive Etikette aldrig var faldet i hendes Smag. Desto mere sølte hun sig rystet ved at skulle forlade sin lille Dreng, den enaarige Prinds Frederik. Hun brød ud i Graad, kysede og favnede Barnet, kunde ikke rive sig løs fra det, og paalagde dets Goldamme, Kristiane Keiersen, at pleie og vogte Drengen indtil han var blevet voksen, hvortil hun forinden havde udbedt sig Prinds Christians Tilladelse som den eneste Gunst hun krævede. Bønnen blev ogsaa opfyldt, og Kristiane Keiersen blev hos Prinds Frederik til hans 9de Aar, hvorfor han efterhaanden kom til at betragte hende som en Moder. Selv i en modnere Alder kaldte han hende undertiden ved det Navn og besøgte hende i hendes tarvelige Bopæl i Lyngby. Endnu som Konge forsømte han ikke, naar han tiltraadte en Reise, at sige Farvel til sin Amme, udenfor hvis beskedne Dør en lang Vognrække med Kongens Suite ventede. Men sin rette Moder gjenstaae han aldrig. Kun gjennem de Portræter af hende i forskjellige Aldere, som hang over hans Skrivebord, kunde han gjøre sig fortrolig med hendes Person. Lige til hendes Død var der en stadig Brevvevling mellem Moder og Søn, og det er ikke usandsynligt, at hun ved deri at fremstille sig som Offer for et stammeligt Rænkespil (noget, hun altid gjorde over for sine Omgivelser og Fremmede) har bidraget til at løse Forholdet mellem Søn og Fader.

I Begyndelsen af Aaret 1810 flyttede Prindsesse Charlotte ind paa Palæet i Horsens. Det bestod oprindeligt af to paa Torvet overfor Vor Frelser's Kirke beliggende Kjøbmandsgaarde, som af den danske Regering vare blevne kjøbt i Aarene 1779—80 for at afgive Bolig for fire Sødsfende af den russiske Keiserfamilie, to Prindsjer og to Prindsesser, Broderbørn af Enkedronning Juliane og Sødsfende til den ved den russiske Tronrevolution i 1741 myrdede enaarige Keiser Ivan. I 1852 blev Palæet solgt ved offentlig Auktion, og den ene af Gaardene er nu Byens Klublokale. I dette Palæ tilbragte Charlotte Frederikke henved en Snes Aar. Hendes Dm-gang var temmelig begrændset. De fleste adelige Godseiere i Dm-egnen holdt sig fra første Færd borte fra hende, og da hendes Indbydelsjer næsten altid besvaredes med en Undskyldning, ophørte

hun tilsidst med dem. Det var saaledes vanskeligt for hende at faae et passende Selskab til sine Middage eller Soireer; i Reglen bestod det af nogle af Byens Embedsmænd, af Garnisonens Officerer og af enkelte Borgerfamilier. Disse sidste beærede hun ikke sjældent med et uventet Besøg, hvilket ikke altid var synderlig velkomment, fordi hun tog Anledning til at anmode om Pengelaan. Hun var nemlig trods sine anselige Indtægter næsten altid i Knibe for Penge. Ikke alene gjorde hun hyppigt Selskaber, hvor det gik temmelig flot til, men hun var ogsaa meget velgjørende og lod sjældent Noget gaa ubønhørt bort. Herved forstod hun ikke eller vilde ikke forstaa at skjælnes mellem den virkelig Trængende og dem, som kun gav sig Udseende af at være det. Da det gik altfor vidt heri, og hun mærkede, at hun ikke sjældent blev narret, overdrog hun Amtmanden Grev M. S. Spønneck at anbefale de Fattige, som trængte til hendes Hjælp.

Hvad der selvsølgelig bidrog til, at Mange trak sig tilbage fra hende, var de Rygter, som gik om hendes Kjærlighedsforbindelser. Meget var nok usandt eller overdrevent; men at i den første Tid en ung adelig Godseier var hendes erklærede Elsker, og at denne senere hen afløstes af Tydskeren Lieutenant Schoppe af det i Aarhus liggende Dragonregiment, kan der ikke være Tvivl om. Denne Schoppe, der senere som afskediget Ritmester boede i Kjøbenhavn, kan jeg mindes for omtrent 30 Aar siden at have set spadserere om i Byens Gader. Han saae stiv og stram ud, og ingen kunde af hans alt andet end smukke Ansigtstræk og hele Ydre forledes til at tænke, at han havde været en Fyrstindes Mignon. Et andet Bekjendtskab i hendes Forvisnings første Tid skrev sig ligeledes fra Aarhus, men var af en hel anden Art. Som tidligere omtalt holdt hun meget af Musik og var selv musikalsk. Christian Nieman Rosenkilde var før han gik til Theatret ansat som Kantor ved Domkirken i Aarhus; ved en Leilighed hørte Prindsessen ham synge, hun blev aldeles begejstret over hans smukke Stemme*), og da hun under en Samtale med ham

*) Han optraadte ogsaa ved sine første Debuter paa det kgl. Theater som Sanger.

erfarede, at han tillige spillede Violin og gav Undervisning deri, formaaede hun ham til en eller to Gange om Ugen at komme til Horsens og give hende Informationer i Violinspil. Det varede nok et Aar eller to. Gamle Rosenkilde fortalte senere mange morsomme Historier om Charlotte Frederikkes Extravagancer og Levetsæt.

En levende Forestilling herom faaer man gjennem den Skildring, som Overskou i sin Bog „Af mit Liv og min Tid“ giver af det Besøg, han i Forening med nogle af de første Skuespillere og Skuespillerinder ved det kgl. Theater i Foraaret 1822 afslagde i Horsens paa en Kunstreise i Fyen og Jylland. De Forestillinger, som Selskabet gav, bestod for en væsentlig Del af Syngespil. Prindsessen forsømte ingen af dem, og en Opførelse af „Don Juan“ tiltalte hende i den Grad, at hun efter Stykkets Slutning lod hele Selskabet indbyde til at „souple i Stueetagen“ næste Aften.

Indbydelsen i denne Form satte Selskabet imidlertid ikke synderlig Pris paa. De vidste af Andres Fortællinger, at naar der spistes i „Stueetagen“, indtraadte der fyrsteligt Ceremoniel; det gik stivt til, og det var saa som saa med Retter og Vine, da Hofchefen stod for Arrangementet, og han maatte tage det sparsommeligt. Nei, saa var en Invitation til „Salen“ bedre! Her optraadte Prindsessen aldeles som privat Person, her levede hun, som hun lystede, men maatte ogsaa selv se til, hvorfra hun tog Udgifterne. Souperen i Stueetagen overtraf da heller ikke Forventningerne. Foruden af Skuespillerne og Skuespillerinderne bestod Selskabet kun af nogle Officerer af det i Horsens garnisonerende Skyrasceerregiment og af et Par Civilembeds mænd, alle i Gallauniform. Prindsessens Hofdame og Veninde, Fru Horn, en 40aarig smuk og meget livlig Person, som havde været Figurantinde ved et tydsk Theater, gjorde Honor. Prindsessen lod sig Gjæsterne forestille En for En og talte venligt med nogle af dem. Ved Bordet gik det stivt til, og Beværtningen vidnede om, at der maatte være stor Ebbe i Hofstassen. Men efter Bordet, som Prindsessen hævdede med en taus Kompliment for Selskabet, fik dette eller rettere de kjøbenhavnste Gjæster en Trøst for de kjedsommelig tilbragte Timer. Ritmester Wolff, en jovial, midaldrende Herre, der nød Prindsessens Yndest og Fortrolighed uden

at staa i nærmere Forhold til hende, fortalte dem nemlig, at Prindsessen kun havde givet denne Hof-Fête, før hun i Egenstaaelse af Privatperson agtede at modtage dem paa „Salen“.

Invitation „til The paa Salen“ kom da ogsaa efter nogle faa Dages Forløb. Her var Alt anderledes. Foruden Skuespillerfælleskabet var der af Gjæsterne fra Stueetagen kun Ritmester Wolff og en anden Officer, men derimod Lieutenant Schoppe og fem til sex Herrer, mest Kyraasceerofficerer. En husvant Gjæst var den vidt bekendte Peer Albrecht, Statsmusikus og Brandkapitain i Aarhus, en noget rødblisset og meget lystig gammelagtig Fyr, der stod høit anstreven hos Hds. Høihed og førte et meget frit Sprog overfor hende. Doverskou fortæller: „Ved vor Indtrædelse i et stort, livligt og rigt møbleret Værelse kom Fru Horn ilende Damerne imøde med smilende Ansigt og aabne Arme, medens Albrecht, som hjemme og aldeles ugenert, paa sin snurrige hjertelige Maade modtog dem af os Mandfolk, der fra tidligere Ophold i Aarhus vare ham bekendte. De Tilstedeværende vare snart i en høirostet munter Samtale, hvori Prindsessen, da hun uden mindste Ceremoniel, venlig og let i Bevægelser, traadte ind, bad dem om ikke at lade sig forstyrre, hvorefter hun livligt og spøgende deltog i Samtalen. Der var paa Salen foregaaet en fuldstændig Forvandling med Prindsessen fra Stueetagen: hun var snaksom med sin Verdenstone, en for Alle yderst opmærksom Værtinde og ligesaa behagelig i sit Væsen som smuk af Ansigt og agil i sin lille trivelige Person. Hendes Hefstighed forraadte hende kun, naar Talen tilfældigvis faldt paa noget af det Meget, som hun holdt for, at man søgte at krænke hende med. Saaledes da Skuespiller Genholm bemærkede, at det var Skade, at der i Terrænet ud for Palæet var en Brink, som hindrede Udsigten. „Ja, jeg maa nøies med at se paa Banken istedetfor paa den deilige Eng, som ligger bag ved den,“ sagde hun smilende, — men vedblev saa med stigende Hefstighed: „Og saa lægger man an paa at gjøre den afsthyelig for mig! Skulde De troe, at man ikke har stammet sig for at bruge den til Ketterplads? Derovre, lige for mine Vinduer, har de henrettet en Morder. Jeg gjorde Alt for at faae det afværget; ja da jeg ikke kunde bringe det dertil hos Stiftsøvrigheden, henvendte

jeg mig endog til Biskop Birch og bad ham, at han, som Kirkens Mand, vilde tage sig af Sagen. Heller ikke det hjalp, Jeg er vis paa, at Biskoppen har gjort Alt, hvad han kunde, — men," tilspøiede hun bittert, „hvad kan selv Biskoppen, naar det gjælder om at beskytte mig — mig mod Forhaanelser? Man glemmer, hvem jeg er!" foer hun op med et lynende Blik. „Men der kan komme en Tid —!" Som om hun pludselig greb sig i at være gaaet for vidt, gif hun rask hen til Skuespillerinden Fr. Løfler, klappede hende venligt paa kinden og bad hende synge en Romance, som hun i en Tone, der viste, at hun ikke ganske havde overvundet sin Harm, fort kommanderede Albrecht til at akkompagnere. Efter at ogsaa Cetti og Fr. Brza havde sunget og Hds. Høihed igjen var kommen i fortræffeligt Lune, bleve vi meget overraskede ved at høre Albrecht ganske ligefrem bede hende om ligeledes „at give os en Sang." En saadan Anmodning syntes ikke i mindste Maade at fortørne hende; hun svarede kun, at hun ikke „ret følte sig ved Stemme". Men Albrecht lod sig ikke afvise. „Na, det er Noget, som De bare bilder Dem ind, Prindsesse," sagde han med sin uopslidelige Gemytlighed. „De er bestemt hyperligt ved Stemme. Gjør os nu den Fornøielse!" Vi forenede vore Bonner med hans, og Prindsessen satte sig til Klaveret og sang med klangfuld Stemme, men aandløst Foredrag og ikke synderligt rent en med Passager rigelig broderet stor Arie af — Dupuy. Da hun havde endt, flokkedes vi naturligvis om hende med mange beundrende Taksigelser, som hun modtog synlig tilfreds, idet hun bemærkede, at vi vare altfor gode, thi hun var sandelig temlig enrhumeret. „Det kan dog ikke høres meget," fufede den noget enfoldige Fr. Løfler trøstende ud, og strax paakom der Hds. Høihed en saa voldsom Høste, at hun fløi fra Salen ind i Siveværelset fulgt af Lieutenant Schoppe. „Bryd Dem aldrig om det! det har ikke noget at betyde!" hvistede Fru Horn med et skjælmst Smil og ilede efter dem. Da de et Dieblik efter vendte tilbage, var Ondet gaaet over, og der sporedes ikke Noget dertil den hele Aften. „Mine Herrer og Damer," sagde hun med glædestraalende Ansigt, „Bordet venter, og jeg haaber, at Munterheden da vil indfinde sig."

Det skete ogsaa. Tasset glimrede vel ikke fuldt saa meget med Sølvopsatser og Armstager som det i Stuen, men det var langt solidere, med mange lækre Netter og fortræffelige Vine. Prindsessen var høist elskværdig, og Underholdningen fri og livlig uden et Dieblik at overfride Sømmelighedens Grændse. Ved Desferten, da Stemningen var noget løftet, havde Sangeren Zinck, der havde paataget sig Champagnestraales Behandling, det Uheld at sætte en Champagnestraale paa Rabatten af Schoppes Uniform. Prindsessen foer i Veiret med et Skrig, hvorover Zinck blev saa forstrækket, at han ved hurtig at vende Straalen fra Schoppe kom til at sende den ud over Prindsessens Barm. At Vinen flød ned over hende, brød hun sig imidlertid slet ikke om. „Gjør ikke noget, gjør ikke noget!“ raabte hun leende; „men Uniformen!“ og hun gav sig ivrig til at tørre Rabatten af. Ved strax efter at høre Tasset traf hun det rette Dieblik til at hindre Munterheden fra at gaa ud over Anstandens Grændser. Selstabet skiltes saa. Sent paa Aftenen saaes Lieutenant Schoppe, indhyllet i sin Militærkappe, komme henimod Palæet og skaffe sig Indgang gennem en Kjælderbør.“

Ved et Middagselskab hos Stiftamtmand de Thygeson, hvortil Skuespillerne var indbudte, taltes der meget om Prindsessens Udskielser. Ritmester Wolff, der ogsaa var tilstede, undskyldte hende med den daarlige Opdragelse, hun havde faaet, og mente, at hun ved en kjærlig og fornuftig Veiledning vilde være bleven en Prydelse for sit Kjøn. Det mødte Modsigelse, og Lægen Mikisch sagde, at hendes største Talent bestod i at holde Folk for Nar ved at spille den forfulgte Ustyrbige. Han beraabte sig paa følgende Tildragelse, som Fru Horn havde fortalt ham. Denne underrettede en Dag Prindsessen om, at der i Forgemakket var en gammel Landsbypræst, som indstændig bad om Audients. „Lad ham komme,“ svarede Prindsessen. — „Ja,“ sagde Fru Horn, „men han er høilig opbragt over den skrækelige Maade, som han har hørt, at De skal leve paa. Han siger, at han er reist otte Mil alene for at høre sin Nøst mod Ugudeligheden; han vil ombende Dem.“ — „Ah, det kan maaske gjøres nødigt,“ svarede Hds. Høihed oprømt, og det var Synd, om

den gamle Mand skulde have gjort den lange Reise for en saa vanskelig Sags Skyld uden at kunne gjøre et Forsøg paa, om det kan lykkes ham. Lad ham komme!" Da han var traadt ind, hørte Fru Horn ham tale længe i Prædiketone og derefter Prindsessen svare ham med Varme; men lidt efter blev Samtalen dæmpet, indtil den Gamle med Taarer paa Kinderne og en Palle i Haanden en halv Time efter kom ud og endnu i Døren vendte sig for at give Prindsessen Velsignelse. Paa Fru Horns Spørgsmaal om, hvorledes han havde fundet Prindsessen, svarede han dybt bevæget, at han aldrig havde troet, at nedrig Bagvaskelse saa frækt kunde sværte slike høie Personer. Hun havde aabnet sit Hjerte for ham og overtydet ham om, at hun var en haardt forfulgt, ædel og uskyldig Kvinde. Han havde tilbudt hende at tage til Kjøbenhavn for at tale hendes Sag hos den gode Konge; men den fromme Sjæl vilde ikke vække Kongens Brede mod hendes Fjender og havde paalagt Præsten at opgive det. Da Fru Horn kom ind til Prindsessen, sagde denne: „Ja vist vilde den stikkelige Mand omvende mig, men jeg troer, at jeg har omvendt ham.“ Paa Fru Horns Spørgsmaal om, hvad det var for en Palle, han havde faaet med, svarede Prindsessen, at det var et Bordtæppe, som hun nylig havde broderet. „Da han forærede mig denne Bog om den sande Gudsfrygtigheds Begyndelse og bad mig læse i den hver Dag, syntes jeg, at jeg ogsaa maatte gjøre ham en Foræring.“ — „Men Gud bevares!“ raabte Fru Horn, „det kostbare Tæppe, som De har arbeidet paa et halvt Aar! Hvad vil han bruge det til?“ — Til sit eget Bord eller maasse til Alterbordet — hvad veed jeg? Jeg broderer et andet endnu smukkere; det havde jeg i sinde.“ — Overkou mener, at dette Tæppe maa have været et sandt Kunstværk, thi Prindsessen var en Mesterinde i Brodering, baade i Henseende til Tegning og til sin kunstnerisk Udførelse. Det Slags Arbejder anvendte hun næsten altid til Foræringer til Venner og Bekjendte.

Hun elskede sin Søn høit, og Skilsmisfen fra ham forøgede i høi Grad hendes Kjærlighed. Hun havde anmodet Overkou om en Afskrift af Dehlenschlägers Digt „Hjemvee“. Han læste det op for hende; hun var dybt bevæget og udbrød: „Vængslen efter at se det,

man elsker høist, er dobbelt smertelig, naar man veed, at man ikke maa og —," fortsatte hun pludselig lidenskabeligt, — „maaske albrig vil komme til at se det!" Hun reiste sig, sagde: „Følg med!" og førte Overstkou ind i et Kabinet. „Der er han!" sagde hun, idet hun pegede paa nogle Portræter af Prinds Frederik. „Vigner det ham ikke?" og uden at oppebie Svar fortsatte hun i en stigende Ophidselse: „Seg saaer dem Klar for Klar, thi om han ikke kjender sin Moder, han glemmer hende ikke. Hvor jeg misunder Dem! De kan se ham, og mig, mig er det nægtet! Nu morer hans Fader sig i Glands og Herlighed ved den fordrukne og forgjældede Kong Georgs Hof, og hans Moder tør ikke tage fra Horsens til Aarhus, uden hun skal indhente Tilladelse dertil. Men lad ham engang komme paa Tronen!" tilføiede hun heftig, „saa vil han ikke lade sin ulykkelige Moder jukke her!"

Af Prinds Frederiks Formæling med Prindsesse Wilhelmine, Frederik den Sjettes yngste Datter, den 1ste November 1828, tog hun Anledning til at vise hvor kjær Sønnen var hende. Hun lod arrangere en stor Fæst paa Palæet i Horsens; der var militær Parade og Illumination, og 200 Fattige blev bespiste paa hendes Bekostning. Som det fortælles, bønfaaldt hun knælende Frederik den Sjette, da han paa en Reise i Jylland besøgte hende i Horsens, om Tilladelse for Sønnen til at besøge hende. Men skjøndt Kongen ikke kunde skjule sin Medfølelse og var dybt bevæget, vægrede han sig paa det Bestemteste ved at opfylde hendes Bøn, idet han beraabte sig paa, at han havde givet sit kongelige Ord paa, at det ikke skulde ske. Han afkortede hurtig sit Besøg og forlod hende med den Forsikring, at der ellers skulde blive gjort for hende, hvad der stod i hans Magt.

Ogsaa med sin frastilte Gemal havde hun en Sammenkomst. Paa Reisen fra Norge kom han den 5te November 1814 til Aarhus. Han skriver i sin Dagbog (udgivet af Arvid Ahnfeldt med speciel Tilladelse af Kong Christian den Niende), at ikkejaasnart havde Prindsesse Charlotte erfaret hans Ankomst dertil, før hun besluttede at faae en Sammenkomst med ham. „Efter hvad jeg kjendte til hendes urolige Karakter," skriver Prindsen, „og hvor meget hun

holder af at sætte sig ud over alle Hindringer, som Formen, undertiden endogsaa dem, som Sømmeligheden lægger hende iveien, var jeg belabet herpaa og skrev hende til om Morgen den 5te, at forudsat at hun vilde saa, vilde jeg ikke have Noget imod dette Møde; men jeg kunde ønske, det fandt Sted paa Moosgaard (tilhørende Stiftamtmand Guldencrone), i hvert Fald maatte hun, hvis hun kom til Aarhus, ikke tage ind i det Hotel, hvor jeg boede, — det skyldte vi vor gjensidige Stilling.

Prindsessen modtog Brevet, jeg troer undervejs; hun var reist fra Horsens, uden andet Følge end sin Kammerpige i sin Vogn, medens Grev Holstein, hendes Hofchef, var nogle Mil borte paa et lille Gods, han eier. Hun kom til Aarhus og tog ind hos en Kjøbmand, hun kjendte — meget simple Folk, som hun gjerne indlader sig med — lod Stiftamtmanden vide, at hun var kommet, og bad mig komme til hende.

„Efter Middagsbordet tog jeg Stiftamtmanden, Baron Guldencrone med mig, og vi begav os hen hvor Prindsessen boede (hos Kjøbmand Rofs, saa Skridt fra Hotellet).

Med underlige Følelser gjenjaae jeg min Sønns Moder, denne Kvinde, der som Ugtefælle havde gjort mig saa ulykkelig med sit urolige Væsen, sine Løgne og sin upaalidelige Karakter, der førte hende til Afgrundens Rand, efterat hun uværdigt havde bedraget mig. Men hun havde lidt mer end jeg efter vor Adskillelse; hendes Ophold — eller, om man vil, hendes Landsflygtighed — i Horsens er en haard Prøve for en Kvinde med hendes Karakter, og Ulykken vækker Medlidenshed, selv om den er forskyldt. Breven var da ogsaa for længe siden forbi i mit Sind, og jeg saae ikke i hende en brødefuld Kvinde, men min Sønns ulykkelige Moder.

Stille og rolig traadte jeg hen til hende; hun brast i Graad. Jeg sagde, at jeg gjerne fulgte hendes Opfordring, og at jeg mødtes med hende uden Uvillie. Hun svarede, at hendes Søn, der var hende kjærere end Alt i Verden, knyttede hende til mig, og at hun ikke havde kunnet modstaa den Tanke at faae mig at se engang endnu og se at faae Tilgivelse. Hun var uden Skyld, et Offer for Kabaler imod hende.

Seg afbrød hende og bad hende ikke at berøre Begivenheder, der ikke mere lod sig ændre og som det var bedst ikke at tale om; det var nok, at jeg ikke bar Nag til hende, og dette havde jeg villet vise hende ved denne min ligefremme Afsærd. Denne Ven havde jeg taget med for at stoppe Munden paa al Sladder, dette Besøg kunde give Anledning til, men forøvrigt vilde jeg bede hende betro mig hvad hun havde paa Hjertet, for hvis jeg kunde hjælpe hende.

„Hun talte om sit Dnske om at se sin Søn, hvad jeg fandt meget naturligt — Opfyldelsen af dette Dnske afhænger ikke af mig alene, men ogsaa af Kongen og en Mangfoldighed af Omstændigheder. Hun beklagede sig over den Behandling, hun somme Tider maatte taale af sin Hofchef; jeg gjorde hende opmærksom paa, at denne Embedsmand var ansvarlig lige overfor Kongen for Alt, hvad der skete, og for Udgifterne ved hendes Hof, men jeg skulde nok tale med ham om, at han utvivlsomt maatte være hensynsfuld i sin Optræden ligeoverfor hende.

„Vi drak The hos hendes Vært, og hun fortalte mig Mangt og Meget, der sikkert var blottet for al Sandhed, og som hun nok mærkede, at jeg ikke brød mig synderlig om.

„Det laa hende meget paa Sinde at faae at vide, hvad mine Hensigter var angaaende Prindsessen af Augustenborg*) — om jeg vilde frie til hende eller ei. Seg aabenbarede hende selvfølgelig ikke mine Hensigter, men jeg talte godt om Prindsessen. Hun vilde fortælle mig, hvorledes hendes Vortfjernelse var bevirket ved Kabaler af Hertuginde af Augustenborg, men jeg bad hende ikke at tale mere herom. Hun besvor mig at vælge en hvilken som helst anden Forbindelse end denne og talte især om Arvingen til Storbritannien. Jeg svarede hende spøgende, at det jo rigtignok var det bedste Parti i Europa, men hvem indestod mig for, at Prindsessen vilde have mig?

„I det Hele mærkede hun tydeligt nok min Kulde i Alt, hvad jeg sagde, og hvis Tanken om Forsoning og Gjenindsættelse i

*) Caroline Amalie, Prinds Christians Gemalinde i andet Egestab, den for nogle Aar siden afdøde Enkedronning.

hendes fordums Stilling var dukket op hos hende, var vor Samtale, sjøndt meget venstabeligt, dog særdeles vel egnet til at bringe hende ud af hendes Wildfarelse. Jeg kysjede hende til Farvel efter en Times Samvær, og hun forekom mig mere rolig, sjøndt rørt til Taarer.

„Min Kammertjener, der saae hende samme Aften, traf hende vel tilmode. Men hun fortalte mange underlige Ting og spurgte ham især ud om min Reiseplan og mine Tanker om Augustenborg.

„Prindsessen reiste næste Morgen ganske tidligt, og hun var selv taktsfuld nok til at lade mig vide, at hun selv vilde bede mig om, hvis jeg fandt det rettest, da ikke at tage gennem Horsens.

„Grev Holstein kom til mig Dagen efter, ganske modfalden over sit Uheld med at have været fraværende just i det Dieblik, det havde været allermest om at gjøre, at han ikke var borte fra det Hof, han skulde vaage over og forekomme sin Prindsesses noget dristige Indfald. Jeg tilkjendegav ham min Misfornoielse hermed, men tog forøvrigt saa venstabeligt som muligt imod ham og lagde ham blot, idet jeg indrømmede alle Vanskelighederne ved hans Post, paa Sinde, at behandle Prindsessen saa mildt som muligt og se at gjøre hendes Stilling saa taalelig, som det stod i hans Magt. Det lovede han mig, og vi skiltes ad som Venner. Det har glædet mig at erfare, at mine Raad til begge Parter har havt den bedste Indflydelse, saavel paa Prindsessens Forhold til Greven som paa hans overfor hende.“ — —

I 1829 følte hun sit Helbred knækket, og hendes Livlæge Dr. Hartmann, der mente, at Forandring af Opholdssted altid vilde gavne hende, raadede hende til at søge hos Frederik VI Tilladelse til at tage til Karlsbad for nogen Tid. Den fik hun, dog med Paalæg om at vende tilbage til Horsens. I Forsommeren samme Aar reiste hun til Karlsbad, kun ledsaget af Hartmann, Fru Horn og en Kammerjomfru. Her vakte hun, som Dr. Behse fortæller, en vis Opsigt ved sit excentriske Væsen. I Butikkerne var hun en velkommen Gæst, thi uden at prutte købte hun en Mængde Ting, som hun sendte til Sylland. Der fortælles, at en ung, smuk Frisør fra Prag, som opholdt sig ved Badet, faldt i høi Grad i hendes Smag,

ſaa hun endog havde ifinde at knytte ham til ſin Perſon. Men deraf blev dog Intet, fordi den unge Mand var forelsket i en ſmuk Bagerdatter i Karlsbad, ſom han ſenere blev gift med. Forfatteren til det i ſin Tid meget bekyndte Skrift „Schilderungen und Begebeniſſe eines Vielgereiſten, der auſruht“ fortæller, at han den Gang traf hende i Karlsruhe, og ſchildrer hende paa følgende Maade: Hun var idelig i Ertafe, ſnart lo, ſnart græd hun, ſnart kunde hun overraſke ved ſin Mandrighed, ſnart forbaue ved frivol Konſens. Dødsſyg gav hun Selſkaber, hvorved hun viſte ſig med Anſigtet fortrukket af Konvulſioner, ſom atter ſtiftede med det mildeſte og yndigſte Udtryk. Saaledes vakte hun Alles Deltagelſe og Medlidende, men Ingens Venſkab og Agtelſe. Ingen Idee, intet Forſlag var ſaa affindigt, ſaa excentriſk, ſom hun ikke øieblikkelig gav ſit Biſald, men ſom hun opgav ligesaa hurtig ſom det var kommet. Snart vilde hun til Paris for at optages blandt de barmhertige Søſtre ved Sygepleie, ſnart vilde hun ukjendt ſtreife om i Landet, ſaa til Jeruſalem, ſaa til Italien. Fremherſtende var hendes religiøſe Stemning. Det var rørende at høre, med hvilken uendelig Kjærlighed hun omtalte ſin Søn, ſom var hende ganſke ukjendt, og den Begeiſtring, hvormed hun dvælede ved ſin fraſtilte Gemal, hvis deltagende Breve gjorde hende i høi Grad lykkelig.

Efter et Par Maaneders Ophold reiſte Prindsſeſſen til Italien, hvortil hun ligeledes havde ſaaet Frederik VI's Tilladelse. Det var hendes Agt at vende tilbage til Sylland; men det opgav hun ſnart, og Aarsagen var vel nærmest den, at hun gif over til den katholiſke Religion, ſamt at hun i Italien kunde føre et langt friere Liv, uden at ſtaa under trykkende Opſigt.

Allerede i Vicenza, den første By i Italien, hvor hun efter Aftale ſkulle tage Ophold, kunde der hos hende ſpores Begyndelſen til Konfeſſions-Forandringen. Hun beſøgte flittigt de katholiſke Kirker, og det fortælles, at hun endog deltog i Proceſſionerne til Paſſions-Stationerne. Førſt i Rom traadte hun dog formelt over til Katholicismen. Om det var en Følge af hendes bizarre Karakter, der idelig ſøgte Forandring, eller af virkelig religiøs Trang, i det

Haab, at finde lettere Afgang til Forsoning ved at ty til den ene saliggjørende Kirkes Stjød, er det umuligt at have nogen Mening om.

Smidlertid havde hun foretaget Forandringer med sit Hofpersonale. Kammerherre Oberst Poulsen, hvis Bekjendtskab hun havde gjort i Parma, blev hendes Hofchef, og Fru Horn afløstes af Entefru Fischer-Benzon, og senere af Fru Vedel-Heinen. I Rom levede hun under Navnet Grevinde Gota og førte især i Begyndelsen et glimrende Hus samt viste stor Gæstfrihed, navnlig mod fremmede Rejsende. Til hendes kjæreste Udspredelser hørte Besøg i Theater Argentina, hvor der opførtes Pantomimer og Farcer. Senere, da hun mere og mere nærmede sig en Vedesøsters Holdning, trak hun sig tilbage fra disse Udspredelser og førte et stille og indgetogent Liv. Hun modtog nu kun sjældent Besøg; derimod var hun en hyppig Gæst i Thorvaldsens Atelier. Her var det, at Kammerherre Poulsen blev bekjendt med Thorvaldsens uægte Datter Elisabeth, som han senere blev gift med. Prindsessen holdt overhovedet meget af at omgaaes de nordiske Kunstnere, som opholdt sig i Rom. Det var ikke sjældent, at hun gjæstede dem i deres Atelierer eller ogsaa indfandt sig ved deres Sammenkomster. Udfødte Maler Eddelien har fortalt, at da hun en Gang ganske uventet indfandt sig ved en af disse og traf dem alle rygende paa deres Piber, og de skyndsomst ved hendes Indtræden vilde lægge dem bort, forbød hun dem paa det Bestemteste, idet hun truede med at ville gaa sin Vej, hvis de lod sig genere. Forøvrig var hendes Sindsstemning ofte tung og trykket; men saa kunde hun igjen slaa over i en Overgivenhed, der dog, fordi den kom saa pludselig, tog sig lidt kunstlet ud.

Saaledes levede hun ti Aar i Rom. Genimod den Tid viste der sig hos hende Symptomer paa Battersot, der hurtigt greb om sig. Dertil slog sig Klimatfeberen, som grasserede stærkt i Rom i Sommeren 1840, og den 13de Juli afgik hun ved Døden, noget over 55 Aar gammel. Hendes Lig blev, efterat det havde været udstillet en Uge i det af hende beboede Palæ, jordet paa St. Peterskirkenes Kirkegaard. Hendes Søn paalagde Etatsraad Thiele og Konsul Bravo i Rom at holde Graven vedlige og pryde den med et Monument. Men strax efter sin Thronbestigelse sendte Frederik den Syvende

sin Adjutant Kammerherre Frederik Blücher til Rom for at foranstalte Gravstedet forandret og pragtfuldt udstyret. Hertil kjøbtes en Plads paa Kirkegaarden til den tydske Kirke Santa Maria della Pieta i Santa Campo. Der hensattes Risten i en muret Hvælving; under Sarkofagen er anbragt en Sokkel af farvet Marmor med en Fredens Engel, hugget i Marmor af Serichau, og et Frestomaleri med Frelserens Billede, malet af Kückler paa den tilstødende Kirkemur.

Fra velvillig Haand har jeg til nærværende Biografi modtaget 3 Breve, som Prindsesse Charlotte Frederikke har skrevet til en Dame i Horsens. Denne, født Ollegaard Swizer, var første Gang gift med Tolbinspektør i Horsens Major Fritz Bauditz og senere med Etatsraad Jens Palle Holst, og har, som det lader til, hørt til Prindsessens intimere Veninder. Brevene ere alle skrevne paa Dansk men iblandet med tydske Ord og Bendinger, og Ortografieu lader meget tilbage at ønske. Et af dem har et Segl, bestaaende af Prindsessens Navnetræet uden videre Emblem; kun er nedenfor anbragt Ordet „Espérance“, der formodentlig skal antyde det Haab, hun nærrede om Gjenindsættelse i sin forrige Stilling.

To af disse Breve, der ere daterede Horsens, ere ret karakteristiske, forsaavidt som de stadfæste hvad der fortælles om hendes idelige Pengetrang og hendes Forsøg paa ved Laan hos sine Venner at blive hjulpen. I dem begge anmoder hun nemlig Fru Bauditz paa det Indstændigste om at formaa sin Mand til at laane hende 200 Rdlr., som hun til en vis Tid vil tilbagebetale, „saa sand som een Gud er til“. Fru Bauditz vil dermed gjøre hende „een usigeligt stort tjeneste“. Det tredie Brev er fra Vicenza, dateret den 6te Januar 1831. Det viser hendes gode Hjerte, idet hun deri omtaler, at hendes tidligere Kammerjomfru Siersted skal af hende pensioneres med 200 Rdlr. aarlig, hvis hun ikke bliver pensioneret af Kongen. Tillige udtaler hun deri sin Utilfredshed med sin Hofchef Kmh., Oberst Poulsen. „Han har funden paa mange Daarligheder og Ladheder, saa jeg maatte klage til Kongen og har det Søde Haab at faae Juul-Wind i Hans sted.“ Meget karakteristisk er samme Brevs Slutning: „Schoppes Mariage med Madame S—d er fertig at gjøre mig gal; hvor er det muligt at han har saa lidet ehre i

Livet at vilde gifte sig med saadan een gemeen Dvinde, er mig ubegribeligt, og jeg har den inderligste Medlidenshed med Ham, da Han maa blive usigelig ulykkelig."

Som ovenfor antydet var Lieutenant Schoppe hendes i enhver Henseende foretrukne Favorit i Horsens. Som tidligere omtalt, mindes jeg godt at have set den stive og strunke gamle Herre i en slidt Uniformsfrakke spadserere paa Kjøbenhavns Gader. For en Del Aar siden døde han paa Kjøbenhavns Sygehjem.

Til Slutning et Par Ord om Dupuys Skjæbne, efterat han paa Grund af sit Forhold til Charlotte Frederikke var bleven forvist fra Danmark. Han reiste først til Paris, og vendte derpaa tilbage til Stockholm, hvor han i 1812 blev ansat som Koncertmester, og tillige fik Engagement ved Operaen. I begge Egenstaber indlagde han sig stor Fortjeneste, og navnlig fyldtes det ham, at Mozarts og andre Mesteres Arbejder bleve optagne paa den svenske Scene. Han fortsatte tillige sin Virksomhed som Komponist, og flere af hans Arbejder, som Operetten „Felicie“, den morsomme Terzet „Agander, Pagander og Vinblad“ og Folkefangen „Carl Johan, vår kung“ vare længe meget populære. Den 13de April 1832 blev han paa en Spadseretur i Djurgaarden ramt af et apoplektisk Anfald, som hurtigt gjorde Ende paa hans Liv. Han efterlod sig en Søn, som endnu lever. For nogle Aar siden besøgte denne Søn Kjøbenhavn og overværede da Opførelsen af Zaderens „Ungdom og Galstaf“, der ikke siden 1823 har været givet i Stockholm.

Christian Frederik Wadskjær.

Det var saadan ved det Lag 1844, at jeg som ungt Menneske kom til at logere hos en Familie paa Østergade. Det var et gammeldags Hus, som nu forlængst er nedrevet og ombygget. Og Bærelsets Møblement svarede ganske dertil: et Chatol med utallige Læddiker, en saakaldet Ottoman med Sirtses Betræk, nogle høiryggede Lænestole, betrukne med presjet Læder, som endnu bar Spor af den gamle Forgyldning, en stor Seng med fire Stolper og Omhæng af afbleget Sirts, et Klædestab af poleret Træ med Messingbeslag o. s. v., Alt tydede paa, at det hidrørte fra det forrige Aarhundrede, og maaste langt tilbage i dette. Men Alt var pænt og propert, og Datteren i Huset, en Dame lidt over Myndighedsalderen med smukke Ansigtstræk og et meget livligt, Bæsen, forstod ogsaa, som det lod til, at holde god Justits over Tjenestepigen og faae hende til at gjøre sin Pligt i Retning af Feining og Rengjoring, hvilken hun ellers sikkert gjerne vilde have forsømt, naar hun ikke kommanderedes dertil.

Nævnte Dame var ogsaa den eneste, jeg saa noget til. Jeg vidste, at Faderen, en gammel afflediget Major, eksisterede, men

jeg havde ikke nogen Anelse om, hvor han færdedes, eller hvor han befandt sig. Da det var mig paafaldende, tog jeg mig en Dag den Frihed at spørge Datteren derom, men skjøndt hun ellers gjerne indlod sig i en lille Pasfiar, var hun i det Kapitel meget ordknap og stoppede saa at sige Munden paa mig med de Ord: „Fader er gammel og svag og ser Ingen.“ Dette udlagde jeg i mit stille Sind, som om der her var noget Hemmelighedsfuldt, og det pirrede naturligvis min Nysgjærighed. At faae Noget at vide af Datteren, indsaae jeg gif ikke an, og jeg lagde derfor an paa Tjenestepigen, som, naar hun havde Noget at slysle med i Værelset, altid viste en udpræget Lyst til at snakke, hvorved jeg dog næsten altid af Princip standsede hende paa Halvveien. Hun blev derfor ikke saa lidt overrasket, da jeg en Dag, medens hun var ifærd med at lægge i Kaffeelovnen, spurgte hende, hvor længe hun havde tjent paa Stedet, og om hun var fornøiet med Konditionen. Det aabnede Slusen. Jeg fik langt mere at vide, end jeg skjøttede om, men da ogsaa det, for hvis Skyld jeg havde spurgt hende. „Jo, Majoren, det er en gammel løierlig En. Han er nok halvtossset eller maaste heltossset. Han har et Kammer for sig i den anden Ende af Huset. Det forlader han aldrig, og der ser det gruelig ud. Der maa aldrig støves af eller rengjøres. Ingen maa komme derind uden Frøkenen, som bringer ham hans Mad og reder hans Seng.“ Hvad det Sidste angik, vidste Pigen det dog ikke med Sikkerhed; det var meget muligt, at Sengen aldrig blev redt, det lignede jo det Øvrige. Det var en gammel sammenskrumpen Mand med lange hvide Haar og langt Skjæg, han saae fæl ud. Da jeg saa spurgte hende, hvorledes hun havde erfaret alt dette, da hun ikke maatte komme ind til ham, svarede hun leende, at der var et stort Nøglehul paa Døren, og at det havde lettet hendes Observationer. Forøvrigt fortalte hun, at hun paa den Maade ogsaa havde set, at han næsten altid sad og læste i store Bøger eller ogsaa sad ved et Bord og skrev.

Disse Oplysninger vare jo ret fyldige, men de tilfredsstillende mig dog ikke, de skærpede kun min Videlyst. Hvor kom det sig, at den gamle Mand saaledes havde affærret sig fra Dreverdenen og førte et Slags Eremitliv og det ovenikjøbet paa Østergade? Jeg

spurgte mig for i Byen, jeg henvendte mig til nogle ældre Officerer, Ingen kjendte ham, Ingen vidste noget om ham. Der havde nok for mange Tider siden været en Officer i Armeen af det Navn, men man antog almindelig, at han var død.

Der hengik nu et Par Maaneder, og min Interessje havde tabt sig. I Grunden, hvad vedkom den gamle Major mig? Formodentlig var han ikke andet end en almindelig Særling. Men en skjøn Dag beredtes der mig en Overraskelse; Majorens Datter kom ind til mig, og med en vis Forlegenhed i sine Miner spurgte hun mig, om jeg havde en halv Times Tid at undvære, da hendes Fader gjerne vilde tale med mig. Selvfølgelig svarede jeg, at det skulde være mig en Fornøielse, jeg var parat til at følge med hende. Nei, det var ikke Meningen. „Fader,“ sagde Frøkenen, „kan ikke modtage Nogen i sit Værelse; der ser altfor slemt ud; hvis De ikke har noget derimod, vil han komme herind. Han er nok gammel og svagelig, men ved min Hjælp kan han nok vinde herover.“

Man kan nok forstaa, at jeg var begjærlig efter at lære den gamle Mand at kjende og at erfare, hvad han vilde mig. Kort efter kom han, støttet paa sin Datters Arm og ved Hjælp af en Stok. Han var en lille indskrumpen, næsten mumieagtig udseende Mand med et af Rynker gjennemfuret Ansigt og i det Hele svarende til Tjenestepigens Beskrivelse. Han var sikkert henved de Firs og meget affældig. Dinene vare matte og stirrende, men undertiden oplivedes de af et Blink af Intelligents, der dog hurtigt forsvandt. Hans magre Skikkelse var indhyllet i en Slobrok, hvis Farve vanskelig kunde opdages. Jeg ilede med at flytte en Stol hen til ham, hvori han næsten sank sammen. Det var, som om den korte Bei fra hans Kammer til mit Værelse havde angrebet ham stærkt. Det varede noget før han kunde faae sit Veir; saa sagde han med hæst Stemme: „Min kjære unge Herre, De undskylder, at jeg gjør Dem Uleilighed; men der er Noget, jeg vil bede Dem om. Dog, det anstrænger mig meget at tale,“ vedblev han efter et Ophold, „min Datter vil kunne sige Dem, hvad Tingen er.“

Som om hun havde ventet derpaa, tog hun strax Ordet. „De ser, at Fader er meget gammel og svag, men han har altid havt

stærke Affekter, og netop i den Tilstand, hvori han befinder sig, føler han sig desto mere angreben, naar han troer sig krænklet i sine bedste Følelser. Men før jeg gaaer videre, er der Noget, som trænger til Forklaring. Da han for en Del Aar siden tog sin Afsked som Major ved det sjællandske Sægerkorps, var det for at indtræde som Medinteressent i et Bryggeri. Herved gjorde han meget bitre Erfaringer. Han blev narret og bedraget af Folk, som han nærede Tillid til, og det har gjort ham menneskefjendsk. I de sidste fire Aar har han ikke forladt sit Kammer, og et Blik paa ham viser Dem, hvad han er bleven til. Men i hans aandelige og legemlige Nedsunkenhed er der dog en Følelse, han har bevaret, og det er den Kjærlighed og Høiagtelse, han nærer for sin for mange Aar siden afdøde Fader. Og veed De, hvem det var?"

„Nei," svarede jeg, „hvem var det?"

„Det var en Mand, stor som Digter, stor som Videnskabsmand, det var Professor Wadstjær, den samme, som paa Holbergs Anbefaling blev Professor ved Sorø Akademi og senere Professor i Bel-talenhed ved Kjøbenhavns Universitet. Fader har altid sat hans Minde høit og bestræbt sig for at stille ham og hans Fortjenester i det rette Lys ved at skrive hans Biografi, som De kan læse i Ddin Wolffs Journal. For nogle Dage siden fik Fader fat paa en dansk Literaturhistorie, som en Boghandler havde tilsendt ham sammen med nogle andre Bøger, og deri stødte han paa et Stykke, hvori hans Fader var bleven omtalt paa en nedsættende Maade som en simpel Rimsmed, som en Person, der vel har været i Besiddelse af Kundskaber, men uden at have gjort nogen nyttig Brug af dem og overhovedet som en lærd Karkatur. Fader geraadede i en saadan Harm derover, at jeg næsten frygtede for, at den vilde gjøre Ende paa hans Liv; men heldigvis fandt han et Afløb for den, idet han strax besluttede at imødegaa de skammelige Angreb. Han har skrevet Noget, og da han jo nu er affaaren fra al Forbindelse med Udenverdenen, er det efter mit Raad, at han har henvendt sig til Dem, om hvem jeg har fortalt ham, at De som Journalist staaer i Forbindelse med flere Blade, med Anmodning om at faae det optaget et eller andet Sted, forsaavidt De finder det passende og svarende

til Diemedet. Jeg er bange for," tilføiede hun med dæmpet Stemme — den gamle Mand var nemlig ligesom falden i en Døs i Lænestolen — „at det næppe kan bruges, og det er ogsaa meget muligt, at han om et Par Dage slet ikke husker det, thi hans Hukommelse er meget svækket. Men jeg vil dog bede Dem læse det igjennem og se, hvad der kan gøres derved. Det vil i alt Fald være en Beroligelse baade for ham og for mig. Her er det, De gjør os jo nok den Tjeneste.“

Jeg erklærede mig villig dertil. Frøkenen vækkede Faderen og meddelte ham, at jeg var rede til at opfylde hans Ønske. Han rakte mig sin Haand, der var at føle paa som et Ligs, og de fjernede sig. Jeg gav mig strax til at undersøge, hvad han havde skrevet. Det var et tæt beskrevet Arkt, Trækkene store, men udsførte med en saa rystende Haand, at det næsten var ulæseligt. Men jeg blev ogsaa hurtigt vaer, at det var aldeles ubrugeligt til at trykkes. Sindssvagheeden lyste frem af hver Linie. Dette vilde jeg dog nødig meddele Datteren, og da hun et Par Dage efter spurgte mig om min Mening, gav jeg til Paaskud, at jeg endnu ikke ret havde læst det igjennem. Hun meddelte mig ved den Leilighed, at hendes Fader var bleven meget syg, og at Lægen havde ment, at han ikke gjorde det længe. Det gik i Opfyldelse. Næppe otte Dage efter hin Sammenkomst var han død. Da jeg vilde give Datteren Manuskriptet tilbage, svarede hun, at jeg kunde beholde det som en Erindring. Der var nok af lignende Ting fra Faderens Haand.

Ved at rydde op i nogle gamle Papirer fandt jeg for ikke længe siden det gamle Manuskript. Det mindede mig om dets Op-rindelse, og jeg gav mig for Kuriositetens Skyld til at gennemgaa det. I Hovedsagen var det en Panegyrik over den gamle Prof. C. F. Wadstjær, saa straalende som kun en Søns Beundring og Pligtfølelse kunde afføde. Der var ogsaa enkelte biografiske Notitser om ham. Jeg troer nu ogsaa, at de nedsettende Domme, der af Eftertidens Literater ere fældede over denne Mand, ikke have været ganste retfærdige, og at de Synderligheder, der klæbede ved ham, den Maade, hvorpaa han brugte sin ikke almindelige versifikatoriske Evne, sit rige Fond af Videnskabelighed og Erudition maa for en

væsentlig Del skrives paa hans Tidsalders Regning. Naar man gennemblader hans af flere store Kvartbind bestaaende Digt-samlinger, forbauses man over den Lethed, hvormed han aabenbart skrev Vers, over Tanker og Billeder, der ikke manglede Sindrighed og Originalitet, og over den Lærdom, Sprogdygtighed og Belæstthed, hvorom de mangfoldige Anmærkninger til disse Digte vidne. At Holberg anbefalede ham til en Professorplads, taler dog heller ikke saa lidt for Wadstjærs Fortjenester. Tillige var der i hans Livsførelse Udskilligt, der knyttede en vis Interesse til hans Person, og deri, og i hvad jeg ovenfor har anført, kan findes en Forklaring af, at jeg ved at finde hint gamle Manuskript bragtes paa den Tanke, paa Grundlag af hvad deri er indeholdt, og hvad der er meddelt i den omtalte Biografi i Ddin Wolffs Journal og andetsteds, at give Læserne et Billede af denne eiendommelige, ogsaa i psykologisk Henseende mærkelige Personlighed.

Christian Frederik Wadstjær er født 1712 paa Herregaarden Drølevkloster i Viborg Stift. Hans Fader hed Søren Mogensen, ogsaa kaldet Wadstjær efter Gaarden af samme Navn, som havde tilhørt hans Forfædre. Han var Forpagter og sad i smaa Aar. Christian Frederik gjorde sig allerede i en tidlig Alder bemærket ved gode Evner, og han bestemtes til Studering. Han blev sat i Sæby latinske Skole og dimitteret i sit sextende Aar. Det var Bestemmelsen, at han skulde studere til Præst, og ikke saa snart var han bleven Student, før han allerede fik Afgang til at prædike i Harboøre Kirke i Båndfuld Herred. Herom melder han i et af sine trykte Digte:

„Det halve Båndfuld Herred laa *)
 Paa mig paa sjerde Uge,
 Tænk dog, hvor saadan Byrde maa
 To Russefuldre knuge.

*) I denne og de følgende Citater har jeg tilladt mig at anvende min egen Ortografi, hvor det lader sig gjøre.

At tale offentligten Dag
 Ei en, men trende Gange
 Med Sognefogedens Behag,
 Er hvad man kan forlange
 Af Nussemand paa sexten Aar
 (Som jeg den Tid var gammel)
 Af Prædikantere, som staaer
 Og taler paa en Stammel."

Et versificeret Brev til Baron Karl Blesjen, hvori han beder om en Understøttelse til at fortsætte sine Studeringer:

„Gaaer jeg Staffel ingen Penge
 Maa jeg under Borde slænge
 Min saa dyrefjæbte Bog,"

vifer, hvor smaat han har havt det. Nærmest ved Understøttelse af sin Onkel Proprietær Michelsen til Thorupgaard, lykkedes det ham at studere videre og at tage Filosofikum. Bedre gik det ham, da han ved sin Gudsader General Levetzkaus Indflydelse opnaaede at komme paa Regentsen; tillige havde han nogen Indtægt ved at undervise Børn. Han var meget flittig, og foruden Theologien studerede han de levende Sprog, hvori han hurtig erhvervede sig en ikke almindelig Dygtighed. Samtidig dyrkede han Muserne, og ligesom han allerede i Skoletiden havde skrevet en Mængde Vers, forsømte han nu ikke nogen Leilighed til at ride Pegasus. Enkelte af hans Digte fra denne Tid ere trykte, deriblandt et, hvori han med et vist Lune besang en Kamp, som fandt Sted i Sommeren 1734 mellem Studenter og Officerer i den saakaldte Krindsen paa Hallandaas (Kongens Rytter). Det begyndte saaledes:

„Fortørket Musa! skyl din Hals i Blodebælle,
 Som hyppig sprang fra en Hob drabelige Kjælle
 Blandt Phøbi Sønner og Bellonæ haarde Folk,
 Blev deres Stridbarheds og store Drifters Tolk" osv.

Omtrent i Aar 1738 blev Wadstjær fast Medarbejder eller maasse den egentlige Redaktør af Wielands danske lærde Tidender, hvori han allerede tidligere havde skrevet nogle Digte. Heri er hans

Virksomhed kjendelig i Anmeldelserne af de ved Kollegierne og Universitetet holdte Disputatser, hvilke røbede en ikke ringe Værdom. Tillige meddelte han under sit Navn en Beretning om de danske Sundhedskilder og nogle Bemærkninger om Bogtrykkerkunsten i Danmark. At han ved denne Virksomhed, hvormed han dog ophørte efter et Par Aars Forløb, indlagde sig Fortjenester, fremgaaer bl. a. deraf, at den bekjendte Jørgen Riis i „Anti-Spectator“ siger om ham:

„For nogle Aar, da den, som havde Ben i Næse,
Skrev lærde Tidender, saa kunde man dem læse
Med Sinds Fornøjelse; men naar Pedanteri
Skal fylde Siderne, hvad Sundt er der da i?“

Ved de sidste Ord sigtes til Wadstjærs Eftermand Thomas Clitau.

Hans Fratræden var maaske foranlediget derved, at han var bleven Amanuensis hos Professor og Hofpræst Pontoppidan, for hvem han udarbejdede de fleste Psalmer i den af ham udgivne Psalmebog og gik til Haande ved hans Undersøgelser af gammel dansk Historie. Paa den Maade tilbragte han fem Aar, i hvilken Tid han ogsaa skrev forskjellige Veilighedsdigte, deriblandt et i Anledning af Markgrevinde Sophia Christina af Brandenburgs Forbærd. Denne Dame, der var beslægtet med det danske Kongehus, havde i længere Tid opholdt sig her ved Hoffet, døde 1737 paa Fredensborg, og havde bestræbt sig for at samle et Bibliothek af danske Bøger. Det hedder derfor i Wadstjærs Digt:

„Sun elskede det danske Sprog,
Ad hvilket tidt et indfødt Fjog
Tør kaste med sin Rakke,
Og mange, som i tyve Aar
Det danske Foder ei formaaer,
Knap tyve Ord kan snakke.

Dette Gib til Tydskeriet, der, som bekjendt, grasserede stærkt under Christian den Sjette, syntes dog ikke at være bleven taget ilde op af Kongen, thi da Pontoppidan anbefalede Wadstjær til en ledig

Herredsfogedpost, udtalte Kongen sig med Belvillie om ham, men mente dog, at naar et slegt Geni kom ud paa Landet, vilde det gaa tilagters; det var bedst at anvende ham paa en anden Maade. Men det Løfte, som Kongen herved gav, gif i Glemmebogen; han fik ingen Ansættelse, og der hengif nu syv Aar, hvori han tilbragte et kummerligt Liv, nærmest ernærende sig ved at skrive Leilighedsdigte paa Bestilling. Sin Bolig ved Holmens Kanal kaldte han sit „Digter-Officin“, og det lod næsten til, at han indtog i det kjøbenhavnske Samfund en omtrent lignende Stilling som Poeten i Abenraa i Holbergs Jacob v. Thybo. Hvorledes han havde det, viser sig bedst i et Rimbrev til en Mand ved Navn Krayberg, der fra Helsingør havde sendt ham en Dukat for nogle Vers, W. havde skrevet om Kraybergs Ven, Digteren Jørgen Friis i Helsingø. Deri hedder det:

„For Rim en blank Dukat, Hr. Ven!
 Det Bytte kan jeg taale.
 Men Digtersøn paa femten Mark
 For knap en Side af et Ark
 Er rigelig at maale.

Min Mønt bestaaer af Rim og Vers
 Med allehaande Spøg og Skjærts,
 Hvis denne holdes gyldig
 At veie op mod en Dukat,
 Da trøster jeg uig altid, at
 Jeg bliver Ingen styldig.

Thi var det mig saa let en Sag,
 At bringe Guldmønt for en Dag
 Som Vers og Rim at gjøre,
 Jeg vilde tale store Ord
 Dg snart en Stabel paa mit Bord
 Til Bjællerne opføre.

Jeg blev en Begælerermand
 Dg lod vel Pokker gaa om Land
 For Brudfolk at synge.
 Hvis mange gave gylde Gerts
 For Messingrim og Robbervers

Som Monsieur Krayberg næmner,
 Da blev vist Wadstjærs Lykke blid,
 Da havde han en gylden Tid
 Og ikke tomme Hænder."

Hvad der ved deslige Leilighedsdigte, som han skrev for gode Ord og Betaling, og ved hvilken Virksomhed han fristede Livet gennem flere Aar, fremtræder som det Mærkelige, er den Evne, han har til i det Uendelige at variere et Thema. Dette viser sig deri, at f. Ex, de fleste af hans Bryllupsdigte have et Volumen af et undertiden tættrykt Ark, hvilket da ogsaa finder en Forklaring deri, at de ikke sjældnere ere ledsagede af oplysende Anmærkninger. Ikke mindre eiendommelig er hans Opfindsomhed i beskrivende Titler. Ethvert af disse Digte har en særegen. Jeg skal anføre et Par Exempler: „Poetiske Betænkninger over Gynæocratie eller Qvinde-Regiment, udført i nogle ringe Lyk-Dnsfnings-Stropher til den Lykkelige Vegte-Forening imellem Vel-ædle og Vel-hyrdige Herr Hans Dreher Hofmann til Skjærild Gaard, Hs. Kgl. Majest. til Danmark og Norge virkelig Cancellie-Raad og Secretaire udi General-Land-Deconomi-Commerce-Collegio, og Vel-ædle Somfrue Bodild Boring, da de i en Høy-anseelig Forsamling celebrerede Deres Bryllups-Høytid i Horsens den 22. October 1743. Af den Vel-ædle Families meget forbundne og Tienest-hdmygste Tiener C. F. Wadstjær." For ikke at trætte med de lange Titler skal jeg dernæst anføre, at et af disse Bryllupsdigte har til Overskrift: „Somfruernes Prærogativer fremfor Enkerne", et andet „Enkernes Prærogativer fremfor Somfruene", et tredie „Berlesfangst ved Limfjorden", et fjerde „Dispute mellem Jupiter og Juno", et femte „Sydernes Forsvar og Berømmelse", et sjette „Fruentimmerets Høyagtelse for Mod og Manddom" o. s. v. At de „uværdige Lykønsfnings-Tanker", hvormed han celebrerede sin store Belynder, Konferentsraad Frederik Rostgaards og Hustrues 40 Aars ægteskabelige Jubilæum, vare holdte i hastente Toner, falder af sig selv, som ogsaa at han i Anledning af Hof-Prædikant, Professor Erik Pontoppidans Bryllup den 16. Februar 1745 med Somfru Johanne Maria Hoffmann lod et Digt løbe af Stabelen, som med Luthers Vers „Nicht liebers ist auf Erden, denn Frauen-Liebe, wems

kann werden" til Thema, bragte „den høicædle, høierværdige og høitæredede Herre" en Hyldest, hvis svulmende Fylde viser sig deri, at Digtet udgjør ikke mindre end 46 tætrykte Kvartfider. For at give en Idee om disse Veilighedsdigte skal jeg af et, som han med Titlen „Forskjel mellem en Del kjøbenhavnske og jydskte Bryllupper", skrev i Anledning af Raadmand og Bystriver i Varde Sæns Krags Ægteforening med Jomfru Bibette Endorph, anføre Begyndelsen:

„Den største Del, der falder her,
 Af kjøbenhavnske Bryllupper,
 Som kaldes skal fornemme,
 I ingen Sammenligning er
 Med rette jydskte Bryllupper,
 Der staa, hvor jeg har hjemme.
 Det kaldes for fornemme, naar
 Man sulken fra et Bryllup gaaer
 Med tom og ledig Mave,
 Og i sit eget Saltmadssfad
 Maa lede om sin Bryllupsfad.
 Hvis man skal nogen have.
 Er Sult fornemme, nu velan!
 Den Herlighed man have kan
 Foruden megen Nøie;
 Fornemmere jeg holder det,
 Naar Gæsterne kan Brylluppet
 Fornemme paa sin Tøie.
 Mig undrer fast, et Brudepar
 Tør tænke, Sagen den er klar,
 Og at der Intet rester,
 At de jo frit til Sængs tør gaa,
 Nagtet Maven knurrer paa
 De stakkels Bryllupsgæster.“

Der fortælles saa, hvad disse maa lade sig nøie med: en Kopp Kaffe eller The, lidt Vin, Marcipan og andet Slikkeri, og saa skildres til Modfætning, hvad der trakteres med ved de jydskte Bryllupper:

„Se her, hvor alting er solid,
 Se Bryllupsbordets Pyramid,

Hvor den i Diet spiller.
 Se Fad ved Fad og Staal ved Staal
 Af Supper og deslige.
 Se friske Karper, Mandelkæs.
 Jeg vilde blive ganske hæs
 Om jeg skal alting sige osj."

Det Hovedværk, han producerede i denne Tid, var hans „Poetiske Stueplads, aabnet paa det saa kongelige som kostelige Christiansborg Slots-Plads“. Det udgjør henved 400 tætttrykte Kvartsider, og i Sandhed, der hører Mod og Lyft til at gennemlæse det. I en Indledning, der allerede indtager en artig Plads, skildrer han Digternes trange Vilkaar i Fortid og Nutid, og efter en poetisk Henvendelse til den „stormægtigste, høibaarne Fyrste og Herre, Christian den Sjette“, der begynder saaledes:

„Verdens Under: Nordens Ære!
 Purpur-værdigste Monark,
 Lør jeg til en Trone bære
 Disse jaa og ringe Ærk.“

gaaer han over til at give en poetisk Beskrivelse af de tidligere og daværende fgl. Residentsflotte, ledsagede af historiske Anmærkninger, der omhandle Kongerne af det oldenborgske Hus, og hvori han viser sig som den over al Beskrivelse sprænglærde Mand, som har en uhyre Belæsthed til sin Raadighed. Dette Værk, som udkom i 1741, overleverede Pontoppidan Christian den Sjette, der syntes saa godt om det, at han tilbød at hædre Forfatteren med Titel af Sekretær, hvilken Ære dog Wadsfjær frabad sig med den Undskyldning, at han var en fattig Student, som ikke havde Raad til at føre den Stads, som en slig Titel betingede. Kongen fandt, at der var noget i denne Indvending, og tilbød ham istedetfor Titlen 100 Rdlr. aarlig, indtil han blev befordret. Dette modtog han selvsølgelig med Glæde. Ikke mindre velkomment var det Tilbud, som han fik af Bestyrelsen af Videnskabernes Selskab til mod en passende Betaling at oversætte dets paa Fransk affattede Skrift om danske Medailler og Mønter paa Dansk og nogle af dets andre Skrifter fra Dansk til Latin. Han

blev ogsaa benyttet af Andre; saaledes blev han af Kjøbenhavns Magistret anmodet om at forfatte en latinsk Indskrift til Illuminationen paa Kjøbenhavns Raadhus i Anledning af Kronprindsesse Louises Indtog (i November 1743). De 16 Adl., han fik for den, betragtede han som et uventet stort Honorar. Efterat han i fem Aar havde arbejdet for Videnskabernes Selskab, viste dette sin Erkjendtlighed ved at anbefale ham til det ledige Notarius-Embede i Kjøbenhavn, hvorom han ansøgte Kongen i følgende Memorial:

„Kingo Biskop, Bording Lektor,
 Nordrup Præst og Falster Rektor,
 Ryhn tillige Præst og Degn;
 Schandrup blev en Herredsfoged:
 Hver Poet er bleven noget,
 Ungen bleven er forlegn.
 Wadstjær Himlens Hjælp anraaber
 Og til Kongens Raade haaber
 Allerunderdanigst at
 Han ved sine Skjalbesange
 Allernaadigst maa erlange
 Kjøbenhavns Notariat!“

Hvorvel der paalagdes det vedkommende kgl. Kollegium at indstille ham til Befordring, blev han dog forbigaaet ved Besættelsen af det nævnte Embede, og det Samme var Tilfældet, da han i 1747 søgte Ansættelse som „Tolder“ ved Hadsunds Tolderi. Hans Ansøgning lød saaledes:

Blandt flere Syndere jeg underdanigst holder
 Om Tolder-Embed an hos Deres Maiestat:
 Gjør, store Konge! Gjør mig Synder til en Tolder,
 Ei har jeg Synder nu, men for jeg er Poet.

I Evangelio en Tolder og en Synder
 Man finder samlede; der fattes en Poet.
 Sid en Evangelist fra Ramret mig forkynder
 At denne er tillagt af Deres Maiestat.

Jeg ligner Tolderen Zachæo i Staturen,
 Men lover baade Gud og Deres Maiestat,
 At jeg skal samme Mand ei ligne i Naturen,
 Hviis Gud ved Kongen mig til Tolber har udseet."

Han var ufortrøden. Saa søgte han 5te Mai samme Aar om
 Profesforatet ved det restituerede Sorø Akademi:

Jeg søgte Tolbbød sidst, nu søger jeg Ratheder;
 Hvad gjælder? Det om mig hos Maiestaten hedder:
 Er ikke den Poet en underlig Krabat?
 Snart vil han Tolberi og snart Profesforat.

Men naar man sanker Aar og lider længe ilde,
 Da vil man ofte det, man ellers nødig vilde.
 Det er en Karitet! Hver Tolbbød-Kandidat
 Sig melder ikke an til et Profesforat.

Tak, naadigste Monark! at jeg blev ikke Tolber,
 Om saadant Afslag mig den Lykke nu forvolder,
 At jeg istedenfor at være Publican
 Af Dem til Publicus-Professor tages an.

Nu er der Veilighed, som næppe kommer mere:
 Lad mig Historien paa Sorø profetere!
 At jeg i mange Aar har Tid og Flid anvendt
 Paa dette Studio er ikke ubekjendt.

Dermed gif det bedre. Vel hengif der flere Maaneder, og
 Wadsfjær havde opgivet Haabet, hvorfor han skrev en Ansøgning,
 ligeledes paa Vers, om et Sorenskriveri, men saa fik han Underretning
 om, at Profesforatet var tilfaldet ham. Dette skete paa Holbergs
 Anbefaling. Kongen havde nemlig sendt Listen over Ansøgerne til
 Holberg med Opfordring til at notere den, som han mente var den
 værdigste og dueligste, eller ogsaa selv anbefale En udenfor Listen.
 Holberg overstregede nu alle Navnene paa Wadsfjærs nær med Paa-
 tegning: „en fattig Student“. Kongen gav sit Samtykke, og i Juli
 1747 forlod Wadsfjær med Glæde Kjøbenhavn for at reise til Sorø,
 hvor han ventede sig en behagelig og sorgfri Fremtid.

Her varetog han med Iver sin Dont som Professor i Historie, men vedblev dog at skrive Vers. Den 4de September 1747 blev Kong Frederik den Femte og Dronning Louise kronede i Frederiksborg Slotskirke, og dette var en velkommen Veilighed for ham til at ride Pegasen. Under Titlen „Poetiske Reflexioner fra berømte filosofiske Gang paa Sorø“ o. s. v. skrev han et Digt, der er et Pragt-exemplar af Datidens spulstige Poesi, men alligevel giver et mærkeligt Vidnesbyrd om den Billedrigdom, som Wadstjær sad inde med og forstod at anvende. S. L. Heiberg har ogsaa i sin „Flyvende Post“ citeret Digtet som et Exempel paa hin Tids Digtetekunst, anførende som et Klaps til sine Modstandere i Sorø, hvad der siges i „Aprilsnarrene“: „Sorø er ikke tabt bag af en Vogn“. Som en Prøve kan tjene Begyndelsen af det 28 tætrykte Kvartsider fyldende, med mange Anmærkninger ledsagede Digt:

„Skingerer, I Sorø omzinglede Skove,
Egen med Bøgen antræde en Dands,
Alting er muntert og lystigt til Hove.
Hver Mand forngiet til Lands og til Vands.
Stummer, I Sorø omcirkende Sør!
Sjunger, I Sorø udjirende Mør!
Hopper, I Mure, I Marker, I Gårder.
Hele Naturen har glade Gebarder.

Hjorten med sine udgrenede Taffer
Skjær Kaprioler i Lunde og Krat,
Bryster sig, kneiser og høit sig opnaffer,
Ligesom han var en stor Potentat.
Han med Hjortinden, hans raske Gemal,
Først iblandt Dyrene aabner et Val.
Stillidsen hurtig for dennem opspiller
Med musikalste Toner og Triller.

Raven undskylder sig for Menuetter,
Men slaaer i Polstdands sin Hale i Traad,
Haren i Buxtene spøger og sprætter,
Fisken i Vandet er kjælen og kaad;
Gjedden og Aborren springer omkap,
Karpen begynder, hvor Brasenen slap,

De høitagtbare og ædle Karudser
 Finde paa tusinde Løier og Pudser.

Solen har isørt sin blankeste Kappe
 Og har bestøget sin prægtigste Vogn,
 Hestenes Guldfsko paa Skyerne klappe,
 Saa at de ryste i Stjernerup-Sogn;

Løberen, Phosphorus, foran udi

Sit galonerede Stats-Liberi

Løber saa Tungen ham hænger af Munden —

Dagen er kommen og Natten forsvunden —“

Og saaledes fortsættes der i det Uendelige.

I 1750 besøgte Kongen Akademiet. Wadstjær skrev i den Anledning et latinsk Digt, hvis første Vers hidsættes for at vise, hvorledes han ogsaa kunde haandtere det latinske Sprog i bunden Stil:

„Gaude, plaude, docta Sora
 Tanti Regis Filia,
 Sparge large ut per fora
 Sic per vicos lilia:
 Lapis sapis? gesti, gesta!
 Fide vide ne sublesta

I Sorø tilbragte han en Tid, hvilken han selv betegner som den skjønneste i sit Liv, og hans økonomiske Stilling bedredes betydelig. Saaledes hengik der et Par Aar, men saa traf der mørke Skyer op paa hans Himmel. Grev Reuss, daværende Overhofmester ved Akademiet, befalede Profesorerne, at de skiftevis skulde spise ved Elevernes Bord for at føre Tilsyn med dem. Wadstjær, som ikke vilde udsætte sig for de Unges Raadhed, hvortil hans løierlige og pedantiske Væsen gav Anledning, modsatte sig denne Bestemmelse, der ikke havde Hjemmel i Akademiets Fundats. Reuss blev nu fjendtlig stemt mod Wadstjær, hvilket han gav tilkjende ved forskjellige Veiligheder. I 1753 rejste Wadstjær til Kjøbenhavn for at faae et Skrift trykket. Der hengik lang Tid med at faae det censureret, de seer Uger, han uden Tilladelse kunde være borte fra Akademiet, blev til otte, og da han var uforsigtig nok til ikke at udbede sig en For-

længelse, udvirkede Keufs, at Wadsfjær ved sin Hjemkomst til Akademiet blev affkediget.

Han stod nu der — fortæller hans Biograf — husvild og brødløs. Han vendte tilbage til Kjøbenhavn og gik atter den Fattigdom imøde, som han for syv Aar siden var sluppen fra. Men han fandt Understøttelse hos den bekjendte Mathematiker Didrik Fæster, der i Sorø havde været hans Tjener, og hvem han havde hjulpet fremad. Heller ikke varede det længe, før han blev bragt paa Fode igjen. Grev Johan Ludvig Holstein til Vedreborg, Patron for Sorø Akademi, talte hans Sag, og han blev Professor pœseos ved Kjøbenhavns Universitet. I Juli 1755 tog han Magistergraden, noget Usædvanligt for en Universitetsprofessor.

Længe havde det været hans høieste Ønske — skriver han i et Brev —, at Himlen vilde føre ham ud af det enlige, kjedsommelige Liv og i en ægtesabelig Forening, som var bygget paa gjensidig Kjærlighed; thi han ansaae en saadan Forening for Jordens største Lykjalighed. Men han ønskede sig en Kone, som han tillige kunde have Vre af i Selskabslivet. I Christiane Arneke, Datter af Provst Johannes Friedenreich, troede han at finde, hvad han søgte. Han friede og fik Ja. Hun havde et Par Aar i Forveien været forlovet med Filosofen Tyge Rothe. En ubetænksum Dyring, hun lod falde i et muntert Dieblif, havde stødt denne, og Forlovelsen blev hævet. I November 1757 førte Wadsfjær sin Brud hjem fra Møen. Han havde kun 300 Rdlr. at leve af — det var den Gang Professoreggen — og Ægteparret havde sin Nød med at slaa sig igjennem. Men ved Professor Andersens Død blev han tillige Professor eloquentiæ og Assessor i Konsistorium og nu var han kommen paa en grøn Øren. Hans Ægteskab vilde have været det lykkeligste, dersom Døden ikke havde berøvet ham hans to ældste og tre yngre Børn. Han havde nu lagt Digtekunsten paa Gylden, men bestjæftigede sig desto ivrigere med Videnskaberne og skrev flittig. Intet blev dog deraf offentliggjort med Undtagelse af nogle literaturhistoriske Disputatser.

Efter 17 Aars Ægteskab døde hans Hustru, der havde været Moder til 12 Børn. Han tog sig hendes Tab meget nær, og først

fire Aar derefter, 1778, da hans Børn længe havde trængt til en Moder, giftede han sig igjen. Frederikke Høseker, en Datter af Statsraad og Borgermester S. J. Høseker, blev hans Hustru i andet Ægteskab. Med hende førte han et lykkeligt Liv i et Aars Tid, men saa nærmede sig hans sidste Dage, paastyndede af Krænkelse af forskjellig Natur. Blandt disse var der især en, som smertede ham dybt. En Student, mod hvem han havde vist megen Godhed, og som havde fri Adgang til hans Hus, stjal Tid efter anden de bedste Bærker i hans Bogsamling og gjorde tilsidst et natligt Indbrud, hvorved han stjal hans Sølvtoi, Penge og en Medaille, hvilket sidste førte til Typens Opdagelse, samt at han mod Wadsfjærs Dnske blev straffet. At se det unge Menneske, Sønnen af en Ungdomsven, staa som afløret Forbryder, gjorde et saa dybt Indtryk paa Wadsfjær, at han ikke længe derefter blev kastet paa Sygeleiet, hvorfra han ikke mere reiste sig. Han døde fire Dage derefter, den 9de November 1779.

Ved sin Død efterlod han ikke mindre end 74 Haandskrifter, større og mindre, og en Bog paa 320 Sider i Kvart, fuld af Smaadigte paa Dansk og Latin. Den sidstnævnte gik over til Kongens Bibliothek, og de andre Manuscripter bleve spredte blandt hans Familie og Bekjendte og ere selvfølgelig i Tidernes Løb forsvundne. Saavidt jeg veed, vare nogle af dem i Major Wadsfjærs Eie, da jeg gjorde hans Bekjendtskab.

Wadsfjær var lille af Væxt og havde et smukt og venligt Ansigt. Dmmere Hjerter — skriver hans Biograf — end hans eiede Ungen. Naar han havde straffet sine Børn, og de græd, var han høist ulykkelig indtil han havde overtydet sig om, at han ikke havde beskadiget dem. Han var hjælpsom efter Evne, især tog han sig med Varme af fattige Studenter og var yderst godmodig som Examinator. Rahbek, der af ham blev examineret til Artium, siger om ham i sine Grindringer, at han havde vænnet sig saaledes til at besvare sine egne Spørgsmaal, at det næsten var lige vanskeligt at staa sig flet og at udmærke sig under ham. Hans Sukommelse var overordentlig. Genealogiske Tabeller kunde han udenad; som Exempel anføres, at da han en Gang opponerede mod Doktor og Professor Holm, opregnede han hans Genealogi, som Holm ikke selv kjendte.

Han var ualmindelig sprogkyndig, skrev Vers paa Tydsk og Fransk, og i Latin var han en Mester. Ikke saa af hans Digte ere skrevne i dette Sprog.

Om sig selv siger han i en Note til et af sine Digte, at man af hans Skrivemaade næppe kan ane, at han ofte, især naar han er ene, er saa alvorlig og melankolsk som Noget. I et fortroligt Brev til En, som ikke kjendte ham nøie, skriver han: „Seg gaaer i Støvler, naar Andre gaae i Sko, jeg tænker ofte uden at tale, naar Andre tale uden at tænke; jeg er ligesaa alvorlig og stille i en fremmed Stue som snatsom og skjemtjom i min egen eller de fortrolige Venners Hus. Jeg haver Misgunst af adskillige uden at have fortjent noget rettænkende Menneſtes Uvenſkab. Men dog har jeg, Gudstselov, ogsaa her og der nogle saa, men ærede og anſelige Folks Yndest og Agtelse, og det maaske over min Fortjeneste... Jeg gaaer ikke ofte ud, og derfor synes ei at være for Selskab, men er dog mere derfor end Andre, naar Selskabet er efter min Smag.“ Dette fandt han dog ikke ofte. I et Rimbrev til Kommandør S. A. Bille, som havde inviteret ham ombord paa sit Orlogsskib, skriver han, at han var sjælden Gjest paa det Torre, mindre paa det Vaade.

Flere af Samtidens anſete Litteratorer ſtattede ham som en lærd og begavet Mand; deriblandt kan nævnes S. Langebek, Koſtgaard, Gram, Filoſofen Eilſchow o. fl. Ogsaa Worm omtaler ham med Roſ i ſit Forfatterlexikon. At ſenere Litteraturhiſtorikere fælde en mindre fordelagtig Dom om ham, er ogsaa at forſtaa, men den gjælder dog nærmest hans Tids forſkruede og ſvulſtige Poesi og udartede Smagsretning, der i Wadſtjærſ Digte fandt ſit meſt typiſke Udtryk. Rahbek, der fordømmer denne Retning og betegner ham ſom en uheldig Poet, lader ham dog i en anden Henſeende vederfares Ret ved at betegne ham ſom en ved ſin Erudition udmærket lærd Mand. Det ſamme gjør N. M. Peterſen, hvorvel han bemærker, at Wadſtjær ſom de fleſte af ſine Samtidige ikke forſtod at bruge ſin Lærdom, at denne egentlig kun var Stykværk, hvert for ſig maaske af Værdi, men uden Sammenhæng. I lignende Retning udtaler P. Hanſen ſig i ſin Litteraturhiſtorie, men han erkjender tillige, at Wadſtjær var i Beſiddelse af ſtor metriſk Begavelse.

Af en gammel Mands Erindringer.

Min Faders ældste Broder var høitbedaget, da jeg endnu var en ganske ung Fyr. Han var ugift, og, som de fleste Tøder dengang, Handelsmand. Han slog sig nogenlunde godt igjennem, thi han var afholdt for sit godmodige Væsen, og desuden besad han en større Dannelsse end uformuende Tøder dengang i Almindelighed vare i Besiddelse af. Desværre blev han i sine sidste Aar næsten berøvet Synet, og hans Veileder i Gaderne var da en Hund af den ægte Puddelrace. Det var mærkeligt at se, hvorledes Dyret hvert Dieblif stod stille for at se op til sin Herre, hvorledes den standsede, naar der var en Kendeften at passere og stødte ham med Snuden mod Tøden, for at give ham det nødvendige Vink, hvorledes den nappede ham i Frakken, naar der var Et eller Andet, der skulde undgaaes paa Veien. Mangfoldige Gange beskyttede den sin Herre ved slike Advarsler for at blive overkjørt eller paa anden Maade at komme til Skade, og den Trofasthed, som Hunden viste, var næsten rørende. Da den gamle Mand døde, var Hunden, som vi tog til os, i de første Dage næsten ikke at formaa at tage Tøde til sig, selv dens Væsen vidnede om den dybeste Sorg; den blev syg, og overlevede kun et Par Maaneder sin Herre.

Onkel kom jævnlig til mine Forældre, og vi saae det alle gjerne. Trods Tabet af sit Syn, havde han, idetmindste naar han var

sammen med os, ikke mistet noget af sit gode Humør. Han havde pudfige Indfald, kunde fortælle morsomme Historier og Anekdoter, og da han i sit Liv havde færdebes meget omkring og kjendt Mange, havde han en rig Skat af Erindringer, som han forstod at fortælle paa en tiltalende og ret pikant Maade. Ikke saa lidt deraf kan jeg endnu tydelig huske, Et og Andet deraf skal jeg i det Følgende gjengive.

Onkel havde saaledes kjendt Wesssel, Thaarup, Bram og andre af Datidens Stjonaander personligt. Hvad særlig Wesssel angik, da lod det til, at Onkel havde staaet paa en ret intim Fod med ham. I detmindste fortalte han adskillige karakteristiske Anekdoter om ham, og kunde recitere en stor Del af hans Impromptuer, hvori Wesssel som bekjendt var Mester. Flere af disse har jeg gjentruffet i de seneste Udgaver af Wesssels Skrifter ved A. E. Boye og Levin; men der er nogle Andre som jeg ikke har fundet der, og som jeg, saavidt min Gukommelse strækker til, her skal anføre.

Wesssel havde en Omgangsbekjendt, der hed Bartel. Han var af velhavende Forældre, strunt og fin i Klædebragt og overhovedet ikke saa lidt forsængelig, hvorfor Wesssel ikke saa sjælden gjorde sig lystig over ham, hvilket han godmodig fandt sig i. Det Navn Bartel kunde han ikke udstaa, det lød altfor plebeieisk, og han forandrede det derfor til Bartholin, hvorved han gav sig Mine af at høre til en den Gang anset Familie, der, som jeg troer, ovenikjøbet var adelig. Men Wesssel vilde ikke vide af Sligt, og kaldte ham altid Bartel. Denne protesterede ikke saa sjældent, men i Reglen fik han til Svar, at han burde skamme sig ved saadan at vrage sin Faders ærlige Navn og overhovedet at gaa under falsk Bomærke. „Men Du kunde dog gjerne tjene mig i at kalde mig Bartholin,“ sagde Bartel en Dag til Wesssel, „det gjør Alle, Du er den Æneste, som kalder mig ved det hæslige Navn. Det skader Dig ikke, og mig gjør Du en Tjeneste.“ — „Du er en Nar, Faermin!“ sagde Wesssel, „men den ene Tjeneste er den anden værd. Det er længe siden, Du har vist Dig fra den honette Side, nu skal Du give et ordentligt Gilde, hvortil Du inviterer vore gode Venner, og mig da først og fremmest, og saa skal Du hedde Bartholin.“

Herpaa var Bartel meget villig at gaa ind. Han boede i en for de Tider flot Leilighed i Gothersgade, og her samlede en Aften et Selskab mest af gode Hoveder, thi det var Bartels Lyst at omgaaes saadanne. Der blev spist og drukken rundelig, der blev passiareet og sjunget, og alle Gjæsterne forsømte ikke at nævne Giveren ved hans Yndlingsnavn, da de vidste, hvormed Sagen dreiede sig. Da Lystigheden, takket være de gode Vine, var stegen til Overstadighed, opfordrede Bærtens Wesssel til at fremkomme med et Impromptu. Det var Wesssel villig til, han rejste sig, tog Glasjet i Haanden og sagde:

„Tak for din Mad, og tak for din Vin,
 Min gode Hr. Bartholin!
 Men naar Kanden er tom og Tappen tør,
 Skal Du saagu' hedde Bartel som før.“

Man kan jo godt forstaa den Munterhed, hvormed Improvisationen blev optaget af de lattermilde Gjæster, men ogsaa den stakkels Bartels Skuffelse. Hvorvidt Wesssel forøvrigt udsørte sin Trudsel, derom melder Historien Intet.

Wesssel hjørte en Dag sammen med en god Ven, juridisk Kandidat Hans Jensen, til Koeskilde. Hans Jensen havde ligesaa lidt som Wesssel Overflod af jordist Mammon, han var lidt af en fugtig Broder, som det ikke sjældent den Gang var Tilfældet med den akademiske Ungdom, det kneb ofte for ham, og saa tyede han med et eller andet Stykke af sit Bohave eller sin Garderobe til Panteaaneren. Hvad Wesssel forøvrigt havde at gjøre i Koeskilde, skal jeg ikke kunne sige, maaske var det blot en Lysttur. Hans Jensen sad i Vognen og dampede paa sin Pipe, og medens de var i fuld Passiar, fløi der en Snist fra Tobakken i hans Kavai og antændte den. Wesssel mærkede den brændte Lugt, saae at det glimtede i Kavaien, og gjorde Hans Jensen opmærksom derpaa ved at udbryde:

„Mig synes, mig synes her lugter saa brændt,
 Du har dog vel aldrig din Kava! antændt?
 Hans Jensen, Hans Jensen, din gode Kava!
 Hvad mener Du, Ffakten vil sige til Dig?
 Før — fem Daler han har laant paa den —
 Nu siger han: Gaf til en Anden, min Ven.“

Før denne Anekdote var Hans Jensen min Onkels Hjem-
 melksmand.

I de senere Udgaver af Westfells Værker findes et Vers,
 skrevet i en Hof-Poets Navn, saa lydende:

„Hvo af Jer Hoftrabater
 Er Skyld, at de Kantater,
 Som jeg for Eder malte,
 Er ei endnu betalte?
 Jeg beder efterdags
 De maa betale strax.“

Dette Vers, der, saavidt jeg veed, ikke findes i de ældre
 Udgaver af Westfells Skrifter, var ogsaa blandt de Erindringer om
 Digteren, som Onkel fremdrog; men hertil foiede han ogsaa Anled-
 ningen: Den bekjendte Digter Thomas Thaarup, Forfatteren til de
 dramatiske Idyller „Høstgildet“ og „Peters Bryllup“, der i sin Tid
 gjorde megen Lykke, skrev jævnlig til Høitideligheder ved Hoffet mere
 eller mindre vellykkede Sange og Kantater. Thaarup delte Vilkaar med
 sine samtidige Dyrkere af Muserne, og fattig som han var havde han
 betinget sig Betaling for disse Veilighedsprodukter; men skjøndt
 Honoraret var meget beskedent, udeblev det undertiden ganske eller
 det varede meget længe før det indløb. En skøn Dag besøgte
 Thaarup sin Ven og Dusbroder Westfel, som, da Thaarup saae
 fortrædelig og vranten ud, spurgte hvad der fattedes ham. „Ja, jeg
 har nok Grund til at være gal i Hovedet,“ svarede Thaarup, idet
 han, som sædvanlig, skattede sig. „Nu er det et Par Maaneders
 siden, at jeg skrev en Kantate til den store Fest, og endnu har jeg
 ikke faaet de Par Daler for den, som var lovet mig. Jeg har
 været hos Hofchefen adskillige Gange, enten har jeg ikke truffet ham,

eller ogsaa har han lovet at de skulde sendes mig, og endnu har jeg ikke faaet dem. Og jeg trænger gudsjammerlig til de Par Stilling, jeg har ikke det, der ligner. — „Vigesaa hos os,“ sagde Wessjel, „men Du skulde skrive.“ — „Det har jeg gjort, men lige meget har det nyttet.“ — „Du skulde skrive saa det har Fynd og Klem,“ mente Wessjel. — „Ja, hvordan det?“ — „Som f. Ex.“ — og saa skrev Wessjel Verset. Det gjorde Virkning og Thaarup fik ufortøvet sit Honorar.

Efterstaaende Anekdote om Wessjel, som min Onkel blandt Andet fortalte, har jeg heller ikke set anført i nogen af de Udgaver af Wessjels Skrifter, som ere komne mig for Die.

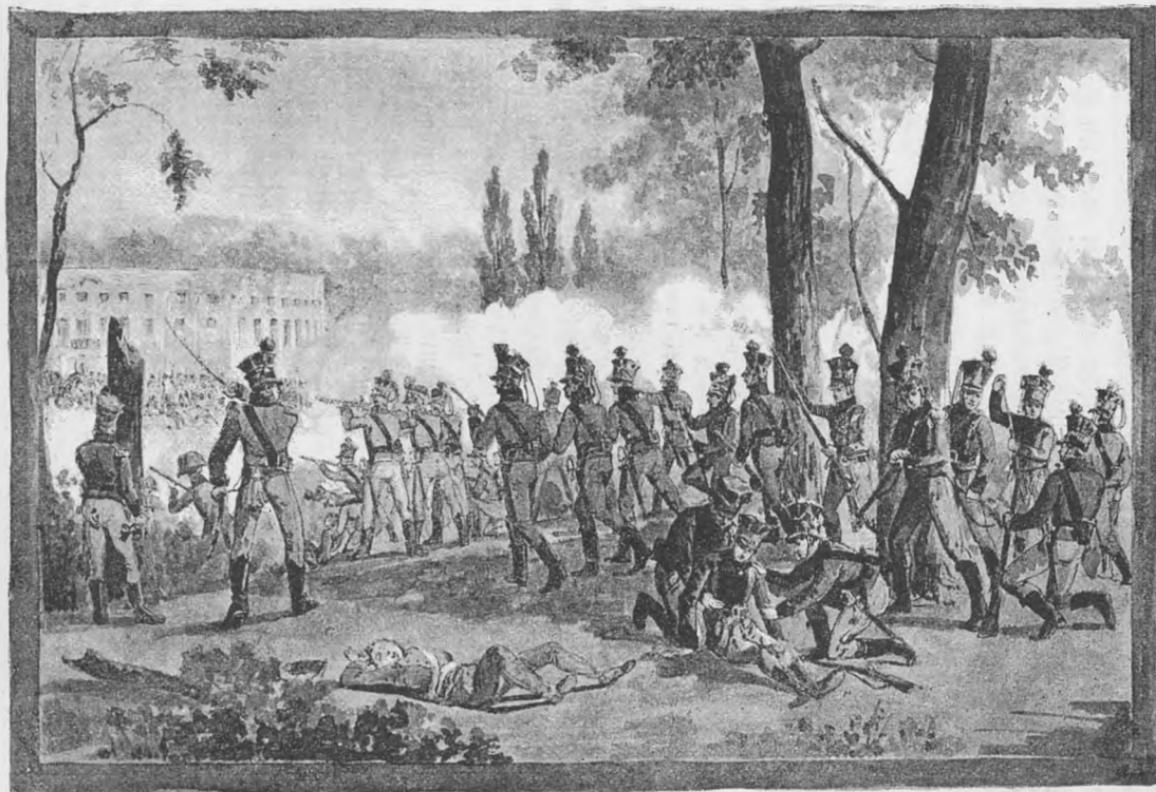
Han reiste en Gang en Tur paa Landet med en Ven og var der til Børnedaab, hvorved der efter Stik og Brug skulde ofres til Præsten. Wessjel kom i slem Knibe, han havde i Smaapenge kun en Sexskillig, og den fandt han for ringe. En større Mønt vilde han ikke ofre. Men saa hjalp han sig, han laante en Tisfilling af sin Ven, lagde begge Stillingerne i et Stykke Papir, hvorpaa han havde skrevet Noget, og lagde dem saaledes paa Alteret. Da Præsten aabnede Papiret læste han til sin Overraskelse Følgende:

„Som udi andre Ting, saa og udi min Gave
 Fra de gemene Folk jeg mig adstille vil;
 De ofre Lidet af det Meget, som de have,
 Jeg ofrer Dig alt mit og lidt af Andres til.“

J. S. Wessjel.

Sammenhængen blev hurtig oplyst og vakte stor Morfskab.

Blandt de Erindringer, Onkel dvælede ved, stod de fra Kjøbenhavns Bombardement i 1807 i første Række. De vare for ham personlig af en særlig sørgelig Bestaaffenhed. Han stod ved Brandkorpsen og maatte deltage i det yderst anstrængende og som oftest trøstesløse Arbejde, som det havde at udsjøre medens gloende Bomber og Granater haglede ned. Hans Liv blev bevaret, men ikke saa

Livjægerenes Udfald fra Clasfens Have.

af Slutnings- og Redningsmandskabet bleve dræbte. Saaledes lige ved Siden af ham en Neger, hvis Hoved blev slaaet af ham af en Bombe, som om Skarpretteren havde gjort det med sin Øxe. Det var et grueligt Syn dette hovedløse Pig. af hvis Hals stod en bred Blodstraale. Og da Onkel blev permitteret for at tage en Smule Hvile ovenpaa Anstrængelsen, og han begav sig til sit Hjem i St. Pedersstræde, fandt han Huset som en glødende Ruin, et Par Granater havde antændt det, og da det var af Bindingsværk som de fleste Huse den Gang i Kjøbenhavn, var det i et Nu næsten nedbrændt til Grunden. Alle stoffels Onkels Eiendele vare gaaede op i Flammerne; det var jo et stort Tab, men hvad der rystede ham dybest var, at en lille kjøn Pige, Datteren af hans Husfolk, som han havde faaet saa kjær, var bleven rammet af en Granatstump, der havde dræbt hende paa Stedet.

Saa fortalte han blandt Andet om Livjægerens Udfald fra Classens Have samt om det Forsøg, *Marinerne**) efter Bombarde-mentet gjorde paa en Revolte, samt om den Forbitrelse, som Byens Kapitulation og Flaadens Udlevering til Engelfskmanden havde vakt hos Mange og som slog ud i Forbandelser mod Kommandanten, General Beymann, der havde besluttet Overgivelsen. De enkelte Omstændigheder, saaledes som Onkel fortalte dem, kan jeg ikke mere huske, men Et har indpræget sig i min Erindring, nemlig at han nævnede en ung Officer ved Navn Bierfreund som en af dem, der offentlig havde givet sin Harmes Lust over Kapitulationen, og derfor nær var bleven dømt til at skydes. Tilfældig fik jeg for nogen Tid siden fat i et for mange Aar siden udkommet Skrift: „Min Vandel, min Skjæbne og Marsagerne til samme“ af J. V.

*) *Marinerne* vare et eget Korps af Soldater, der anvendtes paa Orlogsskibe og paa Søforterne. Det bestod af hvervede Folk og af alle Nationaliteter, men Tydskere udgjorde dog Flertallet. De vare meget berygtede som Drankere, Slagsbrødre og Tyve, og det vare yderst vanskeligt at holde Disciplinen vedlige i Korpsen. De vare svorne Fjender af Matroserne og især af Holmens faste Stof, og ikke sjælden opstod der blodige Slagsmaal imellem de to Partier. Saavidt jeg mindes, blev Korpsen ophævet i 1815.

Bierfreund, og ved at blade deri saae jeg strax, at det hidrørte fra den samme, som min Onkel havde omtalt. Her mente jeg at kunne faae noget Nærmere at vide om hine Begivenheder, og jeg blev da heller ikke skuffet. Hvad Bierfreund fortæller om dem og om den Rolle, han spillede derved, er af stor Interesse og sikkert hidtil næsten ukjendt, idetmindste har jeg ikke set det omtalt i de talrige historiske Beretninger om Bombardementet og dets Efterspil. Det vigtigste deraf skal jeg derfor her meddele.

Ved Beleiringens Begyndelse blev Bierfreund som Officer ved Marinekorpsjet beordret til Trekroners Battered. Det var han meget glad over, thi han delte Kjøbenhavnernes fulde Overbevisning, at dette Battered var et andet Gibraltar, ligesaa uovervindeligt som dette. Oberstlieutenant Meyer var Kommandanten, om ham var Bierfreund forvisset, at han ikke mindre kjækt end Elliot vilde forsvare sin Post til sidste Mand. Men disse Drømebilleder forsvandt, Englænderne vare for kloge til at vove et alvorligt Angreb paa Batteredet og lode sig nøie med nogle smaa Engagementer, de vidste sikkrere Midler til at naa Maalet uden at hige efter den forsængelige Væc at udsætte sig selv for Fare.

Skjøndt Marinerne med fuld Jøie vare udfregne for at være Folk, som vanskelig boiede sig under Disciplinen, en Skare af de fletteste Individier, som oftest af løsslupne Forbrydere, var der dog talrige Exempler paa, at de under en Kamp næsten altid viste den bedste Villie, Ufortrodenhed og Mod. Men naar ikke en saadan fandt Sted, vare de ikke at stole paa, Desertion var almindelig og at have tjent tre Konger i et Par Sko fandtes særdeles hæderligt. Det var derfor en Feil at sammenpaffe saa mange Folk af den Art paa eet Sted uden tilstrækkelig Modvægt, og det viste sig snart.

Med Undtagelse af de første Par Timer af Bombardementet, hvor Tjenden kastede en Del Bomber mod Batteredet uden Virkning, da de faldt enten udenfor eller i det paa Batteredet anbragte Bassin, levede man der under Byens Bombardement som i den dybeste Fred. Men Bierfreund og de andre Officerer maatte med Sorg og Fortvibelse, uden at kunne røre sig, betragte det gruelige Skuespil

af den brændende By, tillige betagen af Vengstelse for de Kjære, som de fleste af dem havde der. Da Bombardementet om Søndagen var ophørt, fik Bierfreund Tilladelse til at gaa i Land, og erfarede da til sin store Glæde, at hans Trolovede og hendes Familie ikke havde lidt noget. Han ilede nu ud for at se Forstyrrelsen. Dette Syn opflammede hans Forbitrelse, han brændte af Lyst til Hævn mod Fjenden, som han ikke havde set før, men nu fra Volde saae arbejde i sine Værker. I denne Stemning vilde han have anset det som en stor Lykke om han kunde have deltaget i et Udfald, men deraf blev Intet. Han hørte, at der taltes om en Kapitulation, men i den exalterede Stemning, hvori han befandt sig, ansaae han den for en Umulighed, hvad Mange delte med ham.

Med hans Tilbagekomst til Trekroner var Rhytet om en Kapitulation allerede naaet derhen, men Ingen vidste noget Bestemt. Der blev anbefalet Forsigtighed i Ytringer derom, da man allerede kunde spore urolige Bevægelser blandt Marineerne.

Dagen efter kom det sikre Budskab om Kapitulationen til Batteriet, men om Vilkaarene vidste man ikke Andet, end at Flaaden skulde overgives og Kastellet besættes. Da Bierfreund havde haft Kvarter i Kastellet, fik han Tilladelse til at gaa i Land for at bjærge sit Tøi. Dette var allerede sket af hans Værtinde, og han gik nu ind i Byen, hvor Alt var i Forvirring. Han havde endnu Hovedet fuldt af hvad han havde set og tænkt den foregaaende Dag. Han harmedes over Kapitulationen, som han havde tænkt sig meget fjærn, da Fæstningsværkerne vare aldeles ubestadigede, maaske næppe en eneste Kanon demonteret. Han fandt det ubegribeligt, at et Bombardement var en gyldig Grund til Overgivelse saalænge Fæstningens Forsvarsmidler ikke derved vare tilintetgjorte.

I denne Stemning kom han over Kongens Nytorv, hvor Studenterkorpset stod opstillet. Han indlod sig i Samtale med flere Studenter, hvem han meddelte sin Anskuelse, i Begyndelsen med nogen Rolighed, men senere heftigere, hvilket ikke undlod at vække Opmærksomhed. Flere trængte frem for at høre paa ham, deriblandt nogle af Korpsets Officerer. Bierfreund hilste paa dem, men lod sig ikke derved affrække, og i hans Forbitrelse undslap der ham den

Ytring, at Kapitulationen var skammelig og nederdrægtig, og at Enhver, der havde Del deri, fortjente at hænges. Dette à la lanterne forekom dog Nogle vel stærkt, og de modsagde ham; derved blev han endnu heftigere. Han havde, som han fortæller, ingen anden Hensigt end at give sit betrængte Hjerte Luft; han tænkte ikke paa Oprør eller paa at stifte Opstand, men tilstaaer, at i den Stemning, hvori han befandt sig, vilde han ikke have været utilbøielig til Deltagelse, om Nogen havde givet Signalet, da han sikkert havde anset det som rigtigt mod Konge og Fædreland.

Selvsølgelig blev han betragtet som Oprører og Urodstifter; men man ansaae det ikke for rigtigt strax at anholde ham, mulig fordi man mente, at han havde et Parti, idet der samme Dag fandt Uroligheder Sted paa andre Steder i Byen, og man vilde foretrække først at lade Uveiret fordele sig. De mørke og truende Blikke, der fulgte ham ved hans Bortgang, kunde lade ham ane, at det ikke vilde hengaa ustraffet; men derved dvælede ikke hans Tanker.

Han vendte tilbage til Trekroner, og fandt da en ikke ringe Forandring. Mytteri blandt Besætningen ytrede sig temmelig lydeligt, og Kommandanten sendte Melding derom til Land og forlangte Besætningen afløst. Men før nogen Bestemmelse herom var tagen, udbrød Revolten Tirsdag Formiddag.

Bierfreund stod i sit Værelse og klædte sig paa, da han hørte et flere Gange gjentaget Hurraraab. Ved at se ud af Vinduet bemærkede han en Klynge Marinere i Nærheden af Flagbatteriet, men ingen Officer. Han ansaae det for sin Pligt at begive sig derhen, og fandt da, at Anledningen dertil var et engelsk Linieskib, der kom opseilende lige mod Batteriet og kastede Anker tæt derved.

Han hørte oprørske Tale blandt Marinerne, men da deres Antal var for stort, fandt han det raadeligt, at lade det hengaa uændset, især da han bemærkede, at hans Nærmelse sagtnede Marmen. Men da saa en Mariner raabte: „Lass uns Hurrah rufen für die braven Engländer, die da kommen uns von den verdammten Dänen zu befreien!“ og da alle de Andre svingede deres Hætte og raabte: „Hurrah! es lebe die braven Engländer, unsre Befreyer!“ kunde han ikke holde sig. Med dragen Sabel foer han ind imellem dem og raabende paa

Dybsk: „Hvem af Jer, fordømte Hunde, der endnu en Gang raaber Hurra eller brave Englændere, hugger jeg ned for Fode.“ Disse Ord gjorde en siebliffelig Virkning, der opstod Tavshed; men strax efter begyndte de indbyrdes at mumle, og saa fulgte et almindeligt Hurra. Dette besvarede Bierfreund med et Sabelhug i Hovedet paa en af de nærmest Staaende. Men Sablen var for let, Hugget kløvede blot hans Hat, gled af paa Hovedskallen og gik paa Siden ned gennem Øret. Nu raabte de alle: „Hauet ihn nieder, schlagt ihm todt!“ At tænke paa Flugt var Galskab, thi han vilde blive indhentet og massakreret. Han huggede af alle Kræfter om sig for ikke at blive omringet. Men Partiet var altfor ulige, han tabte stedse mere Terræn og blev trykket ud mod Kanten af Brystværnet, hvor det lykkedes ham at svinge sig op paa en Kanon, hvorfra han knælende fortsatte den fortvivlede Kamp. Vige i det yderste Dieblif, idet flere Marinere sprang ned fra Brystværnet for at rive ham fra Kanonen, kom hele Vagten, sendt af Kommandanten, der var bleven opmærksom paa Alarmen. Bierfriends Liv blev frelst, men Vagtmandskabet, der alle vare Marinere, viste truende Miner, de erklærede at de ikke vilde hugge ind paa deres Kammerater, og Forbitrelsen var stor, da de saae den Saarede. Flere Officerer kom til, de søgte at berolige Gemhytterne, og Bierfreund fik Ordre til at begive sig til Kommandanten. Denne raadede ham til at forholde sig rolig indtil han fik nærmere Ordre; først og færmest maatte der bringes Orden og Ro tilveie paa Batteriet. Ved at passere forbi det Sted, hvor den Saarede blev forbunden, hørte han Folkene udstøde Trudsel om Hævn. For at sikre sig, barrikaderede han Døren til sin Arrest, og ventede med to ladte Revolvere ved Haanden paa hvad der vilde komme. Han havde besluttet at sælge sit Liv saa dyrt som muligt. Det varede heller ikke længe før to Marinere indfandt sig og søgte at komme indenfor ved at raabe, at de havde et Budskab til ham. Han lukkede ikke op, og tilsidst bleve de kjede af at vente og fjernede sig. Men de holdt sig skadesløse; thi med dem forsvandt ogsaa hans Gulduhr og Brystnaal, som laa i et aabent Vindn og som de kunde naa med Hænderne. At der ikke blev gjort noget mere fra Marinernes Side havde formodentlig

sin Grund deri, at Officererne forsikrede dem, at Bierfreund var taget i Land. Det troede dog ikke alle, og der var flere, som søgte at passe ham op. Endelig saae han sit Snit ved til Mattetid at komme i en Baad, hvori han blev landsat ved Nyhavns Hoved. Samtlige Sluproere i Baaden vare Marinere, de syntes meget oplagte paa at kyle ham i Vandet, men de opspændte Pistoler, som Bierfreund holdt i Haanden, indgjød dem Respekt. Efter Landsætningen løb Marinerne bort, og som det hed, gik de alle over til Fjenden paa Nyholm.

Kastellet var besat af Fjenden, og Bierfreund havde ingen Bopæl; han vankede om i Gaderne for at søge sig en saadan. Ved at gaa over Kongens Nytorv saae han den ældste Søn af Statsminister Moltke staa paa Balkonen paa den af Ministeren beboede Gaard. Bierfreund, der kjendte ham fra tidligere Tid, gik op til ham og blev modtaget med stor Hjertelighed. Under deres Samtale kom en ung Mand, Moltkes Fætter, i Besøg; han studsede ved at se Bierfreund, og fjernede sig efterat han havde faaet Leilighed til at tale med Moltke i Enrum. Da han var borte, fik Bierfreund at vide, at Fætteren havde undret sig over at se ham, da han paa flere Steder havde hørt, at han var arresteret og formodentlig kom til at miste Livet. Bierfreund mente, at det gjaldt hans Optræden ved Marinernes Mytteri, han tænkte slet ikke paa sin Opsørjel ved Hovedvagten i Anledning af Kapitulationen. Men det varede ikke længe før han paa ubehagelig Maade blev mindet derom, thi da han havde forladt Moltke, mødte han nogle faa Skridt fra dennes Bopæl Regiments-Adjudanten Lieutenant Treпка, som meddelte ham, at han havde den ubehagelige Ordre at opsøge og arrestere ham paa Grund af hans ubesindige Udtalelser til en Del Studenter. Paa sit Spørgsmaal, hvad Straf han kunde vente sig, svarede Treпка, at hvis Krigsartiklerne skulde tages til Rettefavn, vilde han utvivlsomt blive dømt til at skydes. Treпка tilføiede aabenhjertigt, at B. ikke havde sagt Andet, end hvad enhver brav dansk Mand tænkte, og hvis han skulde friste den sorgelige Skjæbne at blive skudt, kunde han være forvisset om at blive betragtet af hele Armeen med Agtelse.

Med denne ikke videre opbyggelige Trost blev Bierfreund indsat i Hovedvagtten. Han blev lidt oplivet ved det Skuespil, som frembød sig her. Den vagthavende Kapitain af Borgervæbningen var en velsødt Urtekræmmer, der mulig bag sin Disk med Retsfærdighedens Symbol i Haanden kan have været en dygtig Mand, men her, hvor Stjæbnen havde anvist ham et Hjem for 24 Timer, havde han ikke hjemme. Stuen var fuld af Underofficerer og indbragte Arrestanter. Disse vare dels opsætsige Vandeværnsmænd, dels oprørste eller i Forsøgene paa at desertere paagrebnne Marinere, der med Visshed om, at Galgen eller en Kugle ventede dem, bandede og truede paa Tydst, medens Vandeværnsmændene klynkede og jamrede paa Dansk, fortvivlede over, at de nu nok aldrig mere kom hjem. Den ulykkelige Kapitain vidste ikke, hvad han skulde gjøre, Angstens Sved stod ham paa Panden og hans med halvkvalt Stemme udraabte Formaning til Stilhed og Orden, mødtes med Latter og Eder. Heldigvis fik han Assistance af Vagtskriveren, som kort efter indsendt sig; denne, en martialsk Karl, forstod at indgyde Respekt. Arrestanterne bleve bragt bort til Arresterne, ligesaa Bierfreund, der anvistes en særegen Arrest, hvor der allerede befandt sig to Vandeværns-Vieutenanter, anklagede for Subordinationsforseelse.

Om Samlivet med disse og hans Fata i Arresten udtaler Bierfreund sig udførligt, men det frembyder Intet af nogen særlig Interesse. Endelig kom han den næste Løverdags i Forhør. Det varede i fire Timer, fire Studenter afhørtes som Vidner, og da Tungen af dem omtalte de værste Udtryk, han havde brugt, og der desuden var afvigende Forklaringer, begyndte Bierfreund at nære Haab om et godt Udfald. Dagen efter spandt dog dette Haab betydeligt, idet Auditøren Herholdt, der havde ført Protokollen, indsendt sig hos ham, og forsikrede, at hvis han blev stillet for en Krigsret, kunde han ikke undgaa Dødsdom. Vilde han frelse Livet maatte han indgaa med et Bønnskrift. Dette vægrede han sig ved, men efter indtrængende Forestillinger af Auditøren og hans Regimentschef, Generalmajor Lemming, lod Bierfreund sig endelig bevæge til at skrive et Brev til den sidstnævnte med Bøn om at

tale hans Sag hos den Overstkommanderende, Chefen for Artilleriet, General Bielefeldt. Lemming gjorde det, og det lykkedes ham at udvirke Pardon. Dette glædelige Budskab overbragte Lemming selv Bierfreund med Tilføiende, at han skulde indfinde sig hos Generalen. Det efterkom han. De Studenter, der vare optraadte som Vidner mod ham, vare tilfagte at møde, men kun En havde indfundet sig, ellers vare flere Officerer tilstede. Bielefeldt oplæste nu hans Brev til Lemming og holdt en Tale, hvori der i Betragtning af Overhofmarskal Hauchs Forbøn og hans Regimentschefs fordelagtige Vidnesbyrd blev forkyndt ham Pardon og Sablen ham tilbageleveret. At Formaningstalen blev holdt i Vidners Overværelse, syntes Bierfreund selvfølgelig ikke videre om, selv om han erkjendte, at han var sluppen godt fra sin ubetænksomme Opsørsel.

Affæren paa Batteriet Trekroner blev aldrig berørt; overhovedet søgte man at neddysse den. Det vides heller ikke at nogen af Deltagerne i Mytteriet blev straffet, hvad der vel ogsaa var vanskeligt, da de Allerfleste tog Leiligheden iagt til at desertere eller til at gaa over til Fjenden.

Endnu fortjener en lille Episode at omtales. Henad Nytaar blev Bierfreund efter eget Onske forsat fra Marineregimentet til Kronens Regiment og fik en interimistisk Bopæl i Kastelet indtil hans egne Værelser i den Del af Kastelet, der var ødelagt ved den fjendtlige Okkupation, vare istandsatte. En Dag indfandt Kommandant Würzen sig under hans Fraværelse med Ordre om usfortøvet at rydde de af ham beboede Værelser, da der øieblikkelig var Brug for dem. Kommandanten tog selv Haand i for at faae Bierfriends Sager bort. Dette vidste denne ikke noget af. Da han om Aftenen Kl. 11 kom hjem, blev han forbauset, idet han ved at lukke Døren op til sine sidstnævnte Værelser fandt en ham ubekjendt aldrende Mand siddende udenfor Sengen, halv afklædt, med en Tjener, der hjalp ham til at aftage de sidste Klædningsstykker. Bierfreund troede, at han var gaaet feil og sagde: „Om Forlæbelse, jeg har maaste taget Feil, men jeg troede, det var mit Værelse.“ Manden reiste sig og svarede: „Det har maaste nok været Deres Værelse, men nu skal jeg bebo det, jeg er Generalmajor Bielefeldt.“

Nu gjenkjendte Bierfreund ham, han fjernede sig med en Undskyldning, i sit stille Sind anstillende Betragtninger over Skjæbnens lunefulde Omkiftelser. Den samme Mand, der for noget over halvt Aar siden i sin Høiheds fulde Glands havde holdt ham i Fangenskab, hos hvem han maatte møde og modtage sit Liv som en Raade, den samme Mand var nu Arrestant og kunde maaske vente samme Skjæbne, som den Gang truede Bierfreund.

Som bekjendt bleve Generalerne Beymann, Bielefeldt og Gedde fængslede og tiltalte, de Første fordi de uden Nødvendighed havde overgivet Fæstningen, og Sidstnævnte fordi han som Ingeniørkorpsets Chef ikke itide havde sørget for at sætte Fæstningen i Forsvarstilstand. De bleve alle tre dømt fra Livet af den i den Anledning nedsatte Overkrigskommission med Prinds Frederik af Hessen som Formand. Dommen formildedes af Kongen til Fæstningsarrest, som hævedes efter et Mars Forløb. Forøvrigt fortæller Engelstoft i et Brev, at mange Officerer havde vist en slet Konduite under Beleiringen, og at navnlig Chefen for Artilleriet, General Bielefeldt, maatte taale at lade sig offentlig udskjælde for Poltron af sine egne Officerer. Det fortælles, at han ikke var til at overtale at forlade sit Hus under Bombardementet. Der udkom en Karrikatur, forestillende ham med en Uldsæk foran sig og en Uldsæk over Hovedet, fordi han under Bombardementet skal have opholdt sig i et med Uldsække omgivet Værelse, og paa Ulseldts Plads fandtes Navnet Ulsfeldt paa Skamstøtten forandret til Bielefeldt.

Danske Søkrigere i engelsk Fangenskab.

Min Barndom ligger i Tid nær ved den sørgelige Katastrofe i 1807, Englændernes Overfald, Kjøbenhavns Bombardement, Flaadens Ran, de forstjellige Sammenstød med Englænderne tilspes, som derefter fulgte, og mange Danstes og Norskes Fangenskab i England. Om disses haarde Vilkaar hørte jeg da mange Fortællinger, hvis Enkeltheder jeg selvfølgelig havde forglemt, men som bleve opfriske ved Læsningen af en Skildring af Kommandør H. B. Dahlerup i 11te og 12te Bind af „Arkiv for Søværnen“ og senere ved nogle Optegnelser, som velvillig bleve mig overladte til Benyttelse.

Dahlerups Skildring omhandler Linieskibet „Prinds Christian Frederik“s modige Kamp den 22de Marts 1808 og dets Endeligt. Om dette skal jeg kun anføre, at Linieskibet, kommanderet af den heltmodige Kapitein Karl Wilhelm Jessen, ved Sjællands Odde var nødt til at binde an med to Linieskibe, en Fregat og to Korvetter. Det var jo en haabløs Kamp, men de brave danske og norske Søfolk holdt ud til det Sidste, de engelske Skibe, især Linieskibene, bleve stærkt medtagne, men naturligvis led „Prinds Christian Frederik“ overordentlig meget ved Angrebet, Mange bleve dræbte og saarede, deriblandt ikke faa Officerer. Alligevel vilde Jessen ikke give sig, og først da Skibet kom paa Grund 300 Alen fra Land, midt for Sjællands Odde, strøg Jessen sit Flag, da 64 Mand vare faldne og 129 saarede af en Besætning paa 576 Mand. Skibet var

saa medtaget, at det ikke mere kunde trækkes af Grund. Da Fangerne vare bragte ombord hos Engelsekmændene, satte disse Ild paa Skibet, og Kl. 10 om Morgenen den 22de Marts sprang denne stolte Seiler, Danmarks sidste Linieskib, i Luften.

De danske Krigsfanger bragtes til Sernesø, hvorfra de paa Smaakuttere førtes op ad Revieret til Chatam. Her laa i et Bassin, som Floden Medway danner, omtrent en Snes gamle Linieskibe, der under det den Gang bekendte Navn Prisonskibe — Franskmændenes aldrig uden Gru og Forbandelser nævnte pontons de Chatam — have et i sin Tids Historie lidet hædrende Ry, idet der til dem knytter sig Erindringer om et Princip i Datidens Krigspolitik, saa umenneskeligt, at begge de kæmpende Magter vare lige ivrige i at vælte Broden for dets Opfindelse over paa hinanden indbyrdes. Cabrera=Dens gruelige Scener, som England hverken kunde eller vilde gjøre Ende paa, tale stærkt for Frankrigs Paastand, at det var England, der af Politik vedblev haardnakked at afflaa Udvejlingen af Krigsfanger, hvorved Antallet af dem voxede saa stærkt, at man for egen Sikkerheds Skyld blev nødsaget til hin grusomme Indespærring.

Hvor stærkt kontrasterede ikke den engelske Regering heri mod Individerne af Nationen, der næsten uden Undtagelse behandlede den overvundne Fjende med virkelig Udelmod. Disse Prisonskibe vare uden Master; alle Kanonporte vare tillukkede med stærke Jerngitre, og baade ved den indvendige Indretning og ved de tæt til Vandet liggende Gallerier udvendig, hvor Skildvagterne havde deres Post, havde man anstrængt sin Opfindsomhed for at sikre sig mod Fangernes Forsøg paa at sætte sig i Frihed.

Hvert Skib rummede fra 700 til 1000 Fanger. Saasnart man nærmede sig til et af disse Skibe, blev man betaget af en Gysen: de støiende, strigende Franskmænd flokkedes til Gitteret i hver en Kanonport; deres elendige Udseende, det lange Skjæg og den gule Fangedragt bragte En til at tro, at det var Galeislaver, man havde for sig. Paa et saadant Skib blev vore Folk bragte ombord — dog fik de Danske snart et Skib for dem selv og her begyndte et langt og strengt Fangenskab for det tiloversblevne Mandskab fra „Prinds Christian“.

hvor de vare indespærrede i et snævert og usundt Fængsel med Synet af de nærliggende grøntlædte Ryster daglig for Die, hvor de ikke havde den mindste Beskjæftigelse, hvor de var sat paa en yderst knap og ensformig Fangekost, hvor enhver tilvant Nydelse af Tobak, Ol og spiritueuse Drikke var dem nægtet, og hvor mange henlevede sex lange Aar af deres bedste Ungdom. Mangfoldige bukkede under for Lidelserne. En Mængde danske og norske Sømand bleve saaledes som Følge af Mismod og Græmmelse Ofre for tærende Sygdomme. I de første Aar kæmpede den danske Matros udholdende mod Fristelsen til at gaa over til Fjenden; men siden tog mange Tjeneste paa en Ostindiefarer, hvorfra de da pressedes til Orlogstjenesten.

Her ved Chatam skiltes Officererne fra deres brave Vaabenfæller. Efter et Par Dages Ophold paa Prisonskibet fik de Passer til at reise op i Landet til Byen Reading i Berkshire, en smuk Kjøbstad paa over 10,000 Indbyggere, omtrent 10 danske Mil fra London. I denne By, der var anvist dem til Opholdssted paa deres Oversord, foresandt de henved 300 Landsuænd, Koffardikapitainer og Styrmand og senere Officererne fra de kapitulerede Der i Vestindien. Efter Solens Nedgang var det dem forbudt at være ude af deres Bolig. Kun paa den almindelige Hovedlandevei og ikke længer end en engelsk Mil fra Byen var det dem tilladt at spadsere. Fandt de ude efter Solens Nedgang eller bleve de, selv indenfor den tilladte Afstand, trufne paa Biveie eller Fodstier, maatte Enhver anholde dem, thi de ansaaes for at have brudt deres Oversord. Under en saadan Indskrænkning i Friheden og med 1½ Shilling i Dagpenge tilbragte de her 7 Maaned, i hvilken Tid al Forbindelse med Fædrelandet var dem forbudt. Først i Januar 1809 bleve de udveylede, og vendte da hjem over Norge med et dansk Koffardiskib.

Saavidt Dahlerup. Med denne Skildring stemmer ganske overens, hvad en dansk anden Styrmand paa en af Englænderne i 1809 opbragt Prise har fortalt i nogle af ham nedskrevne Erindringer fra sit Fængselsliv, som jeg har havt Afgang til. Han blev interneret paa Prisonskibet „Bahama“, som laa ved Chatam, og delte Skjæbne med en stor Mængde danske og norske Søfolk. Heldigvis var Skibets Overstbefalende, Kapitain Wilson, en brav Mand, der

vel overholdt Bevogtningens Strænghed, men dog viste sig meget human mod Fangerne, hvor det ikke kom i Strid med de Pligter, som det var ham paalagt at opfylde. De Syge lod han forpleie godt, og han tillod Fangerne at forfærdige Smaating, hvortil han gav dem Materiale og Redskaber. Disse Smaating, der nærmest bestod af Træarbejder og Haararbejder, folgte den danske Præst Røssing, der var bosat i London, men jævnlig indfandt sig paa Fangeskibene for at holde Gudstjeneste, til Venner og Bekjendte og forstaffede derved Fangerne en lille Indtægt, med hvis Anvendelse til Mad og Drikke udenfor den almindelige flette Fangekost Wilson saae gennem Fingrene. Mindre Forseelser, der nærmest hidrørte fra trist Sindsstemning og Livslede hos Fangerne, lod han hengaa uden at straffe de Skyldige, og overhovedet var han en Mand, hvis Humanitet var hævet over enhver Ros. Ogsaa Røssing blev af Fangerne betragtet som deres sande Belgjører, og han og Skuespiller Knudsen nævnes i disse Erindringer som Mænd, der gjorde Alt for at lette Fangernes sorgelige Skjæbne.

Man kan godt forstaa, at Fangernes Digten og Tragten gik ud paa at slippe bort fra Fangeskibet efterhaanden som det viste sig, at Udsigten til at udvexles eller til at løslades, rykkede mere og mere ud i det Fjerne. Men det var yderst vanskeligt at desertere, efter som der var gjort Alt for at forhindre det. Det kunde ikke ske, uden at Skildvagterne sov, og det var næsten aldrig Tilfældet, da de hvert Glas (hver halve Time) skulde raabe deres Nummer og „Alt vel!“ Desuden var der paa Fangeskibene tilbygget en Vandringsgang, som naaede fra Agterstævnen hen til de forreste Porte paa nederste Batteri, og alle Portene vare forsynede med Jernstænger. Bestandig gik der to Skildvagter paa hver Side, hvorfra de kunde overse Bredsiden. Desuden var der to Skildvagter paa Kobryggen, en paa Bakken og en agter paa Hytten, alle forsynede med ladte Geværer. Dog, hvilket Menneste vover ikke Alt for Friheden, især naar den er ham berøvet paa den Maade som i Fangeskibene? Trods den strenge Bevogtning prøvede mange Fanger deres Lykke, men bleve som oftest ved Geværskud tvungne til at vende tilbage saasnart de vare sprungne i Vandet. De, som saaledes bleve grebne, kom i det

saakaldte black hull, et mørkt Rum nederst i Skibet, hvor de skulde sidde i flere Dage. Dette Rum var meget usundt, saa at Jaa kunde holde det ud, men den menneskefjærlige Kapitain Wilson indgav de Ulykkelige, han maatte lade indespærre, Ideen om at melde sig syge. De kom da op i Hospitalet, en paa Batteriet indrettet Afdeling, og levede der ret godt i nogle Dage. Naar Jaa Lægen erklærede dem for raske, gav Wilson ham at forstaa, at de saae altfor aspillede og blege ud, til at de kunde holde ud at sidde i black hull. Lægen forstod Binket, ogsaa han var en human Mand, og affattede sin Rapport derefter. Saaledes bleve Rønningsmændene frie for det afskyelige Fængsel nederst i Skibet, men Fanger vedblev de at være.

Iblandt de Desertioner, som under Sømandens femaarige Fangenskab paa „Bahama“ fandt Sted, var der en, som heldig lykkedes ved den snilde Maade, hvorpaa den blev udført. Herom fortæller han Følgende:

Det var et afskyeligt Veir den Dag, da Flugten fandt Sted. Regnen skyllede ned og det blæste haardt. Midt under en af de værste Dravater kom en engelsk Søofficer paa Siden af „Bahama“ i en Slup med 6 Sluproere. Han gik ind i Kabytten for at tale med Kapitain Wilson; Sluproerne fortoiede Vaaden og gik op under Bakken for at søge Læ mod Veiret hos deres Landsmænd, de engelske Matroser. En dansk Styrmand, der delte vort Fangenskab, havde lagt Mærke til alt dette. Hurtigt skyndte han sig ned i Rummet og udvalgte sig blandt os 6 Mand, som han troede han kunde stole paa og som desuden vare forsynede med blaa Sømandstroier. Han forestillede dem i saa Ord, at den engelske Officers Slup, der laa fortoiet nede ved Skibet uden nogensomhelst Bevogtning, tilbød en heldig Leilighed til Flugt. Han talte selv Engelsk, bar sin Kaper-Uniform, som lignede den engelske Officers Uniform, han kunde derfor forestille denne, og de kunde være hans Sluproere. De sex Mænd gik strax ind paa Planen, og denne blev udført saa hurtigt og godt, at selv ikke mange blandt de danske Krigsfanger ombord paa „Bahama“ havde nogen Anelse derom.

En halv Snes Minutter derefter saae man sex Sluproere, iførte blaa Trøier, i en skyllende Regn jumpe nedad Falderebs-

trappen og ile i Sluppen, efterfulgt af vor Landsmand, Styrmanden, i hans Raper-Uniform, skjændende og smældende paa bredt Engelsk paa Sluproerne, fordi de uden hans Tilladelse vare gaaede op paa Skibet. De reiste ærbødigt Narerne, da han steg i Sluppen, og den engelske Skildvagt paa denne Side, der havde søgt Ly mod Regnen i sit Skilderhus, kom hurtig ud for at præsentere Gevær for den formentlige engelske Officer, der gravitetisk besvarede Hønnøren ved at lægge Fingeren paa Hatten.

Sluproerne satte nu af og det gik hurtigt op ad Revieret til Chatam. Da de vare komne et godt Stykke borte, fik de om Styrbord Die paa en Bro, hvorved der laa en Del Smaafartøier, der paa Grund af det flette Veir vare forladte af Mandskabet. Kun en gammel Mand var især med at øse en af Baadene læns. Bore Landsmænd mente, at det var raadeligst at lægge an her for snarest muligt at komme til at bruge Venene. De anmodede derfor den Gamle om at passe paa deres Fartøi imedens de gik i Land for at besøge nogle Bekjendte der i Nærheden, og Styrmanden gav ham to Shilling, paalæggende ham under ingen Omstændigheder at forlade Sluppen, før de kom tilbage, for at Intet blev stjålet af hvad der var i den. Glad over en saadan Fortjeneste, lovede den Gamle at passe paa Alting, og Flygtningene ilede nu op i Landet, hvor de søgte Skjul inden det blev mørkt.

En Time efter Flugten fra Skibet hørte Regnen op, og den fremmede Officer kom da ud paa Skandsen og kaldte paa sine Sluproere. Disse steg ned ad Falderebstrappen, og hvor forbausede bleve de ikke ved at se, at Sluppen var borte. De spurgte Skildvagten, han svarede, at Officeren, som var kommen ombord, jo strax var gaaet tilhøjs igjen og roet til Chatam. Vor Chef, Kapitain Wilson, for hvem Sagen strax var klar, lod affyre en Kanon som Signal til, at nogle af Fangerne havde absenteret sig, og Flag heise paa Toppen. Bønderne paa Kysten kjendte godt dette Signal og flokkedes sammen til Sagt paa de Undvegne, hvis Paagribelse lønnedes med 3 Shrl. for hver. Samtidig bleve alle Barkasferne med Marinesoldater satte i Søen for at indhente de Flygtende, og den samme Officer, der havde mistet Sluppen, var Expeditionens Anfører.

Da han kom op i Kevieret i Nærheden af Broen, fik han Die paa sit Fartøi, hvor den gamle Mand var ifærd med at svabre efter Regnen. Han blev spurgt om, hvorledes han var kommen til den Baad, og Svaret var, at en Officer med sex Mand havde anmodet ham om at passe paa den mens de gik i Land til nogle Venner. Under denne Samtale vilde Sluproerne entre over i deres gjenfundne Slup, men den Gamle slog om sig med Svaberen og svor høit og dyrt, at Ingen fik Lov at komme ombord. Han var betalt for at passe paa, og det vilde han gjøre.

Det kostede den engelske Officer stor Møie med at overbevise den gamle Mand om, at det var danske Krigsfanger, der havde ført ham bag Lyset. Da han ikke længer tvivlede derom, gav han efter. Saa tog han de to Shilling op af Lommen, betragtede dem og sagde: „Gud give dem Lykke! Det er Synd og Stam, at saadanne raske Gutter skal sidde i det fordømte Lænkebur.“ — „Hvilken Bei gif de?“ raabte Officeren utaalmodig. — „Den Bei, Gutter,“ svarede den Gamle, pegende med Haanden. Alle Soldaterne ilede nu op i Landet i den angivne Retning; men kom efter et Par Timers Forløb og Søgen tilbage uden at have fundet Noget. De indsaae, at gamle Jack havde givet dem feil Kurs, og alle Barkasserne maatte ro tilbage med uforrettet Sag. Kapitain Wilson lo hjerteligt, da han fik Sagens rette Sammenhæng at vide. Han sagde ligefremt, at det var saa godt gjort, at det vilde gjøre ham ondt, om de Flygtende ikke gif klar for Krydserne til London.

Vor kjære Belgjører, Pastor Røssing, var netop den Dag kommet ned til os fra London i den Hensigt at holde Gudstjeneste for os den næste Dag og modtage de Smaaarbeider, vi havde forfærdiget, for at sælge dem. Da han nu hørte, at vore syv bortflygtede Landsmænd vare komne lykkelige i Land, sagde han til os: „Børn, jeg kommer til endnu idag at holde Gudstjeneste, skjøndt jeg havde bestemt at blive hos Jer to Dage. Men jeg maa nu strax til London, thi Jeres stakkels Landsmænd, der nu vanke om som forfulgte Flygtninge i et fremmed Land, ville sikkert ty til mig, og naar jeg nu ikke er hjemme, hvem skal saa hjælpe dem?“ — Gudstjenesten fandt nu Sted, og der var sikkert Ingen, som ikke i Hjertet bad en

Bøn for deres Frelse. Og Gud hørte den. Som vi senere erfarede, kom de alle slyd ved vor gode Præsts Bestræbelser lykkelig bort fra England med danske Licentis-Fartøier*).

Ved en anden Leilighed blev Desertionen lettere. Der udbrod en smitsom Sygdom blandt Fangerne. Et af Skibene blev indrettet til Hospitalskib, og de danske Krigsfanger, til hvem Englænderne havde mere Tiltro end til Fangerne af andre Nationer, bleve bragte ombord i et Skib, som nylig var kasseret fra Flaaden, og hvor der endnu ikke var Jernstænger for Stykportene. At være ombord i et Fangeskib uden Jerngittere for Portene og uden Vandringssgang paa Siderne, var fristende for gode Svømmere og Mænd, som i flere Aar havde været Friheden berøvede. Det varede heller ikke længe før et lille sluttet Selskab absenterede sig uden Opsigelse, og de kom alle lykkelig til London.

Men uden at være en god Svømmer kunde det ikke hjælpe at tænke paa Flugt; man maatte ned i Neptuns Pose, før man kunde naa Land. Nogle Aftener efter at de omtalte Fanger vare flygtede, havde flere Andre i Forening besluttet at følge Exemplet. Det vilde sikkert ogsaa være lykkedes dem, dersom ikke en af dem havde haft en god Ven, hvem han nødig vilde lade blive tilbage. Men denne kunde ikke svømme. For at raade Bod derpaa, fik han et Par store Dæblærer under Armene, og den Anden, som var en god Svømmer, vilde tage ham ved Haanden og faae ham i Behold bragt i Land. Nu gik det ud i Vandet, men Blæremanden, want til det vaade Element og af Frygt for at drukne, gav sig til at skrig, Skildvagterne begyndte at raabe an med fældet Gevær, og der var ikke Andet for de stakkels Flygtninge end i en Fart at stynde sig ind gennem Portene og springe ned i Kahytterne med de drivvaade Klæder. Det var saameget mere tungt, at Forsøget var mislykket som Chefen paa Skibet var en ganske anden Mand end den vakre Kapitain Wilson. Han var en sand Tyran og behandlede Fangerne saa skaanselsløst som vel muligt. For den mindste Forsæelse blev

*) Saaledes kaldtes de danske Skibe, som trods Krigen med engelsk Gods frit seilede paa England.

der anvendt Arrest, ja endog forporlig Straf. Straalhalsen med Blæserne havde været Proviantforvalter paa et dansk Skib og maatte døie mange Drillerier for sin Feighed, hvorved Flugten var mislykket. Naar han kom i Nærheden af Matroserne mumlede de: „Satan maa vide, hvad den Smørtyv vilde der, naar han ikke kan taale at blive vaad om Tæerne!“ Og saa svarede en Anden: „Den Gamle oppe paa Takkeløftet vil at han skal blive her for at opgjøre sit Synderregister.“

Et Par Gange var det Tilfældet, at en Del af Fangerne blev løsgiven fordi de vare Islændere, og ved denne Leilighed slap ogsaa nogle Andre fri uden at være Islændere, fordi de stode anført i Bøgerne som hjemmehørende i en eller anden Landsby. Thi Englænderne eller rettere Forvalteren kjendte ikke disses Navne, og man kunde godt bilde ham ind, at en saadan Landsby laa i Island eller i Polen. Men da de fleste af Fangerne uheldigvis stod anført som hjemmehørende enten i Kjøbenhavn, i Danmark eller i Norge, saa vidste Forvalteren Bested, thi dertil strakte hans geografiske Kundskaber sig, og saa gik det jo ikke an at udgive sig for Islændere. En som Islænder frigiven Fange førte en Gang en norsk Raperfører med sig i en stor Kiste. „Dgsaa jeg,“ — fortæller min Hjemmelsmand — „var kommen i en Kiste for at slippe bort paa den Maade. Men da nogle af de Frigivne skulde give nogle Tæpper tilbage, som hørte til Skibet, og de ikke vare til at finde, blev der givet Ordre til at visiterne enhver Kiste og Køie før de bragtes fra Borde for at se, om ikke det Manglende skulde findes i dem. Den, som havde mig i Kisten, maatte da hurtig faae den tilside, medens jeg krøb ud af den. En anden Gang havde en god Ven af mig, Styrmand Sul, der blev fri som Islænder, skjøndt han i Bøgerne stod anført for at være fra Sylt, surret mig ind i sin Køie, hvilken han vilde slæbe efter sig ned ad Trappen, medens han bar hele sit Habengut, der bestod i et lille Skrin, under Armen. Jeg blev baaren op paa Standsen af „Prisonens Kæmpe“, en Normand ved Navn „store Gunder“. Men da man gjorde Mine til at visiterne de Frigivnes Køier, bar han mig ned igjen.“

Nei, vor stakkels Sømands Fangetid endte efter 5 Mars Forløb først ved Fredens Afslutning med England. I Mai 1814 ankrede to Transportskibe op i Nærheden af Prisonskibene, og i ethvert af dem, det ene bestemt til Helsingør, det andet til Tønningen, fattedes nu saamange Krigsfanger ombord, som det kunde rumme. Det gjaldt kun de Danste, thi Nordmændene skulde transporteres til Norge med andre Skibe. Dog var der Adskillige imellem dem, som mente, at det var det Bedste at gribe Friheden, saasnart den viste sig, og paastod derfor, at de hørte hjemme i Kjøbenhavn, og ialtsald, da de var tagne under dansk Flag, vilde bringes til Danmark. De Nordmænd, der bleve tilbage, kom heller ikke fri før 6—8 Uger senere. Man kan forstaa den Glæde, der rørte sig hos Enhver ved at forlade sin mangeaarige sørgelige Bolig. Under idelige Hurraaer besteg de Transportskibene, som skulde bringe dem Friheden og føre dem tilbage til Fædrelandet. Dog frygtede de endnu bestandig, saalænge de kunde øine England, at der skulde komme Kontraordre, og først da de satte Foden paa den hjemlige Jord troede de sig sikre. Hvad de Arme følte ved at være hjemme i Fædrelandet og ved at favnes af Slægt og Venner, lader sig bedre tænke end beskrive.

Endnu skal jeg til Slutning meddele et Uddrag af en udførlig Skildring, som vor Sømand giver af en Fest, som Krigsfangerne paa „Bahama“ arrangerede den 28de Januar 1810 i Anledning af Kongens Fødselsdag. De vilde vise Englænderne hvorledes den danske Mand selv i Ulykken elsker sin Konge, og allerede to Maanedere i Forveien havde de besluttet at sammenspare to Pence af de knappe Ugepenge for at indkjøbe det Fornødne til Festen. Med den største Velwillie laante Kapitain Wilson Fangerne alle de Skibsredskaber, som behøvedes til Arrangementet, og hans Forekommenhed gik saavidt, at han endog tillod, at der paa Festsdagen Kl. 11 om Formiddagen blev hejset det danske Flag paa Batten, om hvilket Fangerne samlede sig og udbragte et med 9 Hurraaer ledsaget „Længe leve vor elskede Konge Frederik den Sjette“. Ikke saasnart hørte de henved 1000 Fanger paa Prisonskibet „Thyen“ — et af dem, som vare tagne fra Danmark — Raabet, før de besvarede det med jublende Hurraer.

Til Festen var der indrømmet dem et større Lufaf under Dækket, hvor der var indrettet et Theater med en Række Bænke foran til Honoratiores, bestaaende af Kapitain Wilson med Familie og flere indbudne Herrer og Damer, samt Pastor Rosving, som forinden havde holdt Gudstjeneste med en til Dagens Høitidelighed passende Tale. Af Festen giver min Hjemmelsmand en Skildring, hvis rørende Naivitet fortjener ordret at gengives:

„Først hørtes en velordnet, høitidelig Musik af 90 Musicerende. Da denne havde vedvaret nogen Tid, blev der en Pause. Tæppet gik da op, der spillede en Marsch, og fra Theatrets Baggrund kom nu tolv Par frem paa Theatret, hvoraf Halvdelen var klædte som Sluproere, den anden Halvdel (lutter blodunge Menneſker) som Damer. De bar et kort Skjørt, der naaede til Knæerne og fornedden garneret med Laurbærblade, udſtaaret af grønt Papir. Paa Hovedet Laurbærkrands og om Skuldrene Blomster-Guirlander, men forøvrigt klædte i de danske Farver Rødt og Hvidt. Det første Par bar et stort Transparent, forestillende vor kjære Konges Buste, og hver af Damerne en gjennemſigtig Papirlygte med et M (Dronning Maria) malet paa forreste Side, og Sluproerne en lignende Lygte med et F (Kong Frederik). Vi marscherede ſaaledes Theatret 3 Gange rundt, og alle de danske Tilſkuere, ja ſelv de fremmede Englændere tilraabte os et enthuſiaſtiſt Bravo. Transparentet blev nu ſtillet lige for Tilſkuerne, og derpaa afgang vi en til Veiligheden forfattet Arie, hvori vi priſte vor gode Konge, ſom han fortjener det. Til Slutning dandsedes en livlig Bals om vor Konges Buste, og Tæppet faldt under vore Tilſkueres Bravoraab.

„Efter et Mellemſpil gik Tæppet atter op, og de ſamme tolv Par kom atter fra Baggrunden med et Transparent, forestillende det danske Vaaben. Nu ſang vi en Arie, hvis Indhold angik vort kjære Fædreland og vort Fangenskab. Der blev atter dandsjet, og det blev ſaa heldigt udført, at Englænderne høiligen undrede ſig, at ſe en Dands af den Art udført af danske Sømcænd og under deres ſtormende Biſald gik Tæppet ned. Saa gik det atter op. Vi ſtod ſamtlige i en Halvcirkel paa Theatret. Kaptejn Schjødt, ſom havde ſtaaet i Spidsen for Arrangementet, bad nu vor Belgjører,

Pastor Rosving, at træde frem imellem os. Det efterkom han, Musikken spillede Melodien „God save the king“, alle Englænderne reiste sig fra deres Sæder, og der blev affungen en Sang, hvori vi takkede Rosving for alt, hvad han havde gjort for os, hvorpaa vi nedlagde Krandsene, som vi havde paa Hovedet, for vor Belgjorers Fødder. Han var hjertelig rørt over denne uventede Overraskelse. Da han havde fattet sig lidt, holdt han en stjern Tale, hvori han udtalte en Tak for den Glæde, vi havde foraarsaget ham, formanede os til at bevare Kjærligheden til Konge og Fædreland, og at finde os taalmodig i vor Skjæbne, som han efter Evne vilde søge at formilde. I Alles Dine, selv i vore engelske Gjæsters, saaes Taarer.

„Efter et Dieblitz Forløb vare vi Alle, som havde udført de foregaaende Scener, klædte som Sluproere, og vi bleve enige om, at vi nok, uden at træde Beskedenheden for nær, kunde byde de engelske Damer op til Dands. Saasnart Chefen erfarede vort Ønske, sagde han til sin Kone: „Bed Gud, om Du saa havde et Træben, vilde jeg dog bede dig dandse med en af de brave Gutter.“ Hun lod sig det ikke sige to Gange, men hoppede muntert afsted med en af os. De andre Damer fulgte strax hendes Exempel, og vi dandsede nu til en raft Musik en Française.

„Da den var til Ende, tog vore Fremmede Afsted med os, idet de hjerteligt takkede os for Fornøielsen og ønskede os en snarlig Befrielse fra vort Fangenskab. Vi kunde tydelig se paa flere af Damerne, at de fandt det for tidligt at gaa, og man kan tænke sig, at vi, der maatte døie den Skjæbne i flere Aar at undvære kvindeligt Selskab, heller ikke vare glade derover. Men Tingen var den, at Kapitain Wilson havde indbudt dem og Pastor Rosving til en Soupér i sin Kahyt, og til den maatte Damerne nu begive sig. Men vi havde ogsaa vor Soupér. Vi havde faaet to Dages Rjodransoner, kjøbt Kartofler, ja endog nogle Galloner Ol, hvad der for os var en stor Sjældenhed, og medens vi vare isærd med at nyde dette gode Maaltid, kom der en Foræring fra Chefen af tolv Flasker Vin og tre Flasker Rom, med Anmodning om, at naar vi havde drukket vor Konges Staal, da vilde drikke den engelske Konges. Han og hans Selskab vilde da gjengjælde det ved at drikke den danske Konges

Staal, naar den engelskes var druffet. Vi drak da følgende Staalet: for vor gode danske Konge, for Dronningen, for den hele kongelige Familie, for Fædrelandet, for King George (til hvis Staal dog Ungen af os vilde raabe Hurra), for vore Belgjører Pastor Rosving og Skuespiller Knudsen, for alle os ubekjendte Belgjører og endelig for Chefen Kapitain Wilson.

„Saa gjordes Dækket ryddeligt, og Dansen begyndte. Det varede ikke længe før der kom en Billet til os fra Chefen, hvori han paa egne og Gjæsters Vegne bad os om at dele vor Musik med ham, da hans Gjæster ogsaa havde lyst til at faae sig en Svingom. Dette kunde vi naturligvis ikke undlade at efterkomme. Og saa søgte vi, saa godt vi kunde, at more os, at glemme et Dieblig Sorgen og Længslen efter Fædrelandet, efter Slægt og Venner, og om vi nogen- sinde skulde have den Lykke at gjense dem. Om Morgenen tog de fremmede Englændere endnu en Gang Afsted med os, og de forsikrede, at de ikke saa let vilde glemme den danske Konges Fødselsdag, den 28de Januar.“

Den Sømand, hvem disse Erindringer skyldes, blev siden en agtet Skibsfører og døde for omtrent 30 Aar siden i en høi Alder.

Fra mine Drengaar og min Ungdom.

Naar jeg af de Livserindringer, som jeg efterhaanden har nedskrevet, her agter at meddele adskillige Fragmenter, saa er det kun saadanne, der i Overensstemmelse med denne Bogs Plan ere stikkede til at anskuelliggjøre Tilstande og Forhold, der vare karakteristiske for Datiden, men som høre til det forsvundne og særlig til det forsvundne Kjøbenhavn. Uden at præterere at give Kulturbilleder af større Betydning, troer jeg dog, at disse Skildringer, hvis Sandhed i Et og Alt beroer paa Selvsyn og Selvoplevet, ialtsald ville lade Forskjellen mellem Da- og Nutiden træde klart frem — en Forskjel, der er langt større og mere haandgribelig, end det, i Betragtning af den forholdsvis korte Aarrække, der ligger imellem, skulde anses for muligt.

Dette har jeg troet nødvendigt at anføre for den rette Opfattelse af disse Erindringer. Det falder jo af sig selv, at min Person derved maa spille en Rolle, men dog kun som en Art Behikel for hvad jeg vil fortælle. Forhaabentlig vil man finde, at jeg ikke derved træder den Betsedenhed for nær, som Bevidstheden om, hvad jeg som Individ er og tæller, paalægger mig.

I.

Jeg er født den 28de August 1813. Vi vare en talrig Familie og mine Forældre havde deres Nød med at ernære den. Jeg hørte ofte min Moder beklage, at det var gaaet tilbage med hendes afdøde og nærmeste Paarørende. De havde hørt til de mest velstaaende Søder i Kjøbenhavn; men uheldige Spekulationer og Statsbankerotten havde voldet deres Ruin. Om en Onkel ved Navn Heiman Gehel fortalte Moder flere karakteristiske Træk, hvoraf jeg husker følgende: Som rig Mand holdt han Ekvipage og Heste, og uagtet han boede i Binggaardsstræde lod han sig med sin Hustru undertiden kjøre om Aftenen til Theatret. Da man fandt det underligt, at de ikke gik det korte Stykke Vej, svarede han: „Åk, det er saa morsomt naar Portieren ved Theatret raaber: Heiman Gehels Bogn! og jeg saa kan svare: Her er jeg, her er jeg!“

Som sagt, mine Forældre vare ubemidlede Folk, men heldigvis førte Omstændighederne med sig, at de kunde faae mig gratis anbragt i en jødisk Skole, det Bing & Kalischske Institut i Silkegade, hvor Jordans Leiebibliothek nu er. Jeg erhvervede mig gode Kundskaber, ikke mindst i Dansk og Litteratur, tillige havde jeg stor Væselyst, og det var mit Ønske, at jeg maatte komme til at studere. Dette Ønske delte ogsaa mine Forældre, men deres Aaar lagde en uovervindelig Hindring for dets Opfyldelse. For at jeg dog kunde finde en Bestjæftigelse, der svarede nogenlunde til min Tilbøielighed og mine Øvner, blev det bestemt efter min Konfirmation, at jeg skulde oplæres som Typograf. Det var jo en Gren af den boglige Kunst, og stod ihvert Fald i nær Forbindelse med Litteraturen.

Saaavidt jeg mindes, var det i Slutningen af 1826, i mit 15de Aar, at jeg blev sat i Lære hos Bogtrykker Kjøpping i Lovstræde. Bogtrykkeriet hørte selv den Gang til et af de mindre i Kjøbenhavn, om det just ikke hørte til de saakaldte „Fyrtoier“, hvad de allermindste i de Tider kaldtes. Lokalet var et rummeligt Værelse i Baghuset, Apparatet bestod af sex til syv Reoler med Skriftkasser, Typerne vare gamle og for Størstedelen slidte. De bestod af de saakaldte „Brødskrifter“, Zirskrifter, Røsgener til Ud-

smykning var der saa godt som Intet af, og Titelskrifter kun tilstede i ringe Udvalg. Dertil svarede Trykningsapparatet. Det var en af de ældste Presser, af Konstruktion ikke stort anderledes end den Presse, som Johan Guttenberg havde trykket med. Den var helt af Træ, beslaaet med Jern og meget primitiv. Lo mod Loftet affstivede Stolper, et Fundament, der ikke var synderligt større, end at det kunde optage en Form med 8 Sider af smaat Oktav, en Digel af Træ og Jern, der med en Bængel og en Tap ved Haaudkraft udrettede Trykningen, og en Dækel og Kemise for Papiret, hvis Underlag var af Filt. Dertil hørte et Farvebord med den af Sirup og Lim støbte Valse. Denne Valse var nok den eneste Novitet efter Guttenbergs Tid. Det var ikke mange Aar siden, at der i det samme Trykkeri var anvendt de saakaldte Baller, som Bogtrykkets Opfinder brugte til at anbringe Farven paa Satsen.

Bogtrykkerne udgjorde ikke noget Laug. De betragtede sig som frie Kunstnere, ja Svendene kaldte sig endog i gamle Dage typografiske Studenter. Der oprettedes derfor ikke, som i Laugene, skriftlige Kontrakter om Læretiden, ligesom der heller ikke blev aflagt Svendeprove. Der var kun en mundtlig Aftale mellem Kjøpping og mine Forældre om, at jeg skulde staa i Lære i fire Aar. At jeg skulde have Kosten, kunde der ikke være Tale om; mine Forældre vare, som den Gang Søderne i Almindelighed, meget orthodoxe, og de paasaae strengt, at vi Børn overholdt de religiøse Ceremonier og Forskrifterne i Henseende til forbudne Spiser. Jeg skulde spise og ligge hjemme; kun skulde jeg om Morgenene have en Kop The og et Par Stykker Smørrebrød; det blev anrettet for mig i Kjøkkenet.

Kjøpping var en gammel, venlig Mand, der strax fattede Godhed for mig og heller ikke i hele min Læretid sagde mig et ondt Ord. Meget tydede paa, at han sad i smaa Raar, han arbejdede selv med, men da han havde tykke Ben og ikke kunde taale at staa, sad han ved Skriftkassen. En af hans Sønner, en gift Mand, arbejdede med som Sætter, men han gjorde ikke synderlig Nytte. Han havde helt andre Interesser, var Kommandersergent i det borgerlige Infanteri og tillige ivrig Dramatiker. Han var Medlem af flere dramatiske Selskaber, som spillede i Kanikestræde, og forsøgte

sig undertiden i mindre Roller. Hans intime Omgangsven var Garbrecht, den Gang Lieutenant i det borgerlige Infanteri. Han kom ofte paa Trykkeriet, og jeg havde saaledes Leilighed til at gjøre „Dannerfjalden“s Bekjendtskab. Hans grovkornede Spøg, hans dundrende Latter og Stemme var en velkommen Afbrydelse af den i Trykkeriet herskende Stilhed og Ensformighed.

Der var selvfølgelig ikke meget Arbeide til dette lille Trykkeri, der jo heller ikke kunde præstere Noget, hvortil der krævedes smuk Udstyrelse. Der var tre faste Arbeider: Bladet „Politivennen“, Odin Wolffs Maanedsskrift: „Journal for Natur- og Menneſte-kundskab“ og Vidensſkabs-Selfſkabet's danske Ordbog, hvormed det gik meget jendragtigt, samt et eller andet af Boghandler Beckens Forlagsſrifter. De ſaakaldte Accidentſer, ſaaſom Adreſſer, Regninger o. ſ. v. forekom næſten aldrig, og det er Arbeider, hvorpaa der tjenes bedſt.

Det var ikke nogen heldig Tid jeg kom i Være, forſaaavidt ſom det var midt om Vinteren og det en af de barſkeſte, jeg kan erindre. Den gamle Windovn formaaede kun lidet at opvarme Trykkeriet, og der var ſom ofteſt ogſaa ſtralt med Brændſel. Spinkel og uvant til Kulden, ſom jeg var, frøs jeg efter Noder, og mine Hænder vare fulde af Froſtknuder. Jeg kunde næppe holde den iſkolde Vinkelhage, og det gik iſær i Begyndelſen ſmaat med Sætningen. Dog varede det ikke længe, før jeg fik et godt Greb derpaa, hvortil den Kundſkab, jeg havde i danſk Grammatik, ydede mig en ikke ringe Biſtand. Men den Færdighed, jeg erhvervede, gik ikke ud over den almindelige Bogſats. Det Tabellariske og Accidentſer, der jo ere Typografiens Prøveſtene, laa aldeles udenfor dette Trykkeries Virkſomhed af gyldige Grunde. Det var forſt ved at arbejde i andre Trykkerier at jeg opnaaede nogen Dydighed deri.

Jeg ſatte afſerlende i „Politivennen“ og Odin Wolffs „Journal“, og begge Dele intereſſerede mig i en ikke ringe Grad. Den forſtnevnte har jeg tidligere omtalt i Afſnittet Skandalepreſſen i Kjøbenhavn i ældre Tid i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“ og henviſer derfor dertil. Det morede mig at blive bekjendt med de Artikler, der indjog Vedkommende en Rædſel, en ſaadan, ſom Herz ſaa morsomt har ſtildret i ſin Vaudeville

„Debatten i Politivennen“, og derom havde jeg selv Leilighed til at høste Erfaringer. Saaledes kom en Eftermiddag en stikkelig Borgermand op paa Trykkeriet og med synlig Angst præget i sit godmodige, brede Ansigt spurgte om det ikke var her, at „Politivennen“ blev trykket. Jeg, der stod nærmest ved Døren, besvarede det bekræftende. Han hed det og det og vilde saa gjerne vide, om der ikke var kommet et Stykke imod ham. Det var, ved Gud, ikke hans Skyld, men en nederdrægtig Murspænd, der arbejdede paa hans Eiendom, og som af Ondskab eller Raadhed — han vidste ikke hvilket — havde kastet Murkalk og Sten ned paa en Vogmandsmadamme, saa hun havde faaet alt sit Tøi spoleret. Hun havde skjældet og smældet og samlet et helt Dpløb og truet med at sætte ham, Huseieren, i „Politivennen“. Nu vilde han gjerne vide, om saadan Noget var kommet. Kunde en Femdalersjæddel forhindre det, skulde der ikke være Noget i Veien. Mit Svar var simpelthen det, at han maatte henvende sig til Bladets Udgiiver, Major Kristensen, om denne Sag. Jeg vidste ikke Noget derom, og vidste jeg Noget, turde og vilde jeg ikke give nogen Oplysning. Med denne Bested gif Manden. Saa vidt jeg erindrer, kom der ikke Noget om den Sag i Bladet.

Major Kristensen*) skrev ikke saa Lidt i Bladet og førte en hvas Pen. En stadig Medarbejder var en Skolelærer Becken, og en flittig Indsender af Artikler, navnlig om Gadeordener og deslige, var en Oberst Wickede. Det var ogsaa i „Politivennen“, at jeg erhvervede mine første Sporer som Journalist. Dermed forholdt det sig saaledes:

Jeg var, som Ungdommen den Gang, en flittig Besøger i Princes Morstabs-theater paa Vesterbro, naar blot min Pung tillod det. En Aften bemærkede jeg, at Brædderne knagede paa Galleriet, naar man gif deroppe, og at der faldt Kalkstumper ned. Det maatte jo være meget brostfældigt, mente jeg, der var endog Fare for, at Theatret en skøn Aften, naar der var mange Mennesker, ramlede sammen og anrettede stor Ulykke. Den næste Dag satte jeg Frygten for en sliq Katastrose paa Papiret i meget stærke Udtryk og

*) Han var oprindelig Boghandler og afftediget Major i det borgerlige Artilleri.

viste det til Major Kristensen. Det var Noget for hans Blad; det skulde optages, og jeg mindes endnu den Stolthed, hvormed jeg selv fatte dette mit første journalistiske Produkt. Artiklen vakte Opsigt og førte endog til, at Price, Kuhn & Komp. — under dette Firma bestyredes den Gang dette Theater — maatte tage et Syn til Theatrets Undersøgelse. Resultatet deraf viste sig i en Erklæring fra Synet i Adresseavisen, gaaende ud paa, at der ikke var nogen-somhelst Grund til den Frygt, som Forfatteren i „Politivennen“ havde udtalt. Vel gif denne Erklæring mig saaledes imod, men alene det, at jeg havde bewirket det, var en ikke ringe Næring for min ungdommelige Selvfølelse.

Jeg skrev senere flere Artikler i Bladet, og som en Følge deraf udviklede der sig et ret besynderligt Forhold mellem mig, Læredrengen, og den høimægtige Udgiver af det saa frygtede Blad, et Forhold, som belyses derved, at han undertiden om Aftenen tog mig med paa den Vinkjælder, han jævnlig besøgte, traktede mig med et Glas Vin, og naar han saa rigtig var bleven lystig, paa Hjemveien fandt paa at flytte et Kandestensbrædt eller gjøre en eller anden lignende Uorden, for siden at kunne paatale det i sit Blad. Wantro Læsere forsikrer jeg, at det er bogstavelig Sandhed.

Jeg nævne for som et af de faste Arbeider i Trykkeriet Odin Wolffs „Journal for Politik, Natur- og Menneſte-Kundskab“. Prof. Dr. phil. Odin Wolff var en høi, noget skrutrygget Mand i Tredsiendstyveaars-Alderen med strenge, markerede Ansigtstræk. Han var vist en meget lærd Mand, havde betydelige Sprogkundskaaber, thi hans Maanedsskrift indeholdt Oversættelser fra næsten alle Sprog, som han selv for det meste udsørte. Men hans Danst var alt Andet end heldigt, undertiden var det gyseligt, hvad man let vil finde, naar man nu gjør sig bekendt med dette Maanedsskrift, der lige fra Aarhundredets Begyndelse blev fortsat, indtil det, distanceret af Riises Arkiv, maatte ophøre. Men det indeholder ikke saa værdifulde Ting, særlig Bidrag til Danmarks Personal- og Samsundshistorie og kan i den Retning ofte tjene som kildestrift. Professor Odin Wolff var gammel Pebersvend, han boede i en Stueetage i Trompetergangen, havde en ung, ret liden Pige til Hus-

holderse og førte i det Hele en underlig Menage, som jeg ofte fik et Indblik i ved at bringe Korrektur og vente paa den, medens den blev læst. Uagtet han var temmelig knarvorn, indlod han sig ofte med mig, da han mærkede jeg holdt af at læse. Han laante mig Bøger, og engang omtalte han endog, at han kunde have Lyst til at lære mig Engelsk. Men heraf blev der Intet, Grunden huster jeg ikke.

Der blev ogsaa i Kjøppings „Officin“ — det var den Gang en finere Benævnelse — trykket „Den galende Hane“. Dette Blad, der blev udgivet af en Hattemager G. A. Müller og nærmest bestemt til at fremdrage Misligheder, som formentlig vare begaaede af Bestyrelsen for Petri Menighed, hvoraf Müller var Medlem, har jeg ligesom „Politivennen“ udførlig omtalt i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“. Blandt dem, som misbrugte den arme Mand ved at fylde Bladet med det forfærdeligste Monsens i Prosa og Vers, nævnedes en Student Stabell, der havde spillet en mindre heldig Rolle som Deltager i den græske Frihedskrig i Aarene Tyve, hvortil han sammen med den som udmærket Zoolog senere bekendte Henrik Nicolai Krøyer var draget, og efter sin Hjemkomst gjorde sig bemærket som Kommersbroder samt som en Art literær Vagabond. Han søgte paa samme Vinkjælder som Müller, fik ham til at drikke og gjorde ham aldeles tosset. Müller kom ofte i meget omtaaget Tilstand paa Trykkeriet, og til min Skam maa jeg tilstaa, at vi — d. v. s. jeg og den anden Læredreng, den senere Bildthandler Bøytler — havde vor evige Sjov med ham, naar han havde en fylbig Ballast af „Rachenputser“. Saaledes kaldte han de Snapse Kognak eller andre Drikkevarer, som han konsumerede.

Der var overhoved forskjellige Originaler, som havde sin Gang paa Trykkeriet. Først og fremmest en gammel afdanket Typograf ved Ravn Gram. Uagtet han levede af Almisser, hvortil den stikkelige Kjøpping bidrog sin Part, og uagtet han mødte med en Frakke saa fiddet, at hvis man slog ham til en Bæg, vilde han være bleven hængende, var han dog ikke saa lidt indbildsk, thi han var en „postuleret“ Svend, hvad han ved alle Veiligheder lod os vide. Han var derved hævet over andre Typografer. Det fortjener nogen Forklaring. Som tidligere omtalt, betragtede Bogtrykkerne

fig som frie Kunstnere, og der var derfor ingen Svendeprøve. Stedetfor denne foregik der i ældre Tid med den Udlærte visse, vistnok fra Tydskland stammende Ceremonier, som kaldtes at deponere. Hvori disse Ceremonier bestod, er ikke ganske klart, men ubestvivt vare de af en temmelig raa Natur efter den Forklaring, som vi ved Hjælp af en Pægel Brændevin fik Gram til at afgive, trods det Tausshedsløfte han ved Deponeringen havde aflagt. Den Svend, der ikke havde deponeret, kaldtes Kornut. Naar han nu vilde være Postulat, blev han udstyret med Horn og Røvehale, derefter lagt paa en Korrigerstol med en stor vaad Svamp under sig og under stor Opstyr rullet rundt, medens en Svend, der kaldtes Depositor, holdt en lang Tale til ham, hvori opregnedes de Rettigheder, der tilkom Postulaten, og denne Tale sluttedes med en forsvarlig Drefigen. Der var desuden forskjellige andre Ceremonier af lignende Kaliber. Naar disse vare tilende, blev der udfærdiget et saakaldet Rautehsbrev, som underskrevs af „Svampholderen“, og samtlige Vidner. Det kostede Kornuten en ret anselig Sum, som sviredes op i Fællesskab. Postulaterne medførte forskjellige Rettigheder. Uden Hensyn til Arbejdsdygtighed betragtedes Postulaterne som en høiere Art Svende, hvem Kornuterne maatte vise stor Agtelse; de maatte finde sig i at udvises af Trykkeriet, naar Postulaterne havde Noget indbyrdes at tale om, og de maatte endog under Navn af „Anfugtningspenge“ ligefrem skatte til Postulaterne ved at betale 2 Rdlr. hvert Halvaar og 3 Mk. hvert Kvartal. Der blev i forrige Aarhundrede af Øvrigheden flere Gange gjort Skridt til at standse dette Uvæsen, men forgjæves. Først da det i Forordning angaaende Haandværkslaugene i Kjøbenhavn af 21de Marts 1800 udtrykkelig var udtalt, at Forskjellen mellem Postulater og Kornuter skulde være ophævet, og de Sidstnævnte være fritagne for at betale „Anfugtningspenge“, tabte Postuleringen sin væsentligste Interessee, og henad Aarene Tyve var den ganske forsvunden.

Til Kjøppings Trykkeri blev navnlig de saakaldte „Stæge“, der udfyldte Mellemrummene mellem Siderne i Formen, og andet forekommende Træarbejde, forfærdiget af en gammel Holmens Tømmermand, der, ligesom hans Sønninge fra Nyboder, havde

mange pudsigte Indfald, som vi vel morede os over, men som næsten aldrig vidnede om den Godmodighed, der ogsaa i min Ungdom var et Karaktertræk hos Nybodersfolk. Naar han indfandt sig paa Trykkeriet, var det sjældent, at han ikke mødte med en antagelig Bier, og saa gik det løs med Historier. Hans Hustru var ofte Gjenstanden. Som det lod til, var hun en meget agtværdig Person, der havde sin Nød med Manden og søgte at afholde ham fra Drik. Det var han vred over, men ikke mindst over, at hun var religiøs. „Ser De,“ sagde han, „Mutter, hun gaaer i Ugle Kathrines Boliger (Abel Kathrines Stiftelse) og hører Guds Ord, siger hun, og det fordriver hun Tiden med. Jeg gaaer ogsaa i „Kirken“ (et Beværningssted paa Toldebodveien), men der er Salmen en halv Pøgel og Mesningen en Bitter“. Konen var i en Vigkasse, og den gamle Slyngel var altid vred over Kontingentet. Det burde hellere være sat i vaade Varer. Men saa glædede han sig ved at faae Fingre i Pengene, naar „Kjællingen“ var død. „Saa skal jeg drikke mig en Donnert, som har vasket sig.“ Og ganske rigtig. En Formiddag kom han styrrende ind i Trykkeriet: „Nu er Kjællingen død!“ raabte han glædestraalende, og den Tilstand, hvori han befandt sig, viste, at han fuldstændig havde holdt Løftet. Kjopping blev saa opbragt over denne Raahed, at han lod ham kaste paa Døren med Forbud mod oftere at sætte sin Fod i Trykkeriet.

Desværre maa jeg sige, at flere af dem, jeg lærte at kjende paa Trykkeriet, vare ikke saa lidt forfaldne til Drik, som det overhoved den Gang var meget almindeligt hos Typografer, hvad jeg senere ved at arbejde som Svend i Waisenhusets store Trykkeri kom til en sørgelig Erfaring om. Hos Kjopping havde vi saaledes en Trykker, der var en eiendommelig Specialist i den Retning. Han drak sig fuld periodisk. Der kunde gaa en hel Maaned, uden at man kunde mærke det Mindste paa ham; han udførte sit Arbejde godt og var paalidelig i enhver Henseende. Men saa blev han en Dag borte — det var næsten altid om Mandagen — og saa vidste vi Bøstet. Mindst fire, fem Dage i Træk var han paa Værtshus, fra Morgen til sent paa Natten, undertiden Natten med, altid drukken, og naar saa Stadiet var ovre, var han igjen tidlig paa Morgen

paa Trykkeriet, flau og forknøyt, og uden at sige et Ord til de Vebredelser, som Kjøpping gjorde ham uden at nære mindste Haab om, at de skulde hjælpe. Trykkeren var uforbedrelig, thi naar der saa var hengaaet nogen Tid, mindst en Maaned, gjentog den gamle Historie sig ganske paa samme Maade.

Det bevirkede, at jeg ogsaa blev Trykker. Haandgrebet og det Mekaniſke havde jeg lært ved at „drage op“, det vil sige ved med Balsen at føre Farven fra Farvebordet paa Formen, naar Trykkerdrengen, der tillige agerede Løbedreng, var i Grinder. Jeg troede mig derfor istand til at fungere som Stedfortræder for Trykkerſvenden, naar Krisen indtraadte, og da Kjøpping saae, at jeg slet ikke bar mig saa galt ad ved Tilretningen og Trykningen, langt bedre end Trykkerdrengen, saa kom jeg til at udføre Arbeidet. Havde jeg ingen anden Nytte deraf, saa hjalp det til at udvikle mine Møstler og Armfæster, og jeg blev betragtet som en stærk Pøgl, trods min lille Væxt.

En eiendommelig Forretning ved de daværende Trykkerier, som man nu aldeles ikke kjender Noget til, var at fuge Bogtrykkerſvæarten eller „Farven“, som den kaldtes. Nu kjøbes den fra fremmede Fabriker, den Gang var det ikke Tilfældet, hvert Trykkeri maatte selv lave sin Farve. Dens væsentligste Indgredientsjer ere Linolie og Kjørøg, og Røgningen foregik i fri Luft, i Reglen paa Besterfælle, da det var forbudt at gjøre det i Huset, fordi det kunde komme til Explosion. Men selv i fri Luft var Røgningen ikke usarlig. Et Par Aar iforveien var Blasen — saaledes kaldtes den store Gryde eller Kasserolle med Laag, hvori Farven kogtes — sprungen, jeg troer, det var for Schulzes Trykkeri, og flere Mennesker vare blevne slemme forbrændte. Jeg husker ogsaa, at naar Vædsken var kommen i Røg, og Blasen og Laaget næsten vare rødglødende, maatte vi kaste store Klumper Ler paa den, for at dæmpe Heden og forhindre en Explosion. Kastningen skete i en ikke ringe Afstand fra Blasen, og overhovedet maatte der anvendes stor Forsigtighed for at undgaa Faren.

Som jeg tidligere omtalte, hørte nogle af Boghandler Beckens Forlagsartikler til de Arbeider, som tryktes hos Kjøpping. Der-

iblandt var nogle Oversættelser af R. L. Rahbek. Allerede den Gang undrede jeg mig over, at en Mand som Rahbek nedlod sig til ikke blot at oversætte simple Romaner, men at han tillige havde en Forlægger som Becken, der ikke nød nogen synderlig Anseelse, og jeg antog derfor, hvad der vel ogsaa var med Rette, at økonomisk Forlegenhed var Marsagen. Det var ingen let Sag at sætte efter Rahbeks Manuskript, dels var det saa fint og gnidret, at en Kvartside næsten afgav Satsen til et trykt Oktavark, og dels anvendte Rahbek saa hyppige Abværgninger, at Skriften var meget vanskelig at tyde og at læse. Rahbek kom ikke sjældent paa Trykkeriet, han gik selv henad Sommeren til indhyllet i en stor Kava og var ikke synderlig proper af Udseende. Men han var venlig og godmodig, og naar jeg en Gang imellem tillod mig at klage over Manuskriptets Utydelighed, svarede han, at det gjorde ham ondt, men han var for gammel til at forbedre sig. Medens han talte, trykkede han næsten altid sin høire Haands Tommelfinger i den venstre Haands indre Fæde og kjørte rundt deri. Hans Stemme lød pibende og ligesom lidt rusten, og han forekom mig i det Hele som en eiendommelig Personlighed, hvem jeg dog af Hensyn til hans Berømthed som Forfatter og til Livet paa Bakkehuset, der alt den Gang var i Alles Munde, betragtede med største Vresfrugt.

I fire Aar stod jeg i Lære og blev i Sommeren 1831 Svend. Dagen blev efter Skik og Brug fejret ved et lille Gilde i Lille Vibenshus. Jeg arbejdede flere Aar som Svend hos Kjøpping mod en Ugeløn af 4 til 5 Daler, hvilken Fortjeneste jeg søgte at forøge ved allerede i den Tid at slaa ind paa den literære Bane, hvortil jeg følte en levende Attraa, men rigtignok kun som Oversætter. Jeg henvendte mig til Boghandler Becken, der jævnlig kom paa Trykkeriet, om Arbejde, og da han fandt sig tilfreds med en lille Fortælling, som jeg til Prøve havde oversat fra Tydsk, gav han mig en Roman af La Motte Fouqué til at oversætte. Betalingen, han tilbød, var overmaade ringe; jeg troer, det var en Rdlr. for Oktavarket, men jeg var dog overmaade glad derved. Oversættelsen var for mig en meget behagelig Bestjæftigelse i min Fritid fra Trykkeriet; jeg udviklede derved min Dvelse i at skrive godt Dansk, og jeg

tor nok sige, at denne Bestjæftigelse frelst mig fra de Fristelser, som det den Gang blandt Typograferne saa gængse Værtshusliv medførte. Forøvrigt gav den nævnte Roman, der førte Titlen „Dødspagten“, mig Veilighed til at tumle lidt med Vers, da der var ikke saa saadanne indflettet i Teksten. Jeg undsaae mig for at angive mig som Oversætter, og ansførte, saavidt jeg erindrer, paa Titelbladet Navnet Møller. Beeken var saa tilfreds med Oversættelsen, at han gav mig flere Arbejder. Et af disse var „Glorvina, den vilde Pige i Irland“, Roman i tre Dele af Lady Morgan, hvortil benyttedes en tydsk Oversættelse; den udkom i 1832.

Dette Oversætterarbejde fortsatte jeg næsten al den Tid, jeg arbejdede som Typograf i forskellige Trykkerier. Jeg oversatte ikke alene fra Tydsk, men ogsaa fra Fransk og Svensk. Jeg leverede hyppige Bidrag til Liunges Novellebibliothek under Mærket J. D., og en stor Del af de svenske Romaner af Fru Carlén, Frederikke Bremer, Friherrerinde Anorring, Almquist og Crusenstolpe, der i dansk Oversættelse udkom paa Schubothes (Langhoffs) Forlag, fik jeg at oversætte. Derved forstfædede jeg de Trykkerier, hvortil jeg hørte, Arbejde, og jeg udførte Oversættelsen paa en eiendommelig Maade. Originalen blev fæstet paa Tenaklen, og jeg oversatte og satte paa een Gang. Paa denne Maade undgik jeg at skrive, og Sætterløn og Oversætterløn blev erhvervet paa samme Tid. Mange af mine Oversættelser ere blevne til paa denne ret lukrative Maade. Deriblandt skal jeg nævne Crusenstolpes „Morianen eller det Holsten-Gottorpste Hus i Sverrig“, der tæller ikke mindre end 12 anselige Bind.

Endnu skal jeg nævne, at jeg samtidig begyndte lidt Fuskteri som Journalist og Reporter, hvilket da ogsaa førte til, at jeg blev Korrespondent til Elmquists „Aarhus Stiftstidende“, senere til Bernhardt Rées „Aalborg Stiftstidende“. Herom mere i det Følgende.

II.

Til mine Drengaar knytter der sig en Zuleaften en lille Begivenhed, hvorved det gif paa Livet løs, og som derfor har indpræget sig klart i min Hukommelse.

En af de største Fornøielser, jeg havde i mine Drengaar og i min første Ungdom, var at besøge min Onkel i Frederiksborg eller rettere i Hillerød. Han var Kjøbmand og gift med min Faders Søster. De havde selv Børn, der vare hyperlige Legekammerater for mig og mine Brødre, og til Huset, beliggende tæt op til Abels Gæstgivergaard ligeoverfor Slottet, hørte der en lille smuk Have med en Del Frugttræer og Stikkelsbær- og Ribsbuste, som gjerne gaves til Pris for os, naar vi i Skoleferien kom derned, hvortil vi stiftedes. Desuden herskede der i Huset stor gammeldags Gæstfrihed, vi vare altid velkomne Gæster. Især var jeg Tantes Yndling, og hun vidste ikke hvad Godt hun skulde gjøre mig, naar jeg kom.

Men der var ogsaa mangen anden Tiltrækning ved Besøget i Hillerød. Det saakaldte Indelukke nord for Slottet afgav hyperlige Legepladser, og her særdedes vi meget. Naar Skumringen indtraadte lyfte det op i Træer og Buste af en Mængde Sankt Hansorme med et næsten magisk Skjær. Jeg har aldrig senere set noget Lignende. Som oftest var Christian den Fjerdes Sten i Indelukket Centrum for vort Tumleri. Vi legede da Christian den Fjerde og hans Arbeidere. En af os tog i Kongens Vignelse Plads paa Stenen, for ifølge Sagnet at betale Arbeiderne ved Slottets Opførelse og vogte paa, at Ingen tilsneg sig dobbelt Betaling ved at benytte Korsveien. Blev En greben paa fersk Gjerning, og han ikke kunde undløbe, maatte han undgjelde med Kroppen. Om denne Sten fortælles der meget Andet, saasom at Kong Christian havde sat den der som Minde om en ægtestabelig Strid, han havde havt med Kirstine Munk. Det fortæller nok Kongen selv i en af sine Dagbøger. Ifølge et andet Sagn skal Kongen sammen med en Bonde have flyttet denne Ræmpesten fra Marken paa Veien til Slottet, hvor han vilde have den anbragt. Men kommen til Indelukket gif

Bondens Buxer løs, han kunde ikke komme videre med Stenen, og saa kom den til at ligge paa det Sted, hvor den nu er, ved en Høj under et stuggesfuldt Træ i den Allee, der fører til Badstuen.

Saa Besøgene i Slottet. Det kan ikke falde mig ind at beskrive dette, kun erindrer jeg, at; hver Gang jeg satte Foden ind i den store firkantede Borggaard, betoges jeg næsten af en Gysen, som om jeg befandt mig paa et indviet, helligt Sted. Opfyldt som jeg var af de Ingemanske Romaner og af den Tids Ridderhistorier, dvælede mit Blik især ved Kongesløiens saakaldte Buegang, Marmorgalleriet foran 2det og 3die Stokværk med en dobbelt Række aabne Buer, prydede i Nischerne med antike Figurer. I min Fantasi tænkte jeg mig dette prægtige i arkitektonisk og kunstnerisk Henseende enestaaende Galleri oplivet af staalklædte Riddere og rigtsmykkede Adelsdamer, som saae ned paa Folket eller i ordnet Tog drog forbi til Kongens Gemakker eller til Kirken. Disse fantastiske Billeder saae jeg paa en vis Maade legemliggjorte ved Christian den Ottendes Kroning i Sommeren 1840, da det glimrende Tog under Musik og Kanontorden fra Jægerbakken begav sig gennem denne Buegang til Kirken.

Jægerbakken med dens prægtige Udsigt, dens Affatser og rundt-løbende Gange, udmærket egnet til Skjul og Bæddeløb, Slotshaven med dens Terrasser, stive Buxbomshække og klippede Træer, Søen, hvor Onkel havde en Baad, Ladegaarden med dens Stutteri og herlige Heste, deriblandt det hvidspøtte Stod, som Frederik den Sjette benyttede ved festlige Veiligheder, alt dette udøvede en stor Tiltrækning for os Drengene og var Maalet for vore Udflugter og Udspreddelser. Og sjældent forsømte vi ved det tredje Træ i den Allee, der adskiller Søen fra Slotshaven, at fremlokke det gjaldende Ekko fra Slottets underjordiske Hvelvinger.

Ved Siden af Onkels Butik var der en Stenbænk. Den berømte Skuespiller Frydendahl, som om Sommeren boede paa Badstuen, tog ikke saa sjælden Plads her, naar han vilde hvile sig lidt paa sin Aftenpromenade. Onkel kom da ud for at hilse paa ham, vi Drengene flokkedes ogsaa om ham, skjøndt i en ærbødig Afstand; men saa vinkede han ad os om at komme nærmere og fortalte

morsomme Historier fra sit Liv og fra Theatret, hvortil vi lyttede med Andægtighed. Han var allerede den Gang til Mars, men rast og livlig. Der var noget Imponerende ved hele hans Person, men hans Dine straaede af Lune og Skjelmeri. Og en rigtig smuk Mand var han som han sad der i en grøn Livkjole med Staalknapper, Rorderoys Benklæder med Kvaster og et stort Kalvekryds i den snehvide Skjorte.

Besøget hos Onkel og Tante var altsaa meget fornøieligt. Jeg længtes efter Ferien eller en anden af Marsfesterne for at kunne komme derud. Men dette var forbundet med en ikke ringe Møjsommelighed, og det Samme var Tilfældet med Reisen tilbage til Kjøbenhavn. Der var vel nok en Dagvogn, som gik mellem Kjøbenhavn og Frederiksborg, men det skete kun et Par Gange om Ugen, og det kostede mere end mine Forældre havde Raad til. Reisen foretoges derfor i Reglen med en i Hillerød boende Fragtmand, som holdt i Gjæstgivergaarden „Tre Kroner“ i Tornebusstegade. Det kostede kun et Par Mark, men det var en sand Kval. Foruden at den stærkt læsede Fragtvogn, der jo ikke kjendte til Fjeder, skumplede forferdeligt og mørgjorde Lemmerne paa den arme Passager, var det ikke sjældent, at naar vi tog afsted om Eftermiddagen, vare vi først henad Morgenstunden i Hillerød. Det gik Fod for Fod, og naar vi kom til de forskjellige Bakker, der vare ganste anderledes steile og farlige end de nu ere, maatte vi stige af, dels for at lette paa Vognen, dels for at hjælpe at trække de stakkels udmagrede Kriffer. Men hvad der især hidrog til at forhale Turen i det Uendelige, var den Tiltrækning, som enhver Kro underveis udøvede paa Fragtmanden. Paa ethvert Sted maatte der bedes under det Paaskud, at Hestene skulde have et Foder og med den beroligende Forsikring til os, at det kun var en lille Lunte. Men den lille Lunte blev undertiden en Time eller mere. Fragtmanden traf næsten altid nogle Bekjendte; saa skulde der have et Slag Trekort eller Polstpas, der spillede med Kort, næsten ukjendelige af Smuds og Velbe, og Spillet maatte da fugtes med adskillige Soppener, vel ogsaa med nogle Thevandsknægte eller „Polak“. Det kunde da hænde, at Fragtmanden, naar han omsider fandt det rettest

at komme afsted, i en stærkt omiaaget Tilstand klatrede op paa Bognen og nogle Minutter efter faldt i Søvn, overladende til Væsterne selv at finde Veien hjem. At dette kunne ske med Sikkerhed uden Fare for at vi dumpede med hele Væsjet i en eller anden Grøft, var jeg ikke ganske forvisjet om. Jeg greb da Linerne, men uvant med at kjøre, sad jeg i vedvarende Angst for at det skulde gaa galt, og det var i alt Fald ikke min Fortjeneste, men de stikkelige Krickers, at vi ikke væltede. Forøvrigt kan man tænke sig, at denne Rejsemaade, især naar Veiret var barsk, eller naar det øsregnede, var alt Andet end behagelig. Jeg blev undertiden vaad ind til Skindet, undertiden frøs jeg saa det knagede i mig, og endnu er det mig en Gaade, at jeg ikke fik en alvorlig Sygdom paa Halsen. Jeg maa allerede som Dreng have haft en fortrinlig Konstitution; den har jeg, Gud være lovet! ogsaa paa mine gamle Dage.

Men en Dag før Jul, det vil sige Juleaften, saavidt jeg erindrer, i Slutningen af Tyverne, havde jeg langt bedre Befordring til Hillerød. Min Onkel var med sit Kjøretøi, en lille Fjællebogn, kommen ind til Kjøbenhavn for at gjøre Indkjøb af nogle Varer, han trængte til, og da Aftalen var, at jeg skulde tilbringe Julen i Hillerød, skulde jeg kjøre med ham. Der var Plads for mig i hans Agestol, det var jo prægtigt. Vi tog afsted den 24de December henad Kl. 3 Eftermiddag, og da Onkel var godt kjørende, haabede han at være hjemme tidlig Juleaften.

Det var Graaveir og det frøs lidt, men glad som jeg var over Turen og Udsigten til en fornøielig Jul, brød jeg mig ikke derom. Desuden var jeg indspøbt i et Hestedækken, som varmede godt. Underveis passiarede vi. Onkel fortalte Et og Andet og leilighedsvis kom Talsen paa Kulsvierne, det Folkesærd, som har hjemme i den nordøstlige Del af Fredensborg Amt, ved Esrom, Grib Skov og Gurre. Onkel havde hørt, at Kulsvierne egentlig stammede fra Sydhøiere, især fra det sydlige Frankrig, som i det 12te eller 13de Aarhundrede vare indvandrede hertil og havde nedfat sig i Nærheden af Esrom Kloster, hvor de havde fri Jord mod Forpligtelse til at rydde de tætte Skove og det næsten uigjennemtrængelige Krat, som til alle Sider omgav Klosteret. De bleve

se Ball: Kulsvierne
Nov 1868

derfor Kulbrændere. Men nu var det forbi dermed, thi der var kun Fredsføv tilbage, og de ernærede sig enten som Agerdyrkere eller ved at skære Tørv i de temmelig store Mosedrag, der er paa denne Kant. Der var ogsaa meget i deres Udseende og Væsen, som tydede paa at de stammede fra Syden og ialtfald syntes at være af en anden Race end de andre sjællandske Bønder. De vare for det meste smaa og mørkladne. Vel havde de mistet ikke saa lidt af den Vildhed, de tidligere vare bekendte for, men de havde ikke noget godt Rygte paa sig. Endnu, mente Onkel, kjendte de ikke synderlig Forstjellen paa Wit og Dit, de vare ogsaa meget tilbøielige til at hyppe Klammeri, og naar de i lange Rækker kom kjørende paa Vandeveien med deres tomme Bogne, efterat de i Kjøbenhavn eller Omegnen havde solgt deres Tørv og faaet en Svir i en eller anden Kro, vare de en Skræk for andre Veisfærende. Det kunde da hændes, at de søgte at kjøre en Vogn, som de mødte, i Grøften, og kom det til et Slagsmaal, havde de altid en Knippel liggende i Vognen, som de ikke undlod at gribe til. Ogjaa som dristige Vildtthve vare de godt kjendte.

„Jeg staaer mig heller ikke godt med Kulsvierne,“ fortalte Onkel videre. „Jeg har flere Gange været i Strid med dem, naar de i Butikken vare altfor nærgaaende og grove, og nu nylig, for nogle Dage siden, er jeg næsten bleven undsagt paa Livet. En af dem, han hedder Niels Madsen fra Esbønderup, kom ind i min Butik og forlangte Noget at drikke. Han havde solgt et Læs Tørv, drukkert en Del af Pengene op med nogle Kammerater og var saa fuld, at han næppe kunde staa paa sine Ben. Jeg nægtede da at give ham mere Brændevin og raadede ham til at komme afsted og faae Rusen sovet ud. Saa gav han sig til at støie og stjæle mig ud, og saa tog jeg ham ved Vingebenet og smed ham ud paa Gaden.“ (Min Onkel var nemlig en høi kraftig bygget Mand i sin bedste Alder.) „Saa,“ vedblev Onkel, „saa stillede han sig op udenfor Butiken, truede mig med sin knyttede Næve, og svor paa, at det skulde jeg ikke have gjort for Ingenting. Han holder Ord, hvis han kan; jeg kjender Kulsvierne, de glemmer ikke en Fornærmelse, og

allermindst en saadan Udkastelsesforretning, som jeg havde tilladt mig at foretage."

Jeg fandt det slet ikke morsomt, men Onkel lod til at være meget rolig, det var ikke første Gang at han havde haft Krammet paa en Kulsvier. Smidlertid havde vi nærmet os Bloustrød Kro, hvor Onkel agtede at bede, da Hestene kunde trænge til et Foder og desuden være noget trætte efter den lange Wei. Vi selv, der ikke havde nydt noget i lang Tid, havde ogsaa en Forfriskning behov. Da vi vare komne til Kroen saae vi en lang Række tomme Tørvogne holde udenfor, men tænkte ikke videre derover. Vi kjørte ind i Staldbygningen, og efterat Onkel havde sørget for Foder og Vand til Hestene ved Staldmesterens Hjælp, gif vi ind i Kroen.

Den nærmeste Wei til Kroens Beværtning var gennem Kjælderstuen. Da vi kom ind i denne, saae vi en Del Bønder siddende ved det lange Bord; Nogle af dem drak, Andre spillede Kort. Ved vor Indtrædelse mønstrede de os, og da vi vare komne ind i Storstuen, hvor Beværtningen var, men hvor der var tomt, lukkede Onkel Døren hastig efter sig, sigende: „Her er ikke godt at være. Niels Madsen er der. Jeg saae ham tydelig, skjøndt han dukkede Hovedet ned og lod som han ikke bemærkede mig. Vi maa se at komme hastig afsted, for ellers gaaer det galt."

Heldigvis havde Storstuen en egen Udgang til Hovedtrappen. Vi skyndte os ned i Staldporten, i en Fart fik vi Hestene bort fra Krybberne, som de jo meget nødig forlod, fik dem forspændt, og saa gif det atter raft ud ad Weien. Men Hestene vare trætte, og da vi vare komne forbi det Sted, hvor Frederiksborgveien stilles fra Helsingørveien, lod Onkel dem gaa noget langsommere, for ikke at anstrænge dem for meget, og fordi han troede, at Faren for en Forsølgelse var overstaet. Men næppe en Fjerdingvei derfra hørte vi en stærk Bognraslen bag efter os. „Der er de," raabte Onkel, „vi maa ned paa Bunden, ellers er det Livet om at gjøre." Og heldigvis var Bognen ikke saa stærkt belæsset, at der jo var god Plads for os paa Bunden efterat vi havde lagt nogle Pakker til Side. Her ventede vi, Onkel med Linerne i Haanden, hvad der vilde komme. Og Kulsvierne kom farende som den vilde Sagt forbi os,

og i det samme lod de Bognkjæppene, hvormed Enhver havde forsynet sig, fare henad Bognen, i den Mening at vi sad i Aigestolen og da kunne ramme os. Heldigvis var det saa

mørkt, at de ikke kunde se, at der ikke var Rogen paa Aigestolen. De vare sikre paa at vi vare rammede, mulig troede de endog, hvad der jo ogsaa var Grund til, at vi vare slaaede ihjel; men at undersøge om det var Tilfældet, det dristede de sig ikke til. Og saa foer de afsted med den samme Fart, og glade vare vi, at Faren var overstaet.

Vi kjørte nu i god Ro og jævnt til Fredriksborg, og Kl. 7 holdt vi ved Onkels Butik. Tante og Børnene modtog os med Glæde. „Har I haft det godt paa Reisen?“ var Spørgsmaalet. „O, jo, meget godt,“ var Svaret, thi vi vare blevne enige om, ikke at fortælle Tante det farlige Eventyr, vi havde bestaaet, for ikke at gjøre hende forstræffet. Saa kom Julegrøden og Gaajestegen, og egentlig smagte det mig ikke rigtig. Thi endnu var jeg betagen af den Skræk, jeg havde udstaaet.

Det var som sagt en Juleaften, jeg aldrig vil glemme.

III.

Datidens Kjøbenhavnsliv besad ret karakteristiske Institutioner, som nu ere forsvundne med saa meget Andet. Jeg skal omtale en lille Episode fra mine Drengaar, som staaer i Forbindelse med en af dem.

En Dag i August var vor Tjenestepige ifærd med at polere Kuderne ud til Skvalberggade. „Der er Hunderakkeren!“ raabte hun.

Det var Noget for os Dreng, og i et Nu vare vi ude af Døren. Vi boede paa tredie Sal, og i en Fart vare vi nede ad Trapperne. Men paa første Sal bleve vi standsede. Den gamle Somsfru, som boede der, mødte os med et Ansigt, hvori den største Rædsel prægede sig. „Børn, Børn, Jacob!“ raabte hun, „hjælp for Guds

Skyld! Rolf er nede paa Gaden. Hunderakkeren ta'er ham. Se at faae fat i ham. I skal faae en Mark, naar I frelser ham. Gud hjælpe os, Gud hjælpe os!“

Rolf var Somsfru Kristensens Moppe. Den var grim, gammel og tvær. Vi holdt slet ikke af den, for den gøede, knurrede og vrisjede ad os, naar den mødte os, ja mine Buger vare en Gang blevne sønderflængede af dens Tænder, da jeg med et Spark havde søgt at tugte dens Uvornhed. Egentlig talte vi slet ikke have været saa bedrøvede, hvis Hunderakkeren havde faaet Tag i den med sit Net, kastet den ind i sin Vogn og eppereret den ud paa Stolen for at undlives. Men vore bedre Følelser seirede. Den stakkels Somsfru

Vilads Christensen: Kampen mod hunden i Kbh.

Kristensen bad saa mindelig, hun var saa skrækslagen, saa bedrøvet. Vi vidste, at Rolf var hendes eneste Ven, hendes Trøst i Livets Modgang, hvorom vi havde hørt Udskilligt, og maaste gjorde ogsaa — jeg nægter det ikke — Løftet om den klingende Belønning sin Virkning. Kort sagt — med Haand og Mund lovede vi at frelse Rolf fra den truende Fare, og i et Firspring vare vi ude paa Gaden.

Her var der et Dpløb, som den stille, affides beliggende Gade yderst sjældent var Stuepladsen for. En stor Sværm af Mennesker, mest Sjouere og det unge Danmark, særlig repræsenteret af Læredrengene i Stjødskind og Trætøfler, omgav her hujende og pibende en Procession, hvis Midte bestod af en Iysehlaa malet Vogn med Præsenning over, med en Vægter i Uniform og med Morgenstjernen foran, og bagved og paa Siderne Hunderakkeren og hans Hjælper med en lang Stang med Net paa over Skulderen, speidende efter en eller anden løsgaaende ulykkelig Hund, hvis Optagelse da pligt-mæssig skulde foretages, men ogsaa var lønnende for dem, idet de fik Betaling for hver enkelt. Det var nogle slemme Fyre at se til. Rigtige Galgenfysiognomier, og alene derfor var det en hel Svir for Ungdommen at narre dem for deres Bytte, naar det kun var muligt, eller naar det lykkedes en Hund at undslippe. Det haanende Glædesraab, hvormed Sligt ledsagedes, og som ovenikjøbet ikke saa sjældent fandt Ekko hos Tilskuerne i de aabne Vinduer, var ikke saa lidt irriterende for disse Lovens Fuldbyrdere. Men deres Harme og Skjælsord fremkaldte kun nye triumferende Hurraraab og „Piften“ i Fingrene.

Det var overhovedet et majsommeligt og ikke saa sjældent et ørkesløst Arbejde, denne Opfangelse af løsgaaende Hunde. Med det vidunderlige Instinkt, som udmærker Hunderacen — Forstand kan man vel ogsaa med fuld Føie kalde det — havde Hundene øieblikkelig Færten af, hvad Hunderakkeren og hans Vogn havde at betyde. Ikke saasnart fik de Die paa dem, før de, som oftest hylende og med nedhængende Hale, foer affted og søgte Tilflugt i Gadedøre eller i Kjældere, naar de ikke kunde naa det Hus, hvor de hørte hjemme. Fangsten var derfor i Almindelighed ikke stor, idetmindste ikke i

Forhold til de mange Løsgaaende Hunde og det store Hundehold, som jo altid har været Kjøbenhavns Specialitet.

Hvad enten nu Kols Inſtinkt i den nævnte Retning ikke var videre udviklet, eller det ogsaa i Tidernes Løb var ſvækket — thi den havde ikke ſaa Nar paa Bagen — ſaa ſaae vi den, i ſamme Dieblit vi ſatte Foden paa Gaden, komme roligt og gravitetiſt ſpaſerende paa det modsatte Fortov, ſom om der ikke var nogenſomhelſt Fare paaſærde. Hunderakernes Falkeblit opdagede den ſtrag. Men hurtigere end han vare vi i et Nu ovre hos Kolf og forſøgte at gribe den. Aldeles miſtkjendende Situationen ſatte den ſig til Modværg, ja bed endog min Broder i Fingeren. Vi maatte ſlippe den, og allerede var Rakkeren paa Siden af den, hævende ſit Fangeredſkab, da jeg med et velrettet Spark fik Dyret ſlynget ned i en Kjældehals, hvor Folkene i en Fart fik den transporteret bort. Kolf var frelſt, og Hunderakkeren gik glip af ſit Bytte. Et hundredtunget Hurraa raab lønnede vor Heltegjerning, medens vi paa ilende Fod ſtyndte os aſted for at ſlippe for det Traktement, ſom Hunderakkeren og hans Ledſagere utvivlſomt vilde have forundt os.

Gamle Jomfru Kriſtjenſen havde fra ſit Vindue med Vengſtelse og Taarer fulgt Begivenheden nede paa Gaden. Hun var næſten en Aſmagt nær paa Kataſtrofens Høidepunkt, og man kan da ogsaa forſtaa den Glæde, der betog hende, da hun ſaae, at den var frelſt. Ryg, Klap og Favntag vankede der ved Modtagelſen og fortsattes ſelvfølgelig i Enrum. Overfor os udtømte den gamle Dame ſig i Takſigelſer, Marken blev forøget med 8 Skilling ſom en Bøde for Fingerbidet, hvilket Jomfru Kriſtjenſen egenhændig lagde Plafter paa. Saa blev vi ovenikjøbet inviteret til at drikke Chokolade den næſte Dag til Feſtligholdſe af den overſtandne Fare, og mærkelig nok opførte Kolf ſig ved denne Leilighed paa den anſtændigſte Maade. Den hverken gøede eller knurrede, det var, ſom om det var gaaet op for den, at vi havde frelſt den fra en ſtor Fare og vare dens ſande Venner.

Hunderaffernes Færden i Gaderne til Optagning af løsgaaende Hunde fandt Sted i Hundedagene, der tidligere regnedes fra St. Hansdag til August Maanedes Udgang, senere fra den 22de Juli, og som paa Grund af Heden ansaaes som den Tid, hvor Hundegalsskab kunde befrygtes. Naar denne Opfangning eller rettere naar Hundeforsølgningen har taget sin Begyndelse, skal jeg ikke kunde sige, selv ved at gjenne-gaa gamle Forordninger, har jeg ikke kunnet opspore Noget derom. Men at det er længe siden, er der al Grund til at antage. Saaledes blev det i 1769 befalet, at alle løse Hunde paa Byens Gader skulde af Natmandens Folk ihjellslaaes „formedelst Jærlighed af galne og bidse Hunde“, og da dette var Tilfældet i Juni Maaned, maa det antages, at Ihjelslagningen fandt Sted hele Aaret rundt. Det var ogsaa først i 1789, at det bestemtes, at Ihjelslagningen skulde indskrænkes til Hundedagene.

Denne Ihjelslagning paa aaben Gade blev udført med Knipser. Det var et afstyreligt Myrderi, hvorover der ogsaa fra forskjellige Sider høvede sig misbilligende Stemmer, navnlig i „Politivennen“. Ifkedestomindre fortsattes dette Uvæsen i en længere Række Aar, og først i 1812 blev det ved Politiplakat befalet, at Hundene skulde fanges i Gaderne for siden at dræbes paa Veterinærskolen. Dermed var forbunden den Bestemmelse, at naar Hundenes Ciere meldte sig inden 24 Timer paa Veterinærskolen, kunde de faae deres Hunde udleverede mod at erlægge Betaling for Opbringelsen. I det paafølgende Aar blev det ved Politiforordning bestemt, at Optagningen i Hundedagene kun maatte finde Sted om Morgenen mellem Kl. 4 og 7, hvorved der tilsigtedes at forhindre de Gadeopløb, som altid fandt Sted ved Optagelsen midt paa Dagen. Men derved forseiledes jagtens Foranstaltningens Hensigt, idet de løsgaaende Hunde, hvorpaa Jagten skulde anstilles, saa tidlig om Morgenen vare ringe i Antal, og det varede derfor ikke længe, før den nævnte Bestemmelse blev forandret derhen, at Optagningen ligesom tidligere skulde finde Sted midt paa Dagen. Det er ogsaa sandsynligt, at denne Forandring nærmest blev bevirket ved den i Aarene 1815 og 1816 grasserende Hundesygge, hvorved ikke saa Personer bleve bidte af gale Hunde, og flere af dem døde af Blandskræk. Dette vakte almindelig

Zorfærdelse og hidførte tillige Hundenes Bestatning som et Middel til at indskrænke det store Hundehold. Skatten var først 2 Rdlr. om Aaret, den blev i 1856 forhøjet til 5 Rdlr. (10 Kr.) og nu er den jo blevet meget betydeligt forhøjet.

Jeg kan ikke med Bestemthed angive, naar Hunderakkerens Virksomhed ophørte, men jeg tager næppe fejl ved at antage, at det allerede skete i Midten af Fyrretyverne. Det vilde blive altfor vidtløftigt at anføre de forskjellige Bestemmelser, der i Aarenes Løb senere ere vedtagne for at indskrænke det store Hundehold og at afværge Hundegalskab, men jeg skal kun bemærke, at Forhøielsen af Hundeskatten i 1856 nærmest var en Følge af den Panik, som enkelte Tilfælde af Hundegalskab den Gang fremkaldte. Optagningen af herreløse og omløbende Hunde, udført af Politibetjente, gik da for sig i meget stort Omfang, og dette i Forbindelse med den betydelig forhøiede Skat bevirkede, at de skattepligtige Hundes Antal, som i Begyndelsen af Halvtredserne var over 5000, en halv Snes Aar derefter var svunden indtil under det halve af dette Antal. Senere er det atter forøget betydeligt. Dette fremgaaer af de Oplysninger, Politiet velvilligt har givet mig. Medens Hundeskatten i Kjøbenhavn fra den 1ste Oktober 1865 til 30te September 1866 beløb sig til 12,932 Kr. 74 Ore, altsaa repræsenterende ca. 1,500 skattepligtige Hunde, er den efterhaanden stegen til et Beløb af 56,310 Kr. 80 Ore i Tiden fra 1ste Oktober 1886 til 30te September 1887, altsaa repræsenterende ca. 5,600 skattepligtige Hunde, hvilket Antal i indeværende Aar kan antages at være steget til omtrent 6000.

I den Tid, hvor den forhen skildrede lille Begivenhed gik for sig, altsaa i Aarene Tyve, hørte Hunderakkeren til Starpretterens Folk. I ældre Tid hørte han derimod til de saakaldte Ratmænd, der ogsaa kaldtes Rakkerer, hvis Bestilling var af en meget forskjellig, men alt andet end hyggelig Natur. Det paalaa Rakkeren at bortskaffe Skarn, Nadsler af døde Hunde, Ratte og andre Dyr fra Gaderne, og at ihjelslaa løsgaaende Hunde. At det Sidstnævnte allerede gik for sig for 300 Aar siden, fremgaaer deraf, at Ratmændene i Helsingør i Aarene 1582—84 paa den Maade befordrede 520 „Gade“hunde ud af Verden. Tillige vare Ratmændene Skorstens-

feiere; endvidere flaaede de som Skindere Huden af selvdøde Kreaturer og nedflog udlevede Husdyr, især Heste, hvilket betegnedes som deres fornemste Næringsvei. Natmanden eller Rakkeren var ogsaa Bøddelens Haandlanger; paa hans Sluffe, „Rakkerfluffen“, blev Forbryderen befordret til Ketterstedet, og ved de Grusomheder, som ledsagede Fortidens Henrettelser, var han Bøddelens Haandlanger. Han lagde det henrettede Legeme paa Steilen, satte Hovedet og Haanden paa Stagen og nedgravede Kroppen ved Galgen eller paa Ketterstederne udenfor Byerne. Undertiden blev han ogsaa, maaske i Mangel af andre Folk, der vilde betjemme sig til et saadant Arbeide, benyttet til at brændemærke Forbryderne og at pidste dem til Ragen, samt at være Bøddelen behjælpelig med at radbrække og knibe med gloende Tænger.

Paa Grund af alle disse væmmelige Bestillinger hørte Natmanden til de saakaldte „uærlige“ Folk, som Alle holdt sig i Afstand fra. Selv den allermindste Berøring undgik man. Han boede derfor ogsaa fjærnt fra andre Mennesker, i Reglen udenfor Portene. Men det Samme var ogsaa Tilfældet med Starpreteren eller Mestermanden, som han kaldtes. Ja, en Starpreter kunde næppe blive begravet, som det, ifølge velvillig Meddelelse af Arkivarius Dr. D. Nielsen, ses af Raadstueprotokollen af 10de December 1683: „Blev samtlige Ligbæremænd udi Underklassen eller den anden Klasse kasserede og deres Brev, som dem af Magistraten var meddelt, fra dem taget, formedelst de ikke vilde adlyde Magistratens Befaling i at bære Mester Jokum Starpreters Lig bort, hvorfor de samtlige bleve paa Raadstuen opfordrede og enhver især spurgt, om enhver var af samme Mening og Intension som Formanden, hvortil den ene efter den anden svarede, at de vilde gjøre som deres Formand og heller takke af fra Bæremands Charge end bære foreffrevne Mester Jokums Lig bort, hvorom endda ydermere af Magistraten blev vedtaget, at P. Sjørgensen Underfoged med det allerførste skulde stævne dem op til Raadstuen, og da videre at gaaes efter Fortjeneste.“ Ved den paafølgende Dom af 24de Januar 1684 bleve Ligbærerne dog tagne til Raade igjen mod Erlæggelsen af en Bøde. Hvorledes

det forøvrigt gif med Skarpretterens Begravelse, derom melder Historien Intet.

Til Slutning skal jeg endnu anføre, hvad min Fader har fortalt som en Erindring fra sin Ungdom. Natmanden hørte til de Mange, som gif omkring i Husene og krævede Nytaar. For at undgaa at komme i Berøring med ham, bleve Skillingerne tilkastede ham. Dette fandt han nok i sin Orden, men aldeles ikke i sin Orden, naar Døren blev slaaet i for Næsen af ham, uden at han fik Noget. Men saa kunde ogsaa Folk risikere, at han af Hævn slog en Rude ind. Dertil mente han at være i sin gode Ret, og det lod det ogsaa til, thi Klager derover til Politiet hjalp ikke. Der blev kun svaret: „Glarmesteren maa ogsaa tjene Noget og det sørger Natmanden for.“

IV.

Ikke saa sjældent har jeg i Bladene set en offentlig Salon ved Navn „Kjæden“ nævnet som Mødested for politiske og andre Sammenkomster, og da jeg umulig kunde antage, at dermed mentes det under dette Navn bekjendte veldædige Selskab til Fordel for de Blinde, fik jeg den Tanke, at denne „Kjæden“ maatte idetmindste ved Tradition være identisk med en i min Ungdom bekjendt og berygtet Dandsgebod af samme Navn i Dronningens Tværgade. Men saa kom jeg ogsaa til at erindre denne Dandsgebod som hørende til de uhyggelige Fristelser, ubefæstede unge Gemytter den Gang vare udfatte for, navnlig af Mangel paa mere anstændige Forlystelsessteder og ædlere Udspredelser. Og jeg vil gjøre den oprigtige Tilstaaelse, at Exemplet og Omgangen smittende førte mig til med nogle Kammerater at besøge denne Dandsgebod nogle Gange i den Tid, da jeg som Typograf arbejdede i Vaisenhusets Trykkeri.

Hvis en Undskyldning for at besøge et slikt Sted kan gøres gjældende og tages for gode Varer for mit Vedkommende, saa kan

jeg som saadan anføre først og fremmest Nysgjærrighed, dernæst at denne Dandsedod ogsaa besøgtes af unge Mennesker, der ved Fødsel, Opdragelse og Stilling stod ikke saa lidt høiere end jeg. Der kom ikke saa Studenter, ja endog en Greve, senere Stamhusbesidder — og en skjon Aften, hvem traf jeg ikke der? Min forhenværende Skrive-lærer, der rigtignok blev betydelig slau ved at se sig opdaget. Ellers var Publikum en almindelig Dandsedods, hvis kvindelige Del jeg ikke videre skal omtale. Men der var et særligt Element, som man, saa-vidt jeg veed, heldigvis ikke mere træffer paa, og det skal jeg, som karakteristisk for det daværende Kjøbenhavnervivs laveste Sfære, lidt nærmere omtale.

„Kjæden“ var en rummelig firkantet Sal med et Galleri, der hvilede paa Træpiller. I den ene Ende var en Tribune for Musi-kanterne, 6 til 8 i Tallet, hvis Dirigent modtog Betalingen for hver Dandsetur, saavidt jeg husker 4 Stilling af de dandsende „Herrer“, medens „Damerne“ vare fri for at betale. Dirigenten maatte have et skarpt Øie til at vogte paa, at Betalingen blev erlagt. Sogte Nogen — hvad der ikke saa sjældent gif paa — at unddrage sig denne Pligt, kunde man høre Dirigentens skingrende Røst: „Den Herre i den blaa Trøje derhenne vil behage at betale. Maa jeg bede om Mønten.“ Og Simulanten maatte deran.

Det hele Lokale var mørkt og smudsigt, svarende ganste til sin Karakter. I mange Aar havde Bægge og Loft ikke været i Berøring med Malerpensel eller Ralkkost; den oprindelige Farve var for Smuds og Støvlag aldeles ukjendelig, og Bæggene glindsede af Vanddunster fra den ophedede Atmosfære. Denne var tung og trykkende, svangret af Djen fra Tranlamperne og Tællelysene, af de mange Menneskers svedige Uddunstninger, af Galgenknaasterens og Kadetoppernes forgiftede Røg, af Brændevinets, Øllet og Rom-punschens Dunster — de sædvanlige Drikkevarer, der folgtes fra en Disk i den anden Ende af Salen og konsumeredes ved smaa Borde op ad Bæggene eller paa Galleriet. Værten, Krizmer, en lille, gammel Mand med en tyk, graa Haarvæxt, hoirodt Ansigt, stærkt underløbne Dine, iført en blaastribet Bomuldstroie og blaa Badmels-buxer, gif omkring med Hænderne i Buxelommerne, tilkastende i

Forbigaaende Stamgjæsterne, mandlige og kvindelige, med hæz Brændevinsstemme et Stikord, just ikke af den fineste Slags. Han var der for at paase Orden og til dette Formaal var ogsaa en Politibetjent tilstede. Hvorledes denne Orden blev overholdt, vil det Følgende vise.

Rundt om blev der danset. Dandsene vare for det meste Keel, Hamborgerstotst og Holstenkvals, helst forkert. Der blev sprunget og slaaet ud med Fodderne ligesaa vildt som i den moderne Cancan. Ikke hjældent voldte Trængselen, at man kom til at danses paa hinanden, det skete vel ogsaa undertiden med Forsæt. At slige Sammenstød fremkaldte droie Skjældsord og vel ogsaa grov Konfekt i Form af Næveslag og derpaa følgende Slagsmaal, er let at forstaa. Naar saadant opkom tilfældigt, kom det ofte til en Udsoning, beseglet med et Glas Punsch eller to. Men der var ogsaa regelmæssige Udfordringer til Slagsmaal eller saakaldte Livtag, enten fremkaldt ved Fjendskab, hvorved som altid Kvinden spillede en Rolle, eller ogsaa blot som Stykkeprøve.

Dette udgik i Reglen fra en Hob af de værste kjøbenhavnske Slagsbrødre, som altid indtog Midten af Salen, omgivet af de Dandsende. En saadan Samling af de raaeste, gemene Fysiognomier, med Præget af alle Vaster, skulde man vanskeligt finde andetsteds: Slagtere, Flæstedragere, Sjovere, arbejdsløse Haandværksvende, men ogsaa Menneker, hvis Paaklædning var bedre end den almindelige her, men næppe vidnende til Fordel for dem, idet det almindelig antoges, at de underholdtes af offentlige Fruentimmer, og af disse benyttedes til at skræmme og plyndre Runder.

Og midt i denne Skare knejsede en Person, der var sine seks Fod høi eller mere, og hvis Bygning, den brede Ryg, Tyrehalsen, de lange muskuleuse Arme tydede paa ualmindelige Kræfter. Det var en Person ved Navn L—, en bekjendt og frygtet Slagsbroder, vild og ubændig. Han var af god Familie, hvad ogsaa hans Ansigtstræk vidnede om; thi skjøndt de vare vansirede af Svir og blegfottige, bare de endnu Spor af mandlig Skjønhed. Han var oplært som Haandværker, men slette Tilbøieligheder i Forening med daarligt Selskab samt Bevidstheden om at være i Besiddelse af ualmindelige

Kræfter bevirkede, at han efterhaanden blev en gemen Slagsbroder, Kammerat med Samsfundets værste Bundfald, og hele hans stolte, overmodige Holdning midt i denne Kredts af forvorpne Kammerater viste, hvilken Stilling han indtog. De saae op til ham som til en Høvding.

Og alligevel havde han sin svage Side. Paa en af de Kneiper, han søgte, havde han en Aften yppet Kammeri med et Selskab af Slagtersvende, hvortil en for sin Styrke bekendt islandsk Student havde sluttet sig. Slagterne vilde ikke binde an med L—, derimod fandt Islænderen, at hans Uforstammethed gik for vidt. „Jeg skal give dig en Lektion i Høflighed, min gode Ven,“ sagde han; „kom an!“ Udfordringen blev selvfølgeslig modtaget, og L— mærkede snart, at han havde truffet paa en idetmindste Jevnbyrdig i Kræfter, hvortil kom en ikke almindelig Behændighed. Slaget endte med, at L— med et knækket Ven laa paa Gulvet. Dette Brud stækkede hans Vildhed noget, han turde ikke saa ofte som tidligere indlade sig i Slagsmaal, men Frygten for ham var derfor ikke formindsket.

De Eldre, som have levet i den Tid, ville vide, hvem jeg sigter til, thi hans Navn var i Alles Munde. Visse Hensyn bevirke, at jeg ikke nævner hans Navn.

Fra denne Kredts var det, at der udgik Udfordringer til regulære Slagsmaal. Et af dem var jeg Vidne til. Den Ene af de Kæmpende var en lille undersætsig firskaaen Person, hvis Navn jeg endnu husker; han hed Tønnes. Den Anden var en temmelig høi Prygl med skæve Ben. Begge havde afført sig Tøiet og viste sig i Buxer og Skjorte. Om der var nogen anden Aarsag til Kampen end Øysten til at prøve Kræfter, skal jeg ikke kunne sige. Det begyndte med det saakaldte Livtag, og Karakteren var saaledes en Art Brydning; men efterhaanden begyndte Forbitrelsen og Vildskaben at tage op; det gik over til „Skaller“ og Næveslag; de tumlede saa voldsomt med hinanden, at de styrtede over mod en af de Piller, hvorpaa Galleriet hvilede, saaat denne knækkede. Blodet begyndte at flyde, og i et Nu laa den Lange paa Gulvet, Tønnes over ham, bearbejdende ham med sine Næver. „Har Du faaet nok?“ spurgte han. Den Anden svarede ikke; han var bedøvet. Til sidst reiste han sig

med Ansigtet i et blodigt Rjød. Han kunde næppe staa paa Benene og blev ledet ud.

Og hvorledes var saa de Dvriges Holdning? Da Politibetjenten vilde lægge sig derimellem, løb der Raab fra de Banditter, der havde slaaet Kreds om de Kæmpende: „Lad dem more sig! Ingen maa blande sig deri!“, hvilket var en tilstrækkelig Advarsel for Betjenten til at trække sig tilbage. Og den anden Ordenens Overholder, Dandsbodværten Krizmer, stod med Hænderne i Buxelommerne, ganske roligt, som om det Hele aldeles ikke vedkom ham. Og Musikken vedblev at spille, og de Dandsende, som havde truffet sig lidt tilbage fra Kamppladsen, vedblev uforstyrrede, som om der ikke var Noget at kigge efter, ikke Noget, der var udenfor det Almindelige.

Saadan gik det til i en Datidens Dandsbod, i „Rjæden“. Det var ogsaa sidste Gang, at jeg kom der. Ingen Overtalelse — og den manglede ikke — kunde formaa mig til at gjentage Besøget paa et Sted, hvor der foregik Scener af den Art.

Jeg kommer ved denne Leilighed til at mindes en Fristelse noget nær af samme Art, som unge Mennesker i min Ungdom vare udsatte for. Det var Reglespillet eller rettere de Parer, som knyttede sig dertil. Thi selve Reglespillet er jo i og for sig en god, næsten nyttig Udspredelse. Det giver en god Motion, er saa at sige en Art Gymnastik, der udvikler og hærder Musklerne, overhovedet en tiltalende og tiltrækkende Tidsfordriv, der, naar den kun har Karakteren af en Art Sport, ikke koster meget. Ganske vist drives dette Spil endnu ikke blot som Udspredelse, der sættes undertiden ret anseelige „Konditioner“ (det tekniske Udtryk paa, hvad der spilles om), og der „holdes“ (pareres), men som det gik til i min Ungdom, troer jeg ikke, det nu er Tilfældet. Thi den Gang blev Reglespillet paa forskjellige Baner benyttet til ligefrem Hazard. Hensigten med Spillet var alt Andet end Udspredelse. De Spillende vare paa en vis Maade Redstaber for de Parerende, idet deres Spil afgjorde Udfaldet af Gevinst eller Tab. Formen mindede om Væddemaal ved Hestevæddeløb, og Reglespillet, drevet paa den Maade, var et Surrogat for det ved Loven forbudte Hazardspil.

I Østrups Have i Store Kongensgade, der, hvor Cohens Brændeskæveri nu er, i „Billigheden“ paa Nørrebro og flere andre Steder var der Reglespil af den Art, men intetsteds dreves det efter en saa stor Maalestok som paa Knirschs Reglebane i den store Have ud til Lille Grønnegade, der i sin Tid hørte til Hotel d'Angleterre, og som blev indtaget til Byggegrund ved Peder Madsens Gangs Sløfning og Ombygning. Reglebanen var meget primitiv, den var af Træ, krum og stæv, og der hørte en stor Færdighed til at spille paa den med Held. Det var nok ogsaa derfor, at den valgtes til Hazardspillet, fordi man var sikker paa, at kun den meget øvede Spiller, der nøie var kjendt med Banens Eiendommeligheder, kunde indrette sit Spil derefter med fornøden Haandsfærdighed.

Alt var arrangeret efter det almindelige Hazardspils Regler. Der holdtes formelig Bank, og i Reglen var det to Personer, der vare Bankierer, en Hæredsfuldmægtig fra Amager, kaldet Amager-Chr., og en Partikulier S., hvilke dog antoges at være Medlemmer af et hemmeligt Konsortium. De, som slog Reglerne, vare enkelte for deres Dygtighed bekendte Folk, deriblandt enagl. Stuesspiller og Sanger. Der mumledes vel nok om, at de stod i Rapport med Bankholderen, men jeg troer ikke, at det var Tilfældet. Der var ogsaa i saa Henseende taget visse afværgende Forholdsregler: saaledes maatte de Spillende ikke vide, hvorledes det forholdt sig med Indsatsen i Banken, idet de vare forpligtede til at vende sig bort, naar Pengene bleve indsatte.

Og det var ikke smaa Summer, det gjaldt. En enkelt Indsats var undertiden flere hundrede Rdlr., og der var Tider, da Indsatsen løb op til Tusinder. Der var Spillere, som enten for ikke at gjøre Opsigt eller ogsaa for ikke at skræmme Bankholderen, indspøbte et Par Hundredebaler-Sedler i en enkelt Rigsdalersjeddle og satte saaledes Beløbet ind. Bæddemaalet gjaldt saa „Bataillon“ (alle Regler) eller saa og saamange Regler, eller ogsaa endog Forhjørnet alene. Men foruden Indsatsen i Banken blev der tillige indbyrdes pareret af de mange Omstaaende.

Vel var der ældre Folk, som deltog i Hazardspillet, men Fler-tallet var dog yngre Menneſter, Handelsbetjente, Kontorister, Stu-

denter og unge Embedsmænd. Og alle vare de betagne af Spillet's Dæmon. Alle Følelser, alle Vidensfaber, som denne Dæmon fostrer, brød frem og bares uvilkaarlig til Stue. Skuffelse, Fortvivlelse, nervøs Spænding, Glæde, naar Lykken var med, tegnede sig i Væsen og Blik. De, som have bivaanet Hazardspillet i Monte Carlo, eller i tidligere Tid i Baden-Baden og Homburg, kjende det. Det var ligesaagodt som der et Spillehelvede, om end paa Grund af de lokale Forhold af mindre Omfang og af en noget anden Karakter.

Det var forholdsvis store Summer, der tabtes her, og hvoraf det Allermeste gik i Bankierernes Lommer. I detmindste heb det almindeligt, at de vare blevne rige Folk. Men efter den Maade, hvorpaa Spillet var indrettet, vare nok næsten alle Chancer til Fordel for dem. Og der fattedes da heller ikke de tragiske Følger, som have givet flere udenlandste Spillebuler en saa sorgelig Navnkundighed. Ikke saa unge Mennesker spillede ikke blot Alt, hvad de eiede, bort, men ogsaa som oftest betroede Penge, og der var ikke Saa, der for at tilfredsstille deres Videnskab gjorde sig til Tyve og maatte lide Straf. Knirsches Reglebane har mangt et forspildt Liv paa sin Samvittighed. Men ogsaa hørte Selvmord til dette Spils Historie. Et saadant vakte især stor Opsigt. Det var en ung Mand af god Familie. Han havde hævet sin Moders Entepension, med hvilken hun, der sad i trange Kaar, skulde ernære sig og to Døtre. Denne Sum spillede han bort til sidste Hvid paa Knirsches Reglebane, og i sin Fortvivlelse derover fastede han sig i Søen.

Flere Blade, særlig „Kjøbenhavnsposten“ og „Fædrelandet“, havde gjentagende henledet Politiets Opmærksomhed paa dette aabenbart drevne Uvæsen, uden at det endnu var blevet standset. Men saa slog den nævnte tragiske Begivenhed Sømmet paa Hovedet, og der udstedtes et strengt Forbud mod denne Form for Hazardspil, ligesom ogsaa Lukningen af den omtalte Reglebane paabødes. Dog har jeg Grund til at antage, at denne Art Hazardspil endnu i lange Tider dreves i Smug, om end ikke i samme Omfang og Karakter som paa Knirsches Reglebane.

V.

Jeg har tidligere omtalt, at jeg blev kjøbenhavnst Korrespondent til „Narhus Avis“, den Gang udgivet og redigeret af Overkrigskommissær Elmquist, i hvis Familie den endnu er. Hvorledes jeg kom i Forbindelse med dette Blad, erindrer jeg ikke mere, jeg troer det skete ved en direkte Henvendelse til Elmquist med en Prøve paa min Evne til at tilfredsstille de Krav, som Bladet stillede til en Meddeler fra Hovedstaden. Og disse Krav vare i Sandhed ikke af større Betydning og ikke vanskelige at tilfredsstille. Dette bringer mig til at omtale Provindsaviserne, som de den Gang vare.

Paa Provindspressen var der i Sammenligning med den nuværende en himmelvid Forskjel, ligesom det ogsaa, om end i mindre Grad, var Tilfældet med den daværende Hovedstadspressen. Thi indenfor de daværende Skranker, som Presseloven opstillede, men hvis Betskaffenhed det vilde blive for udførligt nærmere at gjøre Rede for, havde flere af Hovedstadsbladene, saasom „Kjøbenhavnsposten“, „Berlingske Tidende“ og „Dagen“, under Indflydelse af den Tids vaagnende politiske Liv begyndt at drøfte vore indre Tilstande i Modsetning til Fortiden, da slige Spørgsmaal kun yderst sjældent behandlede i Pressen. Dette skete allerede i Frederik den Sjettes sidste Leveaar, og det var da især Stænder-Institutionen og dens Forhandlinger, der gav en Del af dette Stof. Men særlig fik denne journalistiske Retning et betydeligt Opving ved Stiftelsen af Bladet „Fædrelandet“, der udkom i Christian den Ottendes første Regeringsaar, og hvorved den nationalliberale Opposition, der tilføjede friere Statsformer, samtidig med at den vaagne Slesvig-holsteinisme bekæmpedes, fik sit med stor Dygtighed redigerede Centralorgan. Af denne journalistiske Udvikling var derimod Provindspressen saa godt som uberørt, og det kan næsten siges, at som den var den Gang, har den, idetmindste hvad Indholdet angaaer, holdt sig næsten uforandret indtil for en Snes Aar siden, da Venstreagitationen begyndte at brede sig over hele Landet og til sin Bistand stiftede en Mangfoldighed af Blade med det politiske Element

til Hovedstof, som dette da ogsaa selvfølgelig gjorde sig gjældende i de allerede bestaaende.

Men at Provindspressen indtil da havde en hel anden Karakter end Hovedstadspressen, laa i de Forhold, der betingede dens Existens og deraf dens Indhold. Medens Hovedstadspressen nærmest talte til den Del af Nationen, hvis større Indsigt og Dannelse medførte Interesse for almindeligere og vigtigere Forhold, var det Publikum et helt andet, hvorpaa et Provindsblad den Gang var beregnet, medens tillige Bladets Virksomhed var indskrænket til en Art affluttet Kreds. Det var oprettet for et Stift, et Amt, en enkelt By, og den Dannelse, som Flertallet af disse Kredses Indvaanere besad, de tarvelige Fordringer til et Blads Indhold, som dette Flertal stillede, maatte afgive Normen for det Stof, som skulde bydes Læserne. Men ganske vist var der heller ikke nogenjomhelst Bestræbelse hos de allerfleste Provindsbladets Udgivere eller Redaktører for at hæve dette Stof op over det Ubetydelige, det Futille. Der var kun et Par Undtagelser, saasom Søren Hempels Avis i Odense (Fyens Stiftstidende) og Magnus' Vest-Sjællandske Avis. De indeholdt ikke sjældent gode Artikler om kommunale Anliggender og om almindelige Forhold af større Vigtighed; de andre derimod gif, saavidt mit Kjendskab til dem strækker, i den ovennævnte Retning.

Antallet af Provindsaviserne vare i Aarene Tredive og endnu langt senere meget begrændset, især i Forhold til hvad de nu ere. Det var kun de større Byer, der havde en saadan Avis — Odense dog to — og de mindre Byer slet ingen. For Stifts- og Amtsavisernes Vedkommende vare de knyttede til et Privilegium, der berettigede dem til at meddele udenlandske politiske Efterretninger, i Lighed med, hvad der i Hovedstaden alene var Tilfældet med „Berlingske Tidende“ og „Dagen“, og til at optage de officielle Avertissementer fra Stiftets, Amtets eller Byens embedsmæssige Autoriteter mod en fastsat Taxt. Byens Politimester var Bladets Censur, eller rettere Tilsynshavende. Han fik et Exemplar til Gjennemsyn før Trykningen, og kunde forlange strøget hvad han fandt anstødeligt eller ulovligt. Men dette var egentlig kun en Formsg, thi det hørte efter Ind-

holdets Bestaaffenhed til det yderst Sjældne, at der fremkom Noget af den Art. Af den indre Politik og af Behandling af offentlige Anliggender ud over det Kommunale var der som anført, saa godt som intet Spor, af den simple Grund, at Sigt laa udenfor Opgaven, og heller ikke interesserede deres Publikum.

Indholdet bestod af Meddelelser om udenlandske Begivenheder, men rigtignok i Reglen paa den ufuldstændigste Maade. De indskrænkede sig mest til afrevne Stykker af Tidssbegivenhederne, der ikke vare istand til give Læserne nogen klar eller levende Fremstilling af det Passerede, men særlig Vægt ved dette Stof lagdes der paa Tidssanktoter som ogsaa paa hvad der gik for sig i Fyrstefamilierne, — dette var især en megetyndet Læsning. Stoffet hertil blev hentet fra de kjøbenhavnske Blade og, naar det kom høit, fra Hamb. Börsehalle eller Hamb. Correspondenten. Dernæst meddelte de Beretninger om indenlandske Tildragelser, der ligeledes nærmest vare hentede fra kjøbenhavnske Aviser og sjældent gik ud over, hvad der kan betegnes som „Nyheder“ — saasom: Fester, Forbrydelser, Ulykkestilsælde, Theater og Personalia. Endelig fremkom der af og til Stykker om kommunale og andre Stiftet vedrørende Anliggender, der næsten altid vare indsendte og ikke sjældent gav Anledning til hæftig Strid og Polemik, som da i en ikke ringe Grad lagde Beslag paa vedkommende Publikums Interesse. Resten bestod af Avertissementer af lokal Natur og retslige, forsaavidt det var en privilegeret Avis.

Århus Avis, ogsaa kaldet „Århus Stifts privilegerede“) Adresse-Contoirs Tidende“ var i nævnte Henseende et Paradigma paa denne Presse. Den blev i Året 1811 stiftet af A. F. Elmquist, som efter at have lært Boghandelen i Kjøbenhavn, hvor han var født, flyttede til Århus og foruden Bladudgiver blev Boghandler, medens han tillige blev Chef for Århus Borgervæbnings anden Afdeling, hvorfra han i 1826 tog sin Afsted og udnævntes til Overkrigskommisær. Under hans Redaktion svang Bladet sig op til at

*) Til disse Blades Privilegier hørte Retten til at forsendes med Brevposterne, en Ret, som af Hovedstadsbladene kun „Berlingske Tidende“ „Dagen“ og „Kjøbenhavns Skilderi“ i den Tid var i Besiddelse af.

blive det mest udbredte Provindsblad i hele Landet. Maaſte med Undtagelse af „Berlingske Tidende“ og Adreſſeavisen var der intet Blad, der paa den Tid, jeg ſigter til, havde flere Abonnenter, idet det var udbredt i hele Landet, ikke mindſt i Kjøbenhavn. Dette ſtyldtes den Dygtighed, hvormed det var redigeret i den Retning, hvori Krav til Avislæsning den Gang hovedſagelig blev ſtillet. Bladet udkom fire Gange om Ugen. Særlig var Mandagsbladet opfyldt med ſaakaldte „Blandinger“, hvorved mere det Pikante end egentlig Paalideligheden spillede en Hovedrolle. Tillige havde Elmquiſt det Held med ſig at vinde nogle gode Medarbejdere, ſaaſom Adjunkt Frederik Snedorf-Birch og Paſtor Sorgen Thieſted. Sidſtævnte ſkrev navnlig humoriftiſke Artikler og Smaaſting, ſom hidrog til at ſtaffe en ſtor Læſekreds. Thieſted var ſaaledes Forfatter til en gammel Landsbypræſts Breve, hvori han med betydelig Lune gjorde ſig lyſtig over det offentlige Livs Skavanter, ligesom han ogsaa antoges at have været Ophavsmanden til de pudſige Opſatſer, ſom af og til kom frem i Bladet ſom hidrørende fra Anders Nøthen, „priviligeret Frimurer“, en virkelig Perſon, hvis Fjollereri var til ſtor Morſkab for Aarhus' Indvaanere.

En ſæregen Tiltrækning udpegede Korreſpondancerne fra Kjøbenhavn. Det maa betænkes, at Hovedſtadspreſſen den Gang kun lidet frembød det Stof, de ſaakaldte Smaaenheder, der nu udgjøre en Del af vore Blades Indhold, og, ſkjøndt i Reglen fremtrædende beſkedent med Petitſkrift, kunne uden Overdrivelse med Sandhed betegnes ſom Hjerkekomment for mangfoldige Læsere, ja undertiden næſten er det Eneſte, ſom de bryde ſig om. De fremtraadte i Aarhus Avis ikke under den mere fordringsfulde Titel „Korreſpondancer“; beſkedent betegnedes de ſom „Meddelelſer“, og Vægten lagdes ogsaa mere paa det Intererſante end paa Paalideligheden. Med Henſyn hertil ſlaaer jeg mig for Bryſtet i Betragtning af de Syn- dernes Mangfoldighed, jeg har paa Samvittigheden i min Egenſkab af Korreſpondent til „Aarhus Avis“, dog beroligende mig med den Tanke, at Ingen derved blev ſtadet paa gode Navn og Rygte, ſamt at Meddelelſerne, om de end ikke altid vare paalidelige, dog gjerne kunde have været det, da Sandsynligheden altid blev iagttaget. Men

overhovedet var Sanddruehed heller ikke „*Narhus Avis*“ stærke Side. Naar der fortaltes en rigtig Skrone, der var til at tage og føle paa, hed det altid, at det var en Historie fra „*Narhus Avis*“, og hvis jeg har bidraget dertil qua Korrespondent, saa er min Undskyldning den, at det her hverken gjorde fra eller til.

Bladet udkom, som omtalt, kun fire Gange om Ugen, hvad der almindeligt den Gang var Tilfældet med Provindsbladene; der var endog dem, som kun udkom to eller tre Gange ugentlig. Størrelsen var et Halvark i meget lille Kvart, neppe en Fjerdedel saa stor, som Bladet nu er, og deraf var næsten den halve Del fyldt med Avertissementer. Læsestoffet var altsaa meget begrændset, men ikke sjældent blev der givet Tillæg. Jeg mindes ikke ret, hvad Abonnementet kostede, men i Forhold til, hvad Priiserne nu ere, navnlig de kjøbenhavnske Blades, var det ikke billigt, og Elmquist blev ogsaa især ved sin journalistiske Virksomhed en rig Mand; det hed, at han eiede en stor Del af de faste Eiendomme i Aarhus. Tillige udfoldede han en ikke ringe Virksomhed som Forfatter og Oversætter paa andre literære Omraader. Blandt Andet udgav han i mange Aar et underholdende Maanedsskrift „*Læsefrugter*“, som havde en vid Læsefreds. Som et Kuriosum kan anføres, at Tittlen var taget efter Pappes i Hamborg udkommende Tidsskrift „*Lese-früchte*“. Det tydske Ord „*Lese*“ er at samle, plukke; her var det oversat med det danske „*Læse*“; det var i alt Fald en ordret Oversættelse, som den Gang ikke fremkaldte nogen lingvistisk Forargelse.

Min Forbindelse med Aarhus Avis varede flere Aar. Hvad der hidførte Afbrydelsen, mindes jeg ikke, men i hvert Tilfælde skete det i al Venstabelighed. Med Bernhard Kée (den i sin Tid bekendte Folkethingmand) havde jeg tidlig stiftet Bekjendtskab, som førte til, at han, da han i 1838 havde overtaget Redaktionen af „*Aalborg Stift-tidende*“, der eiedes af hans Familie, engagerede mig som kjøbenhavnsk Korrespondent. Det var jeg i et Par Aar, og tillige besørgede jeg, men uden at være navngivet, et æsthetisk Hefteskrift, „*Læsekabinetet*“, som Bernhard Kée udgav i Aalborg og som udkom i 2 Bind.

Naar jeg nu tilspøier, at jeg i Aarene 1838—39 var Medarbejder af det af M. Goldschmidt udgivne „Næstved- og Kallundborg Ugeblad“, ogsaa kaldet „Sjællandsposten“, saa er dermed gjort Rede for min journalistiske Virksomhed ved Provindspressen. Den Forbindelse, hvori jeg var kommen til Goldschmidt, varede flere Aar, ogsaa i den Tid han udgav „Corsaren“ og optraadte som Forfatter til „En Tøde“ og til de i 1846 udgivne hyperlige Fortællinger. Men herpaa forbeholder jeg mig at komme noget Nærmere ind i næste Afsnit, og vil da kunne faae Leilighed til at meddele et eller andet hidtil uomtalt Træk til Goldschmidts Karakteristik og literære Virksomhed.

VI.

Saavidt jeg mindes, var det i 1838 at jeg blev bekendt med Goldschmidt. Hvorledes det fandt Sted, staaer mig ikke mere klart, men jeg feiler næppe ved at antage, at det skete gennem Edvard Meyer, den senere Stifter af Bladet „Flyveposten“. Edvard Meyer og jeg vare nemlig paa en vis Maade opdragne Børn sammen, idet hans Moder, der var Enke, boede i Stiftelsen „Meyers Minde“, hvor min Fader var Inspektør. Efterat han, oplært som Dreier, havde nedsat sig i Kallundborg og der giftet sig, begyndte han Udgivelsen af „Kallundborg Ugeblad“, som af Mangel paa Trykkeri i Kallundborg blev trykket i Kjøbenhavn. Han bad mig besørge Korrektoren og Stoffets Ordning, hvad jeg gik ind paa.

Dette Blad gik over til Goldschmidt, med hvem Meyer paa sin Hustrues Side var beslægtet, og det var saaledes nok ved den Leilighed, at jeg blev bekendt med Goldschmidt. „Kallundborg Ugeblad“ blev nu forandret til „Sjællandsposten“ eller „Næstved Ugeblad“, ved hvis Redaktion Goldschmidt fik mig til at hjælpe sig. Ved flere gode Artikler fra hans Haand — deriblandt navnlig en interessant Karakteristik af de sjællandske Bønders Væsen og Levemaade — fik

Bladet en for den Tid ikke almindelig Udbredelse, saa at han ved Slutningen af 1839 kunde sælge det til Kammerassessor Lützhøft for 200 Rdlr. Inden Salget gik for sig, havde han den Ubehagelighed, for et i Bladet indrykket, mod en Borgerrepræsentant i Næstved stillet Avertissement at blive idømt en Mulkt paa 50 Rdlr. og et Aars Censur.

I den Tid, der fulgte derefter, var det, at min Omgang med Goldschmidt blev mere stadig. Han var kun nogle Timer om Dagen beskæftiget ved „Dagens“ Redaktion — hvilket forøvrigt blev temmelig kortvarigt — og havde saaledes god Tid til sin Disposition. Jeg følte mig i høi Grad tiltrukken af ham, han var livlig og munter og fortalte morsomt fra sin Barndom og første Ungdom, hvorved jeg rigtignok undertiden havde Følelsen af, at Dichtung her spillede en ligesaa stor Rolle som Wahrheit. Ved sin Studentereksamen og den dermed forbundne Skuffelse dvælede han ofte med vis Bitterhed, dog altid sluttende med den Fortrosthing, at det Numer Et, han derved havde ventet at blive, alligevel skulde naaes i Fremtiden paa en eller anden Maade. Der kunde overhovedet i mange af hans Udtalelser spores en stor Uergjerrighed, hvis Uforbeholdenhed ikke sjælden afløste mig et Smil. Vi foretog ofte større Spadsereure sammen, og Literaturen, og hvad vi havde læst nylig, var da i Almindelighed Gjenstand for Samtalen. Jeg mindes saaledes, at J. L. Heibergs „Fata Morgana“, som vi havde læst og set opføre, engang var Gjenstanden. Jeg tilstod, at jeg ikke ret forstod Tanken i Stykket. Goldschmidt udviklede da meget udførligt, hvad han fandt var dets poetiske Idee, og udtalte sin Beundring over den Aandrighed, hvormed den var gennemført.

Vi traf ofte sammen i den borgerlige Læseforening og i hans Hjem. Han logerede den Gang paa Hjørnet af Nørrevold og St. Pederstræde. Her bragte jeg ham Budstabet om, at Frederik den Sjette var død med det Udraab: Le Roi est mort! Vive le Roi! Saavidt jeg husker, har han omtalt det i en af sine Fortællinger.

Der var ogsaa der, vi undfangede Ideen til at udgive en Børnebog med Billeder og paa Vers. Efter at have konfereret med

d'Hr. H. S. Bing & Søn, der den Gang havde begyndt en Virksomhed som Forlagsboghandlere og tilbød at overtage en saadan Børnebog paa Forlag, lagdes til Grund derfor en tydst Børnebog, hvis kolorerede Billeder kunde benyttes. Den kom til at hedde „Manden med Perspektivkassen“. At den blev til paa Vers, er ikke til at undres over. Hvem har ikke skrevet Vers i sin Ungdom, og hvem troer sig da ikke i Besiddelse af poetisk Anlæg. Baade Goldschmidt og jeg havde en Kem af Huden, og i Henhold til Todes „Piner sin Muse og tygger sin Pen“, bleve de 34 til Billederne svarende Digte gjort færdige. Som en Prøve paa, hvorledes Goldschmidt stilte sig fra denne Opgave, skal jeg anføre, hvad han skrev om Liremanden.

„Den Mand med Træbenet
Dg det vrantne Blif
I Gaardene kommer
Dg gjør lidt Musik.

Ret lystige Stykker
At spille han veed,
Dg Skillingen falde
Fra Binduet ned.

Dg Børnene trænge
Til Liren sig hen; —
Nu slinkere syer
Den Stræddersvend.

Dg spiller en Dands han
Af Strauß — ei formaa
Kan Pigen i Rjøfkenet
Bed Gryden at staa.

Med Sleven hun dreier
Sig vakkert omkring,
Dg følger Musikken
I lystige Sving.

Naar Manden er færdig
 Med al sin Musik,
 Han tager sin Lire
 Og gaar med et Nit "

Da jeg ikke alene skriver om M. Goldschmidt efter de ved mit Forhold til ham gjorte Erfaringer, men ogsaa om mine Ungdoms Idretter og Virken, trænger det vel ikke til nogen Undskyldning, at jeg som Prøve paa min Umgængelse med Musen aftrykker et Stykke af „Manden med Perspektivkassen“, karakteristisk derved, at det paa en vis Maade viser, at den loyale Retning, i hvilken jeg altid er gaaet som Publicist, er af meget tidlig Datum og tillige danner en Modsetning til den Republikanisme og det Kongehad, Goldschmidt bar til Stue som Corsar, men om hvis Alvor jeg tillader mig at nære en beskedent Tvivl.

Stykket hed „Gipsfigurhandleren“ og lød saaledes:

„Schöne Figuri kauft!“
 Naaber gebrokkent den Gipsfermand,
 Thi han har hjemme i fremmed Land.
 Karl det hører, til Fader han løber:
 „Lille Papa! en Fugl Du mig kjøber,
 Mange han har, som ere saa smukke,
 Eller en anden pæn Gipsdukke.
 Vare jeg maatte vor Konge faae!
 Han kunde da paa Skabet staa
 Ved vor salige Konges Side;
 Jo, det var smukt, det kunde jeg lide. —
 O, seer Du ham med den lille Hat,
 Han, som blev paa Den hensat,
 Skilt fra Alt, hvad der var ham kjær —
 At eie Napoleon var nok værdt.
 See, hvor Ratten med Ho'det vrirker.
 See, hvor den Gamle idelig nisser!
 Alt er saa smukt, som Manden har,
 Kjøb lidt til mig, o søde Fa'r!“

„Ratten, som saadan med Hovedet ryster,
 Kjøbe jeg vil til din lille Søster,
 Du skal vor Konges Buste faae,
 Oppe paa Skabet kan den jo staa“.

Under vore Samtaler udtalte Goldschmidt sig ikke saa sjældent om sin Lyst til at udgive et eget Blad. Han mente, at hans Eigner væsentlig gik i journalistiske Retning, og at det var den Vej, hvorved man kunde komme til Hæder og Værdighed, selv om man var Jøde. Det at være Jøde, og derved, som det jo den Gang var Tilfældet, at være affærret fra Embeder og Hædersposter, pinte ham aabenbart og kom hyppigt frem. Naar jeg saa svarede, at han ved at studere Medicin eller Jura med de Eigner, han var i Besiddelse af, sikkert vilde kunne bane sig Vej til en agtet og anset Stilling, gjentog han, at han ikke havde Lyst eller Anlæg hverken til det Ene eller til det Andet, at han overhovedet havde opgivet at studere videre, og at han, som sagt, vilde være Journalist.

Naar han altid talte om, at han vilde stifte et eget Blad, og at det nærmest skulde gaa i humoristisk Retning, saa har jeg Anledning til at troe, at Grunden dertil nærmest laa deri, at han havde gjort Forsøg paa at blive Medarbejder ved et af de daværende Oppositionsblade, men var bleven afvist, maaske fordi det var bekjendt, at han havde været Medarbejder ved det ultrakonservative „Dagen“.

Saa stiftede han „Corfaren“, hvis første Numer udkom i Oktober 1840. Hvorledes Bladet blev til, har han selv fortalt om i sine i 1877 udgivne „Livserindringer og Resultater“, hvortil jeg maa henwise. For mig og maaske for Andre, der paa en eller anden Maade have staaet ham nær i den Tid, hvorom disse hans Livserindringer dreie sig, have de indeholdt meget Overraskende, hvorom jeg dog af forskjelliges Hensyn ikke nærmere skal udtale mig. „Den borgerlige Læseforening“, hvor Planen blev lagt til „Corfaren“, saavel som to af de unge Mennesker, Chiewitz og Arboe Mahler, hvis Medvirken Goldschmidt gjorde Regning paa, har jeg tidligere omtalt i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“*), hvortil jeg henviser. Naar Goldschmidt blandt den Kreds i Læseforeningen, som han mente at kunne gjøre Regning paa som Med-

*) I Artiklerne „En dramatisk Privatforestilling i Frederik den Sjettes Tid“ og „Kjøbenhavnske Originaler“.

arbeidere ved Bladet, nævner en Uhrmager, der under det antagne Navn Danton agerede Republikaner og Beundrer af den første franske Revolutions Rædselsregimente, og hvem han derfor som altfor vidtgaende ikke vilde have med, saa er det vanskeligt for mig at forstaae, at det kunde falde Goldschmidt ind at tage denne Pseudo-Danton au serieux. Uhrmageren, hvis borgerlige Navn var Rindahl, var det godmodigste Menneſte af Verden, der ovenikjøbet gjorde sig lystig over sin egen Republikanisme og Ultravæsen. Jeg troer ogsaa at have truffet det Rette og Sande, naar jeg i min Skildring af Læseforeningens ungdommelige Brushoveder, blandt hvilke Goldschmidt søgte sine Medarbeidere, har vist, hvor lidt Alvor der i Virkeligheden var i det Frihedspærmeri efter fransk Mønster, som bare til Skue, og hvormed de drapperede sig. Og oprigtig talt, efter Alt, hvad jeg den Gang kjendte til Personer og Forhold, gjaldt det Samme ogsaa om den Radikalisme og det Frihedspærmeri, som kom tilſyne i „Corſaren“.

Men det var ogsaa paa langt nær den Del af Bladet, hvor denne Radikalisme kom frem med det Formaal at give Bladet en bestemt politisk Karakter, og uagtet de vedrørende Artikler som oftest vare fortrinlig skrevne, som det skyldtes, at „Corſaren“ vakte ſaa stor Opſigt og fik en for Datiden ualmindelig stor Udbredelse.

Det var de ſmaa Charivari-Artikler med deres Angreb paa Institutioner, paa Personer, og ved diſſe paa Ven og Fjende; det var det ætſende, som oftest med Lune parrede Vid, det var Satiren, baade bidende og fintformet, trængende til Marv og Ben, som herſkede i diſſe ſmaa Artikler, der udgjorde Bladets store Fortrin, fremkaldte Frygt, Skræk og Had til Ophavsmanden, men gjorde Bladet tillige til det viſtnok meſt læste i hele Landet. Det Nag, en ſaa stor Mand som Søren Kierkegaard nærede til Goldschmidt og til „Corſaren“ paa Grund af de perſonlige Angreb, han havde været Gjenſtand for, et Nag, som paa den meſt overraskende Maade har affat ſtabige Mærker i Kierkegaards eſterladte Skrifter, er et talende Vidneſbyrd om den Magt, Bladet udøvede netop ved ſine ſom ofteſt med Karrikaturer illuſtrerede Charivari Artikler.

De fleste af disse var Goldschmidt Forfatter til. Det veed jeg af personlig Erfaring. Han horte nemlig idetmindste i sin Ungdom — og om denne taler jeg kun — til de Forfattere, der gjerne oplæse deres Landsprodukter for Andre, og saalænge jeg stod paa en fortrolig Fod med Goldschmidt, gjorde han det for mig. Ogsaa „En Tøde“ og en stor Del af „Hjemløs“ oplæste han for mig, og jeg tør vel indstyre den Bemærkning, at Udskilligt af det, der i disse Fortællinger vedrører jødiske Troesceremonier, hvilke jeg som Søn af orthodoxe Forældre var godt inde i, gav jeg ham Bæfæd om.

Men der fattedes heller ikke Bidrag, tilbøielig anonyme, til disse Charivari-Artikler, hvilke dog sjældent bleve optagne, uden at Goldschmidt forinden forandrede dem ved at tilspidse Satiren eller foretage anden Rettelse. Men der var ogsaa faste Medarbeidere, ialtfald paa en vis Maade. Der var en Kand. Petersen — hans Fornavn mindes jeg ikke —, som stadig indsendte Artikler, som oftest med Tegninger, først fra Kjøbenhavn og senere fra Flensborg, hvor han, som jeg troer, var ansat paa Amtskontoret. Ham skyldes de Artikler om den slesvig-holstenste Bevægelse og de karrikerede Portrætter af dens Koryfæer, som „Corsaren“ ofte bragte. Den virkelig, navnlig i sine Sammenligninger morsomme, men ogsaa ætsende spydige „Fædrelandshistorie“, som „Corsaren“ bragte igjennem et stort Antal Numre, skyldtes Louis Tauscher, der ogsaa var en af Bladets Straamænd. Som bekjendt, gjorde samme Tauscher sig senere bemærket som ivrig Socialist og tilsvarende Forfatter. Ogsaa Klæstrup var ikke blot Bidragyder som Tegner. Af og til skrev han Text til de morsomme Billeder; men i Reglen var Ideen Goldschmidts.

Jeg selv leverede en eller anden lille Artikel til „Corsaren“, og tillige oversatte jeg til den flere Artikler af det franske Vittighedsblad Le Charivari. Jeg nægter ikke, at jeg blev ikke saa lidt forundret ved blandt de Artikler af „Corsaren“, hvilke Goldschmidt i Tredserne udgav som et Udvalg af sine egne, at støde paa en Artikel, som jeg havde skrevet. Det var et Optrin fra Nytaarsnat, hvor Holger Danske vandrer omkring i Byen og har en Samtale med forskjellige Personer. Da jeg tilfældigvis traf Goldschmidt paa

et tredie Eted — den Gang var vort selftabelige Samliv forlængst ophørt — og jeg udtalte min Forundring over, at han havde paa- taget sig Paterniteten til min Artikel, svarede han med et af de Smil, der ikke altid er behageligt for den, det gjælder: „Kjære Davidsen, De veed sikkert, at undertiden er Gudfaderen en bedre og værdigere Forsørger end Barnefaderen.“

Det er tilstrækkeligt bekjendt, at Goldschmidt, for at unddrage sig det personlige Ansvar for Bladet, engagerede Arbeidsmænd, der mod en ugentlig Godtgjørelse paatog sig dette Ansvar, og, som en Folge af de hyppige Sagsøgelser og Domsældelser, Bladet var Gjenstand for, ofte stiftede. Dette Forhold blev af Bladets Modstandere betegnet med de stærkeste Udtryk som Feighed og Samvittighedsløshed osv. Hertil kan kun indvendes, at kan Straamandsvæsenet nogen- finde undstyldes, hvad der forøvrigt er vanskeligt, saa kunde de daværende særegne Presseforhold maaste frembyde et, idetmindste tilsyneladende Forsvar for dette Væsen. Goldschmidt var som „Corfaren“s Ud giver ikke velset i Studenterkredsene, særlig ikke i Studenterforeningen, der ikke sjældent var Gjenstand for hans Satires haardt rammende Pile, og det forklarer da ogsaa, at Peter Faber tog Anledning af „Corfaren“s Straamandsvæsen til at indføre en saa morsom Figur som Schrøder, af de sorte Brandfolk, Skomager-Tri- mester, Redaktør af Bladet „Sprøiten“, i sin musikalske Farce „Stege- kjældereren“, medens en anden Figur i Stykket, Ludvig Simonsen, almindelig antoges for at være møntet paa Goldschmidt. Farcen blev i Januar 1845 opført i Studenterforeningen, og jeg kunde mærke paa Goldschmidt, at han ærgrede sig derover, skjøndt han ikke vilde være ved det. Det gik ham som med saa mange andre „Stats- fathrici“, at de ere meget pirrelige, naar de selv blive Gjenstand for personlig Persiflage.

Dette Straamandsvæsen blev underkastet retslig Underjøgelse, og jeg blev i December 1848, som Andre af hans Omgangsbekjendte, indstævnet for i Kriminalkammeret at afgive Vidnesbyrd angaaende Goldschmidts virkelige Forhold til „Corfaren“. Det var en høist pinlig Sag. Skjøndt jeg meget godt vidste, hvorledes det hele Forhold var, vilde jeg nødig blotte Goldschmidt, og min Erklæring gif

da i det Væsentligste ud paa, at det var mig aldeles ubekjendt, hvorvidt Bladets ansvarlige Redaktør, Kobbertrykker Kragh, mod hvem Aktion var rejst, havde deltaget i Redaktionen, samt at Goldschmidt aldrig havde sat mig ind i sit Forhold til Bladet. Dette kunde jeg med frelst Samvittighed beedige. Følgen af hin Rets sag var, at Goldschmidt af Høiesteret idømtes 6 Gange 4 Dages Fængsel paa Vand og Brød foruden livsvarig Censur og 200 Rdlr. i Mulkt. Dommen blev affagt, medens Goldschmidt var med i Studentertoget til Sverrig, og Budskabet derom traf ham i Malmø. Jeg mindes et ret karakteristisk Træk. Nogle af Goldschmidts Nærstaaende udtalte overfor mig den Forventning, at han, ligesom i sin Tid den domfældte Professor E. N. David, vilde ved sin Ankomst paa Toldboden blive modtagen med en folkelig Demonstration som en Protest mod Dommen. Jeg, der kjendte Stemningen overfor Goldschmidt, tillod mig at udtale en bestemt Tvivl om, at saadant vilde ske, og fik til Tak for min maaste lidt uoverlagte Oprigtighed en drøi Trettesættelse. P. L. Møller, den bekjendte Forfatter, der var tilstede (i Goldschmidts Fraværelse besørgede han „Corfaren“s Udgivelse), indskrænkede sig til et ham eiendommeligt Smil. Der fandt da heller ikke Spor af Demonstration Sted.

Denne Domfældelse var nok den nærmeste Aarsag til at P. L. Møller i det af ham udgivne kritisk-æsthetiske Heftekrift „Arena“ skrev en Artikel „Corfaren og Goldschmidt“, hvori han udtalte sig i høi Grad rosende om begge. I denne erklærede han sig berettiget til at meddele, at de Artikler, for hvilke Goldschmidt var idømt Vand og Brødsstraf, ikke vare skrevne af denne, men at han endog havde modsat sig deres Optagelse. Dette forklarede derved, at Redaktionen bestod af flere Medlemmer, som afgjorde Alt ved Stemmesflerhed. Der er jo ingen Tvivl om, at P. L. Møller har modtaget denne Dplysning fra Goldschmidt, men i hans Livserindringer er der Intet, som stadfæster det. Der gaaer Alt ud paa, at Goldschmidt altid var „Corfaren“s Seneherfer, og min Erfaring gaaer i samme Retning. Forøvrigt fortjener det at anføres, at P. L. Møller et Par Aar efter — saavidt jeg mindes i en Bladartikel — tog tilbage, hvad han i sin Tid havde skrevet om Goldschmidt og „Corfaren“.

et tredie Eted — den Gang var vort selskabelige Samliv forlængst ophørt — og jeg udtalte min Forundring over, at han havde paataget sig Paterniteten til min Artikel, svarede han med et af de Emil, der ikke altid er behageligt for den, det gjælder: „Kjære Davidsen, De veed sikkert, at undertiden er Gudfaderen en bedre og værdigere Forsørger end Barnefaderen.“

Det er tilstrækkeligt bekjendt, at Goldschmidt, for at unddrage sig det personlige Ansvar for Bladet, engagerede Arbeidsmænd, der mod en ugentlig Godtgjørelse paatog sig dette Ansvar, og, som en Folge af de hyppige Sagsøgelser og Domfældelser, Bladet var Gjenstand for, ofte stiftede. Dette Forhold blev af Bladets Modstandere betegnet med de stærkeste Udtryk som Feighed og Samvittighedsløshed osv. Hertil kan kun indvendes, at kan Straamandsvæsenet nogensinde undstyldes, hvad der forøvrigt er vånsteligst, saa kunde de daværende særegne Pressforhold maasse frembyde et, idetmindste tilsyneladende Forsvar for dette Væsen. Goldschmidt var som „Corfaren“'s Udgiver ikke velseet i Studenterkredsene, særlig ikke i Studentereforeningen, der ikke sjældent var Gjenstand for hans Satires haardt rammende Pile, og det forklarer da ogsaa, at Peter Faber tog Anledning af „Corfaren“'s Straamandsvæsen til at indføre en saa morsom Figur som Schröder, af de sorte Brandfolk, Skomager-Frimester, Redaktør af Bladet „Sproiten“, i sin musikalske Farce „Stegetjælderen“, medens en anden Figur i Stykket, Ludvig Simonsen, almindelig antoges for at være møntet paa Goldschmidt. Farcen blev i Januar 1845 opført i Studentereforeningen, og jeg kunde mærke paa Goldschmidt, at han ærgrede sig derover, skjøndt han ikke vilde være ved det. Det gif ham som med saa mange andre „Statsjatyrici“, at de ere meget pirrelige, naar de selv blive Gjenstand for personlig Persiflage.

Dette Straamandsvæsen blev underkastet retslig Underjøgelse, og jeg blev i December 1848, som Andre af hans Omgangsbejendte, indstævnet for i Kriminalkammeret at afgive Vidnesbyrd angaaende Goldschmidts virkelige Forhold til „Corfaren“. Det var en høist pinlig Sag. Skjøndt jeg meget godt vidste, hvorledes det hele Forhold var, vilde jeg nødig blotte Goldschmidt, og min Erklæring gif

da i det Bæjentlygte ud paa, at det var mig aldeles ubekjendt, hvorvidt Bladets ansvarlige Redaktør, Kobbertrykker Kragh, mod hvem Aktion var rejst, havde deltaget i Redaktionen, samt at Goldschmidt aldrig havde sat mig ind i sit Forhold til Bladet. Dette kunde jeg med frelst Samvittighed beedige. Følgen af hin Retsfag var, at Goldschmidt af Høiesteret idømtes 6 Gange 4 Dages Fængsel paa Vand og Brød foruden livsvarig Censur og 200 Rdlr. i Mulkt. Dommen blev affagt, medens Goldschmidt var med i Studentertoget til Sverrig, og Budstabet derom traf ham i Malmø. Jeg mindes et ret karakteristisk Træk. Nogle af Goldschmidts Nærstaaende udtalte overfor mig den Forventning, at han, ligesom i sin Tid den domfældte Professor C. N. David, vilde ved sin Ankomst paa Toldboden blive modtagen med en folkelig Demonstration som en Protest mod Dommen. Jeg, der kjendte Stemningen overfor Goldschmidt, tillod mig at udtale en bestemt Tvivl om, at saadant vilde ske, og fik til Tak for min maaste lidt uoverlagte Oprigtighed en drøi Trettesættelse. P. L. Møller, den bekjendte Forfatter, der var tilstede (i Goldschmidts Fraværelse besørgede han „Corfaren“s Udgivelse), indskrænkede sig til et ham eiendommeligt Smil. Der fandt da heller ikke Spor af Demonstration Sted.

Denne Domfældelse var nok den nærmeste Aarsag til at P. L. Møller i det af ham udgivne kritisk-æsthetiske Heftekrift „Arena“ skrev en Artikel „Corfaren og Goldschmidt“, hvori han udtalte sig i høi Grad rosende om begge. I denne erklærede han sig berettiget til at meddele, at de Artikler, for hvilke Goldschmidt var idømt Vand og Brodstraf, ikke vare skrevne af denne, men at han endog havde modsat sig deres Optagelse. Dette forklarede derved, at Redaktionen bestod af flere Medlemmer, som afgjorde Alt ved Stemmesflerhed. Der er jo ingen Tvivl om, at P. L. Møller har modtaget denne Oplysning fra Goldschmidt, men i hans Livserindringer er der Intet, som stadfæster det. Der gaaer Alt ud paa, at Goldschmidt altid var „Corfaren“s Ceneherker, og min Erfaring gaaer i samme Retning. Forøvrigt fortjener det at anføres, at P. L. Møller et Par Aar efter — saavidt jeg mindes i en Bladartikel — tog tilbage, hvad han i sin Tid havde skrevet om Goldschmidt og „Corfaren“. Han

havde nu faaet et andet Syn paa ham og hans literære Virksomhed og udtalte et Slags pater peccavi med Hensyn til den tidligere fældede Dom. Det maa heraf formodes, at der maatte være kommet til et stærkt Brud mellem ham og Goldschmidt, sikkert stærkere end det, der kan udledes af Skildringen i Løverindringerne af P. L. Møller og hans Forhold til G. og „Corfaren“.

Dette leder mig til at omtale et Træk i Goldschmidts Karakter, opfattet efter det Indtryk, jeg fik af denne paa den Tid, jeg sigter til. Som Leder og Forfatter af et Blad, hvis Haand, som det udtalte, var mod Alle, er det godt at forstaa, at Goldschmidts Omgangs- eller Vennekreds var meget begrændset. Men ogsaa i denne var der ikke synderligt Hold, og dette skyldtes for en væsentlig Del et vist Overmod, et vist affeierende Væsen, som han i sin ungdommelige Selvbevidsthed, der næredes ved den Medbor, han havde som offentlig Tugtemester, ikke saa sjældent viste overfor Venner og Bekjendte, naar det stak ham. At dette, trods det meget Tængflende, der laa i hans Lune, hans Vid og hans til sine Tider fremtrædende Gemytlighed, ikke undlod at faare og at udøve Indflydelse paa Forholdet, er godt at forstaa.

Seg maa atter stærkt pointere, at det Anførte gjælder den Tid, jeg har for Die, nemlig da han udgav „Corfaren“. At der i saa Henseende som i meget Andet senere foregik en Forandring med ham, er der næppe nogen Tvivl om. Men Faktum er, at der ikke sjældent indtraadte et Brud med Omgangsvenner, som endog kunde antage Karakter af et gjensidigt Hjendskab, trædende paa en uhyggelig Maade frem for Offentligheden. Gottlieb Siesbys Epistler til Corfaren Meyer Abolphy Goldschmidt og dennes Svar i et Extra-nummer til „Corfaren“, saa skarpt og personligt fra begge Sider som vel muligt, er blandt adskilligt Andet et talende Vidnesbyrd. Ogsaa med mig tog Bekjendtskabet — Venstabet vil jeg ikke kalde det — en temmelig brat Ende af forskjellige Grunde, og Følgen var da ogsaa, at jeg adskillige Gange kom til at figurere i „Corfaren“. Ikke mindst hidrog dertil, at jeg var bleven Medarbejder af „Flyveposten“, i hvis første Aargang Eduard Meyer havde taget Goldschmidt under en alt Andet end blid Behandling. Vor Omgang afbrødes

fuldstændig, og vi veylede kun nogle flygtige Ord, naar vi tilfældig mødtes. Desto mere overrasket blev jeg ved i December 1859 at modtage en Skrivelse fra Goldschmidt, hvori han tilbød „Flyveposten“ et Manuskript, „En Magikers Memoirer“, som medfulgte. Der var imidlertid fra hans Side knyttet saadanne Betingelser til Optagelsen, bl. A. at Siesby som min Medredaktør ikke maatte vide, fra hvem det kom, at jeg ikke kunde modtage det saa smigrende Tilbud. Dermed bortfaldt ogsaa Fornøjelsen af vor tidligere Dmgang, som han derved tillige stillede i Udsigt ved en Opfordring til mig om at besøge ham.

Det Anførte er, hvad jeg veed om Goldschmidt fra den personlige Dmgang med ham i vor første Ungdom, før og efterat han havde stiftet „Corfaren“, og næsten til Slutningen af dette Afsnit af hans literære Virksomhed. Man kan ogsaa deraf slutte, at jeg med stor Interesse har fulgt hans Udvikling som politisk Skribent, hvorved han i Meget gav Afkald paa sine ungdommelige Sværmerier, og tillige glædet mig over, hvad den nationale Digtning har vundet i ham som æsthetisk Forfatter og som den, der har forstaaet at behandle vort kjære Sprog med en Kunst, hvori han næsten staaer uovertruffet. At jeg tillige, uagtet jeg har været Gjenstand for hans Satire, dog har søgt at vurdere hans Virksomhed som Corfar-Redaktør efter Fortjeneste, derom vidner, hvad jeg ved i min Bog „Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn“ at skrive om den kjøbenhavnske Smudspressen i ældre Tid, udtalte om „Corfaren“, idet jeg imødegik den af ikke saa (deriblandt Søren Kierkegaard) nærrede Anskuelse, at dette Blad hørte til denne Presse. Iblandt Andet hedder det i denne Artikel: „Hvorvel „Corfaren“ havde hentet sit Mønster fra andre Landes illustrerede Vittighedsblade, forstod dog den talentfulde Udgiver som ingen Anden at give sit Blad et hjemligt og nationalt Præg . . . Den var virkelig literær. Var den skarp og vittig, var den sjælden grov, og den er aldrig senere bleven naaet, end sig overtruffen. Tillige havde den den Fortjeneste, at den egentlig ikke stillede sig i noget bestemt Partiers Tjeneste, forsaavidt som der den Gang kunde være Tale om Partier. Dens Haand var som Bibelens Helt ndstrakt mod Alle.“

VII

Uagtet Livet i Nutiden langt mere end i min Ungdom er optaget af mangfoldige og forskjelligartede Interesser, nærmest af materiel og politisk Natur, spiller dog endnu Alt, hvad der vedrører Theatrene og den dramatiske Kunst, en fremragende Rolle i den selftabelige Diskussion, hvad man ved mange Leiligheder let vil faae Indtryk af .Hvor meget mere maatte dette da ikke være Tilfældet i den Tid, jeg nærmest har for Die. Den Gang kjendte man kun lidet eller saa godt som ikke til Politik, thi skjondt der nok begyndte af røre sig et politisk Liv, tildels hidrørende fra Stænderinstitutionen og fra de opdukkende Ønsker i Retning af den absolute Statsforfatnings Omdannelse, holdt det sig dog indenfor en stærk begrændset Kreds, medens Folkets Masse ikke alene af Mangel paa Forstaaelse, men ogsaa af Mangel paa et virkeligt Savn af de Friheder, som Bevægelsen tenderede til at forstaafe, viste sig i høi Grad ligegyldig derfor. Dertil kom, at Livet gled jævnt og roligt, at Interesserne ikke gik synderligt ud over det Dagliges Krav og over de Udspreddelser, som holdt sig indenfor Familielivets Bægge i Form af venskabelige, men derhos tarvelige Sammenkomster, helst om Aftenen — thi Middagsselfaber, som de nu afholdes, kjendtes kun lidet i de kjøbenhavnske Borgerklasser. Smørrebrød, en Bolle Punsch, Biser til Akkompagnement af Guitar — thi Klaveer fandtes kun i store Huse — og saa til Afvexling en Polstpas, Gnav eller Lotterispil, eller naar det kom høit, Halvtolv eller Vingt un.

Det laa væsentlig deri, at af alt det Meget, man nu kjender af offentlige Forlystelser Sommer og Winter, af Livet paa Kafeer og andre Beværtningsteder, var der den Gang kun ringe Spor. Jeg skal i saa Henseende ikke gjentage, hvad jeg tidligere i de af mig udgivne Bøger om Kjøbenhavnslivet i ældre Tid har omtalt som dets fremtrædende Karakter, og naar jeg her flygtigt har berørt det, er det kun sket for at gjøre forstaaeligt, hvorledes det kom sig, at det fgl. Theater, som saa at sige den eneste daværende Kilde til Udspreddelse og kunstnerisk Nydelse, hvortil Udgangen var lettet ved de særegne Forhold — de billige Priser og Høferlogerne — samt

Alt, hvad der vedrørte det, hvad der gik for sig udenfor og indenfor Kulisjerne, i en saa ualmindelig Grad fængslede Opmærksomheden og afgav et næsten uudtømmeligt Emne for Samtale, Diskussion og Strid.

Og en Forklaring af den Interesse, som vistest for Theatret og dets Anliggender, laa tillige deri, at der fra det udgik en kunstnerisk Lustning, som strakte sig til næsten alle Samfundsklasser og saa at sige udøvede ikke blot Modtagelighed for den dramatiske Kunst, men ogsaa lutrede og høinede Smagen. Thi det var ikke blot dens Blomstringstid ved vort Theater, men det var ogsaa en gylden Tid for vor poetiske og literære Produktion paa det Dramatiskes Omraade. I saa Henseende behøver man ikke at henholde sig til vore Literaturhistorikers Vidnesbyrd; naar af og til et Stykke fra den Tid gjenopføres paa vort Nationaltheater, faaer man Syn for, hvad hin Periode frembragte af hyperlig og ægte dramatiske Digtninge, Tragedier, Lystspil og Vaudeviller, og ikke mindst paa den musikalske Kompositions og Ballettens Omraader.

Tragedien havde sin Dehlenschläger, det romantiske Drama, Lystspillet og Vaudevillen F. L. Heiberg, Herz og Overstou, og ligesom Holbergs Stykker atter kom til Vre, saaledes affpeilede sig ogsaa hans Aand i ikke faa af de Lystspil, som skyles Datidens Forfattere. Ganske vist manglede ikke paa Repertoiret fremmede Arbejder af stor Værd — Shakespeare og Molière vare selvskrevne, og Scribe indtog en betydelig Plads — men dog vare de originale Arbejder mest raadende og gav vort Theater dets nationale Præg. Naar jeg blandt de mange originale Stykker, som opførtes i min Ungdom, nævner Dehlenschlägers: „Hakon Karl“, „Axel og Valborg“, „Palnatok“, „Stærk fodder“, „Dronning Margrethe“, „Aladdin“, „Correggio“, „Karl den Store“ og „Sokrates“; af F. L. Heiberg: „Elverhøi“, „Sjovoverdag“, „Alferne“, „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“, „Aprilsnarrene“, „Recensenten og Dyret“, „De Uadstillelige“, „Nei“; af Herz: „Flyttedagen“, „Kong Henes Datter“, „Amors Genistreger“, „Indkvarteringen“, „Svend Dyrings Hus“, „Debatten i Politivennen“, „Sparekassen“; af Overstou: „Østergade og Vestergade“, „Capriciosa“, „Pak“, — alle Stykker, som, enten de gjenoptages

paa det fgl. Theater eller opfores paa de private Theatre, endnu ses med stor Interesse og finde et stort Publikum — vil man paa den haandgribeligste Maade faae Syn for Iden dramatiske Produktions Værd i de Aar. Og saa ikke tale om Holberg, vort Lystspils Fader, hvis bedste Arbejder hørte til det staaende Repertoire. Saa paa Syngespillet og Operaens Omraade Weyses „Lublams Hule“, „Sovedrikken“, „Eventyr i Rosenborg Have“, „Festen paa Kenilworth“, Kuhlau's „Røverborgen“ og „Lulu“, S. F. Hartmanns „Korsfarerne“ og „Liden Kirsten“, Du Ruy's „Ungdom og Galstak“, og endelig Bournonvilles bedste Balletter, jaasom „Baldemar“, „Festen i Albano“, „Toreadoren“, „Napoli“, „Bellman“ — alt dette vil være tilstrækkeligt til at stadfæste Betegnelsen af min Ungdomstid som en Guldalder for den literære, musikalske og koreografiske Produktion herhjemme.

Og denne Guldalder gjaldt ogjaa i en tilsvarende Grad de Kræfter, som Theatret den Gang havde at raade over til den sceniske Kunts forskjellige Arter. Jeg nævner til det reciterende Skuespil, til Tragedien, Skuespillet, Lystspillet og Vaudevillen Navne som Ryge, Frydendahl, Lindgreen, Nielsen, Rosenkilde, Karl Winsløw, Stage, Holst, Bhisten, Christen Foersjom, Liebe, Sfr. Jørgensen, Mad. Weyshall (senere Fru Nielsen), Sfr. Bætges (senere Fru Heiberg), Sfr. Heger (senere Fru Holst) og Flere, og hvad der var desto vidunderligere, de fleste af dem vare lige store, lige anvendelige i Tragedien, i det høiere Skuespil, i Lystspillet og i Vaudevillen. Den ene Aften saae man Ryges enestaaende, aldrig overtrufne Hakon Jarl, den anden Aften saae man ham som den uimodstaaelig komiske Kraft i „Sovedrikken“ eller som Per Degn i „Erasmus Montanus“. Aldrig skal jeg glemme denne mesterlige holbergfste Figur i hans Udførelse. Nielsens Axel, Einer Lampenskjælder, Harald i „Bæringerne“ staa for mig som noget af det Øpperste i tragisk Kunst, og hvad han var i det høiere Skuespil og Lystspil, i flere af Hertø' Stykker, men især i Scribes („Et Glas Vand“, „Statsmand og Borger“, „Formynder og Myndling“) vil være uforglemmelig for dem som have set det. Lindgreen var blot komisk Skuespiller, men af første Rang; hans Jeppe paa Bjerget har afgivet en

Tradition, som er fulgt af hans begavede Efterfølgere, deriblandt Phister, der er hans Discipel. Da Lindgreen ved sit 50aarige Skuespillerjubilæum den 1ste Januar 1838 som den gamle Strædder i „Den hjemkomne Nabob“ blev trukken ind paa Scenen af Phister som Sonnen Dick, blev hans Udraab: „Bupti — i Galop! Alt det har Du lært mig, lille Faer!“ modtaget med stormende Bisald, som indeholdende den absolute Sandhed.

Frydendahls Noblesse i det høiere Skuespils Karakterroller, som hans komiske Talents Storhed i Lytspillet og Baudevillen var saa almindelig anerkjendt, at Datidens Kritik, der ikke var synderlig skaansom, meget sjældent fandt Noget at udsætte paa hans Spil. Og en lignende Mangesidighed i Talentet fandt Sted hos Karl Winsløv, der den ene Aften spillede lige glimrende Grif i Hakon Jarl, den anden Aften Klister i „De Uadskillige“ eller Josef i „Østergade og Vestergade“. Den ene Aften kunde C. N. Rosenkilde faae Publikum til at fælde Taarer som Riquebourg eller Michel Perrin, og en anden Aften til at briste i Latter ved at se ham som Trop i „Recensenten og Dyret“ eller som Hummer i „De Uadskillige“. Ogsaa Phisters ualmindelige Talent gik dog den Gang nærmest i komisk Retning, men han anvendtes tillige paa Grund af sin smukke Sangstemme i Syngespillet og Operaen (hans Bazile i „Barberer i Sevilla“ og hans Olifur i „Drama og Bahaderen“ staa uopnaaede); det var først i en senere Tid, at han forsøgte sig i andre Rollesag, f. Ex som Skrivers Hans i „Eventyr paa Fodreisen“. Stages Fag var nærmest Anstandsroller, men han udførte ogsaa mindre komiske Roller, især i Baudevillerne, med betydeligt Talent. En fortrinlig Komiker var Christen Joersom; hvorledes han forstod at sætte sig ind i en Karakter og udføre den med et rigt Lune, derom vidnede hans Udførelse af Hovedrollen i „Debatten i Politivennen“ og Munken i „Tonicetta“. Holst spillede fortrinligt Elskerrollerne i de fleste Stykker, men optraadte ogsaa tillige som talentfuld Karakterfuespiller.

I Damepersonalet var der ligeledes flere, som var lige store, lige fremragende i det tragiske og i det komiske Fag. Fr. Tørgensen spillede Vera i „Hagbarth og Signe“, Thuesnelde i „Stærkodder“

ligesaa gribende, som hun var uendelig morsom i Fruen Trumfmeyers Stikkelse i „Aprilsnarrene“. Mad. Weyshall (senere Fru Nielsen) indtog første Rang som Elskerinde i Sørgepillet, i Stuepillet, Lyktpillet og Vaudevillen; men tillige var hun Sangerinde af stor Betydning. Hendes Agathe i „Jægerbruden“ staaer i Henseende til Spil og Sang i min Erindring som noget hidtil Uopnaaet. Hvad Fr. Pætges (Fru Heiberg) blev for det romantiske Drama, for det fine Lyktpil, for Vaudevillen, skal jeg ikke videre omtale. Bevidstheden herom er endnu levende hos Mange. Fru Holsts nordiske Elskerinde er endnu næppe bleven overtruffet.

Paa Syngepillet og Operaens Omraade skal jeg indskrænke mig til at nævne Fr. Brza, der var en hypperlig Koloratur-sangerinde, men kun havde ringe scenisk Talent, Fr. Rykslender, der især senere som Mad. Simonson blev vort Theaters bedste Sangerinde, Fr. Ida Fonseca, der havde en smuk Altstemme, Ida Wolff, der havde en prægtig Mezzosopran, og Mad. Kragh, der især gjorde Lykke ved sin smukke Sang og sit vakre Spil som Berlinerne i „Fra Diavolo“ og i „Don Juan“.

Af det mandlige Personale kan nævnes Kirchheiner, der med en smuk, fortrinlig stolet Tenor forenede et betydeligt scenisk Talent og et imponerende Ydre, Tenoristerne Schwarzen, Salerz og Faaborg, Barytonisten Cetti, der glimrede som Don Juan, som Figaro og som Mechelli i „De to Dage“, medens ogsaa Ryge, Frydendahl, Bhisten, Rosenkilde og Joersom gjorde god Fyldest i Syngepillet, især i komiske Partier. Frydendahls Geronte i „Skatten“ var baade i Spil og Sang en mesterlig Præstation, og Bhisten og Joersom gjorde Syngepillet „De forliebte Haandværksfolk“ til en komisk Pragtforestilling af første Rang.

Man veed hvad Bournonville den Gang var for Balletten paa det kongl. Theater. Ikke alene komponerede han, som ansørt, en Række Mesterværker, hvoraf endnu flere fra den Periode, jeg sigter til, have god Livskraft, men han uddannede tillige et i sin Art enestaaende Balletpersonale: Grahn, Fjeldsted, Mad. Kellermann, Mad. Kretschmer, Mad. Stellmann, Juliette Price som Solodandsjerinder,

Hoppe, Füssel, den ældre og den yngre Stramboe, Gade, Valdemar Price som Solodansere og Mimikere, ere talende Vidnesbyrd!

Efter det Anførte vil man kunne forstaa, at det egl. Theater frembød en rig Nydelse for mig i min Ungdom som for Andre, en Nydelse, hvori der ikke var det Skaar, som vort nuværende Theaters mindre heldige akustiske Forhold medføre. Hvor man saa var, enten i en Høkerloge i tredie Etage for en Marks Penge eller endnu mere i Parterret, i første eller anden Parket eller i første Etage, kunde man i det gamle Theater høre ligegodt. Ikke en Stavelse, ikke en dæmpet Sidereplik undgik En, og man vil ogsaa kunne indse, i hvilken Grad denne fortrinlige Akustik lettede de Agerendes Spil, hjalp paa Modulationen og sparede paa at anstrænge Organet. De af Personalet, der have spillet paa det gamle Theater, ville kunne stadfæste den store Forskjel i saa Henseende, og det Samme gjælde Tilskuerne. Det gamle Theater var ikke stadseligt, men hyggeligt. Den sceniske Udstyrelse var meget tarvelig, men, jeg er næsten bange for at udtale det, man nød saameget desto bedre det sceniske Indtryk af Rollen og det Spillede.

Parterret var i min Ungdom det egentlige stemmegivende Publikum's Arena. Der var kun en enkelt Bænk, de øvrige Pladser vare staaende. Helst lænede man sig til den Barriere, som skilte Parterret fra Parterrelogerne. De Besøgende vare for det Meste unge Studenter, ældre Smagsdommere, hvoraf flere leverede Kritikerne til Bladene, og som i Reglen samlede paa den Side, hvor den egl. Loge var og derfor i Reglen kaldtes Hofparterret; men der var ogsaa et særegent Element, nærmest rekrutteret fra det hæderlige Slagterlaug, og blandt hvilke Slagterspænd Frits Halgreen var den dominerende, den, for hvis uforgribelige Mening, som i Virkeligheden ikke saa sjælden traf det Rette, Kollegerne boiede sig. Det var ogsaa mellem dette Element og de andre Smagsdommere at der om et eller andet Stykke opstod en grundig Meningsforskjæl, som gav sig tilkjende i Gysen og Piben paa den ene Side og i Klap og Bravo fra den anden og stundom udartede til Haandgribeligheder, der i Slagsmaal fortsattes udenfor Theatret, naar Politiet undertiden med Hjælp af de Soldater, der altid ved

Forestillingerne havde Blads i Forsalen, havde foretaget de klop-
fægtende Fredsforstyrrelses Udkastelse.

Og det var en streng kritisk Domstol, som Parterret var Sædet
for, om der just ikke kan siges, at den altid var retfærdig, at den
ikke var ledet af andre Hensyn end den kunstneriske, at ikke personlige
Antipathier og Sympathier gjorde sig gjældende. Unge Studenter,
Russerne, vare især fremtrædende i Smagsdommersaget, og det var en
sand Svir for dem, at faae Veilighed til at udpibe et nyt Stykke.
Det var saaledes dem, der foretog en efter alle Kunstens Regler
arrangeret Udpibning af Overstkous første originale Arbeide, „Farens
Dage“, hvilket stete ikke alene fra Parterret, men ogsaa fra nogle
Høkerloger i Galleriet, som de havde leiet. Det var jo en ustudieret
Person, en Skuespiller, der dristede sig til at optræde som dramatisk
Forfatter, og det burde ikke taales. Men det gik ikke for sig uden
en alvorlig Modstand, især fra Slagternes Side. Det kom til
alvorligt Slagsmaal og Udsimidning af Logerne. Overhovedet var
det en bekjendt Sag, at det var betænkeligt at bringe et nyt Stykke
frem kort efter Afholdelsen af examen artium. De unge Studenter
krævede deres Dfne, og nøieseende vare de paa ingen Maade.

Overstou i sin Theaterhistorie og Bournonville i sit „Theater-
liv“ har betegnet Minis Kafé (nu a Portas) som Samlingsstedet
for Datidens Smagsdommere, der her diskuterede Theaterforholdene,
aftalte et Stykkes Skjæbne, eller hvorledes den eller den Skuespiller
skulde behandles i Henhold til den Fod, hvorpaa de stod til ham,
og derved ogsaa udøvede Virkning paa Publikum's Stemninger.
Denne Opfattelse af disse Sammenkomster er dog vist for streng,
idetmindste efter hvad den eneste Nulevende af dette saakaldte „Coteri“,
Doktor Tørgen Lorch, som den Gang skrev Theaterrecensioner i „Njø-
benhavnsposten“, har fortalt i sine i 1885 udgivne interessante Livs-
erindringer under Titlen „Femoghalvfjerdsindstyve Aar“. Han
sammen med flere Venner, deriblandt Brødrne Ernst og Karl Weiz,
Henrik Krøyer, A. L. Arnesen og Philipsen — alle unge Mænd,
der vare godt kjendte i den literære og i Studenterverdenen — spiste
kl. 4 til Middag i Restaurationen paa første Sal over Minis be-
kjendte Kafé, og gik saa nedenunder for at drikke Kaffe, ryge Cigarer

og underholde sig med en let og spøgende Konversation. Til dem sluttede sig undertiden en eller anden Skuespiller, og Talen dreiede sig da som oftest om Theatret, om de nye Stykker og om andre vedrørende Forhold. Lort siger, at det Hele var meget uskyldigt, og at Marsagen til, at det fik et andet Præg, bestod deri, at Gjæsterne ved de andre Borde lyttede til, og at derved en eller anden Bemærkning, kritisk eller satirisk, blev opfattet paa en ganske anden Maade, end den var ment, og saaledes bragt om i Byen i forvansket Stikkelse.

Men hvad enten det var saa eller saa — hvad enten det kritiske Areopag havde sine Spidsjer og sit Sæde i Minis Kafé, eller ikke — Kritiken var den Gang meget streng overfor Theatrets Præstationer, baade med Hensyn til Stykkerne og til Spillet. Man læse f. Ex. de i og for sig særdeles velstrevne, stor Indsigt og Sagkundskab røbende Kritiker i Viinges Theaterblad, mærkede med Bogstaverne Y. Z., bag hvilke skjulte sig den senere som Statsøkonom og Politiker berømte C. N. David (Konferentsraad og Statsminister) og flere af Theaterrecentionerne i Heibergs „Flyvende Post“, og det skal erkjendes, at Tingene ikke lagdes imellem. Der viste sig ogsaa en Fremtoning fra den Tid, som godtgjor, i hvilken Grad Bevidstheden af, at det personlige Hensyn og Partiskheden ikke saa sjældent indvirkede paa Dommerne, var levende hos Datidens Forfattere. Det var nemlig meget sjældent, at et nyt originalt Stykke ikke ved sin første Fremtræden var anonymt. Herk's første Vhstspil og Vaudeviller vare anonyme, Overskou indsendte, belært af Erfaringen fra sit første Stykke, sine Vhstspil „Tre Maanedes efter Brylluppet“ og „Østergade og Vestergade“ anonyme, og det var kun ved Indiskretion, at hans Forfatterstab blev bekjendt. H. C. Andersen maatte ogsaa lidt ty til Anonymiteten, og det Samme var Tilfældet med andre Forfattere. Det at udfinde hvem Forfatteren var til et saadant anonymt Arbejde, var Noget, der i høi Grad interesserede den literære Verden, men først og fremmest de kritiske Smagsdommere. Det vilde dog have været uheldigt, om Noget skulde roses, der hidrørte fra En eller Anden, som ikke stod i Alifens Yndest, eller at Dadlen skulde træffe En, der var i dens Kridthus. Tilsfald var det en almindelig Tro, at slige Hensyn gjorde sig gjældende.

Den kritiske Rigorisme viste sig især overfor Operaen og Syngespillet, og herved spillede utvivlsomt det personlige Hensyn en stor Rolle. Den italienske Komponist Siboni, der efter Indbydelse af Thronarvingen Prinds Christian var kaldet hertil i 1819, havde baade som dramatisk Sanger og som fortrinlig Lærer hurtigt erhvervet sig saa stor Anseelse, at han Næst efter blev ansat som kgl. Kammerfanger og Direktør for Theatrets Syngeskole. Dette vakte stor Misfornøielse i visse musikalske Kredse, og da han i Egenstab af Syngemester havde det Hverv, at vælge Syngespil og Operaer til Repertoiret og ganske vist viste stor Fortjærlighed for de franske og italienske Komponister, antoges det, at han hemmeligt søgte at fordrive Weyse og Kuhlau fra Scenen. Der dannede sig to Leire Weyseanerne og Sibonisterne, og saa gik det ud over de Stykker, som Siboni bragte paa Scenen. Først blev Boyeldieu's „Den lille Rødhætte“ udpeben, dog uden at det lykkedes at fortrænge det elskværdige musikalske Arbeide. Derimod lykkedes det bedre paa samme Maade at vise Rossini's „Figen ved Søen“ Winterveien, hvilken Opera jo rigtignok ogsaa er et af Rossini's mindst heldige Arbeider, men den samme Stjæbne tidedes samme Komponists „Tyvagtige Skade“, der er langt bedre. Selv mod hans „Barberen i Sevilla“ var der en lignende Plan til Fortrængelse i Gjøre, hvilket viste sig i flere Blades Advarsel mod atter at belæmre Theatret med en italiensk Opera, men dens Rigdom paa skjønne Melodier, dens morsomme Handling i Forbindelse med den hyppelige Udførelse — Frydendahl som Bartholo, Cetti som Figaro og Sfr. Brza som Rossina — tog strax Publikum med Storm og bragte Rabalen til Tausshed. Ogsaa overfor Bellini's Opera „Den Ubekjendte“ blev en Bibekonzert sat i Scene. Endog efter Sibonis Død fortsattes Stormløbet mod forskellige fremmede Komponisters Arbeider, deriblandt navnlig Auber's, hvis „Sneen“ blev udhysset og „Bruden“ kun taalt. Det fortsattes i flere Aar. Saaledes blev Meyerbeer's „Robert af Normandiet“ ved de to første Opsførelser i 1833 udpeben — men rigtignok, som det paastodes, ikke saameget for Musikkens som for Textens Skyld.

En ualmindelig Nydelse frembød de franske Forestillinger, der i Sommermaanederne 1836 og 1837 bleve givne af Delcour's Selskab,

der kom hertil fra Berlin, hvor det havde fast Stade. Det var ikke stort, kun indrettet paa at give mindre Dystspil og Vaudeviller, men ikke alene var Personalet fortrinligt — en Elsterinde som den hyndefulde Mlle Lancestre, en Elster som Pechena, og en Komiker som Francisque skulde man vanskelig finde Magen til — men der var ogsaa et udmærket Sammenspil, og Valget af Emaastykkerne meget heldigt. Trods Sommervarme og Vandliggen gaves disse Forestillinger stadig for fuldt Hus, Jeg skal endnu for en Fuldstændigheds Skyld nævne de Operaforestillinger, som under stærkt Tillob i 1834 bleve givne af det tydske, saakaldte slesvig-holstenste Theatersekskab paa Vesterbroes daværende Theater, og som havde flere gode Kræfter at raade over. Blandt disse gif Tenoristen Georg Seest over til det fgl. Theater, men svarede saa lidet til Forventningen, at han tilsidst sank ned til simpel Korist. Med dette Sekskab fulgte, jeg troer som en Art Regissør, eller maaste kun af blot Interesse, en Grev Hahn-Hahn, hvis Iver for den dramatiske Kunst og Deltagelse i mangfoldige Theaterentrepriser havde ødelagt hans næsten fyrstelige Formue paa flere Millioner. Som Dbing var han nu aldeles forarmet, og der var af Barmhertighed forundt ham en lille Stilling ved det hamborgske Stadt-Theater. Det var en høi, statelig Mand med et smukt og intelligent Hoved, omgivet af hvide Haar. Jeg fik Leilighed til at tale med ham, og forbausedes over den Kjærlighed, hvormed han omtalte sit Liebhabereri, der næsten havde bragt ham til Bettelstaven. Hans Person er netop nylig kommen mig i Minde ved Hertugen af Sachsen-Meinings Liebhabereri i lignende Retning, og som efter Sigende koster ham en halv Million Mark aarlig.

Det nævnte Operasekskab blev paa Vesterbroes Theater afløst af et andet tydske Theatersekskab, hvis Specialitet var Opførelsen af Raymunds Eventyrkomedier og Nestrons og Angelhs Farcer. I disse glimrede især to Skuespillere, Zimmermann og Wilke, der virkelig ogsaa vare meget morsomme. En dansk født Skuespiller Palleesen var ogsaa med dette Sekskab. Han havde et sjældent Lune, spillede meget lystige unge Fyre og gjorde især Lykke i „Den reisende Student“. Bestyrelsen for det fgl. Theater engagerede ham derfor; men uagtet

han gjorde Lykke i flere komiske Roller, kunde han ikke finde sig tilrette i Forholdene og forlod Theatret efter Saisonens Slutning.

— — Dette er, hvad jeg erindrer om de kjøbenhavnske Theaterforhold i mine første Ungdomsaaar. Som de Minder, der høre til mine glædeligste og nydelsesarigste, har jeg troet at turde medtage dem, da jeg tillige antager, at de kunne gjøre Krav paa Interesse for Andre.

VIII.

I den Udvikling, som i det sidste Decenium eller endnu længere tilbage er foregaaet med Kjøbenhavn, dets Institutioner, Samfundsforhold o. s. v., staaer den Kjøbenhavnske Journalistik i første Række. Det er, kan man vel sige, fulgt godt med Udlandets Bladindustri. Det gjælder ikke alene Dagspressens Mangfoldighed, men ogsaa Bladenes Volumen, deres Redaktion og Teknik. Hvorledes det er, foreligger jo for Enhver, og jeg skal derfor ikke gaa nærmere ind derpaa. Denne Udviklings Omfang og Bestaenhed vil ogsaa sammenlignelsesvis fremgaa af denne Fremstilling af den kjøbenhavnske Journalistik i min Ungdom, som Læserne ville finde i det Følgende.

Den Gang eksisterede der egentlig kun to politiske Blade: „Den danske Statstidende“ — eller som den senere betitledes: „Den til Forsendelse med de fgl. Brevpostier privilegerede Berlingske og politiske Tidende“, hvilket den, kuriøst nok, endnu kalder sig — og Bladet „Dagen“. „Berlingske Tidende“ var allerede den Gang et gammelt Blad. Oprindeligt skriver den sig fra 1748, da daværende Bogtrykker Ernst Heinrich Berling ved Kjøb kom i Besiddelse af det Wielandtske Avisprivilegium. Først udkom den med Titlen „Kjøbenhavnske Tidender“ i et smaat Kvartformat en Gang ugentlig. Saa i 1808 blev den til Statstidende i en tospaltet Folioudgave to Gange ugentlig. Saa blev den trespaltet, men endnu i min første Ungdom (1828—39) udkom den 4 Gange om Ugen alene om Aftenen, og det var først i 1836 at den begyndte at udgaa hver Søndag.

Udgivelsen af Morgenbladene og andre Udvidelser skrive sig fra Tiden efter 1848.

„Dagen“ blev stiftet i 1803 af Bogtrykker N. H. Seidelin, som paa Titlen kaldte sig „Kommandersergent ved det borgerlige Artilleri og Literatus“. Han var en ikke ilde begavet Mand, men tillige en Særling, hvilket ogsaa viste sig deri, at de to første Udgange af Bladet, som udkom 4 Gange om Ugen i Kvart, tryktes med latinske Bogstaver, vistnok det første her tillands. Men formodentlig mærkede Seidelin, at denne Novitet ikke faldt i Publikumsmag, og fra 1805 lod han Bladet trykke med danske Bogstaver. Under sin Redaktion af „Dagen“ kom Seidelin — der overhovedet førte en temmelig skarp Pen*) — flere Gange i Kollision med Trykkefrihedsforordningen af 27de September 1799. Denne paabød bl. A., at den Person, der var kjendt skyldig i Overtrædelse af Lovens Bestemmelser, ikke maatte lade Noget trykke forinden Manuskriptet var forevist Stedets Politimester. Dette overholdt Seidelin ikke, uagtet han tidligere var straffet for Presseovertrædelse, og som en Folge deraf blev han ved Højesteret fradømt sit Bogtrykkerprivilegium. Men han fortsatte uførtroent sin publicistiske Virksomhed og efterat han i 1811 havde erhvervet Privilegium til at meddele politiske Nyheder, udvidede han sit Blad fra tospaltet Folio til trespaltet og udgav det endog 7 Gange om Ugen, altsaa Søndagen

*) N. H. Seidelin kom ikke sjældent i Strid med Forskjellige, deriblandt med de kjøbenhavnske Møllere. Ved Marskriftet meddelte han i Bladet „Dagen“ Antallet af Interessenterne i de forskjellige Laug og Korporationer i Kjøbenhavn, og denne Fortegnelse sluttede han med: „Møllerne ere som sædvanlig — Tyve“. Dertil var nemlig Antallet af Møllerne i Kjøbenhavn ved Lov indskrænket. Som et Kuriosum kan tilføies, at Seidelin under en Diskussion om Laugenes Omdannelse fremkom med et Forslag, gaaende ud paa den ret fornuftige Idee, at de forskjellige Laug skulde slaaes sammen i Genhold til det Materiale, hvori de arbejdede, saasom Tømrerne, Smedkerne og Stofemagerne i et, Smedene, Blikkenslagerne i et andet, o. s. v. Hvortil Barbererne skulde henføres, havde sin Vanstuelighed; men Seidelin vidste Naad. Han fandt ud, at de maatte forenes med Garverne og Handskemagerne, thi som disse arbejdede Barbererne i Skind.

med, hvilket dog kun varede et Aar. Fra R. H. Seidelin gik „Dagen“, saavidt jeg troer endnu i hans levende Live, over til Ksæsesfor Rostock, under hvem det blev redigeret af Forskjellige, deriblandt af Overskou og tilsidst af Kvæstor ved Universitetet, Rancelliraad Fribert. Under ham blev Bladet meget udvidet, idet det udkom i 6 Spalter, og det var ogsaa det Første, som begyndte med Romanfeuilleton (Paris' Mystrier). Men det gik galt under Friberts Redaktion — det Nærmere herom vilde det blive altfor vidtløftigt at meddele — en skøn Dag i 1843 forsvandt han pludselig fra Kjøbenhavn paa Reise til Amerika, og dermed ophørte „Dagen“ at udkomme.

Naar jeg i det Foregaaende betegnede „Berlingske Tidende“ og „Dagen“ som de eneste politiske Blade, der udkom her i Kjøbenhavn i min Ungdom, saa maa jeg til bedre Forstaaelse bemærke, at dette „politiske“ var meget begrænset. Det var kun den indenlandske Politik, disse Blade befattede sig med, idetmindste indtil Frihedsbevægelsen under Frederik den Sjettes sidste Leveaar og under Christian den Ottendes Regeringstid gjorde sig gjældende hos os. Om indre Anliggender af politisk Natur taltes der saa godt som aldrig, og hvad den udenlandske Politik angik, saa var der sørget for, at der aldrig fremkom Noget, der kunde se ud som Kritik eller som kunde anses for at være fremmede Magter ubehageligt. Dertil tjente Plakaten af 2den Oktober 1810, hvorved det bestemtes, at ethvert Blad der havde opnaaet Privilegium paa at meddele politiske Efterretninger, skulde underkastes Censur ved en dertil beskikket Censur. Man kan jaaledes forstaa, at Politiken blev givet i en yderst forthyndet Skikkelse, for at der ikke skulde opstaa Konflikter med Censur. Den Tvang, som derved var paalagt disse Blades Ledere, fremkaldte temmelig hyppige Redaktørskifter, og man kan ogsaa forstaa, at Mænd som Nathan David og Malthé Møller hurtig blev kjede af denne Opgave ved „Berlingske Tidende“. Først M. L. Nathanson, der kom til i 1836, forstod nogenlunde at klare Censurens Skjær; men man kan godt begribe i hvilken Grad han sølte sig lettet, da denne Censur ved Grundlovens Givelse blev ophævet.

Men ogsaa for de upolitiske Blade bestod der en Censur, som ved en Praxis fra Myndighedernes Side, der ikke havde noget Medhold i de bestaaende Pressebestemmelser, efterhaanden var indført og tillige paa en vis Maade fandt en Støtte hos selve de vedkommende Bladudgivere, idet de derved ansaae sig sikre for retslig Tiltale for Presseforseelser. Medens nemlig Presjeloven ikke etablerede nogen som helst Censur over Forfattere, der ikke allerede vare dømt for Overtrædelse af Trykkefriheden, og den med Gjennemsynet af trykte Skrifter betroede Politiebedsmand ikke var berettiget til at kræve en Tøddel forandret deri, men kun, naar han fandt noget Lovstridigt, havde at indsende Bladet eller Skriftet til Rancelliet, som da havde at bestemme, hvorvidt Forfatteren eller Bladudgiveren skulde tiltales — medens dette saaledes var den lobbefalede Fremgangsmaade, var Praxis helt forskjellig. Den omtalte Politiebedsmand, i Reglen en Assessor i Politiretten, fik tilsendt et Korrekturastrøg af det vedkommende Blad eller Skrift, og fandt han da Noget, der, efter hans Mening, var utilbørligt, udstregede han hele Sætninger eller hele Stykker, ogsaa enkelte Ord, og dette maatte den vedkommende Redaktør eller Forfatter finde sig i og saa godt det lod sig gjøre udfylde den derved fremkomne Lafune. Sa, der krævedes endogsaa, at den anonyme Forfatter til en eller anden Bladartikel skulde navngives for Embedsmanden, for at han kunde vide, til hvem han havde at holde sig. Han var saaledes Censur i Ordets fulde Forstand, og under denne Tittel gif han ogsaa. Hvor ofte har jeg ikke som Bogtrykkerdreng bragt Korrekturastrøg af „Politivennen“, de enkelte Artikler undertegnede med ægte eller fingerede Navne af Udgiveren, til „Censur“, — jeg kan huske 3: Assessorerne Eberlin, Danchel og Keiersen — og hvor ofte fik jeg det ikke tilbage med ikke saa faa Udstregninger, udførte med Rødkridt.

Overfor denne Censur tog vedkommende Redaktør eller Udgiver undertiden paa en Maade Repressalier, vel nærmest for at henlede Publikums Opmærksomhed paa Overgrebet og appellere til det. De bestod deri, dels at udslettede Stykkers Plads ikke udfyldtes — de saakaldte Censurhuller — og dels at der anbragtes Tankestreger istedetfor de udstregede Sætninger, som det f. Ex. skete i „Kjøbenhavnss-

posten". Men saa optraadte daværende Sekretær Tage Ulgreen-Uksing i flere Artikler i „Dagen“ og „Kjøbenhavnsposten“ (i 1835) samt i et eget Skrift mod dette Censurbæsen, paaviste, at det var ulovligt, og at det stod til Bladudgiverne og Forfatterne selv at unddrage sig Censuren kun ved at holde sig til de klare Bestemmelser i Forordningen af 27de September 1799. Denne Anskuelse, hvori han fik Medhold af ansete Mænd, trængte da ogsaa igjennem, og Følgen var det store Antal Pressprocesser, som betegnede Aarene Fyrre.

Men jeg vender tilbage til de to politiske Blade „Dagen“ og „Berlingske Tidende“. Deres Indhold af politiske Efterretninger fra Ublandet har jeg før nærmere betegnet, og hvad det øvrige Stof angaar var det temmelig tarveligt — mest Oversættelser af etnografisk, biografisk eller literært Indhold. Om vore egne Forhold forekom der meget sjældent Noget, undtagen Et og Andet om kommunale og lokale Anliggender. Nyhedsstoffet, som man vel kan sige udgjør en af de væsentligste Livsbetingelser for Nutidens Journalistik, var næsten forsvindende. Der var Hofnyheder, Theateranmeldelser, Beretninger om notable Dødsfald; det var omtrent det Hele. Til det nuværende Reportervæsen, der nu næsten har naaet Overmodenhed, kjendte man den Gang saa godt som ikke, og selvsølgelig heller ikke til dets Frugter. Forøvrigt maa jeg bemærke, at den Tid, jeg herved sigter til, gif forud for Frihedsbevægelsen. Med dennes Fremtræden foregik der forstjellige Forandringer med de nævnte Blades Indhold, navnlig i Henseende til Stoffet, idet baade „Berlingske Tidende“ og „Dagen“ optraadte mod denne Bevægelse nærmest paa Regeringens Vegne. Det var saaledes Tilfældet med „Berl. Tid.“ under Nathanson og med „Dagen“ under Fribert. Nathanson udvidede ogsaa betydeligt „Berl. Tid.“s Nyhedsrubrik; han var den første, som lod Nyhedstitlerne trykke med fed Skrift.

Og nu disse Blades Volumen! Forstjellen mellem da og nu vil jeg gjøre anskuelig ved en Erfaring fra det kgl. Bibliotheks Væsejal. Jeg skulde se Noget i „Berl. Tid.“ for 1832 og i „Nationaltidende“ for 1887. Budet bragte mig først den nævnte Aargang af „Berl. Tid.“, et Bind i smaat Folio, som han med Lethed har under

den ene Arm, og derefter kom han slæbende med „Nationaltidende“ med al Anvendelse af sine Kræfter, vistnok henved et Centner tung Byrde, i alt Fald 20 til 30 Gange sværere end det førstnævnte Bind. Man kan da forstaa, at det Personale, som den Gang anvendtes ved Bladene, var yderst faatalligt, især hvad de faste Medarbejdere angik. Der var næppe flere end to eller tre foruden Redaktøren. En Redaktør ved et herværende Høireblad har fortalt mig, at han har henved 80 Medarbejdere, hvoraf en stor Del ere fast ansatte. Hvorledes Forholdene ellers var, afspeiler sig deri, at „Dagen“s Redaktør ikke havde sit eget Bærelse, at dets Bladhold indskrænkede sig til „Børsenhalle“ og „Hamb. Correspondent“ og til nogle enkelte danske Provindsblade.

For den nuværende Dagspresse ere Avertissementer en meget vigtig og væsentlig Indtægtskilde; uden denne vilde sikkert de fleste Blade ikke kunne bestaa i Betragtning af de store Udgifter, som de kræve til Papir, Trykning, Redaktion og meget Andet, hvilke paa langt nær kunne dækkes ved den Indtægt, der indkommer ved den i Reglen i Forhold til Bladenes Størrelse meget lave Abonnementspris. Et Dagblads Budget er derfor ogsaa særlig beregnet paa den Indtægt, som Avertissementerne afgive, og dette støttes heldigvis ved den Omfang, Averteringen har taget paa Grund af den stedsse stigende Konkurrence mellem det Utaal af Handlende og Industridrivende, som en Stad af Kjøbenhavns nuværende Størrelse frembyder, de talrige Forlystelsesetablissementer og andre Forhold, som det vilde blive for vidtløftigt nærmere at omtale. For i saa Henseende at have noget Sikkerhed at regne paa, have ogsaa nogle Blade bortforpagtet deres Avertissementsrubrik, ligesom der jo ogsaa ved flere af dem er ansat Agenter til at forskaffe Avertissementer mod Rabat, medens der tilige her i Staden bestaaer flere Agenturer til dette Diemed.

Alt dette var ikke Tilfældet i min Ungdom. Retten til at optage Avertissementer mod Betaling til en bestemt Taxt var knyttet til et Privilegium, og dette var dengang kun „Berlingske Tidende“ og „Adresseavisen“ i Besiddelse af. I disse Blade, men dog mest i „Berl. Tid.“, skulde ogsaa de forskjellige retslige Avertissementer indrykkes mod en bestemt Betaling. Hvorvidt „Dagen“ som politisk

Blad ogsaa havde et saadant Privilegium, skal jeg ikke kunne sige, idetmindste fandtes der sjældent Avertissementer i dette Blad.

„Adressaavisen“ var i min Ungdom og senere hen det for Kjøbenhavn mest søgte Avertissementsblad, og der var næppe noget Hus i Staden, hvor det ikke holdtes. Det blev i 1759 stiftet af den driftige Agent Hans Holck*), der ved dets Udgivelse i den første Tid havde ikke saa Lidt at kæmpe med i de Hindringer, som af Udgiverne af „Berlingske Tidende“ lagdes ham i Veien, fordi de frygtede ham som Konkurrent. Men Bladet gik efterhaanden feirrigt frem, og det skyldtes væsentlig den Dygtighed, hvormed det blev ledet. Foruden Avertissementer indeholdt det Dagsnyheder og Afhandlinger, dels originale, dels oversatte, som ogsaa den Omstændighed, at Holck gennem Bladet virkede for Oprettelsen af velgjørende Foretagender og nyttige Institutioner, hans næsten altid rimede Taksigelser for indkomne Gaver, og de i Datidens Smag holdte fulvstige Dødsanmeldelser i betydelig Grad bidrog til Udbredelsen. Først udkom Bladet kun een Gang om Ugen i et Ark i Kvartformat, men allerede et Par Maaneder efter udkom det to Gange og senere efterhaanden hver Søndag, tæt trykt med Petit og undertiden med Tillæg. Efter Holcks Død gik „Adressaavisen“ over til et Aktieselskab, der, saavidt jeg troer, nok bestod af et Par enkelte Familier, som endnu ere dens Eiere. Den gav et meget betydeligt Overskud og i min Ungdom betragtedes den som en sand Guldgrube. Den Gang var den blot et Avertissementsblad, Eierne havde nemlig ment, at det Stof, som Holck havde virket med og udøvet Tiltrækning, ikke mere var nødvendigt. De fandt sig jo ogsaa assureret ved et Privilegium, der sikrede dem mod enhver Konkurrence.

Men en saadan opstod dog. I 1836 begyndte Cand. theol. Peter Larsen Udgivelsen af „Kjøbenhavns Kommissions-Tidende“, der, foruden at den optog alle Slags Avertissementer til en billigere Taxt end „Adressaavisen“, tillige bragte Dagsnyheder fra Kjøbenhavn og Provindserne, saakaldte Blandinger osv., og saaledes tiltalte Mange. Bladet fandt derfor hurtigt stor Udbredelse, i Forhold der-

*) Om ham henviser jeg til en Artikel i min Bog „Fra vore Fædres Tid“.

til strømmede Avertissementer ind, Formatet blev udvidet til fire-spaltet stor Folio, og man kan da ogsaa forstaa, at det begyndte at blive en farlig Konkurrent for „Adresseavisen“. Dennes Eier anlagde nu Sag mod Larsen, og som en Følge deraf ophørte Bladet at udkomme, men kun som et Skin, idet Udgiverens Broder, Silke- og Klædefræmmer C. Larsen, strax begyndte et lignende Blad under Navn af „Allm. Kommissions-Tid.“, der gik til Efteraaret 1839 og ophørte paa Grund af Sagsanlæggelse. Cand. Larsen lod sig dog ikke forknytte; atter udgav han Bladet, dog kun meget kort Tid, idet Kongens Foged paa Requisition forbød Udgivelsen. Endelig som sidste Anstrængelse skete der et Forsøg af Larsen paa at henvælge Bladet til Røskilde under Navn af „Røskilde Avis“ med Bogtrykker Hansen som Udgiver, men ogsaa det blev forpurret. Disse Forsøg paa at skabe en Konkurrent til „Adresseavisen“ endte med, at Larsen, hans Broder og Hansenattes under Tiltale, og at de hver idømtes en Mulkt af 500 Rdlr. Forøvrigt begyndte nu ogsaa enkelte Blade i Fyrverne at optage Avertissementer gratis. Saavidt jeg husker, men dog uden bestemt at paastaa det, gjorde „Adresseavisen“s Privilegiehavere ogsaa Forsøg paa at hindre dette, dog uden at det lykkedes.

Desto farligere for „Adresseavisen“ var Ophævelsen af dens eksklusive Privilegium ved Grundlovens Givelse. Nu kunde alle Blade optage Avertissementer mod Betaling. I de første Aar udøvede det ikke nogen synderlig Virkning paa „Adresseavisen“, det var blevet en Bane at avertere deri, og den udkom stadig i samme store Format som tidligere med ikke saa Tillæg. Men saa, for vel 15 Aar siden begyndte det gaa tilbage med den paa Grund af den store Konkurrence, men vel ogsaa derfor, at dens Bestyrelse ikke havde anset det nødvendigt at gaa frem med Tiden, navnlig ved som Kommissions-Tidenden at meddele Dagsnyheder og andet Læsestof. Først efterat Avertissementerne vare aftagne i en Grad, der i Forhold til Fortiden maatte kaldes meget betydelig, tyede man til at omdanne Bladet i den Retning. Men det gjælder derom, som om andre Foretagender, hvis Reform ikke foretages, i rette Dieblit: trop tard.

Blandt de saakaldte upolitiske Blade, d. v. s. saadanne som ikke havde Ret til at meddele politiske Efterretninger fra Udlandet, indtog i min første Ungdom, eller rettere i mine Drengaar, Soldins „Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn“ ubetinget den mest fremragende Plads i enhver Henseende. Det var stiftet i 1803 af Johan Werfel, en paa de forstjelligste Omraader meget skrivende Forfatter, der ved populære Artikler om Kjøbenhavneri forstod at give det en ikke ringe Tiltrækning. Sin største Anseelse opnaaede det dog under Salomon Soldin, som i nogen Tid havde været Werfels Medarbejder, og overtog Bladet i 1810. Soldin, født 1774 af jødiske Forældre, var Autodidakt og sin Broders, Boghandler Abraham Soldins, Kompagnon. Han var en meget begavet Mand, et lyst Hoved og tillige en udmærket Journalist. Den Maade, hvorpaa han styrede „Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn“, der udkom to Gange om Ugen i et tættrykt Kvartark, kan endnu i vor Tid tjene som et Mønster. Han selv skrev mange Artikler, dels humoristiske, der behandlede kjøbenhavnske Samsundsforhold, og hvis Satire som oftest var meget rammende, dels Artikler om vor Handel og Skibsfart samt om almenyttige Gjenstande, i Reglen funde og træffende. Undertiden indeholdt Bladet ogsaa Digte fra hans Haand, og en Række Artikler fra en Reise, han foretog paa Sjælland og Derne, frembyde endnu ikke ringe Interesse ved de Oplysninger, de indeholde om daværende Provindsliv og Lokalteter. Han skrev en for den Tid meget smukt og korrekt Dansk, der endnu kan tjene som et Mønster til Efterligning. Bladet havde tillige en ret righoldig Nyhedsrubrik, som desuden omfattede udenlandske Efterretninger, hvorved han forstod at gaa uden om Forbudet mod Optagelse af Politik ved at give Begivenhederne biografisk eller historisk Fklædning. Overhovedet kan Bladet siges at være en udtømmelig Kilde for Kundskab, ikke blot om det kjøbenhavnske Samsundsliv i Datiden i næsten alle Retninger, men ogsaa om de daværende Verdensbegivenheder, og af denne Kilde have ogsaa, som jeg har lagt Mærke til, mange senere Forfattere øst.

Men hvad der ogsaa i høi Grad bidrog til at give Bladet en stor og varig Værdi, var den Omstændighed, at Datidens literære,

digteriske og kunstneriske Stridigheder og Kampe udsægtedes deri. Det vil være tilstrækkeligt at anføre, at her førtes Kampen mellem Grundtvig og hans Antagonister, at endel af den Feide, som Baggesen var indviklet i, blev udsægtet her, samt at den ældre Molbech, Torfel Baden, Finn Magnussen, S. L. Heiberg og mange andre bekendte og dygtige Mænd vare stadige Medarbejdere. Der er ikke et Nummer i den hele Samling af Aargange, uden at det frembyder almindelig eller speciel Interesse. Bladet hørte til de dannede Klassers Yndlingslæsning.

I 1825 ophørte Salomon Soldin med Udgivelsen, og Bladet gik over til den nærmest som statistisk Forfatter bekendte Statsraad Fr. Thaarup. Soldin var den Gang kun 54 Aar, men hans Helbred var svækket ved hans utrættelige Arbejde, og ikke sjældent havde han Kvatkerier med Autoriteterne i Henseende til Opfattelsen af Trykkefriheden, hvad der gjorde ham kjed af sin Virksomhed. Han var desuden en rig Mand, og han trængte til nogen Hvile. Han vilde at Bladet skulde have „en kristelig Begravelse“. Det fortalte han smilende sine Venner, naar man spurgte ham, hvorfor han var fratraadt. Og han tog ikke fejl deri. Det viste sig snart, at Thaarup ikke var Manden til at følge i Salomon Soldins Fodspor, og skjøndt denne af og til skrev Artikler i Bladet, gik det dog saa betydeligt tilbage, at Thaarup saae sig nødsaget til at fratræde Redaktionen. Derefter gik Bladet over til Bogtrykker Jacobsen, der fik Claudius Rosenhoff til at redigere det, først anonymt, senere under Navn. Det førte da Titel af „Allernyeste Skilderi af Kjøbenhavn“. Men uagtet Rosenhoff i flere Henseender var Hvervet voksen, maagtede han dog ikke at holde Bladet oven Vand; han fratraadte efter et Par Aars Forsløb. Tilslidst kom det i Hænderne først paa en Literat Rosemose, og senere paa en anden Literat Stabell, hvorved det ved personlige Kjøvelerier sank temmelig dybt ned. Saavidt jeg mindes, ophørte Bladet at udkomme i 1836.

Salomon Soldin døde den 27de November 1834, 63 Aar gammel, Foruden som Journalist har han sat sig et smukt Minde, idet han har oprettet den Soldinske Stiftelse i Skindergade for 25 ubemidlede Familier.

I Begyndelsen af Trediverne blev der gjort Forsøg med et Blad, hvis Mage selv var i journalistisk Henseende opfindsomme Tid endnu ikke har præsteret, dog simpelthen af den Grund, at Nutidens hurtige Kommunikationsmidler i næsten alle Arter gjør det overflødig. Dengang fik man jo sine Efterretninger fra Ublandet over Hamborg, og det var ikke saa sjældent, at det varede næsten ligesaa mange Dage, som det nu varer Timer, før de naaede til Kjøbenhavn og optoges i Bladene. Indseende det Mislige i denne Langsomhed, erhvervede en herværende Literat Privilegium paa, at udgive et dansk Blad i Hamborg, som da kunde optage politiske Efterretninger saa hurtigt, som de indløb selv fra de fjerneste Kanter, og at Bladet saa med disse kunde forsendes til Kjøbenhavn og andetsteds i Danmark. Det fik Navn af „Hamborgerposten“. Men dets Tilværelse var kun stakket. Det udkom fra Januar til Marts 1831 i kun 26 Numre og ophørte da. Aarsagen var nok den, at Stifteren ikke havde beregnet, at Bladets Forsendelse fra Hamborg til Kjøbenhavn om Vinteren vilde medtage en saa rum Tid, at dets friske Nyheder bleve gamle, før de ankom, og at de bestaaende politiske Blade kunde levere dem ligesaa hurtigt som „Hamborgerposten“. Følgen var, at Bladets Afsetning var ringe, og at derfor den Kapitalist, som havde lovet at støtte Foretagendet med Penge, trak sig tilbage.

Den Mand, som havde undfanget Ideen dertil, var paa en vis Maade en Original, der i lang Tid spillede en eiendommelig Rolle som literær og journalistisk Bussemænd. Han hed Blok Tøxen, var født 1776 i Tørningeleshn i Sønderjylland og havde ført et meget bevæget Liv. Han var allerede udover den første Ungdom, da han tog Studentereksamen, ernærede sig som Huslærer, blev ansat som Adjunkt i det tydske Sprog ved Metropolitan-skolen, hvilket han opgav for at være Landmand. Og saa dette blev han kjed af, reisste til Norge, hvor han en Tid opholdt sig som Timelærer, og endelig vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han optraadte som Forfatter i mangfoldige Retninger. Sit Renomé erhvervede han sig dog nærmest som Pamfletist. Han førte en skarp Pen og havde en eiendommelig Evne til at være spydig og grov. Utallige ere de literære Kontroverser, han havde med andre Literater, han var ligefrem frygtet, og der er al Grund

til at antage, hvad der fortaltes, at Frederik den Sjette tilstod ham en Marspenge mod den Forpligtelse ikke at angribe ham og Regeringen. Saavidt jeg erindrer, var han flere Gange sat under Censur med det bekjendte: „Maas trykkes. Keisersen.“

Som en enkelt af hans Kontroverser erindrer jeg den, han havde med en anden Literat, Chr. Wosemose. „Politivennen“ og „Adressrevisen“ var Arenaen. Som en Prøve paa Polemiken skal jeg anføre et Vers fra Blok Tøgen til Wosemose, der sluttede saaledes:

„Du tager Dynd fra hver en Waasemose,
Se det er mit Svær — stik det i din Pose.“

Hvortil Wosemose svarede:

„Blok Tøgen — Tøgen Blok!
Er det ene Navn ei nok?
Gud bevare vor Blok Tøgen
Som for Blokken som for Tøgen.“

Naar man nu gjennemlæser nogle af denne Stadsfathrikus' literære Udgydelser, er det næsten umuligt at forstaa, hvorledes han kunde opnaa at blive saa frygtet, som det i Virkeligheden den Gang var Tilfældet. Det Meste deraf gjør nu snarere ved Angrebenees Plumpthed, ved den topuaalte Indbildskehed, ved den komplette Mangel paa Vittighed, men tillige ved det knudrede, med en Masse Interpunktioner udstyrede Sprog et komisk Indtryk. Tilslidst tog ogsaa „Corfaren“ ham under Behandling. Det skete paa en saa grundig og saa morsom Maade, at hans Rolle dermed var udspillet.

Blok Tøgen var en lille Mand med et ret karakteristisk Ansigt. Jeg erindrer, at han altid gik med blottet Hals, med Bordsdugs Klæfjet og iført en Klædning af hjemmegjort graat uldent Tøi, hvorfor man ogsaa kaldte ham den graa Mand. Leverende hyppige Artikler til „Politivennen“, kom han ofte paa Kjøppings Trykkeri for selv at læse Korrektur, og han fik da ofte en Passiar med mig, da han var meget snaksom. Han døde næsten ubemærket den 4de Februar 1848.

I den Periode, som gik forud for den vaagnende politiske Bevægelse i Trediveaarene, gik, som allerede antydet, den literære Interesse hos Befolkningens Masse væsentlig i Retning af det Underholdende, om man vil, det Æsthetiske, hvorved naturligtvis ogsaa Theatervæsenet, den literære Kritik o. Desl. spillede en fremtrædende Rolle. Dette affpeilede sig i de saakaldte upolitiske Blade, som udkom i mine Drengaar og i min første Ungdom, og hvis Stof for en stor Del var hentet fra tydske Forfattere og fra de saakaldte Taschenbücher, der den Gang i stort Antal udkom i Tydskland. Tromlihs, van der Velde's, Frederikke Vohmanns historisk-romantiske Fortællinger, ligesom Hoffmanns geniale og fantastiske Noveller, bleve oversatte ligesaa frisk, som de udkom, og i enkelte originale Fortællinger sporede der ogsaa en stærk Paavirkning af Walter Scott, hvis epokegjørende Romaner allerede havde fundet stor Indgang hos os gennem Oversættelser.

En Yndlingslæsning frembød i flere Aar Skuespiller Chr. Niemann Rosenkildes „Brevduen“, som paabegyndtes i 1818 og udkom uafbrudt i 7 Aargange en Gang om Ugen i stort Kvartformat. Den indeholdt i et ret heldigt Udvalg Oversættelser af de nævnte tydske Forfattere samt af Claren, som for det meste besjergedes af Overskou, Anekdoter og andre Smaating, men hvad der især gav Bladet en stor Tiltrækning for Mange, var selve Rosenkildes pudsigte Fortællinger og Broblerier, der senere ere samlede i en egen Udgave. Han havde en egen Maade at skrive paa, saa komisk og og lattervækkende, at det udøvede en uimodstaaelig Virkning. Da han efterhaanden havde ophørt dermed, sygnede Bladet hen og ophørte at udkomme. Et Forsøg paa at gjenoplive det i 1830 bristede, idet det kun udkom i 6 Numre.

Af ubetinget literært Værd var N. E. Boyes i 1822—25 udgivne „Aftenblad“. N. E. Boye havde bl. A. gjort sig bekendt ved sin under det pseudonyme Navn Peter Wegener ivrige Deltagelse i Striden mellem Baggesen og Dehlsenshläger, hvorved han stillede sig paa Sidstnævntes Side, ligesom han ogsaa ved forskellige literære Arbejder, især ved sine Bidrag til den Holbergiske Literatur havde erhvervet sig et anset Navn. „Aftenbladet“ indeholdt mange

Artikler, hørende til Literatur og Kritik, som endnu kunne læses med Interesse, og Boye havde dygtige Medarbeidere, saasom Rahbek, Rasmus Nyrop og Chr. Molbech. Sidstnævnte optraadte i flere Artikler mod den nye Retsskrivning, som den berømte Sprogforsker Rasmus Rask vilde indføre, og disse have endnu en vis Aktualitet i Henseende til den nuværende orthografiske Dmtumling og det deraf følgende sproglige Anarki.

Men den, som først og fremmest var Stifter af Blade af underholdende og æsthetisk Natur, var J. P. Liunge. Født 1790 tog han som ungt Menneske dansk juridisk Examen. Han blev ansat som Kopist ved Frederiksværks Hovedkontor i Kjøbenhavn, men sydelede ved Siden deraf med literære Arbeider, navnlig med Oversættelser fra Tydsk og Engelsk, og slog sig derefter paa Journalistiken, hvortil han, som et lyst Hoved, havde gode Betingelser. Begyndelsen skete med det æsthetiske Blad „Harpen“, der indeholdt Digte, Noveller, originale og oversatte Tidsskilbringer og Anekdoter, og udkom en Gang ugentlig i Kvartformat fra 1820 til 1824. Samtidig udgav han et Literatur-, Kunst- og Theaterblad, hvortil han fik gode Medarbeidere, blandt disse daværende Professor C. N. David, som her begyndte under Mærket Y. J. at skrive sine dygtige Theaterartikler. Begge disse Blade fortsatte Liunge i 1825 og 26 under Navn af „Kjøbenhavns Morgenblad“, i Begyndelsen i Fællesskab med C. N. Rosenkilde, som ogsaa her skrev nogle af sine humoristiske Historier. Dette Blad udkom i ny Suite i 1831—32 udgivet af Liunge, og redigeret af Grüne og G. Siesby; men forinden havde Liunge i 1827 i Forening med Dve Thomsen stiftet et nyt Blad, „Kjøbenhavns-Posten“, der blev af ikke ringe Betydning i forskjellige Retninger og holdt sig gennem en lang Række af Aar.

„Kjøbenhavns-Posten“ udkom først 3 Gange om Ugen i tospaltet Kvartformat og var i de første Aargange nærmest af literær og æsthetisk Natur. Den var dygtigt redigeret, og Liunge havde ikke faa gode Medarbeidere, deriblandt Rahbek, Rasmus Nyrop, Peder Hjort o. Fl. Christian Winther skrev deri sine første Digte og Dehlschläger gav jævnlig poetiske Bidrag. Dette bevirkede, at Liunge faae sig istand til at udvide „Kjøbenhavns-Posten“ til 4

Gange om Ugen og senere til 6 Gange, saa at det blev et Dagblad. Endnu et Par Aargange vedblev Bladet at være rent æsthetisk og literært, og særlig var det Organ for de Soranske Modstandere af J. L. Heiberg og hans „Flyvende Post“ — en Polemik, der førtes med skarpe Vaaben, og hvori Christian Wilsters poetiske Dystløb med Heiberg indtog Hæderspladsen. Den store Udbredelse, som Bladet havde faaet, vakte Omsæt hos Datidens Frihedsmænd om at gjøre det til Organ for den politiske Bevægelse i Frederik den Sjettes sidste Regjeringsaar. Liunge, som selv var greben af denne Bevægelse, gik ind derpaa. I 1832 blev Bladet derfor næsten udelukkende politisk, og det var her, at David, Orla Lehmann, Balthazar Christensen, Westfely og flere Andre af Bevægelsens Ledere førte Kampen mod Absolutismen, indtil de kort efter Christian den Ottendes Thronbestigelse stiftede „Fædrelandet“ som deres eget Organ. Under denne Periode var F. Gjøvdad i flere Aar „Kjøbenhavns-Postens“ Redaktør, medens Liunge vedblev at være Eieren og Udgiveren. Gjøvdad fratraadte, da „Fædrelandet“ blev stiftet, S. P. Grüne blev Redaktør, og ved den Leilighed fik jeg Foden ind i den kjøbenhavnske Journalistik, idet Liunge engagerede mig som Medarbejder, først i den meget beskedne Stilling som Referent og Reporter, indtil jeg efterat have skrevet nogle selvstændige Artikler viste mig værdig til at blive fast Medarbejder.

Endnu skal jeg nævne, at Liunge ved Siden af sin journalistiske Virksomhed udgav flere underholdende Tidsskrifter, saasom „Novellebibliothek“ og „Repertorium for Morfskabslæsning“, der begge udkom i en længere Arrække. Det var ogsaa ham, som i Forening med Dr. Hjaltelin opnaaede hos Christian den Ottende at faae Tilladelse til ved Hjælp af et Aktieselskab at anlægge Klampenborg Badeanstalt, hvorved han indtil sin Død i en høi Alder var Inspektør. Selv i denne Stilling og efterat „Kjøbenhavns-Posten“ for længe siden var gaaet over til Grüne, opgav han ikke sine journalistiske Tilbøieligheder. Han leverede saaledes af og til Notitser og Smaaating, især efter engelske Blade, til den af G. Siesby og mig redigerede „Flyvepost“.

Jeg har ovenfor nævnt S. L. Heibergs' „Flyvende Post“. Den udkom fra 1ste Januar 1827, først i 2 Numre om Ugen, siden i 3. Den i enhver Henseende fremtrædende Rolle, som den spillede i æsthetisk og kritisk Henseende i Datidens literære Verden, er saa tilstrækkelig bekendt, at jeg ikke behøver endnu at dvæle derved. Den standsede efter at være udkommen i 3 Aargange, men blev saa i 1836 og 1837 fortsat i Form af Interimsblade, hvori Heiberg i Forening med Søren Kierkegaard, Sidstnævnte dog anonymt, optraadte skarpt mod den politiske Bevægelse og ligesaa skarpt bleve imødegaaede af Orla Lehmann i „Kjøbenhavns-Posten“.

Endnu skal jeg for en Fuldstændigheds Skyld nævne de forskjellige Blade, som Literat J. C. Lange, Eier af et Leiebibliothek, efterhaanden udgav, men hver for sig kun fristende en kort Tilværelse. Disse vare „Telegrafen“, „Momus“, „Ny Freia“, „Aurora“, „Argus“, „National-Tribunen“, „Danske Statsven“, „Nyeste Morgenpost“, hvilke alle efterhaanden udkom i Løbet af Tyverne og Tredivere. Ikke mere heldig som Journalist var Lange som Romanforfatter („Familien Ulfeldt“, der nok ikke blev fuldendt) og som dramatisk Forfatter. Et Stykke af ham, „Grev Esjey“, blev ved Opførelsen paa det kgl. Theater udpebet efter alle Kunstens Regler og fremkaldte desuden en polemisk Strid, der ikke saa lidt beskæftigede den literære Verden.

Til en senere Periode hører Rosenhoffs „Den Frisindede“, der udkom i en længere Aarrække, sluttede sig til den politiske Bevægelse under Frederik den Sjette og Christian den Ottende og ved sin folkelige Retning udøvede en ikke ringe Virkning paa Masserne. En Specialitet vare de Digte fra Udgiverens Haand, som hvert af de to egentlige Numre bragte og som vidnede om et mærkeligt versifikatorisk Talent. Tage Algren Ussing skrev deri anonymt opsigtsvækkende Artikler.

Det meget løse Forhold, hvori jeg i Begyndelsen stod til „Kjøbenhavns-Posten“ bevirkede, at jeg ikke betænkte mig paa, samtidig at blive Medarbejder ved et andet kjøbenhavnsk Blad, som blev stiftet i 1841. Det var „Dansk Ugeskrift for alle Stænder“, først udgivet af theologisk Kandidat H. R. Raft, Broder til den berømte

Sproggrandisfer, i Forening med Kandidat Hollard-Nielsen, og senere af denne sidste alene. Under ham fik dette Blad en udpræget politisk Karakter som Modvægt mod den liberale Bevægelse, og dets Udgivelse blev ogsaa støttet af Christian den Ottende med ret anseelige Summer.

At Hollard-Nielsen kunde tilvinde sig Christian den Ottendes Tillid, var for dem, som nærmere kjendte ham, en Gaade, der alene kan forklares ved det eiendommelige Karaktertræk hos denne fintdannede og intelligente Monark, at fatte Godhed for og Tillid til Personer, hvis Karakter og Omstændigheder gjorde et slikt Forhold uforklarligt. Exempelvis kan nævnes Tørgensen Tomten og Hestehandler Nathansen, og til dem hørte ogsaa Hollard-Nielsen.

Alf Naturen var han ikke ilde begavet. Født i 1804 blev han i en ung Alder først Seminartst, gav sig derefter til at studere og hørte til det berømte Kuld af Studenter, som dimitteredes i 1828, og blandt hvilke han nævnedes som en af de fire store Poeter, hvilke man mente dette Aar havde fostret*). Han tog senere juridisk Embedsexamen med bedste Karakter, og forstjellige Digtinge samt en Fortælling, „Den mørke Ridder“, vidnede om et ret anseligt Talent. Saa optraadte han som Politiker i forstjellige Smaastrifter af yderlig gaaende konservativ Retning, hvad der formodentlig henlede Christian den Ottendes Opmærksomhed paa ham. Dette vilde dog næppe have udviklet sig til noget Tillidsforhold, dersom Kongen havde vidst, at Hollard-Nielsen efterhaanden var bleven forfalden til stærke Drikke, som i høi Grad havde sløvet hans Mandsevner. Og det var saaledes at jeg kjendte ham, da jeg paa Anbefaling af Christian Hansen, nærmest bekendt under Navnet Chr. Camet som Forfatter til et Par Romaner og senere til en Samling interessant Eftirdringer

*) Som disse store Poeter betegnedes foruden ham H. C. Andersen, A. V. Arnesen, der allerede i Skolen havde skrevet Baudevillen „Intrigen ved Morstabs-theatret“, og Frants Johannes Hansen, der skrev en Del smukke Digte. Men der var desuden blandt Studenterne fra 1828 12 smaa Poeter og til disse hørte Fr. Paludan-Müller, der overstraaled dem alle.

fra Amerika, under Titlen „Langt fra Danmark“, blev Medarbejder ved Bladet, hvorved han selv var ansat og skrev den udenlandske Artikel!

Det gik sælsomt og eiendommeligt til ved dette Blads Redaktion. Noget Lignende har jeg aldrig oplevet. Hollard-Nielsen søgte selv at skrive ledende Artikler, de skulde, som han altid sagde, være „diplomatistiske“; men han fuldenbte dem næsten aldrig, thi Brændevinsflasken, som stod ved Siden af Blækhuset, forstyrrede hans Tankegang, og saa fik han en af os Andre til at fuldende dem, stadig paalæggende os med lallende Tunge at skrive „diplomatist“. Den virkelige Styre af Bladet var hans Karl — jeg troer han hed Jens. Han gav Hollard-Nielsen Ideer, besørgede Distributionen, hentede Drikkevarerne, betalte Honorar til Medarbejderne af de Penge, han maanedsviis hentede paa Slottet. Kort sagt, han var Hollard-Nielsens Faktotum og betroede Mand. Paa Tilskyndelse af Kongen skrev baaade Prof. Rasmus Nielsen og Trap, som den Gang var Fuldmægtig i Kabinettet forinden han blev Kabinetsekretær, Artikler i „Dansk Ugeskrift“, men desuagtet er det godt at forstaa, at paa den Maade, som det blev redigeret og ledet, svarede det kun i meget ringe Grad til Forventningerne og til de paa det anvendte Summer. Understøttelsen blev unddraget Bladet, og som en Følge deraf ophørte det at udkomme i 1842.

Saalænge Christian den Ottende levede, nød Hollard-Nielsen en aarlig Understøttelse, men efterat han under Frederik den Syvende havde mistet den, sank han fra Trin til Trin, blev næsten Idiot, hvorefter adskillige Skrifter, som han udgav, vidnede, og gik omkring i Byens Gader som en lajet Tigger, indtil Døden i 1856 gjorde Ende paa hans Liv.

Mit Medarbejderskab ved „Dansk Ugeskrift“ var saaledes af kort Varighed, desto længere var det derimod ved „Kjøbenhavnsposten“. Efter et Mars Forløb blev jeg, efterat have gjort mig saa nyttig som mulig ved Bladet og skrevet nogle længere Artikler — deriblandt kan jeg huske en om Sødernes Stilling i Danmark — fast ansat derved. Det var paa den Maade, at jeg, efterat Grüne var dømt

og sat under Censur, blev Bladets ansvarshavende Redakteur, og det endog et Par Gange, medens Grüne var Bladets Leder.

J. P. M. Grüne, født i Kjøbenhavn 1805, var en meget begavet Mand. Han var oprindelig Dreiersvend, arbejdede i sin første Ungdom som saadan i Tydskland, Schweiz og Italien, som han paa sin Fod gennemvandrede paa Kryds og Tvers, erhvervede sig ved Selvlærdom ikke saa faa Kundskaber, især i Sprog, og vendte tilbage hertil i 1833. Nogle smukke Digte, dels paa Dansk, dels paa Tydsk, henlede Opmærksomheden paa ham, han blev Sproglærer i flere ansete Familier og efterat han havde skrevet nogle politiske Artikler i „Kjøbenhavnsposten“ om udenlandske Forhold, hvortil han havde et ikke ringe Kjendskab, blev han varigt knyttet til dette Blad, hvis Redaktion Liunge overdrog ham efterat det nationalliberale Parti havde forladt det og stiftet „Fædrelandet“.

Hvorvel begge disse Blade repræsenterede den danske Frihedsbevægelse, opstod der dog meget snart en betydelig Uoverensstemmelse mellem dem, og dertil var den slesvigholstenste Bevægelse i Hertugdømmerne, med det Formaal at løsrive dem fra Danmark, den nærmeste Anledning. For „Fædrelandet“'s Mænd, der hidtil havde arbejdet for Indførelsen af en fri Forfatning, blev nu Slesvigs Bevarelse og Holstens Udskillelse, altsaa en dansk Eiderstat, Hovedformaalet. Denne Udskillelse maatte efter det national-liberale Parties Anskuelse først finde Sted, før en fri Forfatning kunde indføres. Med andre Ord: Hævdelsen af den danske Nationalitet i Slesvig og Hertugdømmets Bevarelse for Danmark maatte der først og fremmest arbejdes for. „Kjøbenhavnsposten“ var derimod af en anden Mening. Grüne var ganske vist en oprigtig Fædrelandsven, men paa sine Reiser havde han dog faaet et Stænk af Kosmopolitisme, fremfor alt var han radikal Frihedsven. Der maatte fremfor alt arbejdes for Indførelsen af en fri Forfatning med den almindelige Stemmeret som Basis, og det ikke mindst for Slesvigs Skyld, idet han mente, at det derved vilde blive knyttet nøie til Danmark. Dette Program forfægtede Grüne med ikke ringe Dygtighed og han var i sin Polemik mod „Fædrelandet“ meget bitter. Hans radikale Anskuelser kom ogsaa frem paa anden Maade, navnlig i Henseende til

Reformer. Deri fandt han vel ikke den Gang (Marene 1842—47) nogen stærk Tilslutning, men han havde dygtige Medarbejdere ved Bladet, som delte hans Anskuelser. Jeg kan nævne Licentiat A. F. Beck, Cand. jur. Røpke, (senere Herredsfoged og Politimester) Cand. Leuning (senere Justitsminister), der alle for længe siden ere døde, og nuværende gamle Procurator Alberti. Dr. Sorgen Lovck, der nu snart er 80 Aar, skrev Bladets Theateranmeldelser.

Man vil maasse undre sig over, at jeg var Medarbejder ved et Blad af en saa radikal Natur. Men det forklares temmelig let. Ung, som jeg var, var jeg ogsaa greben af Tidens Frihedsideer, og det saameget mere som jeg i en fri Forsatning haabede at se en Løsning paa de Baand som dengang endnu trykkede mine Troesfæller i Danmark. Og desuden laa Politiken aldeles udenfor min Virksomhed ved Bladet. Den var nærmest en Reporters og Oversætters. Men efterhaanden som mine Anskuelser klarede og fik en fast Form, fandt jeg, at „Kjøbenhavnspostens“ Radikalisme var mig for stærk*), og jeg nærrede derfor et stille Ønske om at opgive Bladsen. Dertil fik jeg en velkommen Leilighed i 1846 idet jeg blev Medarbejder og derefter Redaktionssekretær ved det af Eddard Meyer stiftede Blad „Flyveposten“.

Nu begyndte min egentlige journalistiske Virksomhed. Men da denne hører til min Manddomsgjerning, og da jeg kun har villet dvæle ved mine Drengaar og min Ungdom, med det Formaal, jeg tidligere nærmere har betegnet, standser jeg her, tagende Afsked med den velvillige Læser, der har fulgt mig gjennem de første Perioder af mit Liv.

*) At Grüne senere blev arkonservativ baade som Redaktør af „Kjøbenhavnsposten“ og som Udgiver af Ugebladet „Kronen“, havde sikkert sin Grund i de Skuffelser, som den frie Forsatning medførte for ham som for mange Andre: En sliq Forandring i politiske Anskuelser hører jo heller ikke til det Sjældne. Forøvrigt var Grüne en i flere Henseender meget hæderlig Karakter.